T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİMDALI

RUS KAYNAKLARINA GÖRE ÇANAKKALE SAVAŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET ALİ BİNGÖL

İSTANBUL -2006

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİMDALI

RUS KAYNAKLARINA GÖRE ÇANAKKALE SAVAŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET ALİ BİNGÖL

TEZ DANIŞMANI: PROF.DR. SÜLEYMAN BEYOĞLU

İSTANBUL -2006

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Mehmet Ali Bingöl'ün "Rus Kaynaklarına Göre Çanakkale Savaşı" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Prof.Dr. Süleyman Beyoğlu Marmara	.....
Üye Üniversitesi	: Yrd.Doç.Dr. Bülent Bakar Marmara	.....
Üye Üniversitesi	: Yrd.Doç.Dr. İsmail Türkoğlu Marmara	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 12/07/ 2006 tarih ve 116 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Mücteba İLGÜREL
Müdür

İÇİNDEKİLER……I
ÖNSÖZ……..III
ÖZET……VII
SUMMARY……..VIII
KISALTMALAR……..IX
GİRİŞ
1. Dünya'nın Genel Durumu ve Savaşın Sebepleri ……1
2. Rus–Alman İlişkileri ve Savaşa götüren süreç……3
3. Türk-Alman İlişkileri ve Yakınlaşmaları……4
4. Savaşa doğru İttifak ve İtilaf Güçlerinin oluşumu ……10
5. Savaşın Başlaması, Cepheler ve Savaşın ilk yılı 1914'teki durum……15
6. **Türkiye'nin Askeri – Ekonomik Durumu ve savaşa girişi** ……..**20**

I.BÖLÜM
1.1. XX. asır Rus dış politikasında İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının önemi.39
1.2. İngiltere'nin Rusya'ya Yardım, Boğazları ve İstanbul'u ele geçirme planları……....52
1.3. Müttefiklerin Boğazlar ve İstanbul'un Kaderi hakkındaki düşünceleri ……62
(İngiltere'de Çanakkale Cephesi'nin Açılması Tartışmaları)
1.4. Savaşın Başlaması, Deniz Savaşı, Müttefiklerin Yenilgisi ve bunun sebepleri.....91

II. BÖLÜM

2.1. Savaşın Genişlemesi ve Gelibolu'ya Çıkarma Harekâtı düşünceleri…….....125
2.2 Çanakkale Savaşında Rus Gemisi Askold ve Faaliyetleri……129
2.3. Kara Savaşları …….135
2.4. Kara Savaşlarının genişlemesi ve istenen başarının alınamaması……..158
2.5. Müttefiklerin Gelibolu'daki savaştan vazgeçme sebepleri……..208
2.6.Gelibolu Yarımadasının boşaltılması……..212

III. BÖLÜM

3.1.Müttefiklerin Çanakkale Savaşında başarısızlık sebepleri……...223

3.2.Sonuç……..237

BİBLİYOĞRAFYA…….241

ÖZGEÇMİŞ…….....244

EKLER

1.I.Dünya savaşı Kronolojisi……..245

2.Çanakkale savaşı Kronolojisi……..252

3.Rus Basınından Savaş ile ilgili Karikatürler ve Bazı Rus Gazete Haber Örnekleri.....260

ÖNSÖZ

Savaşların sonuçlarını tayin etmede önemli etken olan bazı çok önemli cepheler vardır. Hem istenilen amaç, hem buraya gönderilen kuvvetler, hem de sonuçları bakımından bu cepheler savaşta çok ayrı bir önem taşırlar. I. Dünya Savaşının, gerek Türk, gerek Dünya ve gerekse Rus tarihi açısından en önemli bölümlerinden birinde hiç şüphe yok ki Çanakkale savaşları yer alır.İki taraftan yaklaşık yarım milyon insanın hayatına mal olan büyük bir savaştır Çanakkale savaşı.

Bağımsızlığı savunmak, yurt topraklarını korumak için yapılan savaşlar kutsaldır. Çanakkale savaşları, Milli Mücadelemiz gibi savaşlar, kutsal savaşlara en iyi birer örnektirler ve zaten Çanakkale savaşı sanki Kurtuluş savaşımızın bir provası niteliğindedir.

Çanakkale Savaşı'nın, Türk 'Kurtuluş Savaşı' ve Türkiye Cumhuriyeti tarihine etkisini en iyi ifade eden söz şudur**. "Çanakkale Savaşı Türkiye Cumhuriyeti'nin önsözüdür."**

Birinci Dünya Savaşı'nı galip bitirmek isteyen devletler, gemileriyle Çanakkale Boğazını geçip İstanbul'u almak istiyorlardı. Osmanlı ordusu, İngiliz ve Fransız donanması ve ordularına karşı Çanakkale Boğazı'nda ve Gelibolu Yarımadasında aylar süren bir dizi deniz ve kara savaşları yapmıştır. 18 Mart 1915 günü İngiliz ve Fransız savaş gemilerinden oluşan, o dönemin en büyük deniz gücü, üç filo olarak sabahleyin Çanakkale Boğazı'na saldırarak boğazı aşmayı ve Marmara'ya girmeyi oradan da İstanbul'u ele geçirerek Osmanlı Devletini savaş dışı bırakmayı hedef almıştı. Çanakkale Savaşlarının Deniz savaşı kısmı, 18 Mart 1915 tarihinde, büyük savaş gemilerinden olan Ocean, Bouve, ve İrresistible gemilerinin batması ve birkaç büyük geminin yaralanması sonucu düşman donanmasının yenilgiyle geri çekilmesiyle sonuçlanmıştır.

Çanakkale boğazını gemilerle geçemeyeceklerini anlayan zamanın süper güçleri İngiltere ve Fransa, bu defa hedeflerine karadan Gelibolu Yarımadasını işgal ederek ulaşmayı denediler. İngiliz, Fransız, Avustralya, Yeni Zelanda ve diğer bazı sömürge ülkelere ait askerler, 25 Nisan 1915 günü Gelibolu yarımadasına çıkarma yapmaya başladılar. Yaklaşık 8 ay süren savaşlardan sonra kara savaşlarında da istedikleri başarıyı kazanamadılar ve kara savaşları, 9 Ocak 1916 tarihinde son düşman birliklerinin sessiz sedasız geri çekilmelerine kadar devam etmiştir.

Bu çalışmamızda, Çanakkale Savaşlarını bir de Rus Kaynakları ve o dönemin Rus basınına dayanarak anlatmaya çalıştık. Çünkü Çanakkale Savaşları konusunda ülkemizde birçok çalışma bulunmasına ve hatta Alman, İngiliz, Fransız ve Avustralya-Yeni Zelanda kaynaklarına dayanılarak yazılan eserler olmasına rağmen, I.Dünya savaşına katılan ve bizim rakibimiz olan Rusya devletinin kaynaklarına dayalı bir çalışma yapılmamıştır. Bu

yönüyle çalışmamız bir ilk olma özelliğini de taşımaktadır. Her ne kadar Rusya ile biz Çanakkale'de doğrudan savaşmasak da -tabi Rus savaş gemisi Askold'u saymazsak- Çanakkale savaşı Rusları çok yakından ilgilendirmiş ve savaşın olduğu dönemlerde Rus basınının en fazla önem verdiği, en çok haber ve yorumların yapıldığı cephelerden biri olmuştur. Bu haber ve yorumlar o kadar heyecan ve umut doludur ki Rus basını asırlık Rus hayallerine Müttefiklerinin yardımıyla kavuşulacağına ve kendilerine müttefik yardımının gelerek Almanlar karşısındaki bozgunun sona ereceğine inanmakta ve halkı inandırmaya çalışmaktadır. Bunu bizzat Moskova'da 1915 yılına ait iki Rus gazetesini tarama yaptığım sırada çokça müşahede ettim. Daha sonraları Rus tarihçileri Çanakkale savaşını ayrı olarak pek ele almasalar da I.Dünya savaşı ile ilgili yazılan tüm kitaplarda önemli bir bölüm olarak yer almıştır.

Ülkemizde yapılan Çanakkale savaşlarının, Bolşevik İhtilalinin çıkması ve başarıya ulaşmasında önemli rol oynadığı yorumlarına Rus tarihçileri pek fazla katılmasalar da Çanakkale savaşlarında İngiliz ve Fransızların yenilgiye uğramalarının ihtilalin çıkışını çabuklaştırdığını ama her halükarda Rusya'nın bir ihtilal ortamına doğru gittiği yorumlarını yapmaktadırlar.

Bu çalışmamızda kaynak olarak, öncelikle Rus devlet arşivinden yararlanmayı planlamamıza rağmen, en az altı ay önceden olmak kaydıyla çok zor ve uzun bürokratik izin alma sürecine yetecek zamanın olamaması ve bazı kimselerin sayfası 15–20 dolar gibi çok fazla bir miktara bir takım arşiv belgeleri temin etme teklifleri maddi gücümü aşması sebepleriyle pek fazla arşiv kaynaklarından yararlanma imkanı olmamıştır.

Çalışmamızın oluşumunda, kaynak olarak 1936 yılında bir Rus ordusunda görevli rütbeli bir subay ve tarihçi olan Alexandır Konstantinoviç Kalenkovskiy tarafından yazılan "Dardanelskaya Operatsiya" (Dardanel Operasyonu) adlı eser ve Sergey Petroviç adlı Yahudi asıllı bir Rus tarafından hazırlanan ve basılmamış bir doktora tezi olan, "Vayenıy Politiçesko Rukovodstva Velikobritaniy i barba za Çernomorskiy pralifi vı godı Pervoy Miravoy Vayna (1914- 1918)" yani (1914–16 Büyük Britanya'nın Askeri-Politik İdaresi ve I.Dünya Savaşında Karadeniz Boğazları için Mücadele) adlı çalışma ve Rus basınının o dönemde etkili iki gazetesi olan "Ruskoe Slovo" ve "Novoe Vremya" gazetelerinden ve bazı dergilerden yararlanılmıştır.

Ayrıca Çanakkale savaşları ile ilgili Türkiye'de basılmış olan kitaplar, hatıralar incelenmiş bazı karşılaştırmalar yapılmış fakat tezimiz esas olarak Rus kaynaklarına dayandığından yerli kaynaklardan fazlaca yararlanma olmamıştır.

Çalışmada geçen bazı terimler hakkında açıklama yapmam daha iyi anlaşılması için gereklidir. Özellikle Rus kaynaklarında ve dönemin Rus basınında Osmanlı tabiri yerine

hep Türkler, Türkiye ve Türk Cephesi tabirleri kullanılmıştır. Ayrıca Ruslar kendi müttefikleri olan İngiliz ve Fransızlar için "Sayuzniki" yani "Müttefikler", bazen İttifak devletleri tabirlerini ve Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı devletleri için ise "Merkezi Devletler" terimlerini kullanmışlardır. Bizde bu ifadeleri aynı şekilde kullandık.

Çalışmanın giriş bölümünde, I.Dünya Savaşının çıkış sebepleri, bizim kaynaklarda çokça anlatılan Alman-İngiliz rekabeti yanında Alman- Rus rekabetinin savaşın başlamasına olan etkisi, savaşın başlaması ve ilk yılı, Osmanlı devletinin savaşa sürüklenişi ve devletin savaşa girerken içinde bulunduğu ekonomik ve askeri durum anlatılmaya çalışıldı.

Birinci bölümde, Rusya'nın 20.yy'daki Boğazlar ve İstanbul üzerine kurduğu planları, İngilizler tarafından Çanakkale cephesinin niçin açıldığını bu konuda W.Churchill'in özel gayretlerini ve buna Rusların bakış açısını, Çanakkale cephesinin açılışını ve 18 Mart 1915 tarihinde son bulan deniz savaşını ve Rusların gözüyle müttefiklerinin denizdeki yenilgi sebeplerini anlatmaya çalıştık.

İkinci bölümde, Kara savaşlarının başlama tartışmalarını, Kara'ya asker çıkarma işlemleri sırasında Fransız gemilerinin olduğu gurupta bulunan tek Rus gemisi "Askold" un faaliyetlerini, Kara savaşlarının başlaması ve gelişmesini, Kara savaşlarında da aradıkları zaferi bulamayışlarını, yavaş yavaş özellikle İngiltere'de savaşın geleceği ile ilgili tartışmaları ve Gelibolu yarımadasını sessizce boşaltmalarını anlatmaya çalıştık.

Üçüncü ve son bölümde ise genel olarak Rusların gözüyle müttefiklerinin bu savaşta inanılmaz bir güç üstünlüğü olmasına rağmen neden başarılı olamadığını ve savaşın Türk, Dünya ve Rusya tarihine olan etkilerini ve sonuçlarını anlatmaya çalıştık.

Ekler bölümünde de I.Dünya savaşı ve Çanakkale savaşlarının kronolojisine yer verdik. Ayrıca Rusya'daki basın taramaları sırasında rastladığımız bazı ilginç karikatürlere ve bazı gazete haberi örneklerine yer verdik.

Öncelikle bu çalışmada benim danışman hocam olmayı kabul eden ve çalışmanın her aşamasında değerli fikirleriyle beni destekleyen hocam, sayın Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu'na, Rusya Federasyonu'nun Kazan şehrinde araştırmalarım sırasında beni oradaki değerli dostlarıyla tanıştıran ve tez yazımı sırasında değerli görüşlerini aldığım hocam Yrd. Doç.Dr. İsmail Türkoğlu'na, Moskova'daki araştırmalar sırasında yardımlarını aldığım Rusya Şarkiyat Enstitüsü hocalarından Vlademir İvanoviç Şeremet'e, orada bulunduğum sırada yardımcı olan Türk ve Tatar arkadaşlara, bu çalışmada bana maddi manevi destek olan Biofarma İlaç Sanayi Yönetim Kurulu Başkanı olan sayın Mustafa Öncel'e, tercümeler sırasında çok büyük yardımlarını aldığım Gazi Üniversitesinden sınıf arkadaşım olan Ahmet Korkmaz'a ve onun Tatar öğrencilerine ve özellikle Rail ve Rasim'e, Moskova

ve Kazan'da bulunduğum sırada yanlarında kaldığım Tatar ve Türk arkadaşlara, okulda beraber çalıştığım idareci arkadaşlarıma ve özellikle bu yorucu stresli çalışma sırasında hep desteklerini aldığım, kendilerini ihmal ettiğim sevgili eşim ve çocuklarıma çok teşekkür ederim. Bu çalışma benden fazla bu saydığım insanların değerli katkılarıyla meydana gelmiştir.

ÖZET

Birinci Dünya savaşı bilindiği gibi emperyalist karakterli olan ve temelinde sömürge paylaşımı konusundaki anlaşmazlıklar ve rekabetlerin olduğu bir savaştı. Avrupalı güçler ve Rusya, Afrika ve Asya'da yeni sömürgeler aramaya başlamışlar. 19.yüzyıl sonlarına gelindiğinde bu bölgelerde sömürülecek pek bir yer kalmamıştı ve birliklerini yeni tamamlayan İtalya ve Almanya'nın yeni sömürge ve pazar arayışları da bu rekabeti iyice kızıştırmaktaydı. Bu ise Avrupa ve tüm dünyada silahlanma ve bloklaşmaya sebep oluyordu. Sonunda bu bloklaşmalar, 28 Haziran 1914 yılındaki kıvılcımın tutuşturmasıyla beklenen ve tarafların uzun zamandır hazırlandıkları savaşı başlattı. Savaşta sonradan açılan fakat savaşın kaderine önemli oranda etki eden cephelerden biri de Çanakkale cephesi ve burada yapılan savaştır. Rusya'nın savaşa girmesindeki en önemli nedenlerden biri asırlık hayalleri olan İstanbul ve boğazları ele geçirerek Akdeniz'e inmekti. Ama müttefikleri olan İngiltere ve Fransa'da ise başka hesaplar yapılmaktaydı. Çanakkale cephesinin açılmasında başrolü oynayan İngiliz Deniz Bakanı W.Churchill, Ruslardan gelen, Türklerin Kafkasya cephesindeki dikkatini dağıtacak bir şaşırtma saldırısı yapılması isteğini önemli bir fırsat olarak görmüş ve önceden planladığı bu savaşı uygulamaya koymuştur. Rus kaynaklarında ise İngilizlere İstanbul ve Boğazlar konusunda tam olarak güvenilmese de başka yapılacak bir şeyin de olmadığı, sadece İngilizlerin isteği olan Çanakkale savaşı sırasında Ruslar tarafından Karadeniz kıyılarına bir çıkarma yapılması isteğinin yerine getirilmemesi olduğu belirtilmiştir. Çanakkale Savaşları, 3 Kasım 1914 tarihinde İngiliz gemilerinin boğazı topa tutmasıyla başlayıp, 9 Ocak 1916 tarihinde yine İngilizlerin Seddülbahir'den askerlerini çekmesine kadar sürmüştür. Savaş, Deniz savaşı ve Kara savaşları olarak iki kısma ayrılmış ve özellikle Kara savaşlarında iki büyük çıkarma şeklinde çok şiddetli çatışmalar olmuştur. İngilizler ve müttefikleri bu savaşta kendilerine çok fazla güvenmişler ve rahatlıkla boğazı geçerek Marmara'ya oradan da İstanbul'a gelerek Osmanlı devletini savaş dışına çıkarmayı planlamışlardır. Ama savaş hiç de planladıkları gibi olamamış her açıdan üstün kuvvetlere sahip olmalarına rağmen mağlup olarak sessizce Gelibolu yarımadasını terk etmişlerdir. Zamanın Rus basınında Çanakkale savaşı önemli bir yer tutmuş, yapılan haber ve yorumlarda müttefiklerin bu savaşı rahatlıkla kazanacağı umudu son ana kadar korunmuştur. Savaştan sonra ise aynen İngiliz basını gibi yenilsek de çok kazançlıyız şeklinde yayınlar yapılmıştır. Savaşın hem Türk hem Rus hem de Dünya tarihine çok önemli sonuçları olmuştur. Çanakkale savaşı, Rusya'nın Ekim 1917 yılında yaşadığı Bolşevik İhtilaline doğrudan bir etki yapmasa da hem Ruslara yardım gitmesini engelleyerek, İhtilal şartlarının olgunlaşmasına ve ihtilalin daha erken olmasına yol açan nedenlerden biri olmuştur.

SUMMARY

As is known, World War 1 was an imperialistic war and in its basis, there were commercial conflicts and competition about sharing of the colonies. European forces and Russia started to look for new colonies in Africa and Asia. At the end of the 19th century, there weren't enough places to exploit and Italy and Germany who had just completed their military and naval union were looking for colonies and this was increasing the competition. This was causing armament and formation of blocs in Europe and whole world. At the end of these formation of blocs, on 28th of June 1914, started the war which had been waited and prepared by the countries. Çanakkale war and Çanakkale front, which was opened afterwards, had the vital importance for the war. One of the most important reasons why Russia entered the war was the ambition to reach the Mediterranean by seizing Istanbul and the straits. However, Russia's allieds England and France were planning other things. English first lord of the admiralty W. Churchill, who played a key role of opening the Çanakkale front, thought that it was an important opportunity to make a diverting attack to Turks on Caucasia front, and he executed the attack that he had preplanned. In Russian official sources, English weren't trusted about Istanbul and the straits but there were no other ways, and the request to land the Black sea coasts by Russians during the war wasn't accepted. Çanakkale wars started on 3rd of November 1914 by English ships' bombarding the Dardanelles and it lasted until the English armies fall back from Seddülbahir on 9th of January. The war was divided into two groups named naval warfare and land warfare and especially in the land warfare, there were violent fights that happened in two big landings. England and its allied powers trusted theirselves too much and they thought that they could easily pass the Dardanelles and then to Sea of Marmara, and then they thought to drive Ottoman out of the war. But, the war didn't happen as they planned and the allied powers which had superior forces were defeated and left the Gallipoli Peninsula silently. Those days, Çanakkale war took an important place in Russian press; in the explanations, they said the allied powers could have easily won the war. After the war, the same English press said 'We are gainful even if we lost'. This war had important results for Turkish, Russian and universal history. Çanakkale war didn't affect Bolshevik revolution in October 1917 directly, but it was an important reason for the maturing of the revolution, thus the revolution happened earlier.

KISALTMALAR

AAM	Atatürk Araştırma Merkezi
PGA	(Rasisyki Gasudarstivenniy Arhiva) Rus Devlet Arşivi
TTK	Türk Tarih Kurumu
AÜ DTCF	Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
AÜSBF	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Bkz	Bakınız
c.	Cilt
No	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
yy.	Yüzyıl
a.g.e	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
yay.	Yayınları
Ünv.	Üniversite
Ansk.	Ansiklopedi
Çev.	Çeviren

GİRİŞ

1. Dünya'nın Genel Durumu ve Savaşın Sebepleri

İlk topyekün savaş olan[1] I.Dünya savaşının sebepleri üzerinde düşünüldüğünde bir sebepler kompozisyonunun varlığını görürüz. Bu kompozisyonda Fransız Devrimi ve çeyrek yüzyıl süren devrim savaşlarının, müteakip yüzyıl içinde meydana getirdiği gelişmelerin devamlı ve doğal sonuçları olan [2] liberalizm ve milliyetçilik önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle çok farklı milletleri içinde barındıran İmparatorluklar milliyetçilik tehdidini en fazla yaşamışlardır. Yani Savaşın kısa zamanda tüm Avrupa'yı kısa zamanda sarmasında saldırgan ve etnik milliyetçilik vardır.[3]

Savaşın sebeplerinden en önemli olanlarından biri de ekonomik sebeplerdir. Avrupalı devletler 18. yüzyılda daha üstün bir konuma gelmişler ve 18.yüzyılın sonu ile 19.yüzyıl başlarında gerçekleştirilen Sanayi Devrimi ile de bu üstünlükleri hem pekişmiş hem de Avrupalı Devletlerarasında büyük bir rekabete yol açmıştır. Gelişen Sanayilerine hammadde ve Pazar arama yarışına katılan devletler her geçen gün artmıştır. Başta İngiltere ve Fransa arasında olan bu rekabete sonra Rusya;1861'de birliğini tamamlayan İtalya, Fransa'yı büyük bir yenilgiye uğratarak Avrupa'nın dengesini değiştiren ve 1871'de kurulan Almanya'nın da katılmasıyla rekabet iyice kızışmıştı. Bu rekabete Sömürge yarışının da eklenmesiyle 19.yüzyılda dünya hızla paylaşılmıştı. 2 Aralık 1823 günü Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Monroe tarafından yayınlanan ve kendi adıyla anılan "Monroe Doktrini" kararları gereğince Amerika kıtaları Avrupalıların sömürgecilik faaliyetlerine karşı kapatılıyor ve bu tür faaliyetlerde bulunan Avrupa ülkeleri düşman kabul ediliyordu. Böylece Avrupa devletleri, Amerika kıtasını Amerika'ya kaptırmış oluyorlardı. Bu nedenle Avrupalı güçler ve Rusya, Afrika ve Asya'da yeni sömürgeler aramaya başladılar.19.yüzyıl sonlarına gelindiğinde bu bölgelerde sömürülecek pek bir yer kalmamıştır ayrıca birliklerini yeni tamamlayan İtalya ve Almanya'nın yeni sömürge ve pazar arayışları da bu rekabeti iyice kızıştırmaktaydı Bu ise Avrupa ve tüm dünyada silahlanma ve bloklaşmaya sebep oluyordu. [4]

Ayrıca 1870 yılında Almanya'ya yenilen Fransa bu yenilginin intikamını almak istiyor ve en tabii müttefiki Rusya'ya yanaşıyordu. Bu arada Fransa'nın Rusya

---

[1] Oral Sander, *Siyasi Tarih*, Ankara, 1986, s.251
[2] Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 1914–1980 Ankara,1984, s.90
[3] Yavuz Özdemir, *I.Dünya Savaşı ve Milli Mücadele*, Yeni Türkiye, Mart-Nisan 2002, s.307
[4] Halil Ersin Avcı, " Çanakkale Zaferi*"*, *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 2002, s.332

ile ittifakı Avusturya-Macaristan'ın Balkanlar'daki politikasının Rusya ile çatışması Avusturya-Macaristan ile Almanya'yı birbirine yaklaştırırken, İngiltere açısından Almanya'nın Rusya'dan daha tehlikeli görülmesi ve Rusya ile sorunların 1807 Antlaşması ile bir çözüme kavuşması İngiltere'yi Fransa ve Rusya bloğuna yaklaştırmaktaydı.

İtalya ise önüne çıkabilecek en kârlı antlaşmayı bekliyordu. İngiltere, Fransa ve Rusya üçlü itilafına karşı Almanya, Avusturya -Macaristan ve İtalya'da üçlü ittifakını oluşturmuşlar ancak İtalya burada her zaman ittifakın güvenilmez bir üyesi olmuştur.[5]

20.yüzyılda Bloklar arası rekabet ve krizler başlamış devletlerarasında hızlı bir silahlanma yarışı başlamıştı. Özellikle İngilizler ile Almanların denizlerdeki silahları yarışı Avrupa'yı birbirine girmenin eşiğine getirmişti.

Avrupa devletleri arasındaki ihtilafın özünü, İngiliz-Alman rekabeti teşkil etmekle beraber, Rusya'nın da bu ihtilafın büyümesinde mühim rolü oldu. Bunlardan en mühimi: Rusya'nın İstanbul'u ve Çanakkale Boğazını ele geçirmek ve bu suretle, daha Büyük Petro zamanında başlanan "tarihi emeli" gerçekleştirmekti. Almanya'nın Türkiyede nüfuz ve üstünlük kazanması , "İstanbul yolunun Berlin'den geçtiği" kanaatini uyandırmış ve Rusya'nın "an'anevi" siyasetinin tahakkuku için evvela Kayzer Wilhelm Almanyasının ezilmesi gerektiğine hükmedilmişti. Rusya'nın ikinci büyük emeli de: Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun sınırları içinde yaşayan ve bir müddettenberi milli varlıklarını kuvvetlice geliştirmiş olan Slav milletlerini korumaktı; Bilhassa Bosna ve Hersek'in Sırplara verilmesi suretiyle büyük bir "Yugoslavya" (Güney Slavları Devleti) yaratmaktı.[6]

Alman donanmasının hızlı gelişmesini endişe içinde takip eden İngiltere 1912'de her bir Alman gemisine karşılık iki gemi inşa etmeye yönelik yasa çıkararak çok güçlü bir donanma kurmuştu.[7]

Avrupa devletleri 19.yüzyılın sonunda Afrika kıtasını aralarında paylaşmışlardı. Bazıları yeni sömürge toprakları bulmak istiyor fakat önlerinde fazla bir alan bulunmuyordu. Dünya'nın büyük bölümüne el konulmuştu.

Ortadoğu, etkilere açık tek alandı.[8] Ortadoğu'da ise Osmanlı devleti yer alıyordu. Buna göre dünya'da sömürülebilecek tek alan Osmanlı Devleti toprakları

[5] Halil Ersin Avcı, a.g.m, s.333
[6] Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, TTK Basımevi, Ankara 1948, s.411
[7] www.referat.ru "pervaya miravaya vayna"

gibi görünüyordu. Osmanlı Devletinin uzun zamandır paylaşılması düşünülüyordu. Böyle bir paylaşmanın daha önce geçekleşmemesinin sebebi büyük devletlerin alacakları paylar konusunda anlaşamamaları ve hatta birbirlerine düşme ihtimalinin çok büyük oluşuydu.[9]

Bütün bunların sonucunda ve daha başka gizli hesaplar nedeniyle Avrupa her an çıkacak bir savaşın eşiğine gelmiş olup bir kıvılcım bekleniyordu ki bu da fazla gecikmedi. Bu konu da aşağıda belirtildiği gibi Rus kaynakları da yaklaşık olarak aynı şeyleri söylemektedir.

2. Rus–Alman İlişkileri ve Savaşa götüren süreç

Rus-Alman anlaşmazlıklarının da savaşın başlamasında büyük etkisi vardı. 20.yy'dan itibaren Alman resmi çevreleri Rusya'ya karşı nadiren tehditlere başvuruyorlarsa da birkaç kez ittifak kurmayı da teklif etmişlerdi. Askeri çevreler, maliyeci ve sanayiciler ise Rusya'yı parçalamak ve 2.derecede bir devlet haline düşürmek amacıyla geniş bir program geliştirdiler. Bu hususta Rusya ile rekabeti olan Avusturya-Macaristan Almanya'nın sağlam bir müttefikiydi. [10]

Ancak Alman emperyalizmi Rusya'ya barışçıl, ekonomik yollardan girmekle yetinmemekteydi. Rusya'da çok sayıda Alman bankaları, fabrikaları, mağazaları ve ve Alman malları için geniş bir piyasanın bulunması Alman emperyalistlerini tatmin etmiyordu. Onlar Rusya'daki başarılı İngiliz ve Fransız girişimcilerin yok edilmesini hayal ediyorlardı. Bu hususta Alman emperyalizmi sağlam temele sahipti. Rusya'da çok sayıda Alman sömürgeci yaşamakta, hatta Rus ordusunda subayları da(üst düzey subaylar dahil) bulunmaktaydı. Almanya'da kurulan ve Almanya'nın dünya üzerindeki hâkimiyetini sağlamada yardım etmeyi amaçlayan **"Alman fikir ve ülkülerinin propagandası"** derneği birçok ülkede aktif biçimde faaliyetlerini yürütmekte olup Rusya'da da elverişli şartlar altında çalışmalarını sürdürmekteydi. Derneğin ajanları Letonya, Litvanya, Estonya ve Finlandiya'da başarıdan başarıya koşmaktaydı. Almanya'da devletin de desteğiyle Alman-Ukrayna ve Alman-Ermeni dernekleri kuruldu. Üyeleri emekli Alman generaller veya büyük sanayicilerden oluşmaktaydı. Gazetelerde açıkça Finlandiya, Baltık, Ukrayna ve Kırım'ın ilhakı

---

[8] David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, Sabah Yay.,İstanbul, s.35
[9] Sina Akşin ve Diğerleri, *Çağdaş Türkiye Tarihi Cilt 4*, Cem Yay. İstanbul,1997, s.41
[10] www.referat.ru "pervaya miravaya vayna"

hakkında yazılar yayınlanmaktaydı. Birçok Alman emperyalist Rusya'nın bazı bölgelerini ayrı birer ülke olarak ele almaya hazırdı.[11]

Alman kapitalistlerin faaliyetleri Rus ekonomisine büyük zararlar meydana getirmekteydi. Alman çiftçileri Rus buğdayı ve inek, koyun gibi hayvanların ithalatının yasaklanmasını başardılar. Alman sanayicileri ise 1904'te Rusya ile imzalanan ticari anlaşma ile elverişli şartlar elde ederek kendi mallarının satımı için yeni ve çok geniş piyasalara girme imkânı buldular. Rusya'nın toprak mülkiyeti konusunda gazete ve dergi yazılarıyla yetinen Alman emperyalizmi, Türkiye ve Balkanlardaki Rus çıkarlarını itibara almadan kendisine hedef olarak, Rusya'yı bu bölgelerden çıkarmayı belirlemişti.[12]

Bu sebeple Osmanlı toprakları Almanya ile Rusya arasında bir rekabet alanı halindeydi. Almanya'nın Osmanlı ile ilişkilerinin artmasından Türk ordusunun modernizasyonunda Alman askeri misyonunun olmasından Rusya hiç memnun olmamış, ama bu konuda pek fazla bir şey de yapamamıştır.

3. Türk-Alman İlişkileri ve Yakınlaşmaları

Osmanlı-Alman İlişkileri 18 Ocak 1701 tarihinde kendini "Prusya'da Kral" ilan eden I.Frederich'in krallığını kutlamak maksadıyla Asım Sait Efendi nezaretinde 15 kişilik Osmanlı sefaret heyetinin Berlin'e gönderilmesiyle başlamıştır.[13] Ulusal birliğini 1871'de kuran Almanya dünyadaki değişen şartlar ve II.Abdülhamit'in Alman yardımını istemesiyle ilişkiler yeni bir döneme girmiştir.[14] Söz konusu İlişkiler II. Wilhelm'in[15] Alman İmparatoru olmasıyla daha da güçlenmiş, 1898 yılı Ekim'inde Wilhelm'in İstanbul ve Kudüs'ü ziyaretiyle hızla gelişmiştir.[16] İlişkiler bağlamında merkezi konu Osmanlı Ordusunda özellikle Kara Kuvvetlerinin yeniden

---

[11] www.referat.ru "pervaya miravaya vayna"
[12] www.referat.ru "pervaya miravaya vayna"
[13] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 4, Ankara, 1978, s.239–240
[14] Jehuda L.Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi* (Çev.Fahri Çeliker)Ankara,1977, s.25
[15] WİLHELM II. (1858- 1941) Alman İmparatoru. 1988'de Alman imparatoru oldu. Ülkede kendi hâkimiyetini sağlamlaştırıp, orduda önemli yenilikler yaptı. Denizciliğe büyük önem vererek güçlü bir Alman donanması kurarak Almanya'yı güçlü bir devlet haline getirdi. İki defa Sultan II. Abdülhamit'in davetlisi olarak İstanbul'a geldi. Alman-Türk işbirliğinin mimarlarından biridir. I. Dünya Savaşı sonunda Almanya mağlup olunca Hollanda'ya kaçtı. 1941 yılında öldü. (*Çanakkale 1915*, CD Rom, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2005)
[16] İlber Ortaylı, *II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğu Üzerinde Alman Nüfuzu*, Ankara 1981, s.52

yapılandırılması olmuştur. Bu yapılanmada Almanya'ya giden Türk subaylarının etkisi olduğu kadar, Islahat için Almanya'dan getirilen subayların da etkisi vardır.[17]

On dokuzuncu asır sonları ve yirminci asır başlarında Osmanlı Devletinde askeri gücün arttırılması için aktif adımlar atılmıştır.1883 yılında, hareketlerin koordinasyonu için Türkiye'ye Almanya da yeterince ün salmış olan komutan ve eğitici olarak Colmar Goltz[18] gelmiştir. Bundan sonra bu kişinin tüm hayatı bir şekilde Türkiye ile bağlantılı olacaktır. Bu kişinin yetenekleri sayesinde on dokuzuncu asır sonları – yirminci asır başlarında Alman yöneticileri Porta[19] da etkinliklerini arttırmışlardır. Von der Goltz, Türk askeri gücünün reform yapılanmasında temel kuralları belirlemiş bunda alman usulünü esas almıştır. İstanbul'daki askeri okul ile ve tüm askeri eğitim ile şahsen yönetici sıfatıyla ilgilenmiştir. Sultan Abdülhamit ile olan özel ilişkisi sayesinde Von der Goltz, Türk askeriye yönetimi üzerinde tam kontrol kurmuş ülkenin askeri siyasetini etkileme imkanına kavuşmuştur. Von der Goltz militarist görüşleri benimseyerek şunları söylemiştir; **"Savaş insanlık iddiasıdır ve halkların kaderidir. Bu dünyada ölümlülere sürekli barış bahşedilmemiştir.Milli bencillik halk yüceliğinden ayrılamaz."** Bu sözler Osmanlı İmparatorluğu yöneticilerini etkilemiştir. 1908 ihtilalinden sonra da Von der Goltz yine Türkiye'de ihtiyaç duyulan bir insan olmuştur. Rus-Japon savaşı tecrübesi şunu göstermişti ki Alman askeri danışmanlar Japon askeri gücüne de ciddi etki yapmışlardır.[20]

Von Der Goltz Paşa, 1909 yılından 1912 yılına kadar Almanya'nın Türkiye Büyük Askeri Ateşesi (Vice – Prezident) unvanını taşımış, imparatorluğun en üst askeri unvanına kavuşmuş ve general – feldmareşal olarak görev yapmıştır. Onun yönetimi altında Türk askeriyesin de Alman komutanların emri altında olan birlikler kurulmuştur. Müslüman olamayan nüfusun da askere alınması kararı alınmıştır. Çünkü Von der Goltz'a göre **"Gelecek savaş, büyük askeri birliklerle**

[17] Liman Von Sanders, *Türkiye'de 5 Yıl*(Çev.M.Şevki Yazman),İstanbul, 1968, s.33-34

[18] GOLTZ, MAREŞAL COLMAR BARON VON DER. Alman Generali. 1883'te Osmanlı ordusunun düzenlenmesi çalışmaları için geldi. 1896'ya kadar Osmanlı devletinde Askeri Eğitim kurumları ve ordu müfettişliği görevlerinde bulundu. Almanya'da imparator II. Wilhelm'in başyaveri oldu ve 1911'de Mareşalliğe yükseldi. 1914'te yeniden Osmanlı ordusunda göreve başladı. Çanakkale savaşından sonra 6. Ordu komutanı olarak Irak'a gitti. Nisan 1916'da Tifüs hastalığından öldü. (*Çanakkale 1915,* CD Rom, a.g.e)

[19] Porta Rusça da kapı anlamına gelmekte olup, Osmanlı Devletini ifade etmek için kullanılmıştır. Muhtemelen Bab-ı Ali'den esinlenerek ortaya çıkmıştır.

[20] Sergey Petroviç, "*1914-16 Büyük Britanya'nın Askeri-Politik İdaresi ve I.Dünya Savaşında Karadeniz Boğazları için Mücadele*", Basılmamış Doktora tezi, Ussur Devlet Pedagoji Ünv., Danışman Prof. Dr.D.V.Liharev,Vladivostok 2003, s.63

yapılacaktır." Bu sebeple Türkiye'ye çok büyük askeri güç lazım olacaktır. İmparatorluğun toprakları askeri bölgelere ayrılmıştı. Bu bölgelerin savaş ve barış zamanlarında nasıl hareket edeceği planlı bir şekilde belirlenmiştir. Türlere göre ayrımlar yapılmıştır.(piyade askerler, topçu birlikler, atlı askerler). Bunun için eğitimli uzmanlara ihtiyaç duyulmuştur. Askeri okullara Alman öğretmenler getirilmiştir. Alman şirketlerinde askeri üretim için paylaşımlar yapılmış ve onlara ordu için büyük siparişler verilmiş ve bu amaçla 2,5 milyon sterlin kullanılmıştır. Bu para Avusturya – Macaristan'dan alınmıştı. 1909 yılında Bosna ve Hersek'in özerkliğine karşılık olarak. Bu paralar Osmanlı ordusunun askeri siparişleri için parça parça olarak doğrudan Alman bankalarına gönderiliyordu. Alman – Türk askeri yakınlaşmasında yirminci asır başlarında daha az önem arz etmeyen bir başka şahıs da İstanbul'daki Alman büyükelçisi Mareşal Von Bieberstein'dır. O da 1897-1912 yılları arasında elçi olarak önemli görevler yapmıştır. Şahsında Almanya'nın gelişen gücü yankılanıyordu. İngiliz yazar B.Liddel Hart diyor ki, o yıllarda Britanya maalesef Türkiye de böyle bir kişiye sahip değildi. Belki sadece bir kişi İngiliz olarak Türkiye de Bieberstein'e karşı bir etki gösterebilirdi. Bu kişi Lord Kitchener[21] olabilirdi ama o, istemesine rağmen Türkiye'ye Britanya askeri misyon şefi olarak atanmamıştı. 1911–1912 yıllarındaki İtalya-Türkiye arasındaki savaşı İtalya başlatmış olup bu savaş Osmanlı devletinin ekonomik ve askeri imkanlarının ne derece zayıf olduğunu göstermiştir. Bunun yanında Türkiye hükümeti şunu çok iyi anlamıştır ki İngiltere ve Almanya yardımlarına kesinlikle güvenilemez. Gerçi Alman diplomasisi birlik (ittifak) üyeleri arasındaki anlaşmazlığın barışçıl yollarla çözülmesi için elinden geleni yapmıştır. Ama İtalya'nın birlikten (İttifak Devletleri Bloğu) çıkma tehlikesi Berlin'i İstanbul ile olan ilişkilerini feda etmeye mecbur etmiştir. Almanya ile ilişkilerin Balkan savaşı (1912–1913) sırasında soğuması sonucunu Osmanlı'ya daha acı bir şekilde göstermiştir. İtalyan-Türk savaşından sonra Bulgar hükümeti şunu iyi anlamıştır ki Türk ordusu ciddi bir güç değildir ve

[21] KİTCHENER, HORATİO HERBERT (1850–1916) İngiltere Savaş Bakanı. 1871'de İngiliz hükümetine memur olarak girdi. Daha sonra hızla yükseldi ve İngiliz ordusunda önemli görevlere geldi. Hiç evlilik yapmadı. Aldığı görevlerde ve bulunduğu savaşlarda acımasızlığı ve sert tedbirleriyle ünlü oldu. 1911–1914 arası Mısır'da bulundu. Temmuz 1914'te Mareşal olarak hükümete katıldı ve Savaş Bakanı oldu. Herkesin aksine savaşın çok uzun süreceğini 1 milyon asker ile İngiliz ordusunun güçlendirilmesini tavsiye etti. Elindeki birçok yetkisi siyasi rakipleri tarafından, kendisi 1915 yılı sonlarında Gelibolu'ya geldiği zaman alındı ama buna rağmen istifa etmedi. Ama İngiliz kabinesinde yalnızlaştı. Haziran 1916'da Rusya'ya gitmek üzere bindiği bir İngiliz savaş gemisinin Alman mayınına çarparak batması sonucu öldü. (*Çanakkale 1915,* CD Rom, a.g.e)

diğer Balkan devletleri ile birleşerek Türkiye'yi parçalamak ve böylece Balkan topraklarını Türk egemenliğinden kurtarmak mümkündür. O zamanlar Türk hükümeti tarafsızlık siyasetini gütme imkânına sahipti ve Avrupa devletlerinin çekişmelerini kendi yararına kullanma imkanına sahipti.[22]

Bir aylık Balkan savaşı sonunda Türkiye Balkan devletlerine mağlup olmuştur. Bu savaşta Osmanlı devletinin bu şekilde çok ağır bir yenilgi alması tüm Avrupa ülkelerini şaşırtmıştı ve Osmanlı devletinin askeri yönden ne kadar acıklı bir halde olduğu ortaya çıkmıştı.

Türkiye'nin devam eden güç kaybı Almanya'nın ve Avusturya-Macaristan'ın Balkanlardaki pozisyonlarını zor duruma sokmuştur. Artık Rus gücünün Kafkaslara yöneleceği falan yoktu, ve yeni oluşan Balkan bloğu da Avusturya-Macaristan için güneyden tehlike oluşturmaya başlamıştı. Türkiye ise yeniden müttefik bulma faaliyetlerine başlamış ve onun eski ilişkileri buna çok yardımcı olmuştur. "İttihat ve Terakki" partisi yöneticileri Enver Paşa ve Talat Paşa bu faaliyetlerin başındaydılar. Hareket koordinasyonunu Almanya büyük elçisi Baron Wangenheim yönetiyordu. 23 Ocak 1913 yılında Türkiye'de hükümet değişikliği meydana gelmiş ve iktidara Mahmut Şevket Paşa hükümeti gelmiştir. II. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti kısmi bir başarı elde etmiştir. [23]

Osmanlı Ordusunun Balkan savaşlarında aldığı ağır yenilgi sonrasında ordunun yeniden yapılandırılması için Alman subaylar istenmiş ve geç de olsa olumlu cevap alınarak, Kara Kuvvetlerinde görevlendirilmişlerdir. Böylece orduda zaten var olan, Alman subaylarının etkisi biraz daha artmıştır.[24]

Ülkenin askeri imkanlarını yeniden düzenleme amacıyla Mahmut Şevket Paşa hükümeti 22 Mayıs 1913 tarihinde Berlin'e başvurarak, Türk silahlı kuvvetlerinin yeniden yapılandırılması için Türkiye'ye yeni askeri misyonun gönderilmesini istemiştir. Bu konuda Almanların kararı uzun süre beklenmiştir. Almanya Türkleri bekletiyordu zira İkinci Balkan savaşının sonuçlarının iyi değerlendirilmesi gerekiyordu. Bu karar Yakın doğudaki Alman siyaseti için hem Bulgaristan'ın ve hem de Türkiye'nin desteği almak için çok ama çok önemliydi. Ancak 1913 yılı Kasım ayında Alman İmparatoru II. Wilhelm anlaşma için izin vermiştir. Anlaşma

[22] Sergey Petroviç, a.g.e., s.65
[23] Sergey Petroviç, a.g.e., s.66
[24] Yavuz Özdemir, "I.Dünya Savaşı ve Milli Mücadele", *Yeni Türkiye*,Mart-Nisan 2002, s. 314-315

için tüm gerekli şartlar Alman imparatorluğu tarafından hazırlanmıştı. Bunlara uygun olarak Alman komuta merkezi Türk silahlı kuvvetlerinin yapılandırılması planını hazırlamıştır. Yeni Alman planını hakkında Almanya'nın İstanbul'daki elçisi Baron Von Wangenheim tarafından yapılan değerlendirme meşhurdur. **"Askeriyeyi kontrol altında tutan güçlü devlet, Türkiye'de her zaman en büyük güç olacaktır. Eğer biz askeriyeyi kontrol altında tutarsak, Osmanlı'da Almanya karşıtı hiçbir hükümet iktidarda kalamaz***".* şeklindeki ifadesiyle Almanların ne amaçladıklarını çok iyi ifade etmiştir.[25]

Sözleşme 5 yıllık olarak akdedilmişti ve Alman askeri misyonunun yetki ve sorumluluklarını belirlemişti. II. Wilhelm, Türkiye üzerinde Almanya'nın askeri-siyasi kontrolünü oluşturmayı temel gaye olarak belirlemişti. Alman Askeri Misyonunun başkanı olarak General Otto Liman Von Sanders atanmıştı. İyi bir askeri eğitimden geçmiş, bağımsız düşünebilen ve organizatör yeteneğine haiz biriydi. O Türkiye de yaptığı çalışmalarla "**Doğu'nun Hindenburg'u**" ünvanını almıştır. Almanlar Türkiye de görevlendirmek için insanları seçerken ciddi itina gösteriyorlardı.[26]

Alman askeri-siyasi yönetiminin bu konuda ne kadar itinalı davrandığı Türkiye'ye gönderdiği şu insanlardan anlaşılabilir. Bunlardan bazıları, Von Der Goltz, Liman Von Sanders, Amiral Souchon, Baron Von Wangenheim, Mareşal Von Bieberstein gibi Alman ordusu ve bürokrasisinin seçkin memurlarıydı.

İttihatçılar Almanlara ilk ittifak teklifini 13 Eylül 1913'te yapmışlardır. Ancak bilinmektedir ki Almanlar, Osmanlı ordusu üzerindeki etkilerine rağmen, onun harp kıymeti olmadığından bahsetmekte ve Sırbistan ile Avusturya arasındaki bunalım günlerinde dahi Türkiye ile ittifakı arzulamamaktadırlar.[27]

Ruslar ise Osmanlı devleti üzerindeki bu gittikçe artan Alman etkisini endişe ile takip etmekte ve bundan büyük bir rahatsızlık duymaktaydılar.

20.yy'ın başında Türkiye gittikçe Almanya'ya bağlı hale gelmekteydi. Açtığı krediler ve Türkiye'nin Avrupa politikasını destekleme vaatleri karşılığında Almanya 20.yy'ın başında Berlin-Bağdat demiryolu inşaatı için Türkiye'den izin almayı başardı. Demiryolu inşaatına başlamakla Türk ekonomisinin birçok kilit noktalarını

---

[25] Sergey Petroviç, a.g.e, s.67
[26] Sergey Petroviç, a.g.e, s.68
[27] Sevgi Çetinkaya, *Osmanlı Devletinin I.Dünya Savaşına Girişi*, İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enst. Müdürlüğü Basılmamış Doktora tezi, İstanbul,1995,s.28-29

ele geçiren Almanya böylece azılı rakipleri olan İngiltere ve Rusya'ya güçlü bir darbe indirmiş oluyordu. Almanya bu ekonomik genişleme sürecinde Türkiye üzerinden İran bölgesine inmeyi ve her şeyden önce Rus nüfuz alanına girmeyi başarıyordu. Alman emperyalizmin bu başarıları Rus-Alman ilişkilerindeki çatışmayı daha da artırdı. Öteden beri Rus politika alanı sayılan Türkiye ve İran bölgelerindeki Rus çıkarlarının Almanya tarafından hiçe sayılması, Rus ve Alman kapitalistler arasındaki gerginliği sivrileştirmekteydi. Türkiye'deki ekonomik başarılarını fırsat bilen Almanya, bir yandan da yavaş yavaş Türk ordusunu içten ele geçirmeye başlıyordu. 1913 yılında S.Petersburg'a sansasyonel bir haber ulaşıyordu ki bu haber şöyleydi; İstanbul yakınlarında bulunan Türk kolordu komutanlığına Alman general Liman Von Sanders atanmış, ayrıca onlarca Alman subay Türk ordusunda en önemli görevler başına getirilmişti.[28] Liman Von Sanders İstanbul'da yetkili bir komutan ve Yüksek Askeri Şura üyesi olarak atanmış ve Silahlı Kuvvetlerin yeniden düzenlenmesi, askerlerin eğitim ve silahlandırılması konularında karar alabilen bir kişi durumuna gelmiştir. Bunun dışında tüm yabancı subayların komutanı olarak ilan edilmiştir. Misyonun başarılı çalışması için Almanya her yıl birer milyon Mark tahsisini üstlenmiştir. [29]

Almanya'nın Türkiye'yi askeri açıdan kontrol altına almasının bir sebebi daha vardı ki o da ekonomik sebeplerdir. Büyük Alman firmaları ve bankaları, Bağdat demir yolunun yapımı için bir milyar mark dolayında para harcamışlar ve bu paranın boşa gitmesi halinde Alman hükümetini asla affetmezlerdi onun için Alman hükümeti ekonomik çıkarları uğruna da mutlaka Osmanlıyı elinde tutmalıydı.

1914 yılının Ocak ayında Alman Dışişleri Bakanlığı eliyle "Alman-Türk birliği" kurulmuştur. Alman-Türk birliğinin amacı Türkiye'deki tüm ekonomik projeleri kontrol altına almaktı. Türk ordusu uzun süredir Alman askeri uzmanlar tarafından eğitiliyordu.

Almanya, Rusya ile giriştiği Osmanlı üzerindeki nüfus rekabetinde gün geçtikçe daha öne geçiyor, bu durum ise Rusları gittikçe endişelendiriyordu.

[28] www.referat.ru "pervaya miravaya vayna"
[29] Sergey Petroviç, a.g.e., s.68

4. Savaşa doğru İttifak ve İtilaf Güçlerinin oluşumu

Rusya, Almanların Türkiye'de etkinliğini gittikçe arttırması konusunda İngiltere ve Fransa'ya yardım çağrısında bulunuyor. Rusya'nın Alman generalinin İstanbul'dan ihracı konusundaki yardım talebine İngiltere olumsuz yanıt veriyordu. Çünkü bu tarihlerde Türk donanmasının başında da bir İngiliz olan Amiral Limpus bulunmaktaydı. Böylece Rusya'nın talebinin yerine getirilmesi yersiz görülmekteydi. İngiltere'nin Rusya'nın isteği uğruna kendi pozisyonlarından vazgeçmeye hiç niyeti yoktu. Fransa ise fırsattan yararlanarak Petersburg ve Berlin arasındaki "köprüyü" tamamen yıkma işine soyundu. Türkiye'deki etkinliklerinin artması üzerine Rusya, Almanya'yı karşı tedbirlere başvurmakla tehdit etmeye başlar, örneğin tüm anlaşmaların feshedilmesi, Alman bankalarındaki bütün mal varlıklarının çekilmesi gibi. Bu tehditler Almanya'yı Rus taleplerine karşı olumlu adımlar atmaya itti. Aralık 1913'ün ortalarına doğru iki ülke arasında bir anlaşmaya varılmış olup bu anlaşmanın amacı ise Rusya'nın diplomatik yenilgisine uzlaşma süsünü vermekti. General Liman Von Sanders kolordu komutanı değil de, Türk ordusunun başmüfettişi olarak çalışmasında her iki taraf anlaştı. Görünürde Alman tarafı geri adım atmış gibi olsa da gerçekte ise Almanya Türkiye üzerindeki nüfuzunu korumaya devam ediyordu.[30]

Böylece emperyalist Almanya ile Çarlık Rusya arasındaki çatışmayı ateşleyecek "**yanıcı madde**" yeteri kadar mevcut halde duruyordu. Buna ilaveten Rus-Alman ihtilafını, Rus-Avusturya aykırılıkları da şiddetlendiriyordu. Avusturya-Macaristan Almanya'nın askeri müttefiki olarak Rusya'ya karşı saldırgan bir siyaset yürütüyordu. Avusturya kapitalistleri Polonya'nın bir kısmını koparmayı istemekte, ama asıl hedefleri Rusya'nın Balkanlardan çekilmesini sağlamak ve bir an önce Sırbıstan'ı hakimiyet altına almaktı. Avusturya'da ülkeye hâkim sınıflar arasında üçlü (Avusturya-Macaristan-Slav) monarşisinin kurulması fikri yaygındı. Avusturya bunu hayata geçirebilmek üzere Bosna-Hersek'i tamamen işgal edip kendi mülkiyetine katarak ilk adımları daha 1908–1909 yıllarında atmıştı. Şimdi ise Sırbistan'ı işgal etmeye hazırlanıyordu.

[30] www.referat.ru "pervaya miravaya vayna"

Avusturya-Macaristan'ın bu politikasına Rusya şiddetle karşı çıkıyordu ama bütün bu savaşa sürükleyen anlaşmazlık ve ihtilafların yanında başka bir husus da vardı ki emperyalistleri savaş ateşini yakmaya zorluyordu. Tüm kapitalist ülkelerde güçlü işçi hareketleri yayılmıştı. Dünya ihtilalci işçi hareketinin başarıları emperyalistleri ürkütmekteydi. Onlara göre, bu hareketi parçalamak ve işçi yığınlarının dikkatini kapitalist devletlerin iç siyasetinden uzaklaştırmak için savaş bulunmaz bir fırsattı.

8 Şubat 1914 yılında Rusya da bakanlar kurulu toplantısı yapıldı. Toplantıda Rus hükümeti için acil birkaç hedef belirlendi. Bunlar Karadeniz donanması inşaasının hızlandırılması, çıkarma kolordusu hazırlanıp nakliyesi için gerekli araçların sağlanması, stratejik demiryollarının inşaatı vb. Ayrıca Avusturya-Macaristan'a karşı Sırbistan ile Romanya'nın, Bulgaristan'la yakınlaşmalarına aktif biçimde yardım edilmesi amaçlanıyordu.

Rusya bu hedefleri doğrultusunda (Sırbistan'la sıkı bir ittifak içinde olmak şartıyla) Karadağ'a yeniden yardımlar göndermeye başladı. Balkan ittifakının yeniden kurulması için Sırp ve Yunan başbakanlarıyla müzakereler yapıldı. Buna ilaveten Rus Çarı II. Nikolay[31] ile Rumen kralı arasında gerçekleşen görüşmede Romanya'nın Rusya tarafına çekilmesi için çaba sarf edildi. Ve son olarak da, Dışişleri bakanlığı İngiltere ile Rusya arasında resmi ittifak anlaşmasının yapılması için gecikmeden müzakerelere başlama kararı aldı. İngiltere ise bu konuda kaçamaklı davranmaktaydı, İngiliz hükümeti Rusya ile resmi ilişkilerin kurulmasının yararsız olduğunu sanmakta ve Almanya ile bir savaş çıkması durumunda ittifak anlaşması olmadan da Rusya'nın kendisini destekleyeceğini düşünmekteydi. Bundan ziyade, İngiltere, Rus-Alman ilişkilerindeki anlaşmazlıklardan istifade ederek, Orta Doğu'da nüfuzunu genişletmeye koyuldu. Tibet'in İngiliz himayesi altında olduğunun Rusya tarafından tanınmasını istemekteydi. Rusya ile ittifak müzakerelerini uzatarak onu daha uysal hale getirmek de İngiliz planlarının bir parçasıydı. Bu arada Rusya ile Fransa arasındaki ittifak ilişkileri savaş arifesinde daha da sıkılaştı. 1911–1913 yılları arasında Fransız ve Rus genelkurmay

[31] NİKOLAY II. Rus Çarı. 1896 yılında Rus çarlığı tahtına geçti. Karısının devlet işlerine karışmasını engelleyemedi ve sürekli Rasputin gibi devlet adamı olmayan mistik insanlara danışarak iş yaptı. Kendi bakanlarına bile tam olarak güvenmeyen biriydi. Uzakdoğu'da Japonlara yenilince tamamen Boğazlar ve Balkanları ele geçirme hayaline kapıldı. Fakat I. Dünya savaşında hem ordusu ağır yenilgiler aldı hem de halk ile arası açıldı. Eylül 1915'te bizzat Rus Orduları başkomutanı oldu ama yenilgileri önleyemedi. Bolşevik İhtilalinden sonra, ailesi ile birlikte 1918'de öldürülüp cesetleri yakıldı. (*Çanakkale 1915,* CD Rom, a.g.e)

başkanlarının olağan görüşme toplantıları yapıldı. Bu toplantılarda Almanya'ya karşı hazırlanan askeri kuvvetlerin artırılması doğrultusunda kararlar alındı. Böylece bu iki ülke arasındaki ilişki net ve açık bir şekilde Almanya karşıtıydı. Avrupa böylece iki cepheye bölünmüş bulunuyordu. I.si İngiltere, Fransa ve Rusya'nın, II. si Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın oluşturdukları cepheler. Çarlık maalesef bu ittifak içinde "tabi olma" rolünü oynuyor ve Rusya Batı Avrupa emperyalizmin yedeği durumundaydı.[32]

20.yüzyılın başlarında şiddetli bir silahlanma yarışması başlamıştı. 1.Dünya Savaşı öncesinde diplomatik mücadele hummalı bir silahlanma ortamında gerçekleşiyordu. Yarışmanın lideri Almanya idi, ancak diğer devletler de geri kalmamak için büyük güç sarf ediyordu. Doğal olarak bu silahlanma süreci "Barışın sağlanması" bahanesi ile yürütülüyordu. Silahlanmanın kızışması gittikçe stratejik mülahazaların diplomatik düşüncelerin önüne geçmesine yol açmaktaydı. Savaş darbesi hemen şimdi mi vurulmalı yoksa elverişli bir kuvvet oranının oluşmasını mı beklenmeliydi? Berlin ve Viyana'dakiler hemen, Paris ve Petersburg'takiler beklemeye eğilimli, Londra'dakilerse ikiye bölünerek meseleyi taraftarlar arasındaki mücadeleye dönüştürdü.

Rusya'daki silahlanma yarışması Bosna krizinden[33] sonra daha da şiddetlendi. 1908'de ordunun yeniden yapılanmasına başlandı.1908'de "Büyük Orduyu Güçlendirme Programı" kabul edildi ve buna göre asker ve topçu sayısı artırılıyordu. Aynı zamanda Baltık filosunun yeniden inşaatı ve **"Türk filosuna sağlanan üstünlüğün devamı için Karadeniz filosunun güçlendirilmesi"** yönünde programlar geliştirildi. Bütün bu programlar 6–7 yıllıktı ve bunların tahminen 1917 yılına kadar tamamlanması bekleniyordu. **Bu zamana kadar Rusya silahlı kuvvetlerinin savaş hazırlıklarını tamamlaması için zaman kazanmak Rusya dış politikasının en önemli hedeflerindendi.**[34] İleride anlatacağımız gibi, Rusya Deniz Kuvvetleri subayları ve donanma komutanlarının uzun zaman önce yani daha 1906 ve 1907 de ısrarla Çanakkale ve İstanbul boğazlarını ele geçirme planları ve bununla ilgili tartışmaları vardı. Ordunun yeniden yapılandırılması programı başladığında ise daha çok Almanya'ya karşı olarak Baltık Filosu'nun güçlendirilmesi fikri kabul

[32] www.referat.ru "pervaya miravaya vayna"
[33] 23 Temmuz 1908 devrimi sonrasında Üçlü İttifak üyesi Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i resmen ilhak etmiş bu olay hem Osmanlı devletini ürkütmüş hem de zaten gergin olan Avusturya-Macaristan ile Sırbistan ve onu destekleyen Rusya ilişkileri daha da kötü bir hale gelmiştir.
[34] www.referat.ru "pervaya miravaya vayna"

edilmişti. Fakat 1908 yılında Osmanlı'da İttihat ve Terakki partisinin iktidara gelmesi Rusların tabiri ile "Türk Devrimi" olması ve Milliyetçilerin iktidara gelmesi ve onların Rus hâkimiyetinde yaşayan Türk halkları hakkındaki planları Rusya'yı endişelendirdi. Rus kaynaklarında "Milliyetçilerin iktidarından sonraki yıllarda Osmanlı Devletinin daha da güçsüz hale geldiği ve Almanya'nın devlet üzerindeki etkisinin arttığı"[35] bilgileri de yer almaktadır. Osmanlı Devletinin silahlanma çalışmaları ve özellikle İngiltere'ye sipariş edilen İki savaş gemisi en çok Rus başkenti Petersburg'da endişe ile takip ediliyor ve bu da Rusların Donanma'yı güçlendirme planlarında değişikliğe yol açarak Karadeniz donanmasının güçlendirilmesi fikrini öne çıkarıp bir an önce Boğazlar ve İstanbul'u ele geçirme hesaplarını açığa çıkarıyordu. Rusya Osmanlı'ya karşı üstünlüğünü Karadeniz Donanmasına borçlu olduğunu biliyordu.[36]

Rusya'nın Dışişleri Bakanı S.D. Sazonov, Ocak 1915'te Rus Meclisi Duma'nın Bütçe görüşmeleri sırasındaki yaptığı konuşmasında "İtilaf devletlerinin Alman koalisyonuna karşı yaptıkları mücadeleyi şahsi menfaatler ya da topraklarının genişletilmesi için değil, Avrupa'da kalıcı barışın sağlanması ve Alman imparatorluğunun hayallerini suya düşürmek için ortaya koyduğunu ve geriye kalan her şeyin, buna **"Alman, Macar ve Türk zulmü altında yaşayan milletlerin hürriyete kavuşturulması"** da dahil, bu amaca ulaşmak için sadece birer araç niteliğindedir. Yeni düzenin kurulması kutsal bir davadır ve artık köhneleşmiş, işe yaramayan silahlı dünya düzeni yerine getirmeye çalıştığımız bu yeni düzende;ne güvensizlik ve kuşkulara, ve ne de müttefiklerin rolü ile ilgili ihtilaflara yer vardır. Bütün müttefikler kibirli düşmanın direnişini kırmak için imkânlarının elverdiği ölçüde en büyük çabayı sarf etmektedir."[37] diyerek Rusya ve Müttefiklerinin bu savaşa hangi masum! niyetlerle katıldıklarını açıklıyordu.

Ama hesaplar sadece Petersburg'ta yapılmıyordu. Alman donanmasının hızlı gelişmesini dikkatle takip eden İngiltere daha önce belirttiğimiz gibi 1912'de her bir Alman gemisine karşılık iki gemi inşa etmeye yönelik yasa çıkarmıştı. Telaşla Alman ordunun büyümesini izleyen Fransa ise 1913'te askerlik süresini 2 yıldan 3 yıla kadar uzattı. Londra ve Paris'te siyasi çevrelerde savaşın ilk fırsatta başlatılması konusunda sık sık sesler duyuluyordu. Berlin ve Viyana'dakiler de acele

[35] D.N.Alhazaşvili, "20.yy Başlarında Rus Donanma Stratejisinde Çanakkale ve Boğaziçi", *Moskova Ünv.Haber Dergisi*, Seri 8,2000 No:2, s.98- 115
[36] D.N.Alhazaşvili,a.g.m.s, 102 103
[37] Ruskoe Slovo, 14 Ocak 1915

içindeydiler. 1911'de Almanya'da ordunun büyütülmesi için kanun çıkarıldı. Bunu 1912'de yine ordunun büyütülmesi ve deniz filosunun güçlendirilmesinin hızlandırılması için çıkarılan kanunlar izledi. 1913'te "Ordunun daha da büyük ölçüde büyütülmesi" kanunu kabul edildi. Rus askeri ajanları Almanya'nın silahlanma programını 1913 yılı sonuna veya en geç 1914 yılı ilkbaharına kadar tamamlayacağını ve bundan sonra savaşı başlatmak için çok daha elverişli şartlara sahip olacağını iletiyorlardı.

Avusturya-Macaristan da silahlanmasını hızlı bir tempo ile gerçekleşiyordu. Viyana'nın siyasetçileri çökmekte olan imparatorluğun kurtuluşunu Askeri ve Diplomatik başarılarda görüyorlardı. O andaki askeri üstünlüklerine olan inançları ve bu üstünlüğün yakında yok olabileceği düşüncesi, Berlin ve Viyana'daki politik çevrelerin savaşın ilk fırsatta başlatılması gerektiği hususunda ortak karara varmalarına neden oldu.[38]

Artık çok geçmeden bir dünya savaşı çıkabilirdi. Çünkü taraflar hızla silahlanarak bu savaşa hazırlanıyorlardı. Dünya kısa bir zaman içerisinde yeniden bir sömürge ve paylaşım savaşı bekliyordu. Fakat Osmanlı devletinin bu savaşa pek hazırlıklı olduğunu söylemek çok güçtü. Bu savaşın çıkacağını tahmin eden sultan II. Abdülhamit, yıllarca bu rekabet anını ve Avrupa devletlerinin kapışmasını beklemiş ama ne yazık ki bu ortamın oluştuğunu göremeden taht'tan uzaklaştırılmıştı.

Rus kaynaklarında I.Dünya Savaşının ortaya çıkış sebepleri ve savaşın başlaması konusunda özellikle bu savaşın kapitalist, emperyalist özelliği üzerinde durulur ve savaşın çıkış sebebinde dünyadaki emperyalist rekabetin çok etkin olduğu vurgulanır.

1 Ağustos 1914 yılında dünya emperyalistler tarafından bir savaşa sürüklendi. Bu savaşa 33 ülke katıldı; 70 milyon insan silâh altına alındı. Savaş aynı anda 3 kıtada yürütüldü. Kara, deniz ve havada sürdürüldü. Daha önce hiç görülmemiş yeni silahlar kullanıldı.

Savaşın böyle geniş çaplı olması her şeyden önce savaşın emperyalist yönüyle belirleniyordu. Artık münferit kapitalistler arasında değil de, büyük ve nüfuzlu kartel, tröst, sendika ve bankalar arasında yapılan rekabet, güçlenen üretim anarşisi sık sık krizlere neden oluyordu. Kapitalist üretimde ani sıçrayışlar gözlemleniyordu ki bu acı sonuçların habercisi idi. Gelişimdeki bu düzensizlikler bazı ülkeler arasında daha

[38] www.referat.ru "pervaya miravaya vayna"

da artarak emperyalist devletler arasında yeniden gruplaşmalara yol açıyordu. Bu devletler büyük kazançlar peşinde koşarken savaşlara başvurmaktan çekinmemekteydi. 19.yy sonunda 20.yy'ın başlarında dünya kapitalist ülkeler arasında paylaşıldığına göre, genç emperyalist devletler (Almanya İtalya v.b.) ancak dünyanın yeniden paylaşımı ile emperyalist emellerine ulaşabilirlerdi. Kapitalist sistemde ve özel mülkiyet bağlamında yeniden bir paylaşımın adil olarak gerçekleşmesi olanaksızdı. Böylece ortaya yeni bir sorun çıkıyordu ki o da zor kullanarak dünyanın yeniden bölüşümünü sağlamak. Devlet gücünün gelişmesi ise ekonomik gelişmeye paralel bir şekilde olmaktaydı. 1871 yılı sonrasında Almanya, İngiltere ve Fransa'dan 3-4 kat, Japonya ise Rusya'dan 10 kat daha hızlı gelişti ve güçlendiler. Dünyanın yeniden bölüşümü kavgası toprak ve sömürgeleri yeniden paylaşımı, piyasanın ve karlı yatırım alanlarının ele geçirilmesi mücadelesi 1914'te patlak veren emperyalist savaşın temel nedenlerindendir. Taraflar bu savaşa uzun zamandır hazırlanıyorlardı.[39]

5. Savaşın Başlaması, Cepheler ve Savaşın ilk yılı 1914'teki durum

Çok geçmeden savaş için bir bahane de bulundu. 28 Haziran 1914 yılında Bosna-Hersek'in başkenti Sarajevo'da Avusturya-Macaristan'ın veliaht'ı arşidük Franz Ferdinand'a suikast düzenlenir. Katil Gavrilo Princip isimli bir Sırp milliyetçisi ve Büyük Sırbistan devletinin kurulması taraftarı olan bir fanatikti. Bu terörist eylem için özellikle ulusal yas gününü **(Sırpların 1389'da Türkler karşısındaki "I.Kosova" yenilgisinin yıldönümünü)** seçmişti. Arşidük'ün öldürülmesi haberi Viyana'da büyük öfke meydana getirdi ve saldırgan bir askeri politikanın patlamasına neden oldu. Sanki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Sırplara saldırma anını dört gözle bekliyordu. Avusturya-Macaristan'ın askeri planları Berlin'de takdirle karşılandı ve bu ülkeye destek sağlanması kararlaştırıldı. Alman Kayzer'i ve onun diplomatları, İngiltere'nin bu ihtilafın dışında kalacağını düşünüyorlardı. Alman hükümeti, Rusya'nın askeri yönden hazır olmaması dolayısıyla bu ülkenin de ihtilafa katılmayacağını ve Avusturya-Macaristan'ın

[39] www.referat.ru "pervaya miravaya vayna"

Sırbistan'ı kısa sürede zorlanmadan işgal edeceğini hesaplıyordu. Şayet Rusya sonuna kadar Sırbistan'ı desteklerse savaş Almanya için de artık kaçınılmaz bir hale gelecekti.

Bu suikast olayı büyük savaşın kıvılcımı olmuştu. Rusya'nın daha hazır olmadığı için bu savaşı erteletmek amacıyla meselenin uluslararası bir konferansta görüşülmesi teklifi reddedilmişti. Bunun üzerine Sırbistan'ı destekleyen Rusya'da 26 Temmuz 1914 de savaş durumu ilan edildi. 28 Temmuz 1914 de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Sırbistan'a savaş açtı. 30 Temmuz'da Rusya'da genel seferberlik ilan edildi. Rusya'nın bu seferberlik ilanı Almanya'yı da harekete geçirmiş ve bir gün sonra onlar da seferberlik ilan etmişlerdi. Almanya, Rus hükümetine askeri seferberliğin durdurulması ültimatomunu verdi. Almanya'nın Rusya büyükelçisi, Purtales cevabı almak üzere Dışişleri Bakanı Sazonov ile görüştü. Olumsuz yanıt alınca Purtales savaş ilanı notasını vermiş ve böylece iki büyük devlet olan Rusya ve Almanya'nın karşı karşıya gelmesiyle l. Dünya savaşı kısa bir zamanda geniş bir alana yayılmış oluyordu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Sırbistan arasında tutuşan savaş alevleri kısa sürede bütün Avrupa'ya yayılarak tüm dünyayı etkisi altına aldı.[40]

1914 yılının 1 Ağustos'unda hemen şiddetlenen savaş zamanla 33 ülkenin katıldığı 1.5 milyar insanın etkilendiği, sayısız kurbanların verildiği, Cephesi 1000 km'den fazla bir alanda yapılmıştı. İttifak (bizde İtilaf diye geçer) devletlerinin lideri olan İngiltere kara kuvvetlerini kullanmadan sadece deniz gücü ile savaşmak ve denizlerdeki üstünlüğünü korumak istiyordu. İngiltere'nin I. Dünya savaşı öncesinde savaşa ait planlarını anlamak için o dönemde bu planların yapılması ve uygulanmasında önemli görevler üstlenen L. George'un[41] hatıralarına bakmak lazımdır. Bu hatıralarının bir yerinde L George şöyle diyor; **"Biz kendimizin yaklaşan savaştaki rolümüzü geleneksel olarak, güçlü deniz filomuz ile müttefiklerimizin yararına denizleri kontrol etmek olarak görüyorduk. Bizim para ve zenginliğimiz müttefiklerimizin savaşta ihtiyacı olan siparişlerini karşılamaya hazırdı. Bizim askerlerimiz savaşta ikinci derecede rol almalıydı."**

[40] www.referat.ru "pervaya miravaya vayna"

[41] GEORGE, LLOYD (1863–1945) İngiliz siyasetçisi ve devlet adamı. 1863'te doğdu ve Hukuk eğitimi alarak 1890'da milletvekili oldu. 1905–1908 yılları arası Ticaret ve Maliye Bakanlığı yaptı. 1916'da Başbakan oldu. I. Dünya savaşında Müttefiklerin harekâtını Balkanlar ve Ortadoğu'ya kaydırmaya çalıştı. Türk kurtuluş savaşının başarıya ulaşması onun siyasi hayatını çıkmaza soktu ve 1945'te öldü. (*Çanakkale 1915,* CD Rom, a.g.e)

Savaşın arifesinde İngiliz yönetimi, "**Karada başkalarının elleriyle savaşma**" şeklinde olan geleneksel politikalarını benimsemiş görünüyordu.[42]

Evet, gerçektende İngilizler özellikle Çanakkale cephesi gibi zor ve riskli bir cephede daha çok sömürgelerinden topladığı askerleri kullanmıştır. Bu sebeple bugün o dönemde Anzak denilen bazı Avusturalya ve Yeni Zellandalı'lar kendi askerlerinin İngilizler yüzünden boş yere öldüğünü ifade etmektedirler. Hatta "Halifeyi kurtarmaya gidiyoruz" denilerek kandırılıp Çanakkale'ye getirilen Hindistanlı askerler de gerçeği anladıkları zaman savaşmak istememişler ve bu yüzden birçoğu İngilizler tarafından kurşuna dizilmişlerdir.

Rusya ve Fransa ise İngilizlerin müttefikleri olarak daha çok kara gücü ile savaşmak durumunda kalıyorlardı.[43]

Alman hükümeti halkını savaşın haklılığına inandırmak için Rus çarlığı ile mücadele bahanesini kullanarak önce Rusya'ya savaş ilan etmeyi uygun buldu. Almanya Fransa'ya savaş açtı. Bu arada topraklarından geçmesine izin vermeyen Belçika'nın topraklarına da saldırdı (4 Ağustos 1914). Bunun üzerine aynı gün İngiltere de Almanya'ya savaş ilan etti. Almanlar ise Fransa'nın Rusya tarafına anında katılacağını düşünerek ilk darbeyi Batı'da vurmak istiyorlardı.[44] Sırbistan-Karadağ'ın da müttefik devletler safına katılmasıyla Avrupa'da savaş birden yayıldı. Uzakdoğu'da ise Japonya bu ittifakın içinde yerini aldı. Başlangıçta Bulgaristan Romanya ve İtalya savaşa girmemeyi tercih ettiler.

Almanların savaş planı 45 gün içinde Belçika üzerinden Fransa'ya girerek bu ülkeyi yendikten sonra Rusya üzerinden dönme biçimindeydi. Alman kuvvetleri 2 Ağustos günü Lüksemburg'a girdiler. 5 Ağustos gecesi de Belçika'nın önemli kalesi olan Liege kentini aldılar. Tüm gücüyle Fransa'ya yürüyen Almanların bu cephede 7 ordusu savaşa katılmıştı. 17-20 ve 22 Ağustos tarihlerinde Alman orduları Fransızları mağlup ettiler. Almanya bu ilk savaşlarda aldığı başarılar üzerine iki orduyu Rus cephesine kaydırdı. Daha sonraki günlerde Fransa, değişik cephelerde Alman ordusuna saldırılar yaptı. 6 Eylül günü Koblenz'de bulunan 6.Alman ordusunu geri çekilmek zorunda bırakan Fransa daha sonra ünlü Marn savaşını da kazandı. [45]

Batıdaki savaşlar dengeli bir biçimde devam ederken Almanya ve Avusturya doğuda Rusya'ya karşı yeni bir cephe açtılar. Buna karşılık, yaklaşık 3 milyon kişilik

[42] www.referat.ru "pervaya miravaya vayna
[43] Sergey Petroviç, a.g.e., 69
[44] www.referat.ru "pervaya miravaya vayna"
[45] Görsel Genel Kültür Ansk , a.g.m. , s.2872

güçlü ordusu bulunan Rusya, saldırıya dayalı bir savaş planı yaptı. 20 Ağustos günü Prusya'nın doğusundan Almanya'ya giren Rus orduları 8.Alman ordusunu yenilgiye uğratarak Berlin'e doğru ilerlemeye başladılar. Bu cepheye 2.Rus ordusunun da gelmesi üzerine emekli Alman Generali Hindenburg[46] 8.Alman ordusuna komutan olarak atandı. Alman Ordusunun geri çekilmesini durduran Hindenburg 26 – 30 Ağustos günlerinde Tannenberg savaşında Rusya'yı yendi. Hindenburg 7 Eylülde kuşattığı 1. Rus ordusunu da yenilgiye uğrattı. (10 – 14 Eylül). Galiçya cephesinde Lemberg'de Rusya'ya yenilen Avusturya geri çekilince Ruslar Galiçya'yı ele geçirdiler. Ancak Almanya'dan yapılan yardımlarla bu cephede güçlenen Merkezi Devletler, Rusya'yı geri püskürttüler. 24 Kasım günü Rusya yeni bir saldırı denediyse de 9.Alman ordusunun üstünlüğüne karşı koyamadı. Ancak bu cephede savaşlar yıl sonuna kadar yer yer sürüp gitti. Balkanlarda ise Sırplara saldıran Merkezi Devletlerin kuvvetleri, yığınaklarını Rus cephesine çektiklerinden sonuç getiren savaşlar olmadı. Fransa cephesinde istediğini elde edemeyen Almanya, Doğu Prusya'da Rus ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı ve 100.000 kadar tutsak aldı. Ruslar ise Avusturya cephesinde başarılı oldular. Karpatlar'a dayanan Ruslar bazı kaleleri ele geçirdiler. İtalya da savaşa girince doğu bölgesindeki savaşlar yoğunluk kazandı. Ruslara karşı Avusturya'ya yardım için, bazı Alman birlikleri bu cepheye kaydırıldı. Galiçya'da yapılan savaşlarda Ruslar 750.000 tutsak bırakarak bozgun halinde çekilmeye başladılar. Batı cephesindeki savaşlar sonunda Polonya, Letonya ve Litvanya Almanların eline geçti.[47]

1915 yılı başlarında Rusya'nın toplam asker kaybı 1.350 milyon kişiydi. Savaşın başında Rusya 5 milyon askere sahipti. Orduda silah ve mühimmat sıkıntısı yaşanıyordu. Rus topları savaşın ortasında suskun kalmıştı zira top mermileri kalmamıştı. Rus genelkurmay yetkilileri hala durumun ciddiyetini görmek istemiyorlardı. Rusya'daki İngiliz Elçilik yetkilileri ise Rus ordusunun gerçek durumunu İngiltere'ye rapor ediyor ve bu durum İngiltere'yi telaşlandırıyordu.

[46]General Paul Von Hindenburg, 8.Alman ordusu komutanı olarak, 240 bin kişilik ordusu ile 540 bin kişilik Rus ordusunu Doğu Prusya'dan çıkarmış ve Rus General Samsonov komutasındaki 2.Rus ordusunu Tanenberg savaşında yenmiştir. Savaşta hep başarılar kazanan ve bu sayede Almanya'da ünlenen bir askerdir. Almanya savaştan yenik ayrılınca imzalanan Versay barış anlaşması gereği dağıtılacak olan Alman ordusunda yine görev almıştır. Daha sonra ise bu anlaşmanın Almanya üzerindeki olumsuz etkilerini silmek için çalıştı. 1925–32 yılları arasında politika ile uğraştı ve önemli görevler aldı. Ocak 1933'te Hitler'e hükümeti kurma konusunda destek olmuş ve Almanya askeri olarak yeniden II. Dünya savaşına hazırlanmaya başladı.(A.B.Şişov, Sto Velikih Voyenaçalnikov, Moskova, Veçe Yayınevi, 2000, s. 483)

[47] Görsel Genel Kültür Ansk, a.g.m. , s.2872

Rusların bu durumu İngiliz'lerin Çanakkale cephesini açmasının nedenlerinden biri olmuştur.[48]

Rusya'nın müttefikleri 1915 yılının Temmuz ayında Rusya'daki durumdan çok endişeliydiler. Şantilla'daki konferansta İngiliz ve Fransızlar Rusya'nın batı cephesine yardım etmek için Alman baskısını başka tarafa çekmeye söz verdiler. Çünkü Almanlar Fransa'ya karşı 80 piyade ve 10 süvari tümeni ile hareket ederken Rusya'ya karşı,116 piyade ve 24 süvari tümeni ile hareket ediyordu. Eğer Müttefikler bu Alman baskısını düşüremezlerse Rusya savaşı bırakmak durumunda kalacaktır. İngiltere ise Çanakkale'deki durumu zayıflatır endişesiyle buna biraz soğuk bakıyordu.

Ağustos ayı başı ve ortalarında Çanakkale'deki müttefik saldırıları başarılı olamadı ve Rusya cephesindeki tehlikeli durum da devam ediyordu. Müttefikler Almanya ile Rusya arasında barış antlaşması olacağı şeklinde bir haber aldılar ve bir an evvel Rusya'ya yardım etmenin yollarını bulmaya çalıştılar.

Ruslar büyük cephelerde ağır yenilgiler almaya devam ediyorlardı. 1915 yılı Ağustos ayı Rus orduları için tam bir trajedi halini almıştı. O dönemde ki olayları Rus tarihçileri " Velikiy Atstuplenya" (Büyük Çöküş) olarak adlandırmışlardır. Rus orduları cephede yaklaşık olarak 1400 km geriye çekilmiş ve birçok toprağı düşmana bırakmak zorunda kalmışlardı. Ayrıca problemler de gittikçe artmaktaydı. Rus ordusunda zaten var olan silah ve cephane eksikliği artık had safhaya ulaşmıştı. Silahı olmayan ama cepheye sürülen birçok asker arkadaşının ölümünü bekliyor ve onun silahını alıyordu. Rus ordusu bir ayda yaklaşık olarak 253 bin insan kaybetmişti.[49]

Savaşın ilk yılında Almanlar inanılmaz derecede önemli başarılar kazandı. Bu başarılar Osmanlı idarecilerinin savaşı Almanların kazanacağı şeklindeki düşüncelerini kuvvetlendirdi. Ama kısa süre sonra Almanlar Batı cephesinde zorlanmaya başladılar ve Osmanlı Devleti ile Bulgaristan'ı kendi yanlarında savaşa çekmenin yollarını aramaya başladılar. Bu konuda siyasi ve diplomatik her türlü baskıyı uygulamaktan çekinmediler.

[48] A.İ.Utkin, *I.Miravaya Vayna*, Algorit, Moskova, 2001, s. 154
[49] Sergey Petroviç, a.g.e., s.186-187

6. Türkiye'nin Askeri – Ekonomik Durumu ve Savaşa girişi

Daha önce de belirttiğimiz gibi General Liman Von Sanders'in Alman askeri misyonunun başı olarak Türkiye'ye gelmesi aniden uluslar arası bir krizi ateşlenmişti. Bu krizi başlatan Rusya idi. Liman Von Sanders'in misyonu Rus hükümetinde Türkiye'nin Almanya hâkimiyeti altına girmesi olarak değerlendirilmiştir. Yani Karadeniz boğazlarının Alman kontrolü altına girmesi olarak değerlendirilmiş ve Rusya buna şiddetle karşı çıkmıştır. Rusya için Boğazların çok ayrı önemi vardı. Boğazlar Rusya ekonomisini doğrudan etkilemekteydi, aynı zamanda Rus Karadeniz filosunun geçişi içinde önemliydi. Rusya sanayisi ve ticareti çok hızlı gelişmekte ve özellikle güney bölgesinin hızlı gelişmesi, boğazların ekonomik önemini daha da arttırmaktaydı. Çünkü Rus ihracatının yüzde yetmişi boğazlardan geçmekteydi.

Günümüzde halen Ruslar için en önemli ticaret yollarının başında bizim boğazlar gelmekte ve tüm tehlikesine rağmen boğazlardan her türlü yükü (özellikle petrol, doğalgaz, çeşitli kimyasallar, silahlar v.b.) gemilerle taşımaya devam etmektedirler. Boğazlar konusunda 1936 yılında imzalanan "Montrö Boğazlar Sözleşmesi" kanaatimizce bugün bizim özellikle "Boğazlardaki Güvenlik" konusunda ihtiyaca cevap vermemektedir.

Balkan savaşları sırasında boğazların geçici olarak kapatılması Rusya ekonomisine büyük zarar vermişti. Rus Maliye Bakanlığı sadece o sırada 100 milyon Ruble değerinde vergi toplayamamıştır.[50] Bunun dışında Rus diplomatlarını ve askerlerini endişelendiren bir konu ise, Türk –Alman anlaşması gereğince Alman askeri misyonu başkanı General Liman Von Sanders'in Türk kara birliklerinin komutanı olacağıydı. Bu Ruslar için şu demekti ki Boğazlar bölgesinde askeri harekât yapacakları takdirde, burada Alman komutası altındaki birliklerle karşılaşılacaktı. O sırada görevdeki başbakan V. Kokoutsev başkanlığındaki Rus hükümeti, daha önce P. Stolıpin tarafından belirlenmiş olan politikadan uzaklaşıyordu. P.Stolıpin'in politikasına göre "Rusya Avrupa devletleri arasındaki çatışmalara katılamamalıydı". V.Kokoutsev hükümeti ise Almanya'ya sert baskı yapmaya başlayarak Avrupa devletleri arasındaki çatışmaya yavaş yavaş katılıyordu. Dışişleri bakanı S.Sazonov, Almanya ile Türkiye arasındaki bu anlaşmayı protesto

[50] Sergey Petroviç, a.g.e., s.70

etmeye çalışmış ve daha önce belirttiğimiz gibi Türkiye'deki Alman misyonunun çıkarılması için aktif çalışama yapmıştır. Her iki devletin gazeteleri de hükümetlerini daha sert politika yapmaları için kışkırtmıştır. Alman basını Rusya'ya karşı önleyici bir savaş başlatılmasından bahsetmiştir. Gazeteler arasında da şiddetli bir savaş olmuştur.[51]

Bu Alman-Rus gazete savaşına biraz değinecek olursak; Alman generali L.V. Sanders'in Osmanlı ordusunda göreve başlaması, Baltık denizindeki bazı sorunlar, Ermenilerle ilgili reformlar, 1904 Ticaret anlaşmasının yenilenmesi, İki tarafın da ordularındaki yaptığı yenilikler v.b. sebepler 1914 yılı başında başlayıp, 1914 Şubatında en üst noktasına çıkan Alman ve Rus gazeteleri arasında bir savaşa neden olmuştur. Alman gazetelerinin saldırgan yayın yapmalarının iki önemli sebebi vardı. Bunlardan ilki Alman yönetiminin halkını basın aracılığıyla yaklaşan savaşa hazırlamak istemesi, ikincisi ise Almanların bazı Rus gazetelerinde çıkan Alman karşıtı haberlere cevap vermeleri.[52]

18 Şubat 1914'te "Kölnische Zeitung"(Yarı Resmi Alman Gazetesi) Rus başkenti Petersburg'dan gelen bir haber yayınladı. Habere göre; "Rusya üç-dört yıla kadar askeri yönden Almanya'ya saldırabilecek hale gelecektir." Bu habere herkes şaşırmış olup bunun Alman yönetiminin bilgisi dışında yayınlanmasının imkânsız olduğu biliniyordu. "Novoe Vremya"(Yeni Zaman), "Golos Moskvı" (Moskova'nın Sesi) gibi Rus gazeteleri de Almanlarla olan ilişkileri kızıştıran yayınlar yaptılar. "Ruskoe Slovo"(Rus Sözü) gibi bazı liberal görüşlü gazeteler itidalli olmayı tavsiye ettilerse de pek fazla etkili olamadılar.

22 Şubat 1914'te yine bir başka Alman gazetesi olan "Berliner Tageblat" da "Rus Komşu" adlı yazarı belli olmayan bir yazı kaleme alınmış olup, bu yazıda Berlin ve Viyana'nın Ruslar önünde küçük duruma düştüğünden, Rusların ikiyüzlü bir politika izlediğinden bahsedilip açık bir şekilde Rusları yola geteirecek bir savaş yapılması tavsiye edilmişti. Buna cevap olarak "Reç", "Ruskoe Vedomosti", "Ruskoe Slovo" gibi Rus gazeteleri Almanların kendi halklarını savaşa hazırlamak için bu şekilde yayın yaptığını Almanların zaten Rus düşmanlığına dünden razı olduklarını ifade etmişlerdir. Bu şekilde karşılıklı olarak gazeteler arasında kışkırtıcı yayınlar ve onlara itidal tavsiye eden yazılar bir süre devam etmiştir. Fransız ve

[51] Sergey Petroviç, a.g.e., s.71

[52] *İstorya Vneşniy Politiki Rossii 19.yy- 20.yy*, "Rusko-Germanskaya Gazetnaya Vayna makalesi", Komisyon, Moskva 1997, s.418-425

İngiliz basınları da bu olayda Rus gazetelerinin yanında yer almışlardır. Her iki tarafın gazeteleri de artık olası bir savaş anında güç dengeleri hakkında yayınlar yapıyorlardı. Rus hükümeti Alman hükümetinden kendi gazetelerini kontrol etmelerini istedi. "Birjivıy Vedomosti" adlı Rus gazetesinde "Rusya Hazır" başlıklı bir makale yazılmış olup, bu yazının askeri kaynaklı olduğu belirtilmektedir. Ruslar arasında da farklı sesler çıktı ve bir kısım Rus basını bunu Almanlara karşı bir basın zaferi olarak ilan ettiler.

İki tarafta da bulunan sağduyulu insanlar sayesinde gazete savaşları Şubat sonlarında sakinleşmeye başladı.1Mart 1914'te Rus Duma'sında askeri bütçenin arttırılması kararı çıktı. Bu karar İngiliz basınında tarihi bir karar şeklinde haber yapılmıştır. Çünkü Rusya'nın yaklaşan I.Dünya savaşı öncesi silahlanması ve Batı Avrupa ülkeleri ile birlikte hareket etmesi uluslar arası siyasette önemli bir rol oynayacağı şeklinde haber ve yorumlar Avrupa basınında yer almaktaydı.[53]

O dönemde Rusya'nın deniz bakanı olan Amiral İ.K Grigoroviç, bu gazete savaşları sırasında Dışişleri Bakanı Sazonov'a şunu sormuştur. "Bu durum Almanya'nın Rusya'ya karşı sadece kalemlerle değil artık Dretnotlarla da savaşı başlatma düşüncesi olarak yorumlanabilir mi?" Hızla Alman-Rus ilişkileri gerginleşiyor ve savaş ortamına doğru gidiyordu. Bu konuda daha önce belirttiğimiz gibi Rus başkentinin İngiltere ve Fransa'dan beklediği yardım ümidi de gerçekleşmemişti. Fransa Rusya'ya destek vermekten çekinmiş ve temel gaye olarak, Rus-Alman ilişkilerinin bozulması kendi menfaatine olduğu için elinden geleni yapmayı seçmiştir.

İngiltere ise sürekli olarak, Rusyanın bu zor durumundan yararlanıp tavizler koparmak peşinde olup, Tibet üzerindeki Britanya egemenliğinin tanımasını istemiştir. Aynı zamanda İngiliz-İran petrol kampanyası birlikteliğinin tüm İran'a yayılması için Rusya'nın rızasını sürekli olarak istemiş durmuştur. Ermeni asıllı Rus tarihçisi Avetyan haklı olarak şu sözleri sarf etmiştir; "**İngiltere sonra kendi askerlerinin kafatasıyla kurulacak duvarı (Alman-Türk birliğini) kendi eliyle yaratmıştır**."[54]

1914 yılının şubat ayında başkent Petersburg'ta özel bir istişare toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıda Alman- Rus krizinin sonuçları ve atılacak adımlar görüşülerek belirlenmiştir. Toplantıya katılan kişilerin hepsi aynı görüşte

[53] Rusko-Germanskaya Gazetnaya Vayna, a.g.m , s.419-421
[54] Sergey Petroviç, a.g.e., s.72

birleşmişlerdi. Yakın bir Avrupa savaşı kaçınılmaz halde geliyordu. Rusya için bu yüzden şu planların hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekliydi; Fransa ile olan ilişkilerin iyileştirilmesi, İngiltere ile barışılması, Avusturya –Macaristan'a karşı Sırbistan ve Karadağ'ın birleştirilmesi ve desteklenmesi, Bulgaristan'daki Avusturya yanlısı hükümetin değiştirilerek yerine Rus yanlısı hükümetin getirilmesi, Romanya ile yakınlık kurmanın kolay hale getirilmesi, **"Türkiye'deki Alman etkisinin zayıflatılması"**, Türkiye'nin tarafsızlığını sağlamak için Rus dışişleri tarafından bakanlığı bir plan hazırlanmıştı. Bu plana göre, Türkiye'nin tarafsız kalması için Rusya tarafından baskı politikası uygulanacaktı. Bu baskı politikasında şunlar kullanılacaktı; Rusya kontrolü altında Ermeni özerkliğinin kurulması, Osmanlı'daki Düyun-u Umumiye 'ye Rusya'nın girişinin sağlanması, yani Türk gelirlerini kontrole Rusya'nın da katılması, Türk bankalarının birinin hisse senetlerine sahip olma, Asya'nın Rusya ile sınır bölgelerinde demiryolu döşenmesinin yasaklanması için görüşmelere yeniden başlama, ticareti geliştirme, Türkiye de gazeteler alma, sergiler düzenleme v.b. tedbirler. Rus Dışişleri ve başındaki Sazonov'un faaliyetleri 1914 yılının ilk yarısında Türkiye'nin savaş başlangıcındaki duruşuna etki etmiş ve "Türk hükümeti tarafsızlık siyasetini korumayı denemiş durmuştur". Savaşın başında Türkler çok zor durumda kalmışlardır. Zira İngiltere ile Fransa'nın Türkiye'de büyük yatırımları var olup ve amaçları Almanya'yı çıkartarak Türkiye'yi bölerek paylaşmak ve bu arada da Rusya'ya hiçbir şey vermemek şeklinde olmuştur. Durum bu iken Türkiye'nin savaşta onların yanında olmasının bir anlamı olmayacaktır. Bununla birlikte Almanya'nın yanında olması da bir yarar sağlamaz aksine çok zararlıydı. Almanya'nın galip çıkması durumunda eski özgürlüğünü de kaybederdi ve tamamen İstanbul Berlin'e bağımlı kalırdı ki bu onların asla istemediği bir durumdu.[55]

Ancak Türk liderler Almanya ile ittifak yanlısıydılar. İttihat ve Terakki partisi yöneticilerinden Enver paşa Türkiye'nin Almanya yanında savaşa girmesi için herkesten çok çalışmıştır. Almanya ile birlik kurarak "Büyük Türkiye"yi meydana getirmeyi düşünmekteydi. Ona göre Büyük Türkiye'nin sınırları Karpat'lardan Çin'e kadar uzanacaktı. Onun bu büyük hırsları sebebiyle hükümet çevrelerindeki takma adı **"Küçük Napolyon"**şeklindeydi.

Enver Paşa 1914 şubat ayında sultanın akrabası ile evlendikten sonra hızla yükselerek Savaş Bakanı (Harbiye Nazırı) olmuştur. Liman Von Sanders ile Enver

[55] Sergey Petroviç, a.g.e., s.73

Paşa arasında ilişkiler iyi kurulamamıştır. Alman general bu durumdan hiç memnun olmamıştır. Çünkü daha dün kendisinden küçük rütbede olan birine tabi olması beklenilmiştir, aynı zamanda tecrübesiz ve eğitimsiz olması da general'in moralini bozmuştur. Bu iki şahsın şahsi ilişkisi Alman-Türk işbirliğini zorlaştırmıştır. Enver paşanın askeri planları hep Panislamcı ve Pantürkçü olmuştur.

1914 sonbaharında Osmanlı devleti Kara Kuvvetleri, 4(dört) askeri müfettişliğe bağlanmıştır. (İstanbul, Erzurum, Bağdat ve Şam da olmak üzere.) Ordudaki asker sayısı 200 bin civarında olup, subay sayısı 8 bin idi. Yedek asker sayısı bir milyondu ve sadece üçte biri eğitimliydi. Genel olarak askere gitme mecburiyeti vardı. 12 Mayıs 1914 tarihli kanuna göre, 20–45 yaş arası Osmanlı İmparatorluğu tebaasında olan tüm erkekler askere gitmek zorundaydı. Savaş zamanında ise 55 yaşına kadar olanlar bu zorunluluğa tabiydiler. 1915 Şubat ayına kadar Müslüman olmayan tebâ'nın askere alınması sınırlı olmuş ve onlar özel bir vergi ödemekle yükümlü kılınmıştı. Avrupa devletlerinden farklı olarak, Osmanlı İmparatorluğunda ordunun modernizasyonu sadece %7,5 gibi çok düşük bir halde kalmıştır. [56]

Osmanlı Ordusunda Enver Paşa'nın Harbiye Nazırlığına gelmesiyle yeniden düzenleme yapılmış özellikle Kara kuvvetleri'nde yeni tümenler oluşturulmuştur. Zira savaşta cepheler çoğaldıkça ordunun sayısı da arttırılmak zorunda kalınmış, I Dünya savaşı öncesi 38 olan tümen sayısı daha sonra 40'a savaşın sonuna doğru ise 61 tümen'e çıkmıştır. Ama gerçekte ise, ordular sayı olarak kolordu seviyesindeydi. 1914 yılında Osmanlı Deniz Kuvvetlerinde ise Barbaros Hayrettin, Turgut Reis muharebe gemileri ile Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri ve Peyk-i Şevket torpido kruvazörü bulunmaktaydı. Osmanlı donanması savaşta rakiplerine göre çok güçsüz bir haldeydi. Ama yine de savaşta başarılı bir mücadele vermişse de çok büyük kayıplar vermiştir.[57]

Askeri birlikler dışında Osmanlı İmparatorluğunda özel birliklerde mevcuttu. (jandarma vs.) Bunların sayısı 80 bin civarında olup bunlar savaş zamanında düşmana karşı kullanılabilir durumdaydı. Piyade askerleri "Mavzer" ve "Martini" diye adlandırılan silahlar kullanırlardı. Bu silahların sayısı 1,5 milyon adetti. Topçu birlikleri üçer bataryadan oluşmaktaydı. Bunlar Avusturya yapımı 105 mm'lik "Krupp" ve 75 mm'lik Sneider, ve Şkoda toplarını kullanırlardı. Silahlı kuvvetlerin

[56] Sergey Petroviç, a.g.e., s.74
[57] *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi,* 3. Cilt, 6. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1996

silahlandırılması yeterli değildi. Savaş araç gereçleri ve mühimmat konusunda Osmanlı imparatorluğu tamamıyla yabancı devletlere bağımlıydı. Kendi silah sanayisi olarak İstanbul Zeytinburnu'ndaki fabrika da sadece tüfek mermileri üretiliyordu. Bu mermiler de yetersiz olup günde 300 bin adet mermi üretiliyordu.[58]

Bu fabrika ile ilgili olarak zamanın Rus basınında şöyle bir haber yer almıştır. Savaş sırasında İstanbul'un hem denizaltılar hem de uçaklar ile bombalandığı haberleri zaman zaman Rus basının da yer almıştır. Bu haberlerden birine göre; Türkler artık gittikçe artan ve çok tehlikeli olan İngiliz-Fransız denizaltılarının saldırıları sebebiyle Barbaros Hayreddin, Hamidiye, Breslau gemilerini ve torpidobotları Altın Boynuz'a yani Haliç'e çekmişler. İstanbul'da Müttefik denizaltılarının sebebiyle ciddi bir panik yaşanmakta, ciddi anlamda gazyağı ve kömür ihtiyacı ortaya çıkmış vaziyette.

Rusya'nın Karadeniz filosunun faaliyetleri ve 10 bin asker ile Bosfor'a(İstanbul Boğazına) saldırıya geçtiği haberleri endişeleri arttırıyor. İstanbul Zeytinburnu'ndaki cephane ve mühimmat fabrikası cephenin ihtiyacını tam olarak karşılayamıyor. Fabrikanın Alman müdürünün tüm gayretlerine rağmen üretim artmamaktadır. Zaten kısa bir süre önce fabrika Müttefik denizaltılarınca bombalanmıştı.[59]

Alman subaylar dolayısıyla birtakım düzelmelere rağmen, Osmanlı İmparatorluğu silahlı kuvvetleri Avrupa devletleri ile karşılaştırıldığında çok çok geriydiler. Ama Türk askeri iyi bir savaş malzemesiydi. Savunmada iyi ve disiplinliydi, Yemek ve giyimin her türlüsüne razıydı. Bu durum gelişmemişlik siyasi-moral sebeplerle açıklanabilmektedir. Ordu da İki grup mevcuttu. Bunlar "Mektepli" ler ve "Alaylı" lar. Mektepliler askeri eğitimden geçmiş olanlardı. Balkan savaşı sonunda ve I.Dünya savaşı başlangıcında siyasi temizleme yapılmış ve güvenilir değiller diyerek 9 bin subay ordudan istifa ettirilmişti. Bunların çoğunluğu iyi eğitim almış yetenekli komutan idiler. Bunun sonucunda ordu da yeterli bilgi ve tecrübesi olmayanlar komutan olmuşlardır.[60]

Türkiye deniz filosunun yeniden yapılandırılması konusunda da bir takım çalışmalar başlatılmış olup İngiliz askeri heyeti donanmanın modernizasyonunda görev almıştı. 1890 Ocak ayında Almanya'dan iki gemi ve ayrıca 4 adet yeni torpido bot satın alınmıştır. 1911 yaz ayında İngiliz Vikkers ve Armstrong fabrikalarıyla iki

[58] Sergey Petroviç, a.g.e., s.75
[59] Novoe Vremya, 23 Nisan 1915
[60] Sergey Petroviç, a.g.e., s.76

gemi yapılması için sözleşme yapılmıştır. Gemilerden ilki "Sultan Reşad" 1915 yılının nisan ayında kullanılmaya başlanacaktı. Ama İtalya-Türk ve Türk-Balkan savaşları dolayısıyla Türklerde ciddi mali zorluklar meydana gelmişti. İngiltere hükümeti gemi inşaatının kredi kullanılarak devam etmesini teklif etmiş olup kredi imkânı Türklere iyi gelmiştir. Ama bu kredi İstanbul da toprak ipotek edilerek bir Alman bankası tarafından sağlanmıştır. Bu borç İngiltere'den ikinci geminin satın alınması için verilmiştir. İkinci gemi 1914 yılının yaz ayında kullanılmaya başlanacaktı ve böylece 1914 yılının yaz ayında Karadeniz'de iki Türk gemisi olabilirdi. Bu gemiler Rus filosu üzerinde bir güç olacaktı. 1914 yılının Mayıs ayında üçüncü geminin yapılması için de İngilizlerle sözleşme yapılmıştır. Bu gemiler dışında Almanya'ya iki denizaltı, altı mayın taşıyıcı ve yedi küçük savaş gemisi için de Fransa'ya siparişler verilmişti.[61]

Türk filosunun yeniden düzenlenmesi ve modernizasyonu İngiliz yönetimi altında gerçekleşmekte olup, Türkiye'deki İngiliz deniz askeri misyonunun başında Amiral Limpus vardı. Türk deniz filosunun İngiliz Amirali Limpus yönetiminde modernize edilmesi[62] ve yeni gemiler sipariş verilmesi Rusya'yı çok rahatsız etmiştir. Rus deniz bakanı Amiral Grigoroviç, **"Eğer Türkiye zırhlı harp**

[61] Sergey Petroviç, a.g.e., s.76

[62] Modernize etmek aslında gizli bir ihanet planıydı. Şöyle ki; Alman yazar Emil Ludwig, 1916 yılında kaleme aldığı *"Goeben ve Breslau"* isimli kitabında Osmanlı donanmasını donatarak komutası altında tutan İngilizlerin gerçekleştirdikleri ihanetlerle alakalı olarak şu enteresan bilgileri vermektedir;"İngiliz deniz heyeti 4 Ağustos 1914'e kadar Türkiye'de donanmayı donatmış ve komutası altında tutmuş, ama Abdülhamit Han zamanında donanmacılığı tamamen unutan Türkiye'yi denizlerde çıkacak bir savaş için zayıflatmak, hatta tümden kötürüm bırakmak için elinden, geleni yapmıştı. Gerçekten şeytanca bir yöntemle zırhlıları ve torpidoları işe yaramaz hale getirmişti, Torpidolardaki kazan borularını kasıtlı olarak 80'den 40'a indirmişler, yansını araya bir kör flânş olarak tıkamışlardı, bu yüzden ana buhar borusu ancak normal buharın yansını alabiliyor, tekne 28 mil yerine,12, ya da 15 mil hızla gidebiliyordu. Ateşçilerin kırmızıçizgiye kadar çıkan bir hıza ulaşmasını yasaklamışlardı. Toplar kullanılamayacak durumda idi. Namlular işlemiyordu. Basınç yataklarında metal parçalan eksik idi. Kamaların hepsi çıkarılmıştı. Torpidoların tetiklerinde tespit parçası yoktu. Bir çok yerde pamuk barutu yerinde yalnız pamuk vardı. Kazanların su borularının hepsinin değiştirilmesi gerekiyordu. İngilizler, topların kayma kızaklarındaki makaraları, topun bir yanında öylesine çevirmişlerdi ki ikinci atıştan sonraki namlunun yerine oturuşunda namlu çıkıyor, bu yüzden mürettebat yaralanıyordu. Fren silindirlerine su karıştırılmıştı. Su renksiz olduğu için görülemiyordu. Elle çalıştırılan eski toplarda derece ayarı öyle yapılmıştı ki, 90 derecede ateş ettiğini sanan bir kimse gerçekte 60 derecede ateş ediyordu. Ayarlanma düzeni, makineler, hareket düzeni çıkarılmış, paslanmış, işlemez hale gelmişti. Ama bütün pirinç yerler, göze parlak görünen her şey çok güzel biçimde yağlanmıştı**. Her şey pırıl pırıldı fakat kullanılamayacak durumda idi**. Topların ateşleme parçaları kırıktı. Kamalar, yumuşak yağ yerine bozuk bir yağla yağlanmıştı. Hem de o kadar çok yağ sürülmüştü ki yerinden oynatmak çok zordu. Makinelerin yedek parçalarını ve yedek malzemeyi sağlamak için çeşitli kaynaklara başvurmak gerekiyordu. Bir boruyu Stenia'daki Fransız tersanesinden, bir tekerleği İstanbul tersanesinden, bir mili Çanakkale'den, bir kamayı San Stefano'dan (Yeşilköy) getirmek gerekiyordu. Türk subayları, manevralar yapılmasında ısrar ettikleri halde, İngilizler durmadan erteliyordu. Her şey rahat edebilmek için düzenlenmişti. Savaşı aklına getiren olmamıştı.(İbrahim Refik, *Çanakkale'nin Ruh Portresi*, Albatros Yay. İstanbul, 2003)

gemilerini bizim kendi gemilerimizi inşa etmeden alacak olursa bu durumun Rusya ve hedefleri için tam bir felaket olacağını" ifade ediyordu. İngiltere yeni gemilerde görev alacak gemi personelinin hazırlanması için kendi askeri denizcilik eğitim müesseselerindeki Türk öğrenci kontenjanını artırmıştır. 1914 yılının Mart ayında Türk hükümeti ile İngiliz Deniz Bakanlığı I. Lordu Churchill[63] ile "İngiliz subay ve eğiticilerin Türk filosunda askerlik yapabilmeleri" konusunda anlaşma sağlanmıştır. Türkiye'nin deniz filosunun geliştirilmesi konusu Rusya'yı çok düşündürmüştür. Denizcilik bakanı İ.K Grigoroviç 1914–15 yıllılarını kritik yıllar olarak nitelendirmiştir. Ona göre Türkiye ile savaşa girişirsek, eğer biz kendi gemilerimizi inşaa etmeden önce Türkiye gemilerini alırsa 1914–15 dönemi Rusya için daha kritik bir hal alacaktır. Karadeniz filosunun güçlendirilmesi için Rus hükümeti 1911–14 yılarında gemi inşaatı programlarını kabul etmiştir. Bu programlara göre, dört adet dretnot, dokuz adet mayın taşıyıcı ve altı adet denizaltı yapılacaktı. İlk gemilerin kullanılmaya başlanması ancak 1915 yılının sonlarına göre planlanmıştır. İlk gemilerin adları: "İmparatoriçe Maria" ile "İmparator III. Aleksandr" olarak belirlenmişti. Gemilerin kullanıma başlama sürelerine bakılırsa Rusya Karadeniz filosunun reform çalışmalarında bir hayli gecikmiş durumdaydı. Ama yapılacak bir şey de yoktu ve bunu hızlandırma imkânı mevcut değildi. Çünkü ekonomik imkânlar yetmiyordu ve yabancı firmalara bağımlılık söz konusuydu. Rus gemilerinin inşaatı ile ilgili olarak geleneksel bakış açısı Karadeniz'de Türk filosu karşısında üstünlük kazanmak. Ancak bazı Rus tarihçilerine göre gemilerin yapılma amacı boğazları ele geçirmekti. "Yeni gemiler İstanbul'u alarak asırlık Rus hayallerini gerçekleştireceklerdi".[64]

Rus kaynaklarında, Bosfor yani İstanbul Boğazı'nı ele geçirme operasyonu planını hazırlayan kişi hakkında net bir bilgi yoktur. Aslında bu kişi genç ve yetenekli bir subay İ.A.Kononov olup, onun yönetimi altında İstanbul ve boğazların

[63] CHURCHİLL, WİNSTON (1874–1965) İngiliz Deniz Bakanı ve Başbakanı. İngiliz devlet adamı ve yazarı olan Winston Churchill, 1874'te doğdu.1895'te Harp okulunu bitirerek orduya girdi. Bir savaş sırasında esir olmuş ve daha sonra kaçarak kurtulmuş ve milli kahraman haline geldi.10 ay sonra Muhafazakâr partiden milletvekili seçildi. 1904'te Liberal Partiye geçti. 1911 yılında İngiltere Deniz Bakanı oldu. Çanakkale savaşını en çok isteyen ve başlatan kişi olarak bunun ardında büyük siyasi beklentileri vardı. Savaştaki başarısızlık sonunda bir süre siyasi hayatı düşüşe geçse de 1917'de bu sefer İngiltere Savaş Bakanı oldu. 1924'te yeniden Muhafazakâr Parti'ye geçerek Maliye Bakanı oldu. 1939 yılında ikinci defa İngiliz Deniz bakanı oldu. 1940'ta ise İngiliz Başbakanı oldu. II. Dünya savaşı sırasında dünyanın en popüler devlet adamlarından biri oldu. Savaşa Türkiye'yi sokmak için uğraştı ama istenen askeri yardımları da vermeye yanaşmadı. 1953'te Nobel Edebiyat ödülünü kazandı. 1955'te siyaseti bıraktı. 1963'te Amerikan onursal vatandaşlığını aldı. 1965'te 90 yaşında öldü. (*Çanakkale 1915,* CD Rom, a.g.e)

[64] Sergey Petroviç, a.g.e., s.76

işgalinin planı üretildi. Boğazlar harekâtı sadece deniz genelkurmay heyeti tarafından değil, Rus imparatoru tarafından da, onun Karadeniz'de bulunduğu bir zamanda, onay gördü. Aslında Kononov'un planları sonradan Rus hava kuvvetlerinin ve kolordusunun eylem planlarını oluşturmakta temel oldu. Türk filosunun, olanaklarının büyümesinden ve güçlenmesinden endişe duyan Rusya hükümeti İngilizlere baskı yapmaya çalışıyordu. Sazonov, Amiral Limpus'un Türkiye'deki faaliyetlerinin ve mümkünse donanma alanında bütün İngiliz yardımının sınırlanması için İngiliz İçişleri Bakanı Lord Grey'e ricada bulundu, ama ret cevabı aldı. İngiliz İçişleri bakanı cevaben Rus hükümetine, Türk deniz filosundaki aktif çalışmaların sadece İngiltere için değil, Rusya için de kârlı olacağı konusunda Rusları ikna etmeye çalışıyor ve İngiliz Deniz misyonunun, Almanya'nın Türk Ordusu ve Deniz filosunun içindeki pozisyonunun güçlenmesini engellemekte olduğunu belirtiyordu.

Rusya ve Türkiye'nin deniz kuvvetleri konusundaki rekabetlerinde, İngiltere ve Fransa'nın Türkiye üzerindeki nüfuzlarını arttırma niyeti görülmektedir ki hem de kendi müttefikleri olan Rusya'nın karşı çıkmasına rağmen. Rusya'nın şansına dretnot'lar ve siparişi verilen gemilerin çoğu Türkiye'ye ulaşamadı. Savaş başında Osmanlı imparatorluğunun filosunun bünyesinde 1893 yapımı 2 tane ve 1869 yapımı 1 tane zırhlı gemi, 2 tane hafif kruvazör; 2 torpidolu küçük savaş gemisi, 8 destroyer, 7 torpido motoru, 5 küçük destek gemisi, 4 hattı askeri trol teknesi ve bir sürü yardımcı gemi vardı. Mevcut filo ekibi çok büyük olan deniz sınırlarının güvenliğini sağlamaktan aciz durumdaydı. Çünkü ciddi şekilde yakıt, yedek parça ve cephane sorunları vardı. Normal olarak deniz kuvvetlerinin başında Ahmet Cemal Paşa bulunuyordu ama kararları almakta İngiliz deniz kuvvetleri misyonunun başı Amiral Limpus önemli etkinliğe sahipti.

1914 de Rus Karadeniz filosunda 7 tane zırhlı gemi, 3 kruvazör, 14 mayın taşıyıcısı ve başka gemiler vardı. Savaş öncesinde Türkiye kendi hava kuvvetlerini kurmaya başlamıştı. Hava kuvvetlerinin kurulmasıyla Fransız'lar uğraşıyordu. Hava harp okulu açıldı ve orada ilk Türk pilotlarının eğitimi başladı. Uçaklar genellikle Fransa'dan satın alınıyordu.[65]

Burada biraz o dönemdeki Türk Hava kuvvetlerinin durumu hakkında bilgi vermek gerekirse, 1912 yılında Türk ordusunun elinde 17 savaş uçağı ve 18 tane Avrupa'da eğitim görmüş pilotu vardı. 4 Haziran 1914'te Fransa'dan 6 adet Gordon

[65] Sergey Petroviç, a.g.e., s.77-78

modeli, 6 Moron modeli ve 3 adet çift satıhlı Ferman modeli uçak satın almak için sözleşmeler imzalanmıştı I.Dünya savaşının patlaması üzerine Fransa, Osmanlı devletine sözleşme olmasına rağmen satın alınan uçakları teslim etmemiştir.[66] Aynen İngilizlerin paraları ödenen Sultan Osman ve Reşadiye savaş gemilerini teslim etmeyip el koyduğu gibi.

I. Dünya savaşı başladığında Osmanlı devletinin hava kuvvetlerinin elinde 4 adet uçak vardı. Kafkas cephesindeki zor durum sebebiyle, Rus ordusu hakkında keşif yapılması için cepheye uçak istenmiş olup, deniz yolu ile Trabzon'a gönderilen 2 adet uçağın bulunduğu nakliye gemisi Karadeniz'de Ruslar tarafından batırılmış ve pilotlar esir alınarak Sibirya'ya gönderilmişlerdir.[67] Bu konuda dönemin Rus gazetelerinden Ruskoe Slovo (Rus Sözü) gazetesinde yer alan bir habere göre " Bükreş'ten bildirildiğine göre; Sinop şehri açıklarında yunan bayrağı ile giden "Georgios" adlı bir gemi Rus donanması tarafından batırıldı. Bu haber Konstantinapol'de(İstanbul) büyük yankı uyandırmıştır. Çünkü Trabzon'a giden bu gemide 16 adet küçük uçak bulunuyormuş yani Türk hava kuvvetlerinin neredeyse tamamı!!!"[68]

Rus kaynaklarında ise, Türkiye'nin savaş öncesi Fransa'dan satın aldığı 30 uçaktan 12 tanesi suya iniş ve sudan kalkış yapma özelliğine sahip olduğu şeklinde bilgiler yer almaktadır.

Hâlbuki bizim kaynaklara göre, "Çanakkale savaşı sırasında, Çanakkale Müstahkem mevki komutanlığı elinde 3 tane kara ve 1 tane deniz olmak üzere 4 uçak bulunuyordu ve keşif amaçlı önemli görevler yapmıştır".[69]

Almanya ve Rusya arasındaki savaşın kaçınılmazlığına inanan, ama İngiltere'nin savaşa katılacağından tereddüt eden Türkler, Almanlardan Enver Paşa'nın gayretleriyle 27 Temmuz 1914'te Osmanlı Devleti'nin Almanya büyükelçisi aracılığıyla Rusya'ya karşı gizli bir ittifak antlaşmanın yapılmasını istedi. Sonraki gün teklif kabul edildi ve 2 Ağustos'ta İstanbul'da ittifak anlaşması imzalandı, ama Osmanlı Bakanları'nın büyük kısmının bundan haberi bile yoktu. Her iki devletin korunması amacıyla imzalanan antlaşma Almanya'nın Türkiye'deki misyonunun korunmasını ve Rusya ile savaş durumunda Türkiye'nin (Porta) korunmasını öngörüyordu. 3 Ağustos 1914'te kısmi seferberlik ilanı yapılmış ve

[66] *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*,3.cilt 6. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1996, s.122
[67] *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, a.g.e. , s. 122
[68] Ruskoe Slovo, 23 Ocak 1915
[69] *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, a.g.e. , s. 124

ondan sonra 5 Eylül'de ise genel seferberlik ilan edilerek 45 yaşına kadar olan tüm erkeklerin orduya katılma emri verildi. Türkiye savaşa katıldığı zamana kadar 600 bin yedek insanı seferber etti ve orduyu 800 bine kişiye çıkardı.

Türkler, I.Dünya savaşına derhal katılmaktan kaçındı zira zaman kazanması ve seferberliği bitirmesi, olayların özellikle Rus cephesin de, nasıl gelişeceğini öğrenmesi ve Almanya'dan daha büyük ekonomik yardımlar kazanması lazımdı. Tarafsızlık politikasını ilan ederek, 5 Ağustosta Enver Paşa, Rus askeri temsilcisi binbaşı M.N.Leontev'le ittifak kurma konusunda görüşmeler başlattı. Görüşmelere daha büyük önem katmak için onlara ekonomik işlerle ilgili olarak Mehmet Cevat Bey ve Rus elçiliği görevlisi Gulkeviç'te katıldılar. Rusya büyükelçisi görüşmeleri hızlandırmaya çalışıyordu, çünkü kısa bir zaman sonra çok geç olacaktı. Rus tarihçilerinden V.İ. Şeremet'e göre; "Rusya'ya baskı yapan müttefiklerinden dolayı bu görüşmeler anlaşmaya dönüşemedi." Rusya'nın müttefikleri olan İngiltere ve Fransa'nın pozisyonlarını göze almadan da yapılan görüşmelerin geleceği yoktu. Bu görüşmelerin sonucu biraz da Enver Paşa'nın şahsına ve pozisyonuna bağlıydı. [70]

Bu günlerde Almanya'nın Türkiye'deki pozisyonunu güçlendiren önemli bir olay oldu. Alman Amiral Souchon'un[71] emrindeki "Goeben" ve "Breslau" gemilerinin, Çanakkale boğazından geçerek müttefik (İngiliz- Fransız) filosunun takibinden saklaması ve bu gemilerin Marmara denizine girmeleriydi.

Biraz bu gemiler ve Akdeniz'deki faaliyetleri hakkında bilgi vermek gerekirse; Gerçek adları "Goeben" ve "Breslau" olan ama daha sonra "Yavuz" ve "Midilli" adlarını alacak olan bu iki Alman gemisi tarihçilerinin çok ilgisini çekiyor, bu ilginin nedeni deniz savaşlarında yaptıklarından daha çok Osmanlının I. Dünya Savaşı'na girmesine neden olmalarından kaynaklanıyor. "Goeben" ve "Breslau" Akdeniz'e 1912 gönderiliyorlar. Sebep: Osmanlı dağılınca daha çok yer kapmak, Bahane: Osmanlı hâkimiyetindeki yabancı milletleri korumak.[72]

1913 baharında Alman hükümeti bu gemilerin devamlı Akdeniz de olmasına karar veriyor. Enteresan olan Almanların böyle yapmalarına sebep olan düşmanları

---

[70] Sergey Petroviç, a.g.e., s.78

[71] SOUCHON, AMİRAL WILHELM (1864–1946) Alman Amirali ve Osmanlı Donanma komutanıdır. I. Dünya savaşı başlarında emrindeki Goeben ve Breslau kruvazörleriyle İngiliz takibinden kurtulmak için Osmanlı devletine sığınmış ve Osmanlı tarafından kabul görerek Karadeniz filosu komutanlığına yükselmiştir. Komutası altındaki Alman ve Türk gemileriyle "Karadeniz Olayı" denilen Odessa, Sivastopol ve Novorosisk adlı Rus limanlarının bombalanması olayını gerçekleştirdi. Böylece Osmanlı devletinin savaşa girmesinde önemli rol oynamıştır. (*Çanakkale 1915,* CD Rom, a.g.e)

[72] A.S. Silin , "Goben ve Breslau, Çanakkale'den Kaçış" 1914, *Yeni Tarih Dergisi*, Bilimler Akademisi Enstitüsü, No:3 Mayıs 1983 Moskova, s. 59

İngilizlerdir. Daha doğrusu İngilizlerin Akdeniz donanmasının yaptığı faaliyetlerdir. Bu iki gemi çok yeni olsalar da Akdeniz'deki İngiliz – Fransız kuvvetlerine karşı fazla bir üstünlük sağlayamazlardı. Fakat bu gemiler Karadeniz'e girerek, Türklerle birleşseler (Türk hükümetinde Almanları sevenler çoktu o zaman) çok zarar verebilirlerdi. Çünkü Rusya, İngiliz ve Fransız'larla Karadeniz'den bağlantı kuruyordu. 1913 ilkbaharından sonra bu gemilerin Akdeniz'deki etkinliği artmaya başlıyor çünkü merkezi devletler (bizde İttifak devletleri) yavaş yavaş birleşiyorlardı. İngilizler ve Fransızlar bu gemilerden çok rahatsız oluyorlarsa da bu durum daha çok Rusya'nın hoşuna gitmiyordu. Çünkü bu gemilerin Türkiye donanmasına katılması Karadeniz'de Rusya'nın aleyhine bir kuvvet oluşturuyor ve bu Rusya'nın tarihi planlarını bozabilirdi. 1914 Temmuz'unda savaş ihtimali gittikçe artıyordu ve "Goeben" gemisinin tamir edilmesi bir takım gereken yerleri vardı. Alman Amiralliğinin planlarına göre, 1914 Ekim'inde Akdeniz'deki Alman donanmasına "Goeben" gemisinin yerine başka bir geminin gönderilmesi planlanıyordu.[73]

Alman gemilerinin Akdeniz'deki faaliyetleri dönemde çok büyük yankı meydana getirdi ve halen de araştırmacıların ve tarihçilerin çok önemli bulduğu bir olaydır. Tamir edilecek yerleri olmasına rağmen, savaşın başladığı zaman en hızlı ve zırhı en kalın gemi olan 23000 ton su dışlaması, 29 deniz mili hızı ve on tane 280 mm'lik, oniki tane 152-mm'lik, oniki tane 88-mm'lik topları ve 4 tane torpido ile silahlandırılmış olan "Goeben", gemisi, ateş gücünün toplamı ve zırhı açısından müttefiklerin Akdeniz'deki her gemisinden daha güçlüydü. 1913 Ekim'inden itibaren bu gemilerin komutası, kararlı ve insiyatif kullanmayı bilen bir subay olan Amiral Souchon'a verilmişti. Onun komutasındaki Alman gemilerinin asıl vazifesi, Avusturya ve İtalya güçleri ile birlikte, Fransızların 19. askeri birliğinin Fransa'dan Cezayir'e taşınmasını önlemekti. İngiltere, buradaki Alman gücünün pasifize edilmesi için Amiral Miln yönetimi altındaki Akdeniz filosunun asıl hücum gücünü oluşturacak olan 'İndefatigebl', İndomiteybl' ve 'İnfleksibl' kruvazörlerini göndermişti. Bu gemiler "Goeben"den daha eskilerdi, ateş gücü ve hız açısından ona yenik düşüyorlardı, ama birlikte hareket ettikleri zaman ona başarılı bir şekilde karşı koyabilirlerdi. Ayrıca 4 zırhlı kruvazör ve 8 mayın taşıyıcıdan oluşan daha bir İngiliz filosu da Adriyatik denizi girişinde Avusturya filosunu gözetliyordu. Fransızların asıl

[73] Silin , A.S., a.g.m., s.59

deniz güçleri ise Tulon limanında yerleşmiş durumdaydı. Böylece, Antanta'nın (İtilaf) Alman deniz kuvvetlerini Akdeniz de tahrip etmek için yeteri kadar güçleri bulunmaktaydı.[74]

2 Ağustos 1914'ten başlayarak, Akdeniz'deki olaylar çok hızlı gelişmiştir. Alman genelkurmayından harekât emri alan Amiral Souchon, İtalyan'ın Sicilya adasındaki Messina limanından savaş durumuna göre yeteri kadar kömür yüklemiş ve 3 Ağustos'ta Amiral Souchon İstanbul'a gitme emrini almıştı, çünkü Fransa'da artık savaşa katılmıştı ve İngiltere ise bu adıma hazırlanıyordu.[75]

Amiral Souchon bu emri hemen yerine getirebilirdi, ama 3 Ağustos'un erken saatlerinde Fransa'nın Bon ve Filippvil limanlarını bombaladı, böylece Fransızların asker taşımalarını 3 gün geciktirmiş oldu. Fransızlar, Amiral Souchon'un başarılı manevraları yüzünden "Goeben"le "Breslau" gemilerini bulamamışlardı. Limanların bombalanmasından sonra Alman gemileri İstanbul'a doğru hareket etmeye başladılar. Fakat kısa yoldan değil, İtalya'nın Messina limanı üzerinden gitmek zorunda kalmışlardı. Çünkü Alman gemilerinin bazı arızaları vardı. Cebelitarık boğazına yönelen Alman gemileri, 4 Ağustos'ta saat 10.00'da Akdeniz'deki İngiliz filosu güçlerinin bir kısmıyla karşılaştılar. 'İndefatigebl' ve 'İndomiteybl dönüp 'Goeben'in her iki tarafına geçtiler, hafif kruvazör 'Dublin' ise 'Breslau'ın önüne geçti. 8000 metrelik mesafeyle gemiler paralel rotayla gittiler. 16 İngiliz topu "Goeben"in işini bir kaç saniye içinde bitirmeye hazırdı. İngiliz gemilerinin komutanı İngiliz Amiralliğine, Alman gemilerine saldırıya geçmeye hazır olduğunu bildirdi. İngiliz Amiralliğinde ise İngiltere'nin Almanlara verdiği ültimatom süresinin bitimine kadar, yani 24 saate kadar, saldırıdan vazgeçme kararı alınmıştı. İngiliz gemileri sadece takip etme emrini aldılar. Oysaki bu durum "Goeben"e saldırmak ve onu ortadan kaldırmak için tek gerçek olanaktı, hem de onun ateşinden 3 kat güçlü bir ateşle ve neredeyse altı saat boyunca ateş altında tutulabilecekti. Daha sonra bu olayla ilgili olarak Churchill şöyle demiştir; **''Biz bu onurlu nezaketin bize ve bütün dünyaya neler getireceğini o gün için anlamıyorduk''** Akşama doğru Amiral Souchon hızını arttırdı ve geceleyin onu takip eden gemilerden kolayca kurtulmasını bildi. Fakat ne Avusturyalılar, ne de Türkler yanlarında bu Alman gemilerinin olmasını istemiyorlardı, özellikle Türkler bunu kesin bir şekilde söylüyordu. Türk hükümetinin bu isteğine rağmen Amiral Souchon Çanakkale

[74] Sergey Petroviç, a.g.e., s.77
[75] Sergey Petroviç, a.g.e., s.78

boğazı'na gitme kararını daha doğrusu emrini aldı. O, Türkiye'deki siyasal durumu iyi bildiğinden, onun boğazlarda ortaya çıkışının Türkiye'yi merkezi devletler (İttifak) tarafında savaşa katılmaya iteceğinden emindir. 5 Ağustos'ta İngilizlerin Akdeniz filosu, Alman kruvazörlerini yok etme emrini alıyorlar böylelikle Akdeniz de amansız bir takip başlamışsa da Amirallik ile Komutanlar Miln ve Troubridge'nin iletişimleri öyle hatalarla dolu ki, İngilizler onlardan hala utanç duymaktadırlar. Onların bu hatalarının sonucu Alman kruvazörlerinin Türkiye'ye ulaşması gerçekleşmiştir. 10 Ağustos 1914 akşamında "Goeben" ve "Breslau" Çanakkale boğazı'na girip demir atmışlarsa da kabul edilip edilmeyeceklerini hala bilmiyorlardı. Alman askeri misyon subayı yarbay Von Kress "Ne yapacağız"? Sorusuyla Enver Paşa'nın huzuruna geldi. Acı tereddütlerden sonra Türk Savaş bakanı kruvazörlerin geçmesine ve İngilizlerin Çanakkale boğazı'na girme girişimlerinde onlara karşı ateşin açılmasına izin veriyordu.

"Goeben" ve "Breslau" un Çanakkale boğazından geçişi İngiltere'nin 28 Temmuz'da, yapımları devam eden Türk gemilerine ve iki tane mayın taşıyıcısına el koymasını da kolaylaştırdı ve gemiler İngiliz filosuna dâhil edildi. Gemilerin ücretinin ödemesi Osmanlı tarafından halktan toplanmış parayla yapılmış olup, yaklaşık 7 milyon Vont sterlindi. Bu gemileri almak için her evden ve özel hayır kurumlarından bağışlar toplanmıştı. Gerekli para miktarını toplamak için memurlar bile bir aylık maaşlarını bağış olarak vermeye zorlanıyorlardı. Halkın gemilere el koyulması ile ilgili toplu hoşnutsuzluğu, 11 Ağustos 1914 tarihi itibariyle Türkiye'ye gelmiş olan Alman kruvazörlerinin 80 milyon mark karşılığında Osmanlı devleti tarafından satın alındığı haberinden sonra sevince dönüştü. "Goeben" ve "Breslau" gemilerinin satın alınma haberi onların pasifize edilmesi veya kovulması konusundaki soruları da ortadan kaldırıyordu. 15 Ağustos'ta kruvazörlere Türk bayrağı asıldı. ''Goeben''in ismi ''Yavuz Sultan Selim''e , ''Breslau''ın - ''Midilli''ye değiştirildi, ama gemi mürettebatlarının tamamı Alman olarak kaldı. Sonraki gün donanmanın geçit töreni yapıldı ve töreni sultan V. Mehmet'te izlemişti. ''Goeben'' ve ''Breslau''ın efsanevi kaçışlarını değerlendiren Fransa'nın Akdeniz filosu komutanı Amiral Lapeyrer, 23 Mayıs 1920'de şöyle diyordu. **"Goeben" ve "Breslau" ın bir kaç gün Akdeniz'de bulunması ve bu iki kruvazör'ün İstanbul'a kaçışı, doğu sorununun bütün unsurlarının değişmesi, savaş**

süresinin uzun yıllara uzaması ve Rusya felaketinin ortaya çıkması için yeterli olmuştur."[76]

Bu andan itibaren Türkiye'de alman nüfuzu mutlak bir şekilde artmış İngiliz askeri misyonu Türk filosundaki görevlerinden ve yönetiminden alınıyor ve 15 Eylül 1914'te Türkiye'yi terk etmek zorunda kalıyordu. Amiral Souchon'la beraber gelen yaklaşık 450 Alman askeri eğitmen ve uzman İngilizlerin yerini aldı. Amiral Souchon Türk deniz kuvvetleri komutanı olarak, Amiral Von Uzedom ise sahil savunmasının komutanı olarak atandı. Çanakkale Boğazı ve Boğaziçi (İstanbul Boğazı) savunmalarının kuvvetlendirilmeleri de onun direkt yönetimi altındaydı. Boğazların kale garnizonları bir kısım Alman subayları ile desteklendi. İngiliz büyükelçinin sözlerine göre 1914 Eylül'ünün sonuna doğru, İstanbul ve çevresinde İstanbul'u **"Silahlı Alman kampına çeviren 4 ile 5 bin arasında Alman topçusu ve denizcisi bulunmaktaydı"**. Aynı zamanda Romanya ve Bulgaristan'dan transit şekilde Türkiye'ye Almanya'dan askeri malzeme olarak silahlar ve cephaneler, kurşunlar, patlayıcı maddeler gelmeye başlamıştı. 9 Ekim 1914 de Rus askeri temsilcisi binbaşı M.Leontyev şunu rapor ediyordu: **''Görülmemiş miktarlarda yapılan talepler ve Almanya'dan gelen askeri malzemelerin devamlı artışı Türk ordularını gerek gıda, elbise ve sargı bezleri açısından gerek silah ve cephane açısından en iyi şekilde desteklemek olanağını vermektedir.''**

Ekim 1914 başında Antanta (İtilaf) devletlerinin Romanya'ya topraklarından, Alman askeri malzemelerinin Osmanlı Devleti'ne geçmesi sebebiyle baskı yaparak sınırı kapattırmalarına rağmen, Türkiye, en önemli ve gerekli olan denizcileri ve ağır silah uzmanlarını, "Goeben" ve "Breslau" ın tamiri için gerekli cihazları, deniz mayınlarını ve büyük miktarda farklı askeri araçları almayı başarmıştı. Almanlara göre, Boğazlarda mayın engelleri sistemi kurularak boğazların savunmasının sağlanması, (boğazlar tamamen kapatılmış ve mayınlanmıştı, fenerler 27 Eylül'de söndürülmüştü) bütün kıyı boyunca deniz kuvvetleri üsleri kurulmuş. Bunun için 50–60 bin insana ve deniz savaşının yapılması için, mayın taşıyıcıları hazırlanmıştı. Rus-Japon savaşının tecrübesini hesaba katarak savaş Rusya'nın Karadeniz'deki üslerine ani bir saldırıyla ve denizdeki üstünlüğünün ele geçirilmesiyle başlanmalıydı. Böylece, 1914'ün Eylül – Ekim'inde Türkiye siyasal manevra özgürlüğünü tamamen kaybetti, çünkü onun ordusu artık tamamen Alman askeri heyetinin kontrolü altında

[76] Sergey Petroviç, a.g.e., s.79

girmişti. Şimdi Almanya her an Türkiye ile Rusya arasında savaşı tetikleyebilirdi. Hatta Türkiye yönetimi istemese bile.

‘‘Türk ordusunun modernizasyonu bittikten sonra, ortaya para sorunu çıktı. Modernize edilmiş orduyu ancak Alman paralarıyla geçindirmek mümkündü. 10 Ekim’de Alman elçisi baron Von Wangenheim ile Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa arasında gizli bir görüşme gerçekleşti ve bu görüşmede 100 milyon frank olarak vaat edilen alman borç parasının ilk kısmı alındıktan sonra Türkiye’nin savaşa katılacağı kesin olarak kararlaştırıldı. Paralar İstanbul’a Türk bankasına 21 Ekim’de ulaştı ve sonraki gün ise Cemal Paşa, Amiral Souchon’a şu emrini iletti: **‘‘Rus filosunun yerini öğrenmek ve savaş ilan etmeden bulundukları yerde onlara saldırı gerçekleştirmek’’**. Aynı zamanda Cemal Paşa Türk deniz subay ve komutanlarına Amiral Souchon’un emirlerine itaat edilmesini haber etti ve artık saldırı zamanı tamamen Amiral Souchon’a kalmış bir şeydi.

Burada ilginç bir nokta var ki, Alman Amiral Souchon’a verilen emirde Karadeniz’deki Rusya donanmasına saldırı yapılması istendiği halde Alman Amiral sadece Rusya şehirlerini bombardımana tutmuş ve Rusya filosuna hiçbir zarar verilmemiştir.

“Goeben” ve “Breslau” ın gelişi ciddi bir şekilde Türkiye ve Rusya deniz kuvvetleri arasındaki dengeyi Türkler lehine değiştirdi, özellikle “Goeben” her beş Rus zırhlısından hem ateş hem de hız açısından daha üstündü. Ancak filo şeklinde hareket ederek beş Rus zırhlısının 16 tane 305 mm’lik ve 4 tane 254 mm’lik topları Alman gemisinin 10 tane 280 mm’lik toplarına karşı koyabilirlerdi. Bu durumda yine de Rus filosunun “Goeben”i çatışmaya zorlamak imkanı yoktu, çünkü onun hızı 8-10 deniz mili daha fazlaydı ve bu durum “Goeben”e tek başına çatışma yeri, vakti ve mesafesini seçme olanağını veriyordu.[77]

1914 Ekim’in ortasına kadar Rus yönetimi, Karadeniz filo komutanı amiral yardımcısı Edberg’tan ‘‘Türk filosu ile karşılaşmamasını talep ediyordu, tabi Türk filosu açıkça tehdit edici bir pozisyon almazsa’’. Ama ekim sonuna doğru, ajanların verdiği bilgiler ve Türkiye’den elde edilen bilgilere dayanarak, Rus yönetimi Türkler tarafından savaş ilan edilmeden önce olası bir saldırı ihtimali nedeniyle mayın engellerinin kurulması hakkında çalışma yapılmasını istiyordu.“Goeben” in İstanbul Boğazından çıkışını önlemek için, boğaz çıkışında mayın engelleri koyma ve mayın

[77] Sergey Petroviç, a.g.e., s.81

tarlaları kurma kararı alındı. Rus mayın döşeme gemilerinin 28 Ekim'de "Goeben" in İstanbul boğazından çıktığı zaman mayın koyma girişimleri daha sonra Rusya'nın Türkler tarafından yapılan askeri harekâtın (Karadeniz'deki bombalama olayı) başlatılmasına sebep olmakla suçlanmasına neden olacaktır.

29 Ekim'de Türk ve Alman gemileri Odessa, Sivastopol, Feodosya ve Novorossiysk'ın bombardımanını gerçekleştirdi. Bombardımanlar Rusların ciddi direnişleri olmadan geçti, çünkü düşmanın ani saldırısını hiç beklemeyen Rusya'nın Karadeniz filosu komutanlığı bu durumdan hiç bir şey anlamamıştı. Fakat Amiral Souchon emrindeki güçlerin bir birinden uzak hedeflere dağıtıp bombardıman yapmaları Rusya filosunu ciddi kayıplara uğramaktan kurtardı. Özellikle Rusların Karadeniz filosunun ciddi bir kayıp yaşamaması çok ilginç bir ayrıntıdır.

İleride Amiral Souchon'un bu saldırı şekli birçok araştırmacının eleştiri konusu olacaktır, çünkü onlar Amiral Souchon'un Karadeniz filosunu şiddetli Sivastopol saldırısıyla ciddi kayıplara uğratma fırsatını kaçırdığını ifade etmişlerdir. Ama bunun sebebi galiba, Amiralin Alman yönetiminin emirlerini "Türkiye'yi Rusya ile savaşa çekmek ki, **''Ne Rusya, Ne Türkiye geri adımlar atabilsin''** yerine getirirken askeri değil de siyasi sonucu elde etmeye çalışmasında aranmalıdır. O kasten Enver Paşa'nın, "Karadeniz filosuna karşı Rusların denizdeki hareket özgürlüğünü ortadan kaldıracak yıkıcı bir darbe gerçekleştirmek ve böylece tahmini Kafkas cephesi arkasının destek sorununu çözmek için istediği" emrini yerine getirmedi. Türkiye'nin Doğu Anadolu'da ne demiryolları, ne karayolları, ne de yeteri ulaşım imkânı vardı ve Kafkas cephesindeki orduları deniz yoluyla desteklemek zorunluluğu bulunmaktaydı. Amiral Souchon basitçe ve kurnazca Enver Paşa'nın hırslı planları için filoyu riske atmak istememiş ve Alman Amiralliğinin emirlerine göre hareket etmiştir.[78]

Bombardımandan sonra 29 Ekim'de Osmanlı sadrazamı Rusya hükümetine ''Rusya filosunun düşmanca hareketinin iki devlet arasındaki dost ilişkilerini bozduğundan pişmanız." …Türk hükümeti deniz filosuna Karadeniz'e çıkmayı yasakladığını ve Türkiye'nin de Rusya gemilerinin Türk kıyıları yakınlarında artık yüzmeyeceğine inanmak istediğini belirten mesajını gönderdi. Bu adım pratik olarak hükümetteki savaş karşıtı taraftarların Türkiye'yi tarafsızlık pozisyonunda tutmak için son denemeydi. Cevaben Rusya Dışişleri bakanı Sazonov, "Alman askeri

[78] Sergey Petroviç, a.g.e.,s.82

misyonunun Türkiye'den derhal gönderilmesini" istedi. Osmanlı Devletinde acil bakanlar kurulu toplantısı yapıldı ve toplantıda savaşa girmekten kaçınma kararı alınsa da Almanlar tarafından **"Alman gemileri ve Alman garnizonları hükümetin nişanı altında, borçlar ise hükümetin omuzlarında asılı durmakta"** hatırlatması yapıldı. Buna ilaveten Alman büyükelçiliğinde Enver Paşa'nın Amiral Souchon'a verdiği Karadeniz'deki harekat emrinin orijinalinin saklandığı ortaya çıktı. İşin daha ilginç olanı Karadeniz baskınından sonra İstanbul'a gelen ilk haber "Goeben"in battığı şeklindeydi. Enver Paşa'nın emrinin de kruvazörle birlikte battığını düşünerek sadrazam Said Halim Paşa, Rusya'nın protestolarına Türkiye'nin bu konuda herhangi bir emir verdiğini reddederek cevap veriyordu. Bunu öğrenen, Alman büyükelçiliği Türk hükümetine şu mesajı gönderdi: **''Goeben'le batmış olduğunu düşünerek, varlığını reddettiğiniz emir, Alman büyükelçiliğinin güvenli bir yerinde bulunmaktadır. Lütfen, Türkiye'nin Rusya'ya saldırma emrini verdiğini reddetmeyi artık bırakın''**.

31 Ekim 1914 de, müttefiklerine danışmadan Rusya, Türkiye ile diplomatik ilişkilerini kesti ve 2 Kasım'da Türkiye'ye savaş ilan etti. Rusya'nın sert pozisyonunun gizli anlamları vardı. Rus İmparatorunun 2 Kasım 1914 tarihli manifestosunda **''Türkiye'nin düşünmeden askeri hareketlere karışması onun acı kaderine doğru gidişini hızlandıracak ve Rusya'ya atalarından miras olarak bırakılan, Karadeniz'deki tarihi sorunları tamamen çözmesi için yol açacak.''** Rusya'nın müttefikleri olan İtilaf devletleri 5 Kasım'da Türkiye'ye savaş ilan etmek zorunda kalıyordu. Türkler ise, 11 Kasım 1914'de Rusya, İngiltere ve Fransa ile savaşı ilan eden sultan iradesini yayınladı. Sultan, Antanta (İtilaf) devletleri ülkelerinde yaşayan Müslümanlara kendi hükümetlerine karşı çıkmaları için cihat çağrısı yaptı.[79]

Böylece İttihat ve Terakki (Jön Türkler) hükümetinin önderleri, ülkeyi Almanya yanında savaşa katılma durumuna getirmişlerdi. Kendi hedeflerini onlar açıkça hükümet adına yaptıkları konuşmalarında şöyle belirtmişlerdi. **"Savaşa katılmamız bizim için milli idealler taşımaktadır. Milletimizin ideali, imparatorluğun ve bizim ırkımızın bütün dallarını içerecek ve birleştirecek doğal sınırlarını saptamaya ve bizi Moskova'lı düşmanımızı yok etmeye götürüyor.** „ Ama işin esprisi bu hedefler ortak milli hedefler değildi. Jön Türkler

[79] Sergey Petroviç, a.g.e., s.82-83

fazla popüleriteye sahip olmayan önemsiz azınlığı temsil ediyordu, işte bu Enver Paşa ve arkadaşlarını daha kararlı hareketlere doğru itti. Ülkedeki destek ve güçlerini arttırmak için onlara dış başarı, parlak askeri zaferler lazımdı. İttihat ve Terakki (Jön Türkler) liderleri savaşı kendi planlarına göre yapmaya ve kendi sorunlarını çözmeye niyetliydiler, hatta müttefiklerinin arzularına karşı olsa bile. Onlar imparatorluğun silahlı güçlerinin moderninizasyonunu ve onların askeri kabiliyetlerini gerekli seviyeye kadar Almanya'nın yükselteceğine, hem de Alman ya'nın yeterli miktarda cephane, donanım ve malzemeler sağlayabileceğine inanıyorlardı. Türkiye'nin savaşa hazırlanmasında ve girmesinde veya zorla sokulmasında anahtar rolü Alman askeri misyonu oynamıştır.[80]

İngilizler, Osmanlı'nın savaş dışı kalmasını istemişler ama bunu sağlayamamışlardı. Çünkü Osmanlı Devleti savaşa girdiği zaman müttefiklerin Rusya ile olan bağlantıları iyice kopacaktı. Öte yandan İngilizlerin uzak doğu ve Hint bölgesindeki sömürgeleri ile ilişkileri de Süveyş üzerinden sağlanamayacaktı. Osmanlı Devleti girmiş olduğu bu büyük savaşta eylemlerini Avrupa merkezi devletleri olan Alman ya ve Avusturya-Macaristan'ın yükünü azaltacak şekilde planladı. Bunun için Bulgaristan, Romanya üzerinden Rusya'ya cephe açacak, Kafkaslarda askeri harekât gerçekleştirecek ve Süveyş kanalını ele geçirme girişiminde bulunacaktı. Akdeniz'den Boğazları ele geçirmek için girişilecek bir deniz harekâtını da Boğazlarda durdurmayı planladı.[81]

Fakat Osmanlı ordusu gerçek anlamda bu büyük savaş için hiç de hazırlıklı değildi. Ama bulunduğu coğrafya itibari ile uzun süre tarafsız olarak kalma gibi bir şansı da çok azdı. Kaybedilen topraklarımızı kazanmayı ve tekrar eski gücümüze kavuşmayı isteyen iyi niyetli fakat pek fazla gerçekçi olamayan zamanın idarecileri Osmanlı Devletinin savaşa girmesinde biraz hevesli olmuşlardır.

[80] Sergey Petroviç, a.g.e., s.83
[81] Görsel Genel Kültür Ansk , a.g.m. , s.2873

I. BÖLÜM

1.1. XX. asır Rus Dış politikasında İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının önemi

Rusya stratejisinde çok önceden beri Boğaziçi ve Çanakkale'nin çok ayrı bir önemi vardır. 200 yıldır onlar Rusya'nın en önemli hedefleriydiler. Daha önce yani Çar I.Petro'dan beri olduğu gibi, ilk dünya savaşında da Rusya fırsatı değerlendirerek boğazların sahibi olmak ve Akdeniz'e inmek istiyordu. Bu konuda Rus Deniz bakanlığının daha savaştan çok önceleri boğazlar üzerine yaptığı hazırlıklar ilgimizi çekmektedir.

Rusya stratejisinde boğazlar sorunu birkaç defa ortaya koyulmuş olup, onlardan biri XX. asır başlarında ortaya çıkmıştı. 1905 yılında Rusya, Rus-Japon savaşında yenilip, Uzak Doğu hayallerini bırakarak Baltık ve Karadeniz işlerine geri dönmek zorunda kalmıştı. Rus-Japon savaşındaki yenilgiden sonra Rus deniz bakanlığı yeni bir strateji kurmak zorunda kaldı. O yıllarda Baltık denizinde Rusya'ya yeni bir rakip olarak Alman filosu ortaya çıkmaya başlamıştı. Ayrıca 1906 yılının Ekim ayında çok yeni bir savaş gemisi olan "Dretnot"lar üretilmeye başlanmıştı.1905 yılındaki devrimden sonra ekonomik yönden zayıflayan Rusya'nın, gemi yapımında gerileme olmuş ve dolayısıyla donanmada yenilik yapma imkânlarına pek fazla değildi. Oysa büyük ülkeler kendi filolarını yeni gemilerle güçlendirmeye başlamışlar olup, bu açıdan Rusya çok tehlikeli bir durumdaydı. Tek çözüm yolu, tüm kaynakları bir yönde kullanmaktı. Acaba hangi yönde kullanmak Rusya için daha avantajlıydı? Baltık filosunu kaybetme korkusu ve Alman ya filosundan korku o kadar büyüktü ki uzmanların çoğu Baltık filosunu güçlendirmeyi tavsiye ediyorlardı. Bu elbette mantıklı görünüyordu. Çünkü düşmanlar ve özellikle Alman lar başkent Sankt-Petersburg'a bile saldırabilirlerdi ve onun için kendini denizde korumak belki en iyisiydi.[82]

Bir devletin, kendi kıyılarına dokunulmazlık sağlayabilmesi için denizlerine, kıyılarına sahip olması lazımdır ve onun için deniz filosunun güçlü olması çok önemli ve gerekli şarttır. Nitekim İngiltere, 19 ve 20. yüzyıllarda "Yenilmez Armada" olarak nitelendirdiği donanması sayesinde dünyanın süper gücü olmuş doğuda ve batıda sahip olduğu sömürgeler sayesinde "**Üzerinde güneş batmayan imparatorluk**" unvanını elde etmişti.

[82] D.N Alhazaşvili, a.g.m. , s.99

Rus Denizcilerinin birçoğu Baltık filosunun en yakın zamanda güçlendirilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Karadeniz filosundaki durum ise daha iyiydi, çünkü Türk filosu teknolojik açıdan Ruslara göre çok çok gerideydi. Yani Karadeniz Rusya'nın hâkimiyetindeydi. Bu nedenle uzmanlara göre Rusya'nın tüm güçlerini Karadeniz filosuna göndermesi akılsızlık olurdu ve bu sadece aktif ve saldırgan bir dış politika ile fayda getirirdi. Böyle saldırgan bir dış politika sürdürmek o dönemde Rusya için imkânsızdı, çünkü o Avrupa'daki güçlü devletlerden çekiniyordu. Herkes yapılacak reformlar yardımıyla, 1905 yılındaki devrim sırasında yaşanan olayların tekrarlanmayacağını ümit ediyordu. Böylece, Rusya yönetimi Baltık denizini ve oradaki savunma politikalarını daha önemli buluyordu. 1906 yılında Deniz kuvvetlerinin planlarında şu hedefler planlanıyordu;

1. Pasifik okyanusu filosunu kurmak,
2. Baltık denizinde denizaltı'lardan müteşekkil savunma filosunu kurmak,
3. Karadeniz de filonun kadrosunu şu anki durumda tutmak, eski gemileri yenileriyle değiştirmek, denizaltıları kullanmaya devam etmek ve gemi yapan fabrikalara destek olmak.

Böylece Deniz kuvvetleri, 1906 yılında Karadeniz filosunda sadece statükoyu (mevcut durumu) korumayı hedef aldığını gösteriyordu. Ama mağlup olunan Rus-Japon savaşı, boğazlar sorununa ilgi gösterenlere de yeni fikirler verdi. Japonlarla yapılan savaş, Karadeniz filosunun tüm kusurlarını gösterdi. Karadeniz filosu çok yakında bile olsa Japon savaşında Port -Artur'da Rus ordusuna yardım edememişti. Kim bilir o vakitle sarı denizden büyük bir filo Karadeniz'e gelse neler olurdu? Rusya donanmasının durumu apaçık ortada idi ve Rusya bu haliyle rakiplerinden daha zayıf bir durumda görünüyordu. Çünkü rakipleri istediği zaman tüm güçlerini deniz yoluyla Rusya'ya gönderebilirlerdi ve Rusya ise buna karşı bir şey yapacak halde değildi. Rus-Japon savaşının bittiği ilk yıllarda bu düşünceler birçok Rus donanma yetkilisinin kafasını meşgul ediyordu. [83]

Bu konuda Deniz kuvvetlerinde görevli bazı genç subayların fikirlerini şöyle sıralamak mümkündür; Subay Papou'ya göre; "Şu anki çözümümüz şöyle olmalıdır; İki boğazı da (Çanakkale ve İstanbul Boğazları) ele geçirmeliyiz. Çünkü tüm Karadeniz korumasını bir noktada toplarsak boğazlarda, istediğimize yani kendi güvenliğimize ulaşabileceğiz. Çanakkale'yi elimize geçirerek filomuza Akdeniz'e

[83] D.N Alhazaşvili, a.g.m. , s.100

girmek için gerekli olan yolu açmış olacağız. Önce ki politikalarımız sağlam çözüm vermemekte olup, başka herhangi bir çözüm, mesela boğazları başka askeri gemilere açmak, bizim durumumuzu çok daha kötüleştirecek çünkü o zaman biz şu anki Karadeniz'deki üstünlüğümüzü de kaybedeceğiz."(1906) Subay Kaskov ise, Haziran 1906'da şöyle yazar; "Rusya filosunun gelişmesi için çok ilginç şartlar vardır. Üç tarafımızda da kapalı denizler var. Doğal olarak her üç deniz'de de aynı güçte filo kurmak zordur ve onun için güçleri bir yerde toplamak gereklidir. Onun için biz sadece bir deniz seçmeliyiz ve ağırlığımızı oraya verip, başka denizlerdeki güçleri ise sadece yedek olarak kullanmalıyız. Baltık denizindeki Alman filosunun tehdidi bizim için pek fazla olamaz, başkente çıkarma yapmaları çok zordur. O halde Akdeniz'de sahip olduğumuz filo bizim için çok değerlidir. Rusya için burada olacak güçlü bir filo çok önemlidir, zira bu filo Rusya'nın ekonomik açıdan da gelişmesine yol açacaktır. Ancak bu çözümle Rusya istediği yerde güçlerini toplayabilecektir. Böylece sağlanan ekonomik gelişme, güçlü Karadeniz filosunun kurulmasına yol açacak, Karadeniz filosu ise Akdeniz`e girmeyi kolaylaştırıp, Baltık filosu ile birleşebilen ve beklenen güçlü Rus filosunu meydana getirebilecektir".

Benzer düşüncelere Kaptan Strahovskiy de sahip olup (1907) ona göre; Rusya başka Avrupa ülkelerinin gözünde kendi politik ve askeri durumunu yükseltmeli, Avrupa'nın ilgisini topladığı yerde tüm güçlerini toplamalıdır. Tabi ki de o yer Akdeniz'dir. Strahovskiy, Rusya'nın gemilerini mutlaka Baltık'dan Akdeniz'e (mesela Girit adasına) çıkarması gerektiğini düşünüyordu. Ancak böyle Rusya, tüm Avrupa'nın ilgilendiği bir yerde kendi dış politikasını düzenleyebilirdi. Sadece bu durum Rusya'ya boğazlara sahip olma yolunu açabilirdi. **"Türkiye'nin eskimiş devlet yapısı ve güçsüz durumu mutlaka onun parçalanmasını meydana getirecek. O vakit Rusya Akdeniz de güçlü olmazsa eğer büyük denizlere çıkış şansını kaybedeceğiz."** demiştir**.** Görüldüğü gibi Strahovskiy de Rusya'ya ilk hedef olarak Türkiye ve Boğazları gösteriyordu. Baltık denizinde ise sadece bir filonun düşman Alman filosuna karşı yedekte kalmasını teklif ediyordu.[84]

1907 yılında, boğazlar hakkında tartışmalara Nikolayevskaya askeri akademisi öğretmeni İ.A.Ouçinnikov ve kaptan B.O.Dolivo Dobrovolskiy de katılmışlardı. Ouçinnikov, "Rusya'nın denizlere hâkim güçlü devlet olabilmesi için yapması gereken işin iki aşama olduğunu ifade ederek; birincisi Konstantinopol

[84] D.N Alhazaşvili, a.g.m. , s.101-102

(İstanbul)'a, ikincisi ise Boğazlara sahip olmaktır" demiştir. O, bu iki hedef arasından öncelikle mutlaka Boğazların seçilmesinde ısrar ediyordu. Ouçinnikov, Rusya'nın durumuna daha gerçekçi bir şekilde bakıyor ve şimdi Rusya İstanbul'a girmeye kalksa, komşu ülkelerle (Yunanistan ve belki de Bulgaristan) ve Avrupa'nın güçlü devletleriyle karşı karşıya gelecekti. Başka bir durumda ise onlar, Rusya'nın müttefikleri olacaklardı. Ouçinnikov'a göre Boğaz sorununun en iyi çözüm yolu, Boğaziçi ve Çanakkale kıyılarını ele geçirmektir. Konstantinopol'de (İstanbul) değil, Boğaziçi ve Çanakkale istihkâmlarında düşmana karşı güçlü bir savunma yapılabilirdi. "Şunu da unutmamak lazım ki, boğazları en iyi ele geçirme zamanı olan 1877–78 Osmanlı-Rus savaşındaki fırsatı maalesef Rusya iyi değerlendirememişti. **"Çanakkale'yi ve Boğaziçi'ni ele geçirmek Rusya'nın şu anki en önemli hedefleridir.**" Şu anda Batı Avrupa ülkelerini Karadeniz pek fazla ilgilendirmiyor, onun için bu hedefimize kolayca ulaşabiliriz. Boğaz sorunlarının temel çözümü sadece Boğaziçi'ni değil, Çanakkale'yi de ele geçirmektir. Ama şu an bizim için Çanakkale'yi ele geçirmek zor olsa bile, en azından Boğaziçi'ni halletmeliyiz." diyordu. Bu konuda Dolivo-Dobrovolskiy'nin yazılarına bakarsak; Onun yazıları da ilgi çekicidir, çünkü o Rusya'nın boğazları ele geçirmek isteğinin nedenlerini açık açık söylüyordu. **"Türkiye kendi varlığıyla Rusya'nın tüm Doğu Avrupa'ya ve Akdeniz'e çıkma yolunu kapatmakta olup, bu durum çabuk gelişen ülkeyi yani Rusya'yı dünya piyasasından tecrit ediyor ve bu da ülkenin ekonomik ve teknik yönden geride kalmasına sebep olmaktadır. Bu durum ülkenin büyük devlet olma planlarına uymadığı için Rusya'nın amacı sabırla uygun vakti beklemek ve boğazların hâkimiyetini ele geçirmek olmalıdır. Dolivo-Dobrovolskiy "Rusya, Almanya - İngiltere arasındaki savaşa katılmazsa, boğazları ele geçirebilir"**, diye düşünüyordu. "Rusya, tarafsız olarak asker ve filosunu hazırlayıp, savaşın sonunda kazanan taraftan istediklerini almalıdır" şeklinde düşüncelerini belirtiyordu.[85]

Tabi mutlaka bu fikirlerin hepsinin deniz kuvvetlerinin stratejik planlarını tamamen etkilediğini söylemek doğru olmaz. Fakat bunlar ve daha başka subayların Deniz Kuvvetlerinin başındaki Amiral İ.M Dikov'u etkilediği kesindi. Amiral Dikov, 1907 yılında Deniz bakanıydı ve 1906 yılında çok ilginç düşüncelere sahipti. 1906 yılı 13 Ocağında Deniz komisyonu ile birlikte, Karadeniz filosunun amaçları adlı

[85] D.N Alhazaşvili, a.g.m. , s.102-103

rapor yayınlandı. Bu rapora göre, Rusya için mutlaka Akdeniz'e çıkış lazımdı. Çünkü onun, kendi filosunu Avrupa filolarına yakınlaştırması ve müttefiki Fransa'ya yardım etmesi gerekiyordu. Dışişleri Bakanı A.P İzvolskiy'e yazdığı mektupta amiral şöyle diyordu (1907); "Almanya ile rekabette Rusya'nın bir sürü avantajı vardır. Güney bölgesinde çok kaliteli maden cevherine ve kömüre sahiptir. Böylece demirimiz kolayca Asya ve Avrupa piyasalarına çıkacak ve birinci olabilecektir, çünkü teslimde daha ucuz satma imkânımız vardır. Bizim güneydeki mallarımız için dünya piyasasına en uygun yollar, Karadeniz limanlarımızdan Akdeniz'e, oradan tüm Güney Avrupa limanlarına, oradan Afrika'ya, Küçük Asya'ya ve sonra Kızıldeniz'e ve Arabistan limanlarına ve Hint Okyanusuna olacaktır. **Tarihte ticaret filosunun yoldaşı her zaman askeri filodur. Onun için güney denizlerde ticaret filomuz gelişirse, hiç kuşkusuz, askeri filomuz da gelişecektir. Bu sebeple Akdeniz, bizim deniz filomuzun merkezi olmalıdır. Zira tüm mallarımız oradan geçecektir**."

Boğazları ele geçirmek isteyenler arasında Kaptan A.G. Geyden de vardı. 1906 yılının Aralık ayında yazmış olduğu stratejik planlarda şöyle diyor, "Bizim güçlü Karadeniz filomuz, boğazlarda anlaşma ile hareket edebilirken Rusya hiç bir zaman güçlerini istediği yerde toplayamayacaktır. Aralarında büyük mesafe olan üç filoya sahip olan ülke, hiç bir zaman politik sorunlarını deniz gücüyle çözemez. Bu problemin tek çözüm yolu, askeri gemilerimizin Türk boğazlarında serbest yüzmesidir. Böylece Rusya'nın deniz güçlerinin durumu tamamen değişir ve işte o zaman hedeflerine ulaşabilecek hale gelebilir."

Böylece Kaptan A.F Geyden Rusya'nın, I.Petro zamanlarından beri gelen sıcak denizlere sahip olma stratejisine uygun bir strateji teklif ediyordu; "En büyük güçleri Akdeniz'de toplayıp, filoya aktif hücum karakteri kazandırmak." Tabi ki bu fikirlerin 1906 yılında gerçekleşmesi imkânsızdı.[86]

Karadeniz-Akdeniz güçlerine daha fazla önem veren subayların düşünceleri şunlardır:

1) Mutlaka boğazları ele geçirmek lazımdır, çünkü tarafsızlık Dünya okyanuslarına çıkış problemimizi çözmez, sadece Karadeniz filomuzu tehdit altında bırakır.

2) Boğazların ikisinin de ele geçirmek lazım, çünkü Boğaziçi'ni almak sadece savunma problemini çözecek (Tüm savunma güçlerini bir noktada Karadeniz'de toplayıp) Çanakkale'yi kontrol altına almak ise Akdeniz'e çıkma imkânı verecek.

[86] D.N Alhazaşvili, a.g.m. , s.104-105

3) Baltık filosu gemilerinden, Karadeniz filosu ile beraber boğazları almak için yeni bir Akdeniz filosunu yeniden kurma zamanı gelmiştir.

4) Boğazlar ele geçirildikten sonra Akdeniz, Rus filosunun merkezi olmalıdır,

5) Boğazlara hakim olmak hem askeri, hem de ekonomik yönden de Rusya için iyi olacak;

6) Rusya'nın en öncelikli hedefi Konstantinopol (İstanbul) değil, boğazlardır. İşte Rusya'daki radikal hayal kurucularının durumu ve hayalleri o günlerde böyleydi.

Yine de birkaç yıl sonra elde edilen bu fikirler değerlendirilmeye başlanmıştır. Dediğimiz gibi 1906–1907 yıllarında, gelecekte Deniz Bakanı olacak (1907–1909 arası) olan, İ.M Dikov da aynı düşüncelere sahipti. Tabiî ki bu boğazlar ile ilgili düşünceler sadece Dikov'un şahsi düşünceleri değil, bu onun mesleği ile ilgili gerçeklerdi. Onun için sonraki deniz bakanları da (S.A. Voyevodskiy (1909-1911),İ.K. Grigoroviç (1911-1917), zamanlarında da Rusya'nın güney sınırları sessizken, Rusya mecburen Baltık denizindeki savunma politikasını önde tutuyordu ve sınırlı bütçe yüzünden, Karadeniz'deki filoya gerekli harcamaların pek fazla yapılamayıp, Baltık'taki Almanların saldırı ihtimali yüzünden buraya daha fazla harcama yapılması politikası yürütülüyordu.[87]

Savaştan (1905 Rus-Japon savaşı) sonraki yıllarda Deniz Bakanlığı yöneticileri, görünüşte güney sınırları istikrarlı olduğu için, Karadeniz filosu konusundaki harcamaları azaltmaya karar verdiler. **O günlerde Karadeniz filosu sayı ve kalite yönünden, Türkiye filosundan daha üstün bir durumdaydı**. Rusya deniz bakanlığı bu sebeple küçük gemi yapım programını kabul etmiş ve 4 adet yeni ''Sivastopol''gibi savaş gemisinin Baltık denizinde yüzdürülmesini planlıyordu. Bu programın kabul edilmesiyle Rusya'nın Karadeniz filosunun, boğazlar sorununun çözümündeki rolü hakkında olan fikirler boşa gidiyordu çünkü Karadeniz filosu o kadar büyük görevi yapabilecek durumda değildi. Bir de gemi yapımı programı yukarıda söylendiği gibi ağırlıklı olarak Baltık denizinde planlanıyordu. Fakat Baltık denizinde planlanan "Küçük Gemi yapım" programının kabul edilmesinden az sonra güneydeki durum karmaşık bir hal aldı. 1908 yılında Osman İmparatorluğunda meydana gelen Türk Devrimi dolayısı ile **"Keskin Milliyetçiler"** olan **"Jön Türkler"** iktidara geldi. Onların milliyetçi politikaları, Rusya'da Türklere yakın milletler yaşadığından Rus devleti için büyük bir tehlike uyandırdı. Fakat Osmanlı

[87] D.N Alhazaşvili, a.g.m. , s.106–107

İmparatorluğu **"Jön Türkler"** in hüküm sürdüğü zamanda daha da güçsüzleşti ve Almanya'nın Türkler üzerindeki etkisi daha da arttı. Türk Hükümetinin, deniz filosunu yeniden hazırlamaya başlaması başkent Petersburg'ta çok kuşku uyandırdı. Çünkü İngiltere'den yeni gemiler satın alındıktan sonra, Türk donanması doğal olarak güçleniyordu. Zira yeni teknolojilere göre yapılan bu gemiler Türk donanmasını, Rusya'nın çok eskimiş 5 büyük gemiden oluşan Karadeniz filosundan çok çok üstün hale getirecekti. **Türkler, İngiltere ve başka Avrupa ülkelerinden gemiler alma planının sonuna erişebilselerdi son 10 yıl içinde ilk defa Karadeniz'de Rus donanmasına üstünlük kazanabileceklerdi.** Yaklaşan bu tehlikeli durum sebebiyle Rusya'nın deniz stratejisinin kökten değişmesi gerekiyordu. Çünkü bu ülkenin gücü Karadeniz'deki üstünlüğe dayanıyordu.

Türklerin bu gemi alma planlarına, cevap olarak Rusya'da 1911 yılının 19 Mayısında "II.Yekaterina" gibi güçlü üç zıhlının Nikolayev'da yapılması kararı kabul edildi. 1912 yılında Rus deniz bakanlığının yetkili insanları Almanya filosunun Baltık'ta olan tehlikesini gözlerinde fazla büyüttüklerini anlamışlar ve yavaş yavaş güney sınırlarında durumun karmaşık bir hale geldiğini de görmüşlerdir. Türkiye'nin 1912'deki İtalyan-Türk savaşında güçlü bir ülkeye karşı koyacak hali olmadığı bir kez daha görülmüştü. Demek ki Rusya'nın gücünden korkan Türkiye'nin, savaşta yenilgiye uğraması ile onun kontrolü altında olan boğazların Rusya'nın rakibi olan güçlü ülkelerin eline geçme tehlikesi Rusya için çok büyüktü, bir de o dönemde kendisi boğazları işgal etmeyi düşünseydi Karadeniz filosunun üstünlüğü tamamen kaybedilebilirdi. Boğazlara hakim olan ülke Rusya'nın bütün ihracatını da kontrol edebilirdi. Zira İtalya-Türkiye savaşı sırasında 12–13 ay boğazlar gemi trafiğine kapanmış olup, bu dönemde Rus sanayisi ve ihracatçıları çok zor durumlarda kalmış ve Rus ekonomisi büyük kayıplara uğramıştı.[88]

Demek ki, Rusya boğazları geçmek için, hakim devletlerden izin almaya uğraşacağına boğazları kontrol altında tutmaya uğraşmalıydı. Balkan savaşlarından sonra boğazlar sorununa daha çok önem verilmeye başlanmıştı. 1912-13'te Türkiye **"üçüncü derece"** Avrupa ülkeleri tarafından (Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan gibi) mağlup edilmiş, Avrupa'da sahip olduğu yerleri kaybetmişti. O zamandan beri her geçen gün artan bir şekilde Rusya'nın dış politikası boğazların sahibi olmak şeklinde olmuştur.

[88] D.N Alhazaşvili, a.g.m. , s.108

Rusya'nın hedefleri ile ilgili yeni fikirler sürekli üretiliyordu. İşte bunlardan birini İ.Balaşov'un yazdığı Rusya'nın son asırdaki politikası ve önündeki hedefleri konulu yazısında görebiliriz. (Ağustos 1913) O, "Ege denizinde bulunan boğazları ele geçirme sorununa daha çok önem vermeliyiz. Bu Rusya'nın Avrupa'daki dış politikasının temelini oluşturmalıdır. Fransa, Rusya ile birliğini oluşturan yeni şartları bilsin ve İngiltere de Almanya ile karşı karşıya geldiği Rusya'nın yardım edebileceğine inansın. Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya da Rusya'nın hiçbir zaman Boğaziçi ve Çanakkale Boğazını Türklerin elinden alınıp, diğer ülkeler tarafından işgal edilmesini istemediğini bilsin" şeklinde düşüncelerini yazmıştır.

Yine 1913 yılının 27 Kasım'ında Dışişleri Bakanı S.D. Sazonov şöyle ifade ediyor ki **"Balkan yarımadasında yer alan, Güney Doğu Avrupa'daki ve Türkiye'nin küçük Asya'sındaki durumu karmaşık hale getiren olaylar Rus Dışişleri Bakanlığının politikasını kökten değiştirmesini gerektirdi. Çünkü Türkiye'nin savaşta yenilgiye uğraması ile iç siyasal durumu gevşeyip, devlet maliyesi de kötü duruma düştü ve Türk hâkimiyetini tehlike içinde kaldı. Bu yüzden Rusya'nın politikası da değişecekti. Önceden hiç toprak artışını istemeyen Rusya, o anda boğazların önemini asla unutamazdı."** Sazonov, Türkiye'nin bulunduğu durumdan memnun olsa da boğazların diğer ülkeler tarafından işgal edilmesinden çok korkuyordu. Boğazların tarafsızlaştırılması (Boğazdaki bütün kalelerin yıkılması) askeri gemilerin rahatlıkla boğazları geçmesine yol açabilirdi. Fakat bu aynı zamanda boğazların işgal edilmesini de kolaylaştıyordu. Bu durumda boğazların tarafsızlaşmaması kalelerin yıkılmaması Rusya'nın menfaatlerine çok daha uygundu.[89]

Dışişleri Bakanlığında önemli bir görevli olan N.A Bazil, bu sorunun deniz yönüne ayrıca önem vermiş ve şöyle demiştir, **"Güney kıyılarımıza olan tehlike ve Karadeniz'deki üstünlüğümüzü kaybetme tehlikesi geciktirilmeden eski deniz kuvvetlerimizin gücünü buralarda yeniden kazanmaya bizi mecbur ediyor. O yüzden 1914 yılı İlkbaharı gelmeden 14 buslu toplara sahip üç veya dört modern Drednot Karadeniz tersanesinde yapılmalıdır. Fakat bunlar bile yetmeyebilir. Bizim askeri gemilerimizin boğazlardan geçmeye izini olmadığı için biz Karadeniz filosunu bir yönden güçlendirme şansını kaybediyoruz. Fakat biz geçmişte olduğu gibi Akdeniz'de Rus zırhlılarını toplayıp, Türkiye ile**

[89] D.N Alhazaşvili, a.g.m. , s.109

anlaşmazlıklar çıktığında onları kullanabiliriz. Üstelik boğazların sahibi olmak için, sadece Karadeniz'de filomuzun olması yetmez. Akdeniz filosu bu sorununun çözümüne büyük bir destek sağlaması gerekir." Dışişleri Bakanlığı da Rus filosunun boğazlar sorunundaki rolü hakkında böyle planlar düşünüyordu. Hatta onlar biraz daha ileri giderek Rusya'nın Akdeniz'de güçlü bir donanma ile bulunması ve bu sayede Boğazları ele geçirmesi gerektiğini açık açık ifade ediyorlardı.

1913 yılı sonbaharı, Rusya'nın boğazlar konusundaki stratejik politikası için artık kesin bir karar zamanı olmuştur. **Çanakkale ve Boğaziçi'ni işgal etme, Rus Deniz Bakanlığının en büyük hedefi olmuştu**. Bu yeni dış politikanın öncelikli hedeflerini Deniz Bakanı İ.K Grigoroviç, 1914 yılı Mayıs'ında toplamış olduğu bir kurulda şöyle dile getirmişti. "Bizim çözmemiz gereken en önemli sorunlar şunlardır.

1-Baltık Denizi filosu, güçlendirilerek Fin Körfezine kimsenin girmemesini sağlamalıdır. Başkentimizi ve batıdaki askerimizi savunacak bu operasyonda bize 8 Dretnot yeterli olacak ve Baltık denizinde Rusya'ya taarruz etmeyi planlayan Almanya filosunun saldırganlığı da önlenmiş olacaktır.

2-Baltık Denizinden Akdeniz'e getireceğimiz filomuzun bir parçasını Fransa filosu ile birleştirerek, filonun ortak düşmanlarımız olan Avusturya ve İtalya filolarına üstünlük kazanmasını sağlayacak böylelikle bizim de Akdeniz'de güçlü bir filomuz olmuş olacaktır. Karadeniz'i tamamen kontrol altına alacak Akdeniz'deki güçlü bir Rus –Fransız filosunun, üçlü ittifak filosuna karşı olan savaşı kazanmasıyla Ruslar Türkiye'nin başkentini ve boğazlarını daha kolay işgal edebilecektir.

3-Karadeniz'de bizim tek düşmanımız sadece Türk filosudur, buna karşın bizim 1917 yılına kadar Karadeniz'de 4 büyük Dretnot'umuzun olması gerekiyor". [90]

Görüldüğü gibi Rusların bu planlarında İngilizlere hiç yer verilmiyor. Zira Ruslar, Boğazlar ve İstanbul konusunda İngilizlere hiç güvenmemekte ve onlarla bir çatışma ortamına girmekten uzak durmaktadırlar. Hatta Rus Dışişleri Bakanı Sazonov, İngiltere ve Fransa'ya tam olarak güvenemiyor Aralık 1914 tarihinde Rus Genelkurmayına "fevkalade gizlidir" diye gönderdiği yazıda Boğazlar meselesini ele almış, Rusya'nın savaş sonunda Türkler yenilse bile İstanbul ve Boğazları ele geçirmek için her halükarda bir askeri harekat yapması gerekebileceğini ve ordunun buna hazır olup olmadığını sormuş ve Rus Genelkurmayından aldığı cevapta önceliğin, Batıdaki düşmana (yani Almanya ve Avusturya) karşı kesin bir zaferde

[90] D.N Alhazaşvili, a.g.m. , s.110,112

olduğu cevabını almıştı. Fakat Sazonov başka türlü düşünüyor ve bu meselenin şimdiden sağlam kazığa bağlanmasını arzu ediyordu. Bilhassa İngiltere ve Fransa'nın Çanakkale Boğazını zorlamak üzere harekete geçecekleri haberleri, Sazonov'u çok telaş ve endişeye sevk etmişti.[91]

Özet olarak şunu söylemek mümkündür ki, 20.Asrın başında Rusya, Türkiye'nin boğazlarını ele geçirmek için taarruz etmek üzere birçok plan hazırlamıştı ve bunları uygulamak için fırsat kolluyordu. Tabi yalnız plan yapan Ruslar değildi. İtilaf devletlerinin her birinin Osmanlı devleti üzerinde bir takım planları vardı ve bu planlar çoğu zaman birbiri ile çatışır haldeydi. "İtilaf Devletlerinin, Osmanlı Devleti topraklan üzerindeki anlaşmazlıkları daha XIX. yüzyılda başlamıştır. Buna göre; İngiltere, Rusya'nın Boğazları almasını sömürgelere giden yolun üzerinde güçlü bir devletin olması açısından istemiyor ve Boğazların kendi hâkimiyeti altında kalması için Rusya ile mücadele ediyordu. İngiltere, Mısır konusunda da Fransa ile rekabet halindeydi. Fransa'nın Anadolu'da elde etmek istediği menfaatler de İtalya'nın menfaatleri ile çatışmaktaydı. İtilaf Devletlerinin Türkiye Asya'sındaki ortak menfaatleri, ciddi sorunların çıkmasına sebep oluyordu. İtilaf Devletleri daha savaş sürerken ileride aralarında daha büyük anlaşmazlıkların çıkmaması ve birbirlerine olan güvensizliklerinin ortadan kalkarak iş birliklerinin daha da artması amacıyla kendi aralarında bir takım gizli anlaşmalar yapmışlardır.[92]

Birinci Dünya Savaşı devam ederken İtilaf Devletleri arasında; Osmanlı Devleti'nden elde etmek istedikleri yerler konusunda bir rekabetin olduğu, bu çekişmenin İtilaf Devletleri arasında güvensizliğe yol açtığı, bu yüzden savaşta ortak bir harekât yapmakta zorlandıkları görülmüştür. Savaşın en büyük ganimetlerinden olan Osmanlı topraklarının paylaşımı İtilaf Devletleri İtilaf devletlerinin çekişme ve nüfuz mücadelelerin de ilk sırayı almaktaydı. İtilaf devletleri Birinci Dünya Savaşı devam ederken aralarındaki rekabet ve çekişmeyi ortadan amacıyla kaldırmak amacıyla Osmanlı Devleti'nin mirasını paylaştıklarını görmekteyiz.[93] Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'nin mirasını paylaşmak İtilaf Devletleri arasında yapılan anlaşmalar şunlardır.

---

[91]. Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya, XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)*, A.Ü.D.T.C.F Yayınları, Ankara 1952

[92] Ahmet Hurşit Tolon, *Birinci Dünya savaşı sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2004, s. 37

[93] Ahmet Hurşit Tolon, a.g.e., s.39

1. Mart 1915'de Fransa - İngiltere ve Rusya arasında, İstanbul Anlaşma adıyla anılan nota alışverişleri.

2. 26 Nisan 1915 tarihli Londra Anlaşması (İngiltere, Fransa ve İtalya asında),

3. 1916 yılında İngiltere, Fransa ve Rusya arasında, yine nota alışverişle-gerçekleştirilen Sykes - Picot Anlaşması,

4.İngiltere, Fransa ve İtalya arasında 1917 yılında yapılan Saint Jean de Maurienne Anlaşması[94]

İtilaf Devletlerinin savaş sırasında yaptıkları bu anlaşmalarla Osmanlı Devleti'nin mirasını, savaştan önce elde etmiş oldukları nüfuz bölgelerine uygun olarak paylaştıkları tespit edilmiştir. Bu bahsedilen anlaşmaların her birinin ayrı ayrı önemleri olmakla birlikte özellikle Mart 1915'teki İstanbul Anlaşması ve bunun devamı gibi olan Ocak 1916 yılındaki Sykes-Picot anlaşmaları savaş sırasında konumuzla ilgili pek çok pazarlıkları içerdiğinden bunlar hakkında biraz daha ayrıntılı bilgi vermek gerekir.

İstanbul Anlaşması (4 Mart -12 Nisan 1915) önümüzdeki bölümlerde anlatılacağı gibi, 1915 yılının Şubat ayında İngiltere'nin önderliğinde İngiliz ve Fransız donanması Çanakkale Boğazı'na gelerek Boğazları ve İstanbul'u ele geçirmek için harekâta başlayacaklardır. İngiltere liderliğindeki Çanakkale harekâtı, Boğazlar üzerinde tarihi emelleri olan Rusya'yı endişelendirmiştir.[95]

Çanakkale'ye yapılan harekât için Ruslara danışılmadı. Karar alındıktan, sonra Ruslara haber verildi. Rus Hükümeti bu durumdan dolayı İngilizlerin İstanbul ve Türk Boğazları'nda ihtirasları olabileceklerini ve kendilerini bir oldubittiye getirebileceklerinden endişeye düşmüşlerdir.[96] Rusya, İngiltere'nin Çanakkale harekatıyla Boğazlara ve İstanbul'a hakim olacağı ihtimalini değerlendirerek, Boğazlar üzerindeki tarihi emellerini İngiltere ve Fransa'ya da kabul ettirmek

---

[94] Osman Olcay, *Sevres Anlaşmasına Doğru*, Ankara,1981, A.Ü.S.B.F. yayınları, s. 6

[95] Üçlü İttifak ve İtilaf bloklarının doğmasının ardından İstanbul ve Çanakkale Boğazları üzerinde büyük devletlerarasındaki hâkimiyet çekişmeleri olmuştur. Rusya'nın savaşa girişinin başlıca iki ana hedefi vardı: Türk Boğazlarını ele geçirmek ve Avrupa'daki Slav - Cermen mücadelesinde Cermenleri çökertmek. Rusya savaşa Boğazlar sebebiyle giriyordu. Cemal Paşa anılarında bu konu hakkında şunları yazmıştır: "Dünyada hiç kimsenin inkar edemeyeceği hakikatlerdendir ki, Rusya Osmanlı Devleti'nin can düşmanıdır ve İstanbul'u almak başlıca emelidir... Şimdi artık (1905 Japon yenilgisinden sonra) emellerin ezeli kâbesine dönmekten başka kurtuluş çaresi görmüyor ve bütün hırsı ile iki buçuk asırlık avına son hücumu yapmaya hazırlanıyordu."

[96] Melek Kemal; *Doğu Sorunu ve Millî Mücadele'nin Dış Politikası***,** Boğaziçi Üniversitesi yayınları İstanbul 1978, s.25.

suretiyle savaş sonucunda Boğazlara ve İstanbul'a hakim olmak için harekete geçmiştir.

Rus hükümeti Türkiye'ye karşı harbe başlar başlamaz Boğazlar Meselesini ele aldı. Fakat 1914 yılında somut bir anlaşmaya varılamadı. İngiltere Dışişleri Bakanı E.Grey,[97] Sazonov'a kaçamaklı ve tatmin etmeyen cevaplarla, bu meselenin halline geciktirmeye çalıştı. Fakat cephede Rus askeri durumun fenalaşması, Fransa ve İngiltere'yi Rusya'ya karşı daha müsamahalı davranmaya sevk etti. Uzun müzakereler ve diplomatik yazışmalardan sonra, Rusya-İngiltere-Fransa arasında Türkiye'nin parçalanması üzerinde gizli bir anlaşmaya varıldı.[98]

Bu konu ile ilgili olarak Rusya Dışişleri-Bakanı Sazanof İngiltere ve-Fransa hükümetlerine bildirilmek üzere 4 Mart 1915 tarihinde Londra ve Paris'te bulunan Rus büyükelçiliklerine çektiği telgrafta; ″Boğazlar 'da milletler arası ticaretin serbestçe yürütülmesinin sağlanması İçin Marmara denizindeki adalarla Bozcaada ve İmroz adalarının Rusya'ya ilhak edilmesini, ayrıca Fransız ve İngiliz kamuoylarının, İstanbul ve Boğazlar üzerindeki Rus hukukunun tanınması yolunda hazırlanması amacıyla çalışmalara başlanmasını" istemiştir.[99]

Sazonov'un telgrafında İngiliz Hükümetine bildirilmesini istediği hususları iletmek üzere Londra'daki Rusya Büyükelçisi Benckendorff, 2 Mart 1915 de İngiliz Dışişleri Bakanı Grey ile görüşerek Rusya'nın Marmara denizinin güneyinde Rus menfaatlerine yönelik teminat isteğini belirtmiştir. Dışişleri bakanı Grey ise bu tam net olamasa da gereken güvenceyi vermiş ve bu konunun diğer müttefik Fransa ile görüşerek çözülmesi gerektiğini İngiltere'nin Basra körfezi hariç diğer yerlerde gözünün olmadığını belirten sözler söylemiştir. İtilaf devletleri arasında uzun diplomatik nota görüşmeleri sonucunda Rusya müttefiklerinden kağıt üzerinde de olsa İstanbul ve Boğazlara hakim olma isteğine kavuşmuştu. Müttefikler arası bu nota alışverişleri şeklinde yapılmış olan İstanbul Anlaşması, Rus Çarlığının yıkılmasından sonra geçerliliğini kaybetmiştir.[100]

---

[97] GREY, VİSCONT EDWARD (1862–1933) İngiliz Dışişleri Bakanı. 1885'te İngiltere Liberal Partisinde siyasete başladı. 1905–1916 arası İngiltere Dışişleri Bakanlığı görevini yaptı. Lloyd George ile olan siyasi çekişmesi sonucu 1916 yılında görevinden istifa etti. 1933'te öldü.

[98] Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, TTK Basımevi, Ankara 1948, s. 419

[99] Süleyman Kocabaş, "Birinci Dünya Harbinde Boğazlar Meselesi",*Askeri Tarih Bülteni*, XX/39(1995),s.91

[100] Ahmet Hurşit Tolon, a.g.e., s.52

Diğer anlaşma olan Sykes-Picot ise, Birinci Dünya Savaşı sırasında Müttefik devletlerin kendi aralarında yaptıkları anlaşmalardan en önemlisini teşkil eden anlaşma olup, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında Mart 1916 tarihinde başlayan ve birkaç ay devam eden nota ve mektup alışverişlerini kapsamaktadır. Ancak anlaşmanın hazırlanmasından önce İngiltere'nin Orta Doğu'nun paylaşılması konusunda çok önceden hazırlıklar yaptığı görülmektedir. İtilaf devletlerinin tüm güçleriyle ve sömürgelerinden getirdikleri destek kuvvetleriyle yüklendikleri Çanakkale'deki Türk müdafaası bu planları büyük ölçüde bozmuştur. Orta Doğu'daki Osmanlı topraklarının İngiltere, Fransa ve Rusya arasında paylaşılmasını öngören bu taksim anlaşması İngiltere adına yukarıda bahsettiğimiz gibi Suriye ve Arabistan konusunda uzman olan Sir Mark Sykes[101] ile Fransa adına Beyrut'un eski Fransız siyasi temsilcisi George Picot[102] birlikte hazırladıklarından dolayı tarihe Sykes-Picot Anlaşması olarak geçmiştir. [103]

Ama Ruslar, yaklaşan I.Dünya savaşına hazırlıksız bir şekilde yakalanmış ve özellikle Karadeniz'deki Türk filosuna "Goeben ve Breslau" gemilerinin katılmasıyla sahip oldukları üstünlüğü kaybetmiş olup, bu sebeple I.Dünya savaşında özellikle Çanakkale Cephesinin açılmasını istememesine rağmen bir şey yapamamıştır. Ama Rusların, hayallerini süsleyen Türk boğazlarının, bir başka güçlü devlet tarafından ele geçirilme korkusunu, hasta ve bitmiş nazarıyla bakılan Türk ordusu ve onun kahraman askerleri İngiliz ve Fransızları Çanakkale de durdurarak sona erdirmişlerdir.

---

[101] Mark **SYKES;** Katolik ve zengin bir aileden gelmektedir. SYKES. Avam Kamarasına 1911'de seçilmiştir. Cambridge Üniversitesinde okuduğu yıllarda Türkiye'ye birçok defa gelip gitmiştir. Dört yıl İstanbul'daki İngiliz elçiliğinde çalışmıştır. 1914 yılının yaz aylarında Winston CHURCHILL'e yazdığı bir mektupta Türkiye'ye karşı çalışabileceği bir iş istemiş, "yerlileri ayaklandırabileceğini, ağa ve şeyhleri kendi tarafına çekebileceğini" bildirmiştir. 1915 yılında Lord KITCHENER. Orta Doğu'yu iyi bilen genç bir politikacı olarak Mark SYKES'ı Savaş Bakanlığına almıştır. SYKES, o dönemde Osmanlı topraklarının parçalanması konusunda çalışmalar yürüten "De BUNSEN" Komitesine katılmıştır. SYKES, "De BUNSEN" Komitesinde İngiltere'nin önündeki alternatifleri açıklamıştır. Buna göre. İngiltere'nin Önünde dört seçenek vardı: "Osmanlı Devleti'nin topraklarının itilaf devletleri tarafından ilhakı, bölgeleri ilhak yerine etki alanına bölmek, Osmanlı Devleti'nin topraklarını olduğu gibi bırakmak ama Hükümeti tabi kılmak; Osmanlı Devleti topraklarının yarı özerk bölgeler biçiminde yerinden yönetilmesi." Komite İngiltere tarafından uygulanması en kolay seçenek olduğu için dördüncü teklifin denenmesi yönünde tavsiye kararı almıştır (Ahmet Hurşit Tolon, a.g.e., s.55)

[102] George **PİCOT;** Sömürgeci bir Fransız ailenin oğludur. Babası Fransız Afrikası Komitesinin kurucusudur. Kardeşi ise Fransız Asya'sı komitesinin saymanıdır. Picot, Fransa hükümetindeki sömürgecilik taraftarı grubun sözcüsü olmuş ve Fransız Suriye'si fikrini savunmuştur. Picot 1915 yılında Paris'te Orta Doğu konusunda İngiltere'ye taviz vermeye hazır olan bakanlara karşı bir parlamento kampanyası başlatmıştır. (Ahmet Hurşit Tolon, a.g.e., s.56)

[103] Ahmet Hurşit Tolon, a.g.e., s.55

1.2. İngiltere'nin Rusya'ya yardım, Boğazları ve İstanbul'u ele geçirme planları

Önceki bölümde anlattığımız gibi Ruslar Boğazları ele geçirme ve Akdeniz'e inme konusunda savaştan önce bu planları yaparken, İngiliz Genelkurmayı da daha I.Dünya savaşı başlamadan Çanakkale'ye bir Operasyonunun yapılma olasılığını öngörmekteydi. Muhtemel bir operasyon ile ilgili oluşturulan raporda sadece bir deniz operasyonunun yapılmasının sakıncalı olduğu belirtilmişti. Raporun sonunda, "**Çanakkale'nin sahil savunması göz önüne alındığında, sadece zaman sınırlı olduğu durumlarda, kara kuvvetleri olmadan, yalnızca filo ile taarruza geçilebilir, diğer durumlarda böyle bir operasyon kesinlikle tavsiye edilmez**" [104] diye yazıyordu. Bu rapora rağmen, Türklere karşı yapılan ilk operasyonlar sadece deniz kuvvetleri tarafından gerçekleştirilir.

Çanakkale'ye saldırma planlarının öncülüğün yapan, W.Churchill bir deniz bakanlığının I.Lord'u olarak Türk topraklarının temel paylaşım planının, ondan önce ve onun haricinde yapılmasına kıskançlıkla bakıyordu. W.Churchill'in Türk toprakları ile ilgili olarak gizli bir şekilde yapılan Sykes-Picot anlaşmasına ne resmi ne de fiili hiçbir emeği geçmemişti.[105]

Rusya'nın Londra'daki askeri deniz ataşesi subay Volkov'un bildirdiğine göre, 1915 Şubat'ında W.Churchill, Türkiye'ye yönelik olarak yapılacak harekâtın önemine değinerek Boğazları ele geçirme operasyonunun, İngiltere'yi, Türk hükümetine karşı kendi koşullarını dikte ettirebilecek askeri ve diplomatik açıdan güçlü pozisyonlara getireceğini ifade etmiştir.[106]

Londra'daki askeri gözlemciler Churchill'in kafasında Çanakkale'ye Operasyon fikrinin ta savaşın başında (Ağustos 1914) doğduğunu sanmaktaydılar. İhtimal bu fikir 1914 ilkbaharında oluştu. Fakat bu konuda Rus arşiv kaynakları çelişkili bilgiler vermektedir. Churchill'in Çanakkale Operasyonu ile ilgili görüşlerini değerlendirirken bir noktanın belirtilmesinde fayda vardır. O günlerde İngiliz medyasında, **"Rus deniz ve kara kuvvetlerinin Bosfor (Boğaziçi) operasyonu"** başlıklı haberler bolca 'şişirilmekteydi' ki hem Deniz bakanlığı hem

[104] A.K.Kalenkovski, *Dardanelskaya Operatsiya*, 2.Baskı, Moskova,1936, s.2
[105] V.İ.Şeremet, *Dardanelskaya Operatsiya i 1915 Veliko Britaniya*, Moskova, 1999, s.1
[106] Rus Devlet Arşivi, F.418,Op.1,D.2936, s.2

Amirallik ve hem de İngiliz genelkurmayı bu haberlerin güçlü etkisi altında bulunmaktaydılar.

Rusların, 1914–1915 yıllarında Boğazlara Operasyon yapma fikri (oluşum tarihi 1896'ya kadar uzanır.) o kadar açık ve geniş bir şekilde planlanıyordu ki Rusların Bosfor (İstanbul Boğazı) seferinin detayları 1914 Sonbaharı ile 1915 ilkbahar dönemi boyunca Londra meyhanelerinde bile tartışılmaktaydı. Londra'daki Rus askeri gözlemcilerinin haberlerine göre, Rusya'nın Boğazlara Operasyon ile ilgili planlarında özellikle Bosfor'un(İstanbul Boğazı) yanında Çanakkale'yi de işgal etmek istemesi İngilizleri şaşırtmaktaydı. Rusya'nın Londra askeri ataşeliğinden gelen bazı belgeler bu konuda iki tahmin yürütmeye dayanak oluşturmaktadır. "Bunlardan; birincisi, Çanakkale'ye yapılacak muhtemel Operasyon, İngiliz Amiralliğince müttefiklerine haber vermeden çok daha önceden planlamıştı ve ikincisi, İngiltere'nin Yunanistan'ı bu operasyon da kullanmak için doğrudan onlara baskı uygulaması söz konusu idi".[107]

Türk deniz kuvvetlerinin Almanlaştırılması ve Türk üst düzey askeri idaresinin üzerindeki Alman nüfuzunun büyümesine karşılık İngiltere 1914 ilkbaharında Yunan deniz kuvvetleri üzerindeki nüfuzunu artırmaya yönelik rotayı kendisine belirlemişti.[108]

İngiliz Tümamiral M.Kerr'in meşhur planı (Mart 1914) bu rotanın bir ifadesidir. Plan, Kerr tarafından Yunan hükümetine teklif edilmiş olup Ege denizi ve Doğu Akdeniz bölgelerinde her türlü harekât için bir aktif kullanılacak İngiliz destekli bir yunan filosunun oluşturulmasını öngörüyordu.[109]

İngiltere, Çanakkale'ye yapacağı bir operasyon sırasında kimin onun tarafında yer alacağını önceden bilmek istiyordu. "**Zayıf ama hırslı**" Yunanistan bunun için diğer müttefiklerden daha uygundu. 1914 Ekiminde İngiltere, Yunanlılara Karadeniz boğazlarındaki İngiliz filosunun yapacağı harekâtın uzak perspektifler içerdiğini ve yunanlıların bu bölgedeki topraklar konusundaki taleplerini tekrar düşünmesi gerektiğini gayet açık şekilde ifade etti. 1914 güz- 1915 kış döneminde, İngiltere, diplomatik yollardan Atina'ya şunu anlatma gayretindeydi. İngiltere mutlaka Çanakkale'de geniş çaplı bir operasyon düzenleyecek ve stratejik öneme sahip olan Lemnos(Limni) ve Lesbos(İmroz) adalarının Yunanistan'ın menfaati icabı

[107] Rus Devlet Arşivi, F.418, Op.1,D.2936, s.3
[108] V.İ.Şeremet, a.g.m., s.2
[109] Rus Devlet Arşivi, F.418, Op.1,D.2936, s.5

İngiliz askeri idaresine verilmesi gerekir. Hem de bunu Türkiye ile doğrudan çatışmaya girmeden önce yapmalıydı.

İstanbul ve komşu Balkan ülkelerindeki Rus istihbarat birimleri, aynı dönemde (1914 – 1915 arası) Kahire, Selanik şehirlerinden, Türk genelkurmayına İngilizlerin Çanakkale'ye Operasyon hazırlıkları yaptıkları konusunda malumatlar geldiğini şaşkınlıkla yukarıya iletiyorlardı. Hem de bu bilgilerin kaynağı, orada oturan İngiliz vatandaşları olan tüccarlar, serbest meslekçiler ve Türk ortakları ile sıkı bir ticari işbirliği içinde olan kişilerdi. Akıllarda şöyle bir intiba oluşmaktaydı ki İngilizlerin, Çanakkale'ye Operasyon planlarında, hem **"sakince olayların gelişmesini bekleyen"** Yunanistan'ı (Yunanistan'daki Rus askeri deniz ataşesi A.Makalinski'nin ifadesi) hem de **"Avrupa devletlerinin Büyük harbinde"** (Türk gazetelerinin ifadesi) az kalsın Rusya'nın müttefiki haline gelebilecek olan Türkiye'yi çatışmaya sürüklemek vardı. Meşhur İngiliz diplomasisi ve kendi menfaatleri için her şeyi yapmaktan çekinmeyen İngiliz dış politikası işine geldiği zaman müttefik saydığı devletlere bile hiç haber vermeden bir takım gizli planlar yapabilmekteydi.

1914 Mart başında İngilizler sonunda gizli emellerine ulaşma yolunda ilerlemeye başlıyorlar. Yunanistan Çanakkale Operasyonuna üç kara tümeni ile İngiliz hâkimiyeti idaresinde katılmaya karar veriyordu. Atina bu kararını Fransa ve Rusya'dan saklamaya çalıştı, ancak askeri gözlemcilerden bunu uzun süre saklamak pek mümkün değildi. Gayet tabi Türk istihbarat servisi de 10–15 Mart'tan itibaren askeri harekât için hazırlıklara başlayan Yunan gemilerindeki canlanmayı dikkatine aldı. Ayrıca, Yunan üst düzey siyasi çevrelerdeki hem savaşa hem Çanakkale Operasyonuna katılma konusunda İngiliz yanlısı Başbakan Venizelos ile Alman yanlısı Kral arasında ciddi ihtilafların olmasından da Türkler haberdardı.[110]

İngiltere'nin, daha doğrusu çok hırslı ve aşırı ikbalperest biri olan Lord W.Churchill'in planları "**1914 ilkbaharında"** süratle ilgili tarafların katılımıyla yapılacak bir Çanakkale Savaşı yapmaktı. W.Churchill geniş düşünüyor ve operasyondan maksimum siyasi menfaatleri elde etmeyi umuyordu. İşin içine Bulgaristan'ın katılması da söz konusu idi. Bulgaristan, Çanakkale Savaşı çerçevesinde İngiltere'ye yardım etmeye hazır diye düşünüyor ve bunu Makedonya,

[110] V.İ.Şeremet, a.g.m., s.3

Trakya ve Dobruca topraklarından bir pay karşılığında yapmayı kabul ediyordu. Tabi bu arada Bulgaristan'ın Sırbistan'a saldırı yapması da ihtimal dışı değildi.[111]

Yunan siyasi çevrelerinin çoğu, kral hariç İngilizlerle bu operasyona katılma karşılığı olarak İzmir ve kıyılarını ilhak etmeyi umuyordu. Yunan askeri birliklerinin İstanbul'a girip Ayasofya'yı ziyaretten sonra başkentten çıkmaları öngörülüyordu. Ayrıca Yunanlar, Bulgaristan'ın Türkiye'nin müttefiki olarak yenilgiye uğratılması ya da en azından topraklarının bir kısmı elinden alınıp kendilerine verilmesi gerektiğini düşünüyorlardı.

Bütün bunlara belki İngiliz gücüne dayanarak Yunanlıların kurmuş olduğu hayaller olarak da bakabiliriz. İngilizler yine kendi ellerini kirletmemek için bir maşa bulmuşlar olup, çeşitli vaatlerle Yunanlıları kolayca yanlarına çekmişlerdir. Zaten başta Yunan başbakanı Venizelos olmak üzere geniş bir zümre asırlık Yunan hayallerine ancak İngiliz yardımıyla ulaşabileceklerine inanıyorlardı.

Daha önce de genişçe anlatıldığı gibi Alman nüfuzunun Türkiye'de yayılması ve Türkiye'nin Almanya'ya yönelmesi 19.yy'ın sonunda başlar. (II. Wilhelm'in Sultan II. Abdülhamit'i ziyareti sonrası) 1908 ihtilali Türkiye'nin dış politikasını değiştirmez. Balkan savaşı esnasında İngiltere, Türklere karşı savaşan Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan'ı destekliyor, kendisi ise Kıbrıs ve Mısır'da daha da güçleniyordu. İşte bunlardan dolayı Türkiye'nin İngiltere ile olan ilişkileri ciddi şekilde yaralanmış ve bunun üzerine 1913'te Türk ordusunun modernizasyonu için Alman uzmanlar davet edilmişse de yine de o zamanlar İngiltere ile Türkiye'yi birbirine bağlayan bir halka hala vardı. O da Rusya ile İngiltere arasında Doğu ve hususiyle de Boğazlar ve İstanbul konusunda sürekli devam eden ihtilaftı. Anti Alman koalisyonunu büyük bir gayretle oluşturmaya çalışan İngiltere, Rusya'ya tavizler vermeye başlayınca bu son halka da kırılır ve Türkiye'ye karşı savaş ihtimali ortaya çıkar. [112]

Türkiye'nin, I. Dünya savaşına girmeden tarafsız kalması İngiltere için yararlı idi. Almanlar ise daha önceki bölümde anlatıldığı gibi kendi yararları için Türkiye'nin savaşa girmesini istiyorlardı ki girdiği takdirde hesaplarına göre Rusları, Karadeniz'de ve Kafkasya cephesinde oyalayıp duracaklar, böylece Almanya'nın işi kolaylaşmış olacaktı. Rusya'yı dış dünya ve müttefiklerine kestirmeden ulaştıran ve İstanbul Boğazı ve Marmara denizinden geçen yol da kapanmış olacaktı o zaman.

[111] V.İ.Şeremet, a.g.m., s.3
[112] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.3

Böylece Türkiye'nin savaşa girmesi olgusu Almanlara, Türkleri kullanma fırsatı veriyordu. Almanların bu planları gerçekleştiği takdirde, Almanya-Türkiye yolu üzerinde bulunan Sırbistan'ın varlığı baş mesele olarak ortaya çıkacak, diğer Balkan devletleri de çeşitli bahanelerle savaşa sürüklenebilecekti. Bütün bunlar Antanta'nın (yani bize göre itilaf devletleri olan) İngiltere, Fransa ve Rusya'nın çıkarlarına ters düşmekteydi. İşte tam bu sıralarda Ağustos 1914'te Yunan Başbakanı Venizelos, İngiliz hükümetine, Yunanistan'ın Gelibolu'daki yapılması muhtemel bir operasyon için asker ve filosunu göndermeye hazır olduğunu haber verdiyse de, İngiliz hükümeti Türkiye'nin savaşa girmesini istemediği için bu teklifi sadece reddetmekle kalmayıp, Türkiye tarafsızlığını koruduğu sürece kimsenin ona ilişemeyeceğini ifade eder.

Şüphesiz Rusya'nın da bu hususta belli bir etkisi vardı. Önceki bölümde bahsedildiği gibi Rusya tarihi planları nedeniyle İstanbul ve Boğazları ele geçirme niyetinde olup, gerek İngiltere'nin gerekse Yunanlıların Boğazlar ve İstanbul'a yapacakları bir saldırıyı kesinlikle istemiyordu. Daha önceki bölümlerde anlatıldığı gibi Osmanlı Devleti bir taraftan yalnızlıktan kurtulmak ve kendini korumak amacıyla Almanlarla ittifak anlaşması imzalarken diğer yandan da dünyaya tarafsız olduğunu ilan ediyordu. 2 Ağustos 1914'te Osmanlı hükümeti tarafsızlığı ilan eder ve aynı zamanda bunu sağlamak üzere bazı önlemler alır. Örneğin, 4 ve 5 Ağustos'ta boğazlarda iki sıra mayın döşer, ayrıca Gelibolu'da bulunan Esat Paşa'ya ait 9. piyade tümenine seferberlik emri verilir. Boğazların o ana kadarki savunması fazla güçlü olmayıp, Boğazların girişini koruyan bataryalarda bulunan 20 toptan sadece 4'ü sağlamdı. Buna karşın daha sonra İngiliz Amiral Troubridge, 10 Ağustos'ta Alman 'Goeben' ve 'Breslau' gemilerini takip ederken boğazlara kılavuz olmadan girmekten, su altı mayınlarına takılma endişesiyle çekinir ve daha sonra yukarıdan gelen emir üzerine boğaz çıkışını gözetmekle yetinir.[113]

Türkiye'nin savaşa katılma olasılığı gittikçe arttığı halde Türklere karşı sürdürülecek mücadelenin planlarını ne İngilizler ne de Fransızlar tam olarak geliştirmiş değildi. Bunun üzerine W. Churchill, 1 Eylül'de boğazlar meselesini görüşmek üzere kara ve deniz kuvvetleri temsilcilerini bir araya toplar. İngiliz Genelkurmayı Harekât dairesi başkanı General Calvel Çanakkale'ye yapılacak bir operasyonun çok zor geçeceğini ve en az 60 bin asker gerekeceğini söyler. Calvel bu

[113]A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.4

operasyonu Yunan orduları sayesinde gerçekleştirmeyi düşünüyordu ki bu konuda Venizelos'un yeteri kadar destek teklif ettiğini daha önce belirtmiştik. Bolayır sırtlarına çıkarma öngören plan detaylı olarak Yunan Genelkurmayında geliştirilmişti ve başarılı olma şansı da vardı çünkü Osmanlının Gelibolu savunması henüz savaşa hazırlıklı değildi.

Toplantı sonucunda, o sıralar Türk filosunun yeniden organizasyonunu yürüten askeri heyeti içinde bulunan Tümamiral Kerr'e, Yunan genelkurmayı ile irtibata geçip onların hâla operasyona doğrudan katılama ihtimalinin olup olmadığını öğrenmesi için talimat verilir. Yunanlarla görüşen Tümamiral Kerr, onlardan ancak Bulgaristan da katıldığı takdirde böyle bir operasyon gerçekleştirebileceklerini, çünkü Bulgarların davranışlarında tutarsızlık olduğunu ve her iki tarafa da yani İttifak veya İtilaf tarafına da geçme ihtimalleri olduğunu bu durumun şüphe uyandırdığını söylerler. Şartlar yerine getirilip Çanakkale'ye operasyonun yapılmasına karar verilmesi halinde, çıkarmayı yapacak orduları ve maddi araçları kendi taşıtlarıyla nakletmeyi taahhüt ederler. İngiliz Amiralliği ise Yunan filosunun sadece 1 harp gemisi, 1 zırhlı, 3 hafif kruvazör ve birkaç torpido ile desteklemesinin yeterli olacağını ifade eder. Bu şekilde Yunanistan'la yürütülen müzakereler bu noktada bir karara varmadan sona ermiştir zira İngilizlerin başka planları vardı hem de Rusların bu operasyona karşı çıkacaklarını biliyorlardı.[114]

Daha önceki bölümde ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı gibi "Goeben" ve "Breslau"nın Türk filosuna katılması ve Alman subayların bir takım mühim görevlere atanmasından sonra, Türkiye ile anti Alman koalisyonu olan İngiltere Fransa ve Rusya arasındaki denge sarsılmaya başlar ve daha önce sadece gözetilen Boğazlar Eylül 1914'ten sonra artık abluka altına alınır.

Şu ilginç noktanın belirtilmesi de yerinde olur. 5 Ağustos'tan itibaren yani Türkler ile Almanlar arasındaki ittifak antlaşması(2 Ağustos 1914) imzalandıktan 3 gün sonra Rus kaynaklarının iddialarına göre; **"Enver paşa Rusya'ya, Türkiye'nin hiçbir ülke ile hiçbir ilişki içinde olmadığı yönünde teminatlar iletmeye başlar ve hatta daha ileri giderek, Türk tarafı bir kısım askeri birliklerini gerekli amaçlar için kullanılmak üzere Rus yönetimine teklif eder**." Fakat Rus tarihçisi M.N. Pokrovskiy **"Petrograd'(Sankt Petersburg)dakiler Türk başkentini almak istiyorlardı, Türk ordusunu değil!" Ve gayet tabi, Türklerin bu teklifinin, Rus**

[114]A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.4-5

Dış politika şeflerince takdirle karşılanması mümkün değildi, zira onlar zaten Boğazlar ve İstanbul'u ele geçirme niyetinde idiler, aksi halde savaş onlara göre anlamsız olurdu". Gerçekten de artık Türkler telaşlanmaya başlamış ve 1914 sonunda Gelibolu'ya 7. , 9. ve 19. tümenlerden oluşan III. Kolordu yerleştirilmişti. Alman uzmanların gelişi ile Osmanlı ordusunda bir hareketlenme başlar ve artık İngilizlerin İstanbul'da bulunması anlamsızdı, bundan dolayı İngiliz askeri heyeti geri çağrılır. (Burada İngilizlerin kendi heyetlerini geri çağırdığından bahsedilse de bazı kaynaklarda Türkler tarafından gönderildikleri belirtilir.) İngiliz Genelkurmay'ı için Osmanlı ordusunda bulunmaktan elde edilen faydalardan biri de, hiç kuşkusuz Çanakkale savunmasının nizamı, bataryaların yerleştiriliş biçimi, ordu mevcudu ve mühimmat miktarı konusunda bilgilerin edinilmesiydi.

İngiliz Amiralliği, Akdeniz filosunun başına, daha önce İstanbul'da İngiliz askeri heyetinin başkanı olan Amiral Limpus'u getirecekti, fakat Türkiye ile ilişkileri tamamen bozmak istemeyen İngiliz hükümeti karşı çıkınca onun yerine Amiral Carden getirilir ve Ona şu talimatlar verilmiştir. " Siz Akdeniz filomuzun başına getirildiniz. "Goeben" ve "Breslau" Boğazlardan hangi bayrak altında çıkarsa çıksın, onları batıracaksınız. Türkiye ile savaş halinde değiliz, fakat Alman Amiral Souchon Türk donanma komutanlığı görevine getirilmiştir. Türk gemilerinin Alman gemileri eşliğinde görünmesi durumunda saldırıya uğrayacakları konusunda Türkiye uyarıldı. Şayet Türk gemileri yalnız başına çıkarsa durumun şartlarına göre hareket etmeniz uygun görülür; geri döndürebilir ya da devam etmelerine izin verebilirisiniz fakat savaşma niyeti açığa çıkmadıkça Türkiye ile savaşmak istemediğimizi aklınızdan çıkarmayın".[115]

Türk hükümetinin, büyük çoğunluğu karşı olmasına karşın Türkiyenin hızla Almanya'nın yanında savaşa girdiğini daha önce ayrıntılı olarak anlatmıştık. Bu işte en büyük payın Almanya'nın İstanbul elçisi Baron Von Wangenheim[116] ve Deniz

[115]A.K.Kalenkovski, a.g.e.,s.5-6

[116] VANGENHEİM, BARON VON Savaştan önce İstanbul'da bulunan sekiz yabancı elcilikten biri olan Almanya elçiliğinde görevli elçidir. Diğer Elçilikler ise, Avusturya - Macaristan, Fransa, İngiltere, İtalya, Rusya, ABD ve İran Ayrıca on temsilcilik ve yirmi konsolosluk bulunuyordu. Wangenheim Almanya-Osmanlı ilişkilerinin gelişmesine büyük katkı yapan bir elçi olarak çalışmıştır. Eski bir süvari subayı olan Baron Von Wangenheim 1912'den ben Alman elçisi olarak İstanbul'da görevliydi. Kayzer'in sömürge politikasını temsil ediyor ve Alman kapitalizminin Türkiye'de yayılmasının getireceği büyük kazançları görüyordu. İlk askeri heyetin 1913'te gelmesi, Wangenheim'in aracılılığı ile gerçekleşmişti. 1915 yazında Erzurum, Halep, Musul ve diğer kentlerdeki Alman konsoloslarının Ermeniler ve faaliyetleri hakkında yolladığı rahatsız edici raporlar İstanbul'daki Alman elciliğine gelmeye başladı. Ayni zamanda Rus ordusu Ermenilerin yasadığı sinir bölgesine girdiği için, Wangenheim askeri durumu göz önünde tutarak, Türklerin önlem olarak

Ataşesi Guman'a ait olduğu Alman tarihçisi Falkenhein tarafından belirtilmektedir. Türkiye'nin Almanların yanında Antanta'ya (İtilaf) karşı savaşmasının onlar için ne kadar büyük önem taşıdığı daha önce belirtilmişti. Falkenhein şöyle devam eder, **"Bulgaristan'ın ikiyüzlü politika gütmesi göz önüne alındığında Türkiye'nin savaşa girmesinin adeta hayati önem taşıdığı ortaya çıkar."** Türk hükümeti, Almanların savaşa hemen katılması konusundaki ikna çabalarına yeterli ilgiyi göstermeyince daha önce anlattığımız **"Karadeniz Olayı"** gerçekleşir ve 28 Ekim 1914'te Türk gemileri eşliğindeki Alman gemileri "Goeben" ve "Breslau" kruvazörlerinin İstanbul'dan Karadeniz'e yollanmasıyla Rusya Almanlar tarafından provoke edilir. İngiliz diplomatlara göre, Türkiye'yi savaştan alıkoyma şansı hala vardı, çünkü sadrazam Sait Halim Paşa ve taraftarları savaşa karşı idiler. Ancak hatırlanacak olursa Rus hükümetinin, İngiltere ve Fransa'ya danışmadan 31 Ekim 1914 tarihinde Türklerin bu saldırısına karşılık savaş ilan etmesi ile bu şans ortadan kalkar.

Yine de Çanakkale boğazında askeri gösteri düzenleyerek Türk bakanlar kurulundaki tarafsız kalma ve savaşa girmeme taraftarlarının elini güçlendirerek Türkiye'nin savaşa girmesi hala engellenebilirdi. 1 Kasım'da Amiral Carden[117]'e, Çanakkale istihkâmlarını, İngiliz gemilerine zarar gelmeyecek şekilde uzak mesafeden bombalama emri verilir. O sıralar Müttefiklerin Akdeniz filosu komutanı olan Amiral Carden'in idaresindeki filoda şu gemiler bulunmaktaydı.[118]

Ülke	Gemi adı	Top sayısı	Namlu çapı(cm)	Top sayısı	Namlu çapı(cm)
İngiltere	Indomitable	8	30,5	16	10
	Indefatigable	8	30,5	16	10
	Dublin	8	15	4	3,7

düşündüğü "politik açıdan güvenilmeyen nüfusun tehcirini onayladı". Bu tehcir askeri nedenlerle yapılıyordu ve böylelikle yasal bir savunma aracı oluşturuyordu. Wangenheim Türk hükümetine verdiği 4 Temmuz 1915 tarihli bir memorandumda düşman devletlerin, özellikle ABD'nin Ermenilere karşı girişilen bu harekâttan yararlanmak isteyeceklerini, düşünmek gerektiğini belirtmiştir. Uzun bir süredir hasta olan Wangenheim birkaç gün sonra tatile çıktı ve 1915 Ekim'inde de öldü. (*Çanakkale 1915*, CD Rom, a.g.e)

[117] CARDEN, SİR SACKVİLLE Hamilton (1857- 1930) İngiliz Donanması Akdeniz Filosu komutanı. 1980 yılına Amiral oldu. 1914'te İngiliz Donanmasının Akdeniz kuvvetler komutanı oldu. 18 Mart 1915'teki Çanakkale deniz saldırısının planlarını yaptı. Ama hastalığı sebebiyle görevinden ayrıldı. 1917'de Büyük amiral oldu. (*Çanakkale 1915*, CD Rom, a.g.e)

[118] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s . 6-7

	Glocester	2	15	10	10
Fransa	Verite	4	30,5	10	19
	Suffren	4	30,5	10	16

Bombalanan Türklere ait kalelerdeki silah durumu şöyleydi;

a) Helles	2 top	24 cm	Avrupa yakası bataryaları
b)Tekkeburnu	4 obüs	12 cm	
c) Seddülbahir	2 top	28 cm	
	2 top	26 cm	
	2 top	24 cm	
a) Orhaniye	2 top	24 cm	Asya yakası bataryaları
	2 top	28 cm	
	1 top	24 cm	
	1 top	24 cm	
	1 top	21 cm	
	2 top	15 cm	

Topları kıyasladığımızda görüyoruz ki Türklerin 6 büyük çaplı (26-28 cm) topa karşılık müttefiklerde 24 büyük çaplı (30,5 cm) top; 11 küçük çaplı toplarına (15-24 cm) karşılık ise aynı çapta 30 top vardı. Bunlar gösteriyordu ki Müttefiklerin üstünlüğü hemen hemen 4 kat idi, hem de Türk toplarının çoğu eski model ve kullanılamaz durumdaydı.[119]

3 Kasım 1914'te Amiral Carden'in filosu, Çanakkale Boğazı girişine yaklaşıp Fransızlara, Orhaniye ve Kumkale kalelerini bombalama emri verir; kendisi ise emrindeki diğer İngiliz kruvazörleri ile Helles burnu ve Seddülbahir kalelerine ateş açar. 4 saat içinde İngilizler 76, Fransızlar 30 mermi harcarlar. Türk mermileri ise kısa menzilli toplar sebebiyle hedefe ulaşmadan düşmekteydi. Bombardıman sırasında Seddülbahir'de büyük bir patlama meydana gelir, zira mermilerden biri (Alman bilgi kaynaklarına göre) ana barut deposuna isabet eder. 360 top mermisi ve 10 ton barut havaya uçar. Patlama esnasında kalede bulunan topların hepsi etkisiz hale gelir; kalede bulunan toplardan dördü birkaç gün sonra tamir edilir, kalan ikisi ise uzun süre boyunca sessiz kalır. Kumkale'ye 4 mermi isabet eder, ayrıca 2 mermi

[119]A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.7

kale önünde patlar. İngilizler, Seddülbahir'de ölen ve yaralanan asker sayısı 80 (bizim Türk kaynaklarında 81 er 5 subay olmak üzere 86 şehit olarak); Kumkale'de ise 600 kadar olduğunu sanıyorlar. Bombardımanın başarısı hususunda net bir şey söylemek zordur, çünkü Seddülbahir'deki barut deposunun vurulması tesadüfî bir hadise olarak nitelendirilebilir. Kumkale konusunda ise bilgiler çelişmekte olup, Alman kaynaklarına göre, oraya 4 mermi isabet ediyor; eğer bu doğruysa İngilizlerin iddia ettikleri gibi 600 kişinin ölmesi ihtimal dışıdır.

Sonuç ne olursa olsun, bombardımanın pek başarılı geçtiği söylenemez. Zira bombardımanın amacı hem Türkiye'ye gözdağı verip onu tarafsızlık politikasında tutmak hem de Osmanlı Devletinin savaşma kabiliyetini görmekti. Yalnız bombardımandan beklenen pratik neticeler meydana gelmez, aksine Türkler üzerinde ters izlenimler bırakır ve artık kesin olarak bilinmektedir ki Çanakkale Boğazına bir saldırı yapılacak ve o andan itibaren Çanakkale boğazının tahkimatı için bütün gayretler ortaya konmaya başlanacaktır. Boğazlar'ın savunma hattının güçlendirilmesine en az Türkler kadar alaka gösteren Almanlar, daha önce belirttiğimiz gibi Romanya ve Bulgaristan üzerinden subay ve modern teçhizat göndermeye ederler. Çanakkale savunmasına yönelik bazı önlemler alınır. Bunlar;

1) Savunma araçları düşman topların ulaşamayacağı yere Boğazların orta bölgesinde konuşlandırılır.

2) Dokuz mayın sırası daha döşenir ve mayın taramasını zorlaştırmak için hafif bataryalar getirilir.

3) Ağır bataryalar yalnız filoya karşı kullanılmak üzere tahsis edilir.

4) Işıldak türü araç sayısı artırılır.

5) Kıyılarda torpil istasyonları kurulur.

6) Su altında denizaltılara karşı tel ağlar çekilir, Türk filosu Marmara denizinde konuşlandırılır; görevi boğazların orta bölgesinde bulunan savunma hattını geçen gemilere saldırmak ve savunma birliklerine top desteği sağlamaktı.

III. kolordunun 7. ve 9. piyade tümenlerinden oluşan savunma birlikleri, Tenedos (Bozcaada) adası güneyinde Anadolu kıyılarını gözeten altı jandarma taburu ile takviye edilir. Mustafa Kemal'in 19.tümeni henüz oluşturulma safhasında idi. Son şekliyle boğazlar savunmasında 78 top bulundurmakta olup denize toplam 400 mayın döşenmişti. Böylece Türklerin elindeki bütün maddi araçlar kullanılmış

oluyordu. 3 Kasım gösterisinden sonra müttefik filosu Limni adasına dönüp Mondros koyuna girer ve uzun süre boyunca sessiz kalır.[120]

Çünkü bir sonraki bölümde daha detaylı anlatılacağı gibi, İngiltere de Çanakkale'ye Operasyon yapıp yapmama ve bunun ne şekilde olacağına dair çok uzun tartışmalar yaşanacak ve operasyonun yapılması konusunda W.Churchiil'in, birçok insanı ikna etmesi gerekecek ama o bunların hepsinin üstesinden gelerek operasyonun yapılmasını sağlayacaktı.

1.3. Müttefiklerin Boğazlar ve İstanbul'un Kaderi hakkındaki düşünceleri (İngiltere'de Çanakkale Cephesi'nin Açılması Tartışmaları)

Çanakkale'ye ciddi bir operasyon düzenleme planı detaylı şekilde ilk olarak 25 Kasım'da görüşülür, zira bundan bir müddet önce Türk ve Almanların, Süveyş kanalı üzerinden Mısır'a saldırı yapma planları ele geçer. Mısır'ın yitirilmesi Kuzey Afrika'da Müslümanların ayaklanmasına yol açabilir ve böylece Orta ve Güney Afrika'da Almanların elini kolunu serbest bırakabilirdi. Böyle bir şey ise hem İngiliz hem de Fransızlar için istenmeyen ve tehlikeli bir durumdu. Bu aşamada Deniz Bakanlığı 1.Lord'u W.Churchill Çanakkale boğazına derhal operasyon düzenlenmesini ister, çünkü böyle bir adım Türklerin birliklerini dağıtmaya itecek, Mısır'a da böylece ilişilmeyecekti. Amirallikteki toplantıda yaptığı konuşmanın sonunda Churchill, **Gelibolu yarımadasının ele geçirilmesinin, Çanakkale boğazının İngilizlerce kontrol edilmesine ve İstanbul'un işgal edilmesine neden olacağını belirtir**. Toplantıda bulunan Lord Kitchener, Boğazlar'a mutlaka operasyon düzenlenmesi gerektiğini belirtmekle birlikte, derhal yapılmasının zamansız olacağını sandığını söyler.[121] Şunu da belirtmek lazımdır ki daha sonraları Çanakkale yenilgisinden sonra kurulan soruşturma komisyona ifade verecek olan Amiral Fisher , **"Cephe açılması fikrinin Churchill'den ziyade Lord Kitchener'e ait olduğunu belirtmiş ve Lord Kitchener'in Rus çarına vermiş olduğu sözü yerine getirmek için en uygun saldırı yerinin Çanakkale olduğu"** söylediğini belirtilmiştir.[122]

[120] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.7-8
[121] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.8
[122] George H. Cassar, *Çanakkale ve Fransızlar*, Çev. Nejat Dalay, İstanbul, 1974, s.76

Yine de olası bir operasyon hazırlıkları bağlamında Akdeniz'deki İngiliz limanlarından birine taşıtlar ve maddi imkânların yığılması kararlaştırılır. Kısaca, toplantıda kesin bir karar alınmamakla beraber, 'oy verme hakkı'na sahip olan üyelerin bir kısmı operasyonun yapılmasına oy verdiğinden; yapılmamasını istemeyenler fazla etkili olamayıp sessiz kalınca, Churchill operasyona hazırlanma görevini üstlenir ve başarısızlıklarla dolu Çanakkale Operasyonu'nun temelleri işte böylece atılmış olur. [123]

30 Kasım'da Amirallik karargâh başkanı Henry Olivier, tek bir tümen nakli için gereken taşıtlarının Mısır limanlarında konuşlandırılabileceğini bildirir. Bundan böyle Churchill, planlarını hayata geçirebilmek için fırsat kollamaya koyulur. Aralık ayının sonlarına gelindiğinde, Osmanlı'nın Süveyş kanalına yaptığı hücum geri püskürtülmüş, Güney Afrika'da İngilizlere karşı yapılan isyan hareketi bastırılmış, en önemlisi İngiliz deniz filosu, Amiral Von Şney komutasındaki Alman filosunu Folkland adaları açıklarında yenmişti. Artık İngiliz Filosu rahat bir şekilde Çanakkale üzerine gönderilebilirdi. Zaten Aralık sonunda İngiliz denizaltısı B–11 Marmara'ya girerek Mesudiye kruvazörünü batırmıştı. Bu olay 500 yıl aradan sonra Osmanlı limanına bir düşman gemisinin girmesi gibi önemli bir olaydı.[124]

Bizim kaynaklarımızda bu olay şöyle anlatılır. 26 Aralık 1914 tarihinde B-11 adlı İngiliz denizaltısı Çanakkale Boğazındaki beş hatlık mayın sahasını geçerek Mesudiye zırhlısını batırmıştır. Mesudiye gemisi 40 yaşında eski bir savaş gemisiydi ve Boğaz topçularını desteklemek için Kepez Burnu açıklarında kıyıya yakın demirlemişti. Denizaltı aynı yoldan geri giderek mayın hattından kurtulmuş, bu olay İngiliz Donanma komutanlığının ümidini arttırmıştı. Demek ki, Türklerin mayın engeli aşılabilecek bir haldeydi ve pek de korkulacak bir durum yoktu.[125]

Bizim kaynaklarımızda Çanakkale Boğazının denizin altından geçildiği ve düşman denizaltılarının Marmara'da ve İstanbul'da birçok gemimizi batırıp, İstanbul'u bombaladıkalarına dair bilgiler de vardır. İşte bunlardan birinde, "[1915'de] Marmara'ya düşman denizaltıları girmişti… Nitekim günün birinde, güpegündüz, bu denizaltılardan biri, Üsküdar'ı topa tuttu. Topa tuttu dersem, birkaç mermi attı. Bunlardan biri bizim mahallenin [Bugünkü Selimiye Kışlası civarındaki İhsaniye Mahallesi] batı kısmında bir yere, Paşakapısı civarına düştü. Bir diğeri de,

[123] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.9
[124] Sergey Petroviç, a.g.e., s.85
[125] İbrahim Artuç, *1915 Çanakkale Savaşı*, Kastaş yay., İstanbul, İkinci Baskı 2004, s.41

Selimiye'ye düşmüştü… O sebeple idi ki, Marmara Denizi'nde, bizim alelâde vapurlarımız sefer etmezlerdi. Ancak Kızılay gemileri, hastane gemileri, sefer yapabilirdi. Onları da arada bir bu düşman gemileri kontrol ederdi. Yani bizim savaş zamanı Marmara'da, deniz hâkimiyetimiz yoktu." …Kumkapı, Yenikapı sahillerinde bu denizaltılardan birinin güvenliği sağlamakla görevli bir Türk torpidobotuyla savaşına bile şahit olmuştur: "Torpidomuz görülen bir torpidobot idi. Küçük topları vardı. Bir şey kovaladığı belli idi. Derken düşman denizaltısı yüze çıktı. Ve bizim torpidobot ile savaştı, güpegündüz. Bizim torpidobot kaçmadı, ama düşman denizaltısı da batmadı. Birbirlerine ateş ede ede ayrıldılar." Bu gibi sahnelere sık sık şahit olan İstanbullular, hele ilk hedef durumunda olan İhsaniyeliler, korku içindedirler. Çanakkale'yi deniz üstünden değil de, altından geçmiş olan düşman denizaltıları yüzünden halkın huzuru iyiden iyiye kaçmış, kendilerini emniyette hissedemez olmuşlardır. Denizaltıların Adalar ve Bandırma civarındaki ücra koylara gidip dinlendiklerini, gerektiği zaman da dışarı çıkıp şehre korku saldıkları anlatılmaktadır." [126]

Çanakkale'nin deniz altından geçilmesi konusunda bir başka bilgi ise şöyledir. "Marmara'da Çanakkale'de hastalanan ve yaralananları taşıyan gemilerin oluşturduğu yoğun bir trafik vardı. İtilaf devletleri bu trafiği kesmek ve Beşinci Ordu'yu cephanesiz ve silahsız bırakmak amacıyla Marmara'ya denizaltı soktular. İngiliz ve Fransız denizaltıları Boğaz'dan sızmış ve Marmara'daki taşımacılık etkinliklerini vurmaya başlamıştı. Özellikle İngiliz[lerin] E-11 ve E-14 denizaltıları etkin oluyordu. Bir süre sonra İtilaf hava güçleri de denizaltı saldırılarını desteklemeye başladı… Marmara iki ucundaki müstahkem boğazlar sayesinde kapalı bir deniz konumundaydı. Ama gizlice giren denizaltılar ve hava gücü sayesinde [bir] savaş meydanı olmuştu." "Fransızlar dört, İngilizler dokuz denizaltı yitirdi. Marmara denizaltı savaşında Osmanlı donanması da Barbaros Hayrettin Paşa zırhlısını, Peleng-i Derya topçekerini, Yarhisar torpidosunu ve birçok küçük gemiyi yitirdi."[127]

Karadan veya denizin üstünden olmasa bile, denizin altından Çanakkale Boğazı geçilmiş, hatta İngiliz ve Fransız denizaltıları Üsküdar'a kadar sokulmuş ve dışarı çıkarak Selimiye Kışlası civarını bombalamış, Boğaz'da Çanakkale cephesinden yapılan hasta ve yaralı nakliyatına engel olmaya çalışmış, Türk

[126] Burhan Felek, *Hayal Belde Üsküdar,* İstanbul, 1988
[127] Zafer Toprak, "Çanakkale" *Toplumsal Tarih*, dergisi Mart, 2003,

denizaltıları ve savaş gemileriyle Marmara Denizi'nde vuku bulan savaşma sonucu her iki taraf da ağır kayıplar vermiştir**.**

Evet, bundan sonra ileride de değineceğimiz gibi düşman denizaltıları Çanakkale boğazını denizin altından defalarca geçerek Marmara denizinde onlarca gemimizi batıracak ve hatta başkent İstanbul'u defalarca bombalayacaklardır. İstanbul'un denizaltı ve uçaklar bombalanması ile ilgili birçok haber zamanın Rus basınında yer almıştır.

İngiliz askeri otoritelerine göre, Türk cephesinde elde edilecek başarı fazla önem taşımayacaktı. Bunlar, Türkiye'nin savaşa girmesini veya Almanya tarafından zorla sokulmasını Almanya'nın itilaf ordularını dağıtmak arzusu olarak görmekteydiler, dolayısıyla Türkiye'ye orduları sevk etmek Almanların ekmeğine yağ sürmek demekti.[128] Fakat başta Churchill olmak üzere İngiliz politikacıları artık Osmanlı'ya saldırmak için fırsat kollamaya başlamışlardı.[129]

2 Ocak 1915'te beklenen fırsat Churchill'in eline geçer. Aralık 1914'teki Sarıkamış yenilgisi sonrası 1915 Ocak ayında Türkler, kendilerine gelerek takviye sağlar ve Kafkasya cephesinde Rusları epey geri püskürtürler. 1 Ocak 1915'te İngiliz savaş bakanı Lord Kitchener Rusya'daki İngiliz askeri temsilcisi Wilyams'tan bir telgraf alır. Buna göre Rus Genelkurmay başkanı Nikola Nikolayeviç tarafından, İngiltere'nin Rusya'daki İngiliz askeri temsilcisi Wilyams'a İngiliz makamlarına iletmek üzere, "**Batı cephesinde Rusya'nın müttefiklerinin durumunu hafifletmek amacıyla, Varşova cephesine 4. Sibirya ve Hassa kolorduları göndereceğini ve karşılığında ise, İngiltere'den Türk topraklarında bir "şaşırtma operasyonu" düzenlenmesi talep ederler**." [130]

Evet, Ruslar İngilizlerden Türklere yönelik bir operasyon yapılmasını talep ederler. Ama hiçbir zaman kendilerinin asırlık hayali olan İstanbul ve Boğazların kendinin müttefiki bile olsalar güçlü devletlerin eline geçmesini istememiştir. Rus çarı bu konuda daha istekli olsa da başta Dışişleri bakanı Sazonov olmak üzere bir çok Rus devlet adamı bu operasyona karşı soğuk bakmış ve İngilizlerin istediği kara desteğini vermeye yanaşmamışlardır.

---

[128] Sergey Petroviç, a.g.e., s.85
[129] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.9
[130] Sergey Petroviç, a.g.e., s.86

W. Churchill için, artık harekete geçme zamanı gelmişti. Rusların bu talebine karşı Lord Kitchener, hala temkinli olup eski görüşünde idi. **"Sanmam ki ordularımız, Türkleri Kafkasya'da durdurma babında ciddi bir şey yapabilsin. Öyle görünüyor ki, Türkler, Edirne ordusunun bir kısmını Karadeniz üzerinden Kafkasya'ya yollamış. Çıkarma yapmak üzere her istenilen yere ordumuzu sevk edemeyiz. Kafkas cephesine Türklerce sağlanan desteğin kesilmesini ordumuz tek bir yerde sağlayabilir, o da Çanakkale'dir. Fakat bu bölgede düzenlenecek ciddi bir operasyon için yapacağımız hazırlıkların uzun zaman alacağı akıllardan çıkarılmamalıdır."** Yine de 3 Ocak'ta İngilizler, Rusların bu teklifine olumlu cevap vermişler ve Osmanlı'ya karşı harekât yapılacağını ama işe yarayıp yaramayacağından emin olmadıklarını iletmişlerdir. Sonradan ortaya çıkmıştır ki İngiltere de, Ruslara gönderilen bu telgraftan İngiliz Başbakanı Asquith[131] dahil hiç kimsenin haberi yoktur. Böylece anlaşılmıştır ki Osmanlıya karşı savaş açma konusunda önayak olanlar Savaş Bakanı Lord Kitchener ve Deniz Bakanlığı I.Lord'u Churchill'den başkaları değildir.[132]

2 Ocak'ta Churchill, Deniz kuvvetleri komutanı Amiral Fisher'[133]e verilen kararı bildirip, operasyonun nasıl yapılması gerektiği konusunda görüşlerini sorar. 3 Ocak'ta cevap gönderen Amiral Fisher, aynı anda Yunanlılar Gelibolu'ya, Bulgarlar ise İstanbul'a hücum ederlerse İngiliz Filosunun Çanakkale'ye hücum yapmasını teklif ediyor. Yaşlı amiralin teklifinin sonu şöyle biter; **"Ama Napolyon'un dediği gibi hız çok önemlidir, yoksa hezimete uğrayacağız."** Churchill kısa zaman içinde Balkan ülkelerinden yardım alınabileceğini sanmıyor ve müttefik filosuyla bu işi halledebileceğini düşünüyordu. Bu sebeple askeri harekâtı Boğazda yapmaya karar verdi. Churchill, en kritik an geldiğinde İngiltere'deki savaş komisyonu üyelerinin kendi yanına geçeceklerinden gayet emindi. Onun için hızlı

---

[131] ASQUİTH, HERBERT HENRY (1852–1928) İngiltere Başbakanı. İngiliz siyasetçisi ve devlet adamıdır. 1908 yılında İngiltere Başbakanı olmuş ve Aralık 1916'ya kadar devam etmiştir. 1915 Çanakkale mağlubiyeti sonucu başında bulunduğu İngiliz hükümeti düşmüştür. Daha sonra İngiliz Liberal partisinin başına geçmiş ama 1926 yılında Lloyd George ile anlaşmazlığa düşerek parti liderliğinden istifa etmiş ve 1928 yılında ölmüştür. (*Çanakkale 1915*, CD Rom, a.g.e)

[132] Sergey Petroviç, a.g.e., s.87

[133] FİSHER, LORD JOHN ARBUTHNOT (1841–1920) İngiliz Amirali ve Deniz Bakanı. Ünlü İngiliz Amirali olan Fisher, 1904–1910 yılları arasında Amirallik I.Lord'u (Deniz Bakanı) olarak yeni ve büyük savaş gemileri olan Dretnotların yapımını başlattı. Daha savaş öncesi Almanya'nın donanmasını rakip olarak görüyor ve ani bir baskın planlıyordu. Ekim 1914'te Amirallik II. Lord'u olarak göreve başladı ve I.Lord olan Churchill'in Çanakkale savaşı planlarına muhalefet etti. Mayıs 1915'te Gelibolu'da yenilginin kaçınılmaz olduğunu gördüğ ve hükümeti geri çekilmeye ikna etmeye çalıştı. Sonunda Churchill'i suçlayan bir mektupla istifa etti ve onun istifası sonucu Asquith hükümeti düştü. 1920'de Londra'da öldü. (*Çanakkale 1915*, CD Rom, a.g.e)

hareket eden Churchill, 3 Ocak'ta Akdeniz filo komutanı Carden 'e şu soruları sorar; **"Çanakkale boğazının yalnızca deniz kuvvetleri sayesinde ele geçirilebileceğini düşünüyor musunuz? O esnada, mayın tarama araçları ile donatılmış askeri yardımcı gemilerimiz kullanılabilir mi? Ya da mayın taraması yapabilen veya mayınlara karşı kalkanlara sahip olan kömür botları ve ticari gemilerini askeri gemilerimizden önce sürebilir miyiz? Araştırma neticesinde varacağınız sonuçların ehemmiyeti, ortaya çıkabilecek ağır kayıpları mazur gösterebilir mi? Bana fikrinizi iletin!"**[134]

5 Ocak'ta Amiral Carden cevap yollar: **"Ani bir atakla Çanakkale'yi delebileceğimizi sanmıyorum, fakat bence geniş boyutlu bir operasyon neticesinde geçebiliriz."** Churchill bu cevabı, deniz kurmayı harekat dairesi başkanı Jackson'a gösterir ve Amiral Fisher'e hiç danışmadan ki Amiral Fisher başından beri bu operasyon fikrine pek sıcak bakmazdı. 6 Ocak'ta Carden 'e telgraf çeker. "…**Geniş boyutlu bir operasyon için nelere gerek duyulduğunu detaylı olarak bize yazın. Sizce, ne kadar gemi gerekecek ve ulaşabileceğimiz sonuçlar ne olabilir?"** 10 Ocak'ta Carden 'den cevap gelir. Cevabında Çanakkale'nin genel coğrafik özelliklerini bildiğini ve General Limpus'tan Türk savunma birlikleri ve bataryalarının yerleştiriliş şekline dair bilgileri edindiğini bildirir. Ayrıca, Türklerin boğazların savunmasını daha da güçlendirdiklerini, 3 Kasım'da düzenlenen saldırıda bunun doğrulandığını bildirir. **"Türkler yeni mayınlar ve bataryalar yerleştirmiş. Hava kuvvetlerimiz henüz zayıf ve getirdikleri bilgiler yetersiz"** diye yazar.

Kısaca, filo, Türk savunması hakkında belirsiz ve yetersiz bilgilere sahipti. 11 Ocak'ta Carden Amiralliğe gönderdiği telgrafta aşamalı bir operasyon planı sunuyor. Carden 'e göre, asıl sorun, mayın taraması ve savunma istihkâmların tahrip edilmesi idi. Bundan dolayı plan sırasıyla şunları öngörüyordu:

1) Boğaz girişini korumakta olan kalelerin (Orhaniye, Seddülbahir, Kumkale, Helles) ve boğaz boyunca bunları takip eden ilk dört kalenin yok edilmesi,
2) Kilitbahir ve Çanakkale'ye kadar mayın tarama yapılması,
3) Boğaza harekât yapılması ve Kepez burnundaki bataryaların yok edilmesi,
4) Boğazın dar kısmındaki istihkâmların tahrip edilmesi,
5) Çanakkale bölgesinde mayın tarama yapılması ve buradaki bataryaların yok edilmesi,

[134] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.9

6) Filo ile Çanakkale bölgesindeki dar kısmı geçmeye çalışarak İstanbul'a ulaşılması.

Carden, operasyonun 1 ay kadar süreceğini tahmin ediyordu. Churchill, planı takdir eder ve Belçika ve Fransa'da Almanlarca daha önce düzenlenen operasyonlardaki hadiselerden söz ederek, kalelerin ağır toplarla imha edilmesinin mümkün olduğunu belirtir. [135]

Ocak'ta Churchill, Carden planını askeri kurul oturumunda açıklamanın yanı sıra, amiralliğin bu konuyu görüştüğüne dikkat çeker. Türk kalelerindeki ağır silahlar eski ve müttefiklerdekinin çok gerisinde idi. Özellikle de Dretnot "Queen Elisabeth"teki[136] toplar modern teknolojik araçlarla üretilmiş olup, Akdeniz filosunun gücüne güç katacaktı. Lord Kitchener, planın dikkate değer olduğunu belirtir; başarıya ulaşılmadığı takdirde bombardımanın her an durdurulabileceğini düşünüyordu. Amiral Fisher ise Churchill'e, İngiliz donanmasının güçlerinin dağıtılmasına karşı olduğunu ve operasyon onaylanırsa istifa edeceğini bildirir. Fakat yine de askeri kurul operasyonu onaylar ve şu kararı alır. **"Amirallik Şubat'ta, Gelibolu'nun işgali için operasyona hazırlık yapmalı. Nihai hedefimiz İstanbul'u ele geçirmektir."** Churchill bu karara dayanarak işbirliği sağlamak üzere Fransız hükümeti ile müzakerelere başlar. [137]

İşlerin fazla ileri gittiğini gören Amiral Fisher, direnmeye karar vererek kendi görüşünü başbakan Asquith ile paylaşır. Başbakan, Churchill ve Fisher'i yanına çağırıp görüşlerini alır. Amiral Fisher, salt bir deniz operasyonuna karşı olduğunu ve İngiliz donanmasının başka yerlerde kullanılmasının daha uygun olacağını söyler. Churchill ise deniz operasyonu taraftarı idi. Bunun üzerine konu yeniden askeri kurul gündemine getirilir. Kurulda konuşan Churchill, deniz operasyonu planını Rus Genelkurmay başkanı Nikolay Nikolayeviç'e ve Fransız Amiralliğine açıkladığını; Rusların bunu takdirle karşıladıklarını, Fransız amiralliğinin ise işbirliği teklif ettiğini beyan eder. Ona göre, operasyon hazırlıkları o kadar ilerledi ki, Çanakkale Harekatı Şubat ayı ortalarında başlatılabilirdi. Kurul üyelerin çoğunluğu Churchill'in bu açıklamalarını suskunlukla karşılar. Amiral Fisher ise donanmanın daha faydalı alanlarda kullanılmasına yönelik bir planı olduğunu, bu planı Asquith'e sunduğunu,

[135] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.10

[136] İngilizlerin gurur duydukları gemi ve gerçekten de o zamanın en iyi savaş gemisi olan Q. Elisabeth 18 Mart'taki başarısızlıktan ve daha sonra Alman denizaltılarının saldırıları nedeniyle batacağı endişesiyle artık pek fazla ön saflarda kullanılmamış savaş bitmeden İngiltere'ye geri götürülmüştür.

[137] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.11

Çanakkale Operasyonu'na karşı olduğunu ve ertelenmesi gerektiğini söyler. Başbakan Asquith işin artık geri dönülemeyecek kadar ilerlediğini ifade eder. Lord Kitchener, oluşan koşullarda bir deniz operasyonu düzenlenmesinin daha yararlı, zira başarılı olduğu takdirde deniz operasyonunun, kara operasyonunu tamamen ikame edeceğini, ama ilk başlarda işler kötüye giderse operasyonun durdurulabileceğini düşündüğünü bildirir. Kitchener'in bu fikrini takdirle karşılayan Dışişleri bakanı Lord E. Grey, operasyonun yapılmasının, Balkanlar'daki işleri düzelteceğini umduğunu, çünkü Bulgaristan'daki durumun endişe verici olduğunu ifade eder. Churchill, Akdeniz filosu komutanı Amiral Carden 'in başarılı olacaklarına inandığını ve takviye gemilerinin artık yola koyulduğunu bildirerek oturumda son sözünü söyler. Kurul üyelerin çoğunun Churchill tarafında olduğunu gören Fisher, istifa sunmak üzere başbakanlık sekreterine gider. Onun bu niyetini kestiren Kitchener, onu istifa etmekten vazgeçmeye ikna eder. Ertesi gün de Churchill, Amiral Fisher'i, salt bir deniz operasyonuna itiraz etmemesi ve hazırlanmasında yardım etmesi için ikna eder.

30 Ocak'ta Churchill, artık Fisher dahil kimsenin salt bir deniz operasyonuna itirazı olmadığını açıkça beyan eder. Genellikle operasyonun, kara kuvvetleri desteği olmadan yalnızca deniz kuvvetleri ile başlatılması konusunda suçlu olarak Churchill görülür, fakat yapılan tahkikat Churchill'in, denizden saldırının kara kuvvetleri desteğinde gerçekleştirmesinin taraftarı olduğunu ortaya çıkarmıştır. **Amiral Fisher, salt bir deniz operasyonu fikrinin, Lord Kitchener tarafından teklif edildiğinden bahseder**. Fakat yine tahkikat sonucunda Lord Kitchener'in, sadece Türkleri, Kafkasya'ya takviye göndermekten caydırmak amacıyla bir **"gösteri operasyonu"** yapılmasında ısrar ettiği ortaya çıkıyor; basit bir gösterinin ciddi operasyona dönüşeceğini kimse bilmiyordu ve basit bir gösteri fikri, ciddi bir operasyon gerçekleştirme kararına işte böylece dönüşmüş oldu. [138]

Dönemin Rus gazetelerinde Ocak ayında genellikle Osmanlı başkenti ve Karadeniz'deki savaş hakkında bir kısım haberler yer almıştır. Bu sırada Karadeniz'de Rus filosu ile savaşlarımız aralıklarla devam etmekte ve dönemin Rus basınında şöyle bir haber yer almaktadır. "**Konstantinapol'den Mektup**" başlıklı haber de, Karadeniz'de Rus- Türk donanmaları arasında devam eden savaş sırasında savaştan memnun olmayan insanlar "İttihat ve Terakki" partisinin politikalarına tepki

[138] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.11-12

olarak isyan ettiler. O isyanı bastırmak için olağanüstü hal ilan edildi. Kamu binaları akşam 7 de kapatıldı". Ve yine aynı gazeteye göre **"Alınan kesin bilgilere göre "Breslau" ve "Hamidiye" nin Rus gemileri ile olan karşılaşmaları onlar için cezasız geçmedi ve Breslau orta büyüklükte yaralar almış ve mürettebatından da ölü ve yaralılar varmış. Gemi şimdi İzmir'de hızla tamir ediliyormuş. Hamidiye gemisi ise yara almadan kurtulmuş."**[139] Yine aynı gazetenin ertesi günkü haberine göre, "İstanbul da hükümetin emri ile birçok yerin isimleri değiştirildi. Buna göre Peru (Pera) yerine Beyoğlu, Smir yerine İzmir, Adrianapol yerine Edirne, Yegipt yerine Mısır, Alexandıriye yerine İskenderiye, isimleri kullanılacak. Gönderilen mektuplar da yeni isimlerle gönderilecek. Halkın konuşmalarında yabancı kelimeleri kullanması kesinlikle yasaklanmış. **Gazeteler halka orduya daha fazla destek olmaları çağrısı yapıyor hem de bütün şehir halkına bol miktarda su depolanmasını tavsiye ediyorlar. Bombardımanlar sonrası çıkan yangınların daha çabuk söndürülmesi için bunun çok mühim olduğu ifade edilmiş.**"[140] Bu sırada Karadeniz'deki Türk-Rus savaşı artık şiddetlenmekteydi ve şöyle ki, Rusya başkumandanlığından bildirildiğine göre, "6 ve 7 Ocak 1915 te bizim torpidobotlar Batum ile Trabzon arasında 11 Türk askeri teknesini ve 15 tane de orduya yük götüren gemiyi batırmışlardır. Hopa ve Rize kıyıları bombalanmış olup köprüler ve gözetleme kuleleri yıkılmıştır. Ayrıca Rize de iki Türk karakolu da gemilerimiz tarafından topa tutulmuşlardır." Aynı gazetenin devamında ise, "**Türk Hava Kuvvetlerinin Yıkımı**" adlı habere göre, "Ruslar Sinop şehri açıklarında Yunan bayrağı ile giden "Georgios" adlı geminin batırıldığı haberini verdiler. Bu haber İstanbul'da büyük yankı uyandırmıştır. Çünkü Trabzon'a giden bu gemi de 16 adet küçük uçak bulunuyormuş yani **Türk hava kuvvetlerinin tamamı**!!!" haberleri yayınlanmıştır.[141]

Karadeniz'deki Rus-Türk mücadelesini anlatan dönemin Rus basını şöyle devam etmektedir. "Bizim Karadeniz filomuz Bosfor ve Anadolu limanlarını sürekli abluka altında tutmaya devam ediyor. Türklerin nakliye gemilerine asla hareket etme izni vermemekte. Güvenilir kaynaklardan alınan bilgilere göre 22 Ocak'ta bizim iki Rus torpidomuz Anadolu sahili açıklarında bir düşman denizaltısına rastladılar ve onu ateş altında tutarak kömür taşıyan gemilere koruma yapmasına imkân

[139] Ruskoe Slovo, 17 Ocak 1915
[140] Ruskoe Slovo, 18 Ocak 1915
[141] Ruskoe Slovo, 23 Ocak 1915

vermediler. Denizaltı bu ateş karşısında kaçmak zorunda kaldı."[142] Yine ertesi günkü haberde,"Güvenilir kaynaklardan alınan bilgilere göre, Gemiler için artık Karadeniz'de dolaşmak çok tehlikeli olduğundan ve Bizim Rus gemileri Anadolu limanlarını abluka altına aldığından ve Türk hükümetinin tehditleri sebebiyle İstanbul'da olan Yunanlı gemi kaptanları Anadolu'daki limanlara sefer yapmaktan çekiniyorlar. Şu an için Karadeniz'de gemi seferleri İtalyan bayrağı ile dolaşan üç yunan gemisi tarafından İstanbul ile Köstence arasında yapılmaktadır." aynı gazetede "**Türk kıyılarının bombalanması**" başlıklı haberde ise, "Otoriter kaynakların bildirdiğine göre, "Zonguldak, Kilimli ve Kozlu'nun bombalanması sırasında bizim gemiler şehirde yaşayan sivil halka hiç dokunmadılar. Zonguldak'taki Türk birlikleri ilk kurşunu attıktan sonra hızla dağlara doğru kaçtılar. Askerlerin ardından sivil halkta dağlara kaçtı. Bizim gemiler Zonguldak'ta bulunan tüm askeri yerleri ve İstanbul'a götürmek için hazırlanan kömürü bombaladı. Şehir alevler içinde yanıyor ve ateş çok uzaklardan bile görünüyor.[143]

O dönemdeki bir başka haber ise şöyledir. "İstanbul'dan bildirildiğine göre, Türk hükümetinin emriyle, İstanbul ile Trabzon arasında Küçük yunan yük gemileri seferlerine devam ediyorlar. Yunan bayraklı bu gemilerden "Hios" adlı yük gemisi Tıbbi malzeme, gıda malzemesi ve mühimmat getirdiği Trabzon limanında sis nedeniyle tanınamadığından limandan top ateşine maruz kalmış ise de gemiye bir zarar gelmemiştir. Bu gemi de ayrıca Kafkasya'daki Türk-Rus cephesinde yaralanıp İstanbul'a dönmekte olan Alman subayları da bulunuyordu." ve aynı günün diğer haberlerinde ise, "İstanbul'dan bildirilen özel haberlere göre, Enver paşa Alman askeri misyonunun yaptığı işlerden memnuniyetsizliğini belirtmeye başladı. Deniliyor ki Türk hükümetinin bazı üyeleri Osmanlı için tek kurtuluş çaresinin barış istemek olduğunu düşünüyorlar. Artık Enver paşa da böyle düşünmeye başladı ve İtalya ile diplomatik ilişki kurmaya başladı. Yine anlatıldığına göre artık İstanbul'da Almanların hiç saygınlığı kalmadı". Sayfanın devamında, "İstanbul'dan gelen ve orada 40 yıldan fazla yaşayan ve sınır dışı edilen Rus vatandaşı Ayvaz adlı kişinin söylediklerine göre Enver'in durumu kötüleşti. Daha önce ona bağlı olan kişiler şimdi artık onun hakkında çok kötü konuşmaya başladılar. Demek ki artık Enver eski önemi ve gücünü kaybetti. Ayvaz'ın söylediklerine göre İstanbul yanındaki adalar askeri kampa dönüştü. Goeben gemisi hala tamir ediliyor. Gerekli malzemelerin

[142] Ruskoe Slovo, 24 Ocak 1915
[143] Ruskoe Slovo, 25 Ocak 1915

yetersizliğinden dolayı işler çok yavaş ilerliyor. Malzemeler Almanya'dan bekleniyor. Ayrıca İstanbul-Köstence arasında sefer yapan gemilerin bağlı olduğu İtalyan şirketi "Rossi" faaliyetlerini durdurdu. Odessa da ihracat işi ile uğraşan insanların bildirdiğine göre Çanakkale'nin gemi trafiğine kapanmasından sonra Türklerin eline geçen İngiliz ticari gemilerindeki 2 milyon altın değerindeki Un'luk Buğday'a el konuldu."[144] Başka bir ilginç haberde de, "Porta (Rusların "Osmanlı Devleti"yerine kullandıkları tabir) Kafkas cephesine yeni askerler göndermeyi planlıyor. Bu askerler daha önce başkenti savunan askerler ve bunların başında da Enver Paşa gidecek. Yine aynı tarihli bir başka habere göre, İstanbul'da ekmek sıkıntısı başlamış. Artık beyaz ekmeği bulmak tamamen imkânsız hale gelmiş. Un stoklarının da hızla azaldığı haberi geldi."[145]

Bu gazete haberlerinden de anlaşıldığı gibi Ruslar Osmanlı devletindeki gelişmeleri çok yakından takip ediyordu. Özellikle İngilizlerin Çanakkale Operasyonunu başlatmasından önceki aylarda basında hep Karadeniz ve Kafkas cephesindeki savaştan haberler yer almıştır. Bu haberlerin çoğunda Osmanlı'nın pek fazla dayanacak gücü olmadığı ekonomik yönden ve askeri yönden perişan halde olduğu vurgulanmaktadır.

Tekrar Çanakkale Operasyonu ile ilgili hazırlıklara döndüğümüzde ise şunları görürüz.

O sırada Sırbistan'da işler yolunda gitmemekteydi ve Churchill, Fransa'da bulunan İngiliz General French'ten, İngiliz hükümetinin Çanakkale Operasyonu'na yüklediği o büyük önemin anlatılması ve Fransızlarla bu meselenin görüşülmesini ister. Yukarıda anlatılan hadiseler cereyan ederken aynı zamanda başka bir mesele ortaya çıkar ki o da eğitimlerini tamamlanmak üzere olan İngiliz askeri birliklerinin nereye gönderileceği meselesidir. Zira bunlardan dört tümen daha önce kararlaştırıldığı gibi Fransa'daki kuvvetler komutanı General French emrine gönderilecekti, fakat Çanakkale'ye yapılacak muhtemel operasyon dolayısıyla şimdilik İngiltere'de kalırlar. General French, kendisine vaat edilen tümenlerden ikisinden vazgeçebileceğini fakat bunu 15 Mart'tan önce yapamayacağını bildirir.

Şunu söylemek gerekir ki, 30 Ocak'ta kurulda salt bir deniz operasyon yapılmasına karar verildiyse de, askeri uzmanlara göre, kara kuvvetleri desteği olmadan bu iş başarılamayacağı her geçen gün anlaşılıyordu. Hem de ortaya yeni bir

[144] Ruskoe Slovo, 26 Ocak 1915
[145] Ruskoe Slovo, 25 Ocak 1915

mesele çıkmış olup bu Mısır'ın tehlike altında olmasıydı. Şubat 1915 başında Türkler yeniden Süveyş kanalına saldırı düzenler. 3 Şubat 1915'te El-Kantara savaşında Türk ordusu İngilizlere yenilir, hücum püskürtülür, fakat yeni bir saldırı ihtimali İngilizleri büyük endişeye sevk eder. Süveyş kanalı ve Mısır'ın, İngilizler için ne kadar büyük önem taşıdığı herkesçe bilinmektedir[146]

Ayrıca Rusların, cephelerde maddi sıkıntıya düşmeleri halinde operasyondan olumlu sonuçların elde edilmesini beklemenin mümkün olmadığı anlaşılır. 1915 yılı başında Rusların, Doğu Prusya ve Bukovina'da uğradıkları hayal kırıklığı, Balkan devletlerinin Antanta'ya (İtilafa) karşı yaklaşımlarını olumsuz yönde etkiler. Bulgaristan Almanlardan yüklü miktarda borç alır, Romanya ne yapacağı konusunda kararsızdır ve Yunan başbakanı Venizelos'un, Sırbistan'a yardım etme teşebbüsleri boşa çıkar, zira bu teşebbüsler Romanya tarafından soğuk karşılanır.

Öyle görünüyordu ki, sadece Çanakkale'de yapılacak operasyondan elde edilecek başarı, Romanya ve Yunanistan'ın tavırlarını değiştirebilir ve Rusların Kafkasya'daki yükünü hafifletip maddi destek sağlama koşullarını kolaylaştırabilirdi. Böyle olunca, İngiliz bakanlar kurulu toplantısında şu kararlar alınır.

1) 29.İngiliz piyade tümeninin Fransa cephesinden çekilip 9-10 gün içinde Limnos(Limni) adasına gönderilmesi,
2) İngiltere'den Mısır'a derhal bir tümenin yollanması,
3) Bu kuvvetlere deniz piyade taburların eklenmesi,
4) At arabaları haricinde ayrıca elde bulunan bütün bot, römorkör, duba ve yelkenlilerin de bir araya toplanması,
5) Kara ve deniz taşıtların 50.000 kişinin nakli için hazır hale getirilmesi.

Şunu da hatırlatalım ki, 3 Kasım'dan sonra Boğazlara iki denizaltı operasyonu düzenlenir, birincisi 11 Ocak'ta daha önce belirttiğimiz gibi önce bir İngiliz denizaltısı "Mesudiye" isimli eski bir zırhlı harp gemisini yok eder. İkincisinde ise boğazdan geçmeye çalışan Fransız denizaltısına ateş açılır ve geri dönmek zorunda kalır.[147]

İngiliz Dışişleri Bakanı Lord E. Grey hatıralarında şöyle anlatır. **"Almanların Belçika'daki bombalama ile elde ettikleri başarılardan sonra bizde de Çanakkale'de denizden yapılacak bir bombalama sonucunda zafer elde etme ümidimiz arttı. Biz artık daha önce hayal olan başarılara ulaşabileceğimize**

[146]A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.12
[147]A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.12-13

inandık" Bu savaşın mimarlarından Churchill, kalelerin denizden bombalanmasıyla zaferin mutlaka geleceğine inanıyordu. Bu Operasyona karşı olan Amiral Fisher artık geri çekilmişti. Onun bu hareketini yaşlı ve yorgun olmasına bağlamak mümkündür. Churchill, Savaş komitesinin diğer üyelerini güzel sözlerle etkiliyor onun zafer ve ardından gelecek kazançlar konusundaki anlatımları zafere kolayca ulaşılabileceği hissini uyandırıyordu. Böylece Savaş komitesinin son kararı hücumu sadece filo ile yapmak ve İstanbul'u ele geçirmek üzerine olmuştu. Başlangıçta Rusların isteği ile sadece bir yanıltma ve göz boyama olarak düşünülen Çanakkale Operasyonu, şimdi önemli hedefleri olan ciddi bir savaşa dönüşüyor ve askeri kanadın fikirlerine gereken önem verilmiyordu. Akdeniz Filosu komutanı Amiral Carden, Churchill'in, Deniz Kurmayları ile birlikte hareket ettiğini sanıp, onun emirlerinin amirallik onayı ile geldiğini düşünerek "**başarısından şüphe duyduğu halde"** operasyon hazırlıklarını yapıyordu. [148]

Carden 'in hazırlamış olduğu planın bir takım olumsuz yönleri vardı ki bunlar;

1- Çanakkale savunmasının güçlendirilme olasılığı ki daha önce belirttiğimiz gibi güçlendirilmişti hesaba katılmayıp müttefik filosunun Türk savunma birliklerinden çok üstün olduğu kanısıdır.
2- Bataryaların kesin olarak imha edileceği hesapları. Açık alanlarda bulunan bataryalar için böyle hesaplar belli bir dereceye kadar geçerli olabilir, fakat kapalı pozisyonlarda bulunan bataryalar için aynı hesap söz konusu değildi, zira bu bataryaları vurabilecek araçlar mevcut değildi.
3- 1 ay kadar sürmesi düşünülen operasyon esnasında Türklerin, bozulan araç ve teçhizatı tamir etme imkânlarını ortadan kaldıracak önlemlerin alınmaması.
4- Mayın tarama hesaplarındaki hatalar. Etkisiz hale getirilen mayınlar yerine yenilerin döşenmesi olasılığı göz ardı edilir.
5- Hava kuvvetleri, torpido ve denizaltıların yapacakları icraatların eksik değerlendirilmesi.
6- Boğazın, Çanakkale üstündeki (kuzeydeki) bölgelerin savunulma ihtimalinin öngörülmemesi.

[148] Sergey Petroviç, a.g.e., s.88-89

7- İstanbul ile ilgili tahminlerin yersiz ve mesnetsiz olması. Tahminlere göre Türkler, müttefik filosunu İstanbul önünde görür görmez artık direnmekten vazgeçip silahlarını teslim edeceklerdi.[149]

İngiliz Amiralliği operasyon şefi Amiral Jakson, deniz harekâtında mutlak gemi kaybı olacağını ama zafere ulaşmanın da çok zor olamayacağını, fakat aynen Amiral Fisher gibi İstanbul'un kara ordusu desteği ile alınabileceğini ifade ediyor.12 Ocak'ta Amiral Carden 'e cevap gönderilip, kendisine verilecek kuvvetler hakkında bilgilendiriliyordu. 13 Ocak'ta Churchill, Amiral Carden 'in cevap telgrafını savaş komisyonu üyelerine iletti. Onlar artık filonun operasyonu ile zaferin geleceğine inanmışlar ve Şubat'ta yapılacak operasyon için hazırlıkların hemen yapılmasına karar vermişlerdi. İngiliz Savaş komisyonu üyeleri zaferden sonra Osmanlının işinin Jön Türklere karşı olan ve Türk olmayan unsurlar (burada kastedilen unsurlar Ermeniler, Rumlar ve diğerleri) tarafından bir devrim ile bitirileceğine inanıyorlardı. İngiliz politikası, Yunanistan ve Bulgaristan'ın savaş katılmasını hemen sağlamak, ardından Fransız ve Ruslara yardım etmekti ama tabi ki İngiltere'nin menfaatlerini düşünerek. Burada belirtmek gerekir ki savaş komisyonunu üyelerinin kara ordusunun önemini ihmal etmesi Osmanlının işinin bir karşı devrim ile biteceğine inanmaları ve nüfusu 1 milyonu aşan İstanbul'u ele geçirme planları tamamen bir hayaldi. Herkes konulan hedeflerin büyüklüğü karşısında memnun oluyor ama nasıl yapılacağı konusunu sadece hayallerinde kurguluyorlardı.

Lord Kitchener ve Amiral Fisher, Çanakkale operasyonunun sadece bir gösteri olacağını asıl savaşın Suriye de yapılacağını sanıyorlardı Churchill ise bu ihtimalleri de göz önünde tutmakla birlikte, filonun hareketlerine daha büyük anlamlar katıyor ve hedefini Boğazlar ve İstanbul olarak belirliyordu. Ona göre bu başarıldığı zaman **"Çok büyük siyasi, askeri ve ekonomik kazançlar"** elde edilecekti.[150]

Sonuçta görüyoruz ki politik amaçlar uğruna Churchill, savaşı kendi yapmasa da zekâsı ve insanları etkileme gücü sayesinde kendi fikirlerini başkalarına kabul ettiriyor ve böylece boğazlara askeri operasyon yapılmasında başrolü oynuyordu.

Operasyon hazırlıkları sırasında askeri uzmanların etkisiyle planlar değişime uğruyor ve yalnız deniz kuvvetleri yerine kara kuvvetlerini de kullanmanın gerekliliği her geçen gün daha da artıyordu. Çünkü daha önce belirttiğimiz gibi Şubat

[149] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.14
[150] Sergey Petroviç, a.g.e., s.90-91

1915 başında Osmanlılar Süveyş kanalına hücum yapıyor ve Almanlar karşısında Ruslar, Varşova'da çok zor durumda kalıp büyük kayıplar veriyorlardı. Rusların çok ciddi şekilde askeri teçhizat eksiği vardı. Bunu düzeltmek ve Ruslara yardım göndermek gerekiyordu. Bunu gerçekleştirmenin tek yolu ise Çanakkale ve İstanbul Boğazlarından geçiyordu. Zira Rusların Almanlar karşısındaki mağlubiyetleri Balkanlarda işleri karıştırıyor, Bulgarlar Almanların teklif ettiği parayı almaya razı oluyor, Yunanistan ise artık Çanakkale operasyonuna katılma fikrini terk edip, tarafsız kalarak müttefiklerin askeri kuvvetlerini Limnos(Limni)'dan çıkarmanın hesaplarını yapmaya başlıyordu. Operasyon başlamadan önce, İngiliz savaş konseyi şu kararı alıyor. **"Mümkün oldukça fazla kara kuvvetini Akdeniz de toplamak ve ihtiyaç duyulduğunda doğru bir şekilde kullanmak."** Bu önemli bir karardı ve Savaş Bakanlığı, Amiralliğe 9–10 gün içerisinde Limnos(Limni) adasına 29.tümeni götürme, Mısırda 25000 asker toplama ve onları Çanakkale'ye nakledecek vasıtaları hazırlama emrini vermişti. Bundan sonra başlangıçtaki filo gösterisi artık kara ve deniz kuvvetlerinin katılacağı bir operasyona dönüşüyor. Churchill Marmara'ya geçişte yalnız deniz kuvvetlerini kullanmayı düşünüyor, Kara Kuvvetlerinin yalnız İstanbul'u ele geçirme de lazım olacağını zannediyordu. Lord Kitchener'de onunla aynı fikirdeydi. [151]

21 Ocakta Askeri Şura'nın kararı İngiliz Genelkurmayına iletildi. Churchill, Çanakkale Boğazı'na taarruzun Şubatın ikinci yarısında başlayacağını ilan ederek Rusya hükümetinin, İstanbul Boğazında uygun olan zamanda deniz operasyonunu başlatması ve ulaşılacak başarıyı büyütmek ve sağlamlaştırmak amacıyla elinin altında hazır asker bulundurarak planlanmış olan taarruza geniş çaplı destekte bulunacağı ümidini ifade ediyordu.

Rus başkenti Petrograd'taki bakanlar için, Genelkurmay başkanı Nikolay Nikolaeviç'in çağrısıyla müttefiklerin Çanakkale Boğazı'na ilerleme kararı almaları haberi büyük bir tedirginlik kaynağı olmuştur. Çar'ın ifadesine göre, Müttefiklerden şaşırtma bir operasyon isterken kastedilen yer katiyen Çanakkale Boğazı değildi, çünkü müttefikler bu operasyon için gereken en az 10 piyade kolordusuna sahip değillerdi. Boğazların müttefiklerden alınmasının, Türklerden alınmasından daha zor olduğunu bilen Rusya hükümeti, müttefiklerin Boğazları ele geçirmelerini katiyen

[151] Sergey Petroviç, a.g.e., s.94-95

istemiyordu. Aksi halde Rusya'nın yüzyıllarca boğazlara kavuşmak için beklediği hasret yine bitmeyecekti.

Dışişleri bakanı Sazonov, hemen çözüm aramaya başladı. Sazonov, Rus Genelkurmayına, müttefiklerle beraber operasyonu yürütme imkânı veya müttefiklerin operasyonuna engel olma konusunda faaliyete geçmek adına ne yapılabileceğini sordu. Fakat Rus genelkurmayı yetkilileri cevap olarak, **müttefik filosunun Boğazları elde etme olasılığının imkânsıza yakın olduğunu**, bu yönde atılan herhangi adımın ise, Türklerin dikkatini Kafkaslardan çevireceği için, Rusya adına çok faydalı olacağını bildirdi.[152]

Karargâh levazım subayı General Danilov diplomatlarla konuyu tartıştığında "**Boğazların işgali ayrı bir savaş gerektirdiğini"** ve müttefiklerin gönderebilecekleri çıkarma kuvvetlerinin ne kadar büyük olursa olsun, Türk başkentini elde edemeyeceğini ifade ediyordu. Rus Genelkurmayının hesaplarına göre, Türk başkentinin ve Boğazların elde edilmesi için en az 10 sahra kolordusuna ihtiyaç vardı ki müttefiklerin o anda bu kadar bir kuvveti Çanakkale'ye göndermeleri imkânsızdı.

Ayrıca Rus Genelkurmayı, Churchill'e gönderdiği beyannamesinde müttefiklere herhangi destekte bulunamayacaklarını (ne kara, ne de deniz kuvvetleri olarak), fakat **"Türkiye'ye yapılan her türlü askeri darbeyi alkışlayacağını"** ifade etti. Meselenin bu durumu usta politikacı Sazonov'u memnun bırakmıyordu. Çünkü O, müttefiklerin Boğazların kaderini Rusya'nın katılımı olmadan çözmelerinin Rusya adına çok büyük tehlike ve kayıp olacağını düşünüyordu. Bakan bunun doğrultusunda Rusya'nın **"kamuoyunu"** kullanmaya karar verdi ve medya ile sosyal kurumlarda Rusya'nın Boğazlar bölgesinde hakları olduğu konusunda çıkan yayınları organize etti.

İleri bölümlerde basından alıntılarda da belirtileceği gibi Rus basınında Çanakkale Operasyonu ile ilgili Boğazlar ve İstanbul'un Rusya'nın hakkı olduğuna dair haber ve yorumlar çıkmıştır. Rus basını, kendi devlet adamlarının taşıdığı İngilizlerin İstanbul ve Boğazları ele geçirebileceği şeklinde bir endişeden habersiz olduklarından Operasyonu sevinçle karşılamışlar ve artık asırlık hayallerine kavuşmaya az kaldığını sanan yorumlar yapmışlardır.

[152] Sergey Petroviç, a.g.e., s.92-93

Neticede Rus çarı bu meselenin tek çözümü olarak **"İki boğazın da Rusya'ya katılması"**nı kabul ettiğini bildiren beyanname yayınladı ve Dışişleri Bakanı Sazonov'a müttefiklerin Çanakkale'deki askeri operasyonları bitmeden Boğazların resmi bir şekilde Rusya'ya vermeyi kabul ettirme ve bu konuda diplomatik faaliyetlerde bulunma görevi verildi.[153]

Nitekim 1915 yılı Şubat ayında Rus Basınında çıkan önemli bazı makale ve haberler şöyleydi. Bunlardan biri olan dönemin etkin Rus gazetelerinden Ruskoe Slovo gazetesinde yer alan bir takım haber ve makalelere yer vermek istedik ki o dönemde Ruslar Çanakkale Boğazı Operasyonuna nasıl bir anlam yüklüyor ve bundan neler bekleyip hangi hayaller içinde oldukları daha net ve iyi anlaşılabilsin.

10 Şubat 1915 Görüş Sahası adlı makalede "**Dardanelin Bombardımanı"** başlığı altında şunlar anlatılmakta; Türkiye, Almanya'nın ve Avusturya'nın açık müttefiki olmaya başladığından beri, Akdeniz'deki Fransa- Britanya donanması Dardanel'e girişi koruyan kaleleri birkaç kez top ateşine tuttu. Fakat bütün bu bombardımanların ciddi bir niteliği yoktu.

Avrupa kıyısındaki Seddülbahir ve Asya'daki Kumkale girişlerindeki ana kalelere birkaç büyük çaplı top attıktan sonra, bazen büyük zararlara neden olup, sonra Fransız-Britanya filosu genellikle uzaklaşıyordu, hele bu bombardımanlar öyle bir mesafeden yapılıyordu ki, daha az menzilli Türk kıyı müdafaasının ateşi bombardıman eden filoyu hiçbir zarara uğratmıyordu. Türk tahkimatlarına ve düşman kuvvetlerinin kamplarının bulunduğu Gelibolu yarımadadaki noktalara da filo aynı şekilde bomba yağdırıyordu.

Britanya donanması ve büyük Fransız filosu Dardanel kalelerini yine bombalamaya başladı, fakat bu sefer bombardıman Marmara denizine Dardanel içinden girişi koruyan savunma tahkimatlarını yıkma amaçlı ciddi bir operasyonun başlangıcıydı. Britanya Amirallik dairesinin bildirisine göre, gemilerin hücumu sabah saat 8'de Amiral Carden komutanlığı altında olan hattı harp gemileri, kruvazörler ve torpidobotlardan oluşan birleşik İngiliz-Fransız filosu tarafından başladı...

…Havanın kararmasından dolayı gemilerin ateşi kestiği zamanda Asya yakasındaki bir tane batarya hâla ateş ediyordu. Britanya amirallik dairesinin bildirdiğine göre bir sonraki saldırı kalelere verilen zararların tespiti ve yeni

[153] Sergey Petroviç, a.g.e., s.94

yapılacak saldırının yeri ve yönünün havadan keşif ile belirlenmesinden sonra tekrar başlayacak. Şüphesiz ki bir sonraki saldırı da İngiliz- Fransız birleşik filosu Dardanel girişindeki bütün istihkâmları yok etmeyi planlıyor. O zaman Türklerin boğazı korumak için sadece Dardanel'in ortasındaki en dar noktada bulunan bataryaları sağlam kalabilirdi. Boğazı geçmek mayınlanmış olduğu için, kıyılardaki kale ve bataryalar tamamen imha edildikten sonra bile çok tehlikeliydi. Fakat bu kalelerin savunma gücünün yok edilmesiyle ve Dardanel'in Avrupa kıyılarına asker çıkarılması halinde ancak bütün Gelibolu'nun alınması mümkün olacaktır. (Ruslar daha önce Boğazın yalnız deniz gücü ile geçilemeyeceğini anlamışlardır.) İşte ancak o zaman boğazı zorla geçmek gerçekleşebilecek. İngiliz –Fransız donamasının Marmara denizine girmesi ile İstanbul boğazının güney girişinde hiçbir tahkimatı olmayan Çargrad'ın (İstanbul) kaderi böylece belli olacak."[154] Yine aynı tarihli gazetenin başka haberlerine göre, " Dardanel'in bombalanması ile Avrupa kıyısındaki tüm kaleleri tamamen yerle bir edilmiş dolayısıyla boğazın üçte biri giriş için müsait hale gelmiştir". Dedeağaç'tan bildirilen habere göre, "Dardanelin İngiliz-Fransız donanması tarafından bombalanması sırasında büyük kalibreli 60 adet top kullanılmıştır. Çargrad ve Boğaziçi'nde 120 bin kişilik Türk ordusu bulunmaktadır. Dedeağaç'a her gün en az 20 ye yakın şeker ve gaz yağı yüklü vapur geldiği bildirilmektedir. **Çargrad'da(İstanbul) "Kahrolsun Savaş! , Kahrolsun Almanlar!"** diye yazılar içeren ilanlar artık daha sık görülüyor. Halkın memnuniyetsizliği her geçen gün daha da artmaktadır". Dedeağaç'a gönderilen Rus vatandaşları Rus konsolosuna şikâyette bulunuyorlar. Şikâyet konusu ise Türklerin düşman devlet uyruğundaki insanlara kötü muamele de bulunup, bodrumlara hapsederek, aç bıraktıkları dövüp paralarını aldıkları uzun tutuklama ve sorgulardan sonra Türkiye'den gönderdikleri şeklindeydi. Türkiye'den sınır dışı edilen bu insanlar perişan bir vaziyette bulunuyorlar".[155] yine aynı tarihli makalenin devamında Savaşın başından beri müttefiklerin (İngiltere, Fransa) donanması Dardanel'i beş kez bombaladı. Ama bu bombardımanlar uzak mesafelerden yapıldığı için, Türk cephesine fazla önemsenecek zarar veremediler. Ocak başından beri yapılan beş bombardıman sonrası Türkler hızlı bir şekilde istihkamları tamir etmeye, buna ek olarak yeni siperler yapmaya başlamışlar. Bu konudaki haberler Atina'dan 27 Ocakta gelmişti. Ama Türkler tamirat işlerini sonuna kadar yapamadılar, çünkü

[154] Ruskoe Slovo, 10 Şubat 1915, Mihaylovski V. imzalı makale
[155] Ruskoe Slovo, 10 Şubat 1915, a.g.m.

amiral Carden 'in yönettiği büyük donanma 6 Şubatta Dardanel boğazına yaklaştı. Bu donanma, Atina'dan alınan haberlere bakılırsa, 12 büyük savaş gemisinden ve birkaç düzine orta büyüklükte savaş gemileri ve mayın gemisinden oluşuyor. Amiral Carden 'in komutası altındaki gemilerin toplam sayısı tam olarak belli değil, çünkü İngiliz resmi kaynakları Dardanel'i gündüzleri bombalayan sadece 8 büyük gemi olduğunu söylüyorlar. Bunların içinde orta büyüklükteki İngiliz savaş gemileri, İnflexsible, Agamemnon, üç tane eski tip zırhlı Cornwallis, Vengeance, Triumph, ayrıca üç eski Fransız zırhlısı Suffren, Gaulois, Bouve gemileri var. …

… İngiliz donanması, Amiral Boue-de Lapeyrer komutasındaki güçlü Fransız donanması ile birlikte Adriyatik denizinde konuşlanmış durumda ve Amiral Gaus'un komutasındaki Avusturya donanmasının esas güçlerinin Kvarnero körfezinde ve Dalmaçya adalarının arkasına saklanmış olabileceği düşünülüyor. Avusturya'nın ayrı birkaç gemisi Kattaro koyunda bloke edilmiş durumda ve zaman zaman Kattarodan gece karanlığında veya sis ardına saklanarak Avusturya'nın hızlı mayın gemileri dışarı çıkıyor. Amiral Boue de Lapeyrer'in esas güçleri hariç, Fransız donanması o kadar fazla sayıda ki, ondan Marmara denizi için daha en az üç filo oluşturulabilir. Biri Amiral Bizert'e Fransız ve Kuzey Afrika ulaşımını korumak için, ikincisi Dardanel'e ve eski gemilerden oluşan üçüncüsü de Mısır açıklarına göndermek için. Rollerin bu şekilde dağılmasından sonra Marmara denizindeki Britanya donanmasının payına Süveyş kanalının korunması hariç, Dardanel'in kuşatılması da düşüyor, bunun için dretnotlara ve hızlı savaş gemilerine ihtiyaç vardır. Dardanel'deki Türk donanmasının topları ise çoğu eskimiş tipte, ama boğazın en dar yerinde Türklerin 1911 yılında yerleştirmeye başladıkları Nagara(Nara) ve Çanakkale civarında, birkaç yeni batarya vardır.

Bu savaşın kaderinin çok önceden belirlendiğini göstermekte ve söz konusu olan Türk cephelerinin müttefiklerin donanmasındaki zırhlılara bir zarar verme imkânı yoktur. Sonuç olarak boğaza giriş operasyonun sonucu önceden belli, sorun sadece müttefik gemilerin bir zarar görüp görmemeleri. 6 Şubat sabahı İngiliz gemileri Fransız gemileri ile birlikte Kumkale ve Helles burnu istihkamlarını uzaktan bombalamaya başladılar, gündüz ise adı geçen 8 zırhlı istihkamlara daha da yaklaşarak bombalamaya devam ettiler. Sabahki bombardıman Türk toplarını susturmak amaçlıydı, bu amaca da 5 saat süren ateşten sonra ulaşıldı. Bombardıman sonunda Asya kıyısından sadece bir Türk topu ateş ediyordu. Müttefiklerin gemilerinden hiçbiri, 3-4 millik mesafeden ateş ederken, ciddi zarar almadı.

Türklerin ağır topları zırhlı olmayan Fransız gemilerine ve zırhı bozulmuş Britanya gemilerinin ön ve orta kısımlarına zarar verebilirdi. Ayrıca Türklerin ateşini komuta eden Alman askerlerinin iyi iş çıkaramaması Türkler için çok üzücü sonuçlar ortaya çıkmakta. Bir sonraki gün, 7 Şubat Cumartesi günü İngiliz-Fransız birlikleri Dardanel'in dış cephelerine acımasız bombardımanını sürdürdü ve bunlar hariç Eski Hisarlıktaki bataryalar da ateşe tutuldu, bu da Atina'dan gelen habere göre, iç cephelerin bombardımanı olarak kabul edilebilir. Britanya ve Fransızların muhteşem donanmasının işini havadan bomba atarak uçak ve balonlar da destekledi. İki günlük bombardıman müthiş sonuçlar verdi. Atina'dan gelen telgrafa göre, birkaç batarya ve siperler tamamen yıkılmış, bundan sonra 10 adet müttefik yardımcı gemisi boğaza girerek mayın temizleme işlerine başlamışlardır. Aynı Yunan kaynaklarına göre, müttefiklerin donanmasına biraz destek daha katılmış, şimdi Amiral Carden 'in emri altında yaklaşık 60 müttefik bayraklı gemi var. **Bu haberler müttefiklerimizin Dardanel'i alma niyetlerinin çok ciddi olduğunu bir kat daha gösteriyor.** Ama Dardanel'e giriş o kadar geniş ki, Helles burnu ve Kumkale arasından geçmek o kadar da büyük sorun değil, burada genişlik 4 kilometre civarındadır. Boğazın orta kısımlarının alınması daha da güç olacaktır, çünkü orada fazla geniş olmayan 1.2 kilometrelik kısımda kenardaki siperlere iki düzine civarı modern silahlar olan en son tip toplar yerleştirilmiş. Her koşulda, Türklerin iyi ateş edemediği hesaba katılırsa, bu savaş göründüğü kadar da zor olmayacaktır. İngiliz-Fransız gemileri bataryaları birer birer yıkabilir, mayınlara gelince, onların yeri tam olarak Britanya denizatlılarından tespit edilmiştir. **Dardanel'e yapılan saldırı müttefiklerin eline Konstantinopol'u verecektir, bu kadar parlak başarı ise dünya savaşının kaderini etkileyecektir**. Bu yüzden uğraşmaya ve hatta bir şeyler kaybetmeye değer.[156] diyerek yazar sevincini dile getirmektedir.

Yine Ruskoe Slovo gazetesi, "Stockholm Dogblad" adlı İsveç gazetesinin kendi muhabirinin gazetesine gönderdiği habere yer vermiş ve "Dardenel'deki kaleler yakın zamanda toza dönüşecekler. Çargrad'ın(İstanbul) ele geçirilmesine büyük engel olan mayınları müttefikler mayın tarama gemileri yardımıyla patlatacaklar ve böylece kruvazörler rahatlıkla boğazı geçebileceklerdir. Böylece Boğazda 100 metre genişliğinde yolun oluşturulması mümkün olacak gibi. Çargrad'ın (İstanbul) ele geçirilmesi küçük Asya, Akdeniz'in doğu tarafı ve

[156] Ruskoe Slovo, 10 Şubat 1915, a.g.m.

Kızıldeniz konusunda bazı soru işaretlerinin meydana gelmesine sebep olacaktır. Bütün bu sorunlar İtalya'yı da çok yakından ilgilendiriyor ve o da bu savaşa yakın zamanda mutlaka katılmak zorunda kalacaktır."[157]

13 Şubat 1915 tarihli yine aynı yazara ait olan uzun makale önemli bilgiler içermektedir. **"Dardanel'in Önünde"** adlı makalede, "Türk-İngiliz savaşı cephesinden önemli haberler geldi. Tenedos (Bozcaada) adasının yakınlarında Mısırdan getirilmiş asker yüklü İngiliz gemileri bekliyorlar. Türklerin 21–22 Ocakta Süveyş kanalı yanındaki ilk savaşı kaybettiklerinden sonra Türk ordusunun ünlü Cemal Paşası askerlerini Sina çölünün derinliklerine doğru neredeyse yaklaşık 100 kilometre çekmek zorunda kaldı ve bu yüzden Türklerin Mısır'a yeni hücum yapması imkânsız gibi görünüyor. Şimdi İngilizlerin neden Filistin'e veya Akabe boğazına, Türk ordusunun arkasına çıkartma yapmaya çalışmadıkları ve General Baret'in Bağdat'ı almaya çalışmadığı belli oluyor. Bu operasyonların yerine İngiltere, **Osmanlı İmparatorluğunun tam kalbine bir vuruş yapmaya hazırlanıyor. Gerçekten de, İngiliz-Fransız donanması Dardanel'i geçebilirse ve Konstantinopol'ün kapılarına dayanırsa, Türkiye zaferi kazananlara şehrin kapılarını açmak zorunda kalacaktır**. Konstantinopol Marmara denizi tarafından tamamen savunmasız durumda ve Türk donanması o kadar perişan durumda ki, sadece müttefiklerin gemilerini gördüğü takdirde bile onların bayraklarını indirme veya kendilerini Altın Boynuz'da (Zolotoy Rog) batırmaktan başka seçenekleri olmayacaktır. Daha Aralık ve Ocak aylarında basında Türklerin Prens adalarını (Burada kastedilen muhtemelen Marmara denizindeki adalardır) güçlendirdiği yönünde haberler çıkmaya başlamıştı. Ama bu adaların en yakın olanı Bosfor'a (İstanbul Boğazı) girişin 6 mil uzaklığında Marmara denizindedir ve artık buraya yerleştirilen toplardan hiçbiri müttefiklerin zırhlılarına önemli bir zarar veremeyecek durumdadır. Amiral Carden 'in gemileri Dardanel'in girişindeki 11 inç'lik ağır toplarla donatılmış bataryalarla fazla zorlanmadan baş edebildiğine göre, acele ile yerleştirilmiş bu bataryalar Müttefik gemilerinin Padişah'ın şehrine yaklaşmalarını durduramayacaktır.

Dardanel boğazına İngiliz askerleri taşıyan gemilerin yaklaşması İngiliz-Fransız donanmasının ciddi niyetleri olduğunu göstermektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Dardanel boğazına giriş şu anda imkânsız ve boğaz kenarındaki

[157] Ruskoe Slovo, 12 Şubat 1915

siperler Türklerin elindedir. Burada Türklerin sahil koruma bataryaları önemli bir tehdit değildir. (Kilitbahir ve Çanakkale'deki 14 inçlik toplar dahi önemsiz durumdalar) **Fakat boğazın yüzen mayınlardan temizlenmesi asıl büyük sorunu oluşturmaktadır**. İç cephelerin yıkılmasından sonra 10 gemiden oluşan ekip mayınları temizleme işine başladı, ama önemli olan oldukça geniş olan ve bu yüzden küçük topların ateş alanında olmayan boğaz girişinde yer alan koruma mayınlarıdır. Diğer taraftan mayın tarama gemileri, Dardanel'in tüfek ateşinin bile etkili olabileceği kadar dar olan orta kısmında çalışmak zorunda kalacaklar. Bu yüzden mayın temizleme işini gemilerin güvenle yapabilmesi için sahilinin iki tarafının da alınması gerekmekte, donanmanın onları sadece bombalanması ile yetinmemesi gerekmektedir. Üstelik buradaki koruma siperleri de dışarıdaki siperlerden daha iyi yapılmıştır.

Türkler İngiliz askerlerini taşıyan gemilerin Dardanel'e gelmeleri ile o kadar endişelendiler ki, oraya Alman Goltz Paşa'nın komutasında olarak neredeyse başkentte kalan son askerlerini dahi yolladılar. Ama Dardanel'in aynı anda hem denizden, hem karadan gelen hücumlardan korunması çok zor olacak. İlk önce, Dardanel'e istedikleri büyüklükte donanma göndermeye hazır olan müttefiklerin top ateşi gücünün ezici büyüklükte olması önemli. Sonra da müttefiklerin askerlerini Gallipoli(Gelibolu) yarımadasını koruyan askerlerin arkasından, Bulair(Bolayır) sırtlarının arkasından, (Saros) körfezi yakınlarına indirerek bu askerlere hücum edebilmeleri gereklidir. Asya tarafına gelince, bugüne kadar sahildeki siperler karadan olacak hücuma nerdeyse tamamen açıktır. Çanakkale ve Asya sahilindeki cephelere giden yolda olan tek bir doğal engel ise Bezik'teki gemilerin ateş menzilinde olan Menderes nehridir (Yunan ve Truvalıların kenarında savaştığı eski adı Skamandr nehri). Ama tüm bunlara rağmen, İngiltere ve Fransa, Türkleri hızlı bir şekilde yenilgiye uğratacak askerleri Dardanel'e indirebilme imkânına sahiptirler. İngiltere basını haklı olarak verilecek kurbanlar ne kadar olursa olsun Dardanel işini sonuna kadar halledilmesini istemekte. Konstantinopol'ün alınmasının bizim için stratejik önemi şudur ki, **Karadeniz'in üzerinden Almanya'ya karşı olan müttefik ülkeler ile ulaşım bağı kurabilme açısından gerçekten çok çok önemlidir**. Böylece Rus askeri artık dünya savaşının gidişatına göre istediği yere özgürce çıkarma yapabilecektir. Bunlar hariç, İngiltere ve Fransa hızlı olarak ucuz Rus ekmeğine kavuşacaktır, biz ise gerekli olan silah ve cephane siparişlerini

yurtdışından daha hızlı temin edebilme imkânına sahip olacağız."[158] diye umut dolu yorumlar yapmışlardır.

"Çanakkale Operasyonu" adlı haberde, 15 Şubat'ta alınan bilgilere göre Çanakkale'deki Türk bataryalarının bombardımanı iyi sonuçlar veriyor ve mayınlar sürekli olarak bulunarak yok ediliyor. Hamidiye ve Mecidiye tabyalarının bombardımanı çok yoğun bir şekilde yapılıyor. Bu savaşın hızlı bitmesi için yaklaşık 100.000 asker gerekiyor. Türklerin Anadolu yarımadasında bulunan Yanya kahramanı Esad paşa komutasındaki ordusuna da yardımlar gelmeye başladı.[159]

"Deniz otoritelerinin görüşü" adlı haberde de, Yunan deniz kuvvetleri kumandanlarından olan, İngiliz Amirali Berr müttefik deniz kuvvetlerinin durumu hakkında bizim muhabirimize şöyle konuştu; "Deniz kuvvetlerinin Çanakkale boğazını karadan bir yardımsız geçebileceklerine hiç şüphem yok. Deniz kuvvetleri en büyük engeli önemli toplara sahip olan Çanakkale şehri ve kalesi yanında göreceklerdir. Ama müttefik kuvvetleri bunları göz önünde bulunduruyorlar ve onlar kesin kazanacaklar." Buna karşılık, Yunan deniz kuvvetleri komutanı ve ilk Balkan Savaşı kahramanlarından olan Yunan Amirali Duskanis bizim muhabirimize şöyle konuştu; **" Boğazı deniz kuvvetleri ile geçmek inanılmaz zor ve çok sayıda kayıplar da beklenilebilinir. Beklenmedik sürprizlerden kendini korumak için kara kuvvetlerini de kullanmak lazım**." Yine Konstantinopol'ün (İstanbul) kaderi adlı haberde, **"**Boğazlar konusunda İngiliz Dışişleri bakanı Sir Edvard Grey tarafından yapılan açıklama Londra'dan doğru olarak yansıtılmamış ve bu hata İngiltere'nin Konstantinapol hakkında yanlış kararlar aldığı şeklinde yorumlanmıştır." Kayıtlara göre Sir Edward Grey'e şu soru sorulmuş;

Rus Dışişleri bakanı Sazonov tarafından Rusya'nın İstanbul'u İngilizlerin bilgisi ve izinleriyle alacağının ilanı yapıldı mı? Lord Edward Grey böyle bir ilandan haberim yok diye cevap veriyor. Aynı şekilde bizim Dışişleri bakanı Sazanov, meclisteki konuşmasında böyle bir şey söylemediğini ifade etti. Rusya'nın İstanbul boğazlar konularındaki istekleri hakkında, Lord Edward Grey İngiltere'nin bu konuda fazla bir şey yapamayacağını ve üzüntülerini belirtiyor. Bizim otoriteler Edward Grey'in kelimelerinde Rus görüşlerine karşı olan hiçbir kelime olmadığını ve kötü yorumlanacak bir şey de olmadığını söylüyorlar." Şeklinde yer alan haberde de nasıl İstanbul'u ele geçirme hayallerine sahip oldukları görülmektedir. Bir başka

[158] Ruskoe Slovo, 13 Şubat 1915, V.Mihaylovskiy imzalı makale
[159] Ruskoe Slovo, 17 Şubat 1915

haberde de, "Bulgaristan son günlerde çok yoğun bir şekilde Konstantinipol'e her türlü erzak yardımında bulunuyor. Her gün Varna, Burgaz ve Konstantinapol arasında gemi seferleri var. Seferler 8 gemi tarafından düzenli olarak yapılıyor." [160]

Bu tarihlerde yani artık Çanakkale Savaşı'nın başladığı günlerde Rus basınının en önemli haberi Çanakkale savaşı ve sonucunda paylaşımın nasıl olacağıdır. İşte yine 21 Şubat 1915 tarihli "**Müttefiklerin donanması Dardanel'de**" başlıklı bir makalede, "Dardanel'in işgalini hedef alan müttefiklerin donanmasının operasyonları sürüyor. 18 Şubatta İngiliz zırhlılarının bazıları yine boğaza girip, Dardanel'in en dar yerlerini koruyan bataryaları top ateşine tuttu. Aynı zamanda Fransız zırhlıları daha ilerideki bataryaları ateş altında tutmayı sürdürdüler. Müttefik donanmasının operasyonları ayrıca Dardanel'in yanındaki diğer bölgelere de sıçradı. Fransız gemileri Saros körfezi ve Bolayır'dan 15 kilometre kuzeyde olan Kavak nehrindeki köprüyü yıktılar, Britanya'nın bir zırhlısı ise Edremit'teki Türk istihkâmlarını ateşe tutmuş. Görünüşe bakılırsa, Fransızların birkaç hafta önce bombardımana tutuğu Edremit'in güneyindeki Ayvalık hedef alınmış olabilir. Bu liman Müttefik askerleri Smirna'yı (İzmir) almak için indirildiği takdirde çok büyük öneme sahip, çünkü bunun için daha uygun Smirna'nın kuzeyinde başka bir yer yoktur. Dardanel'in 18 Şubat bombardımanının sonuçları daha resmi olarak Londra'da açıklanmadı. Atina'dan gelen haberlere bakılırsa, donanma 7 bataryayı yok etmeyi başarmış. Bunlar büyük bir ihtimalle, boğazın girişinde geçen hafta yok edilen 4 bataryadan ayrıdır. Müttefikler, Bükreş ve Atina'dan gelen haberlere göre çok yoğun top ateşine tutulan Asya kıyısındaki Dardanos ve Avrupa kıyısındaki Mecidiye ve Hamidiye bataryalarını yok etmişlerdir. İngiliz resmi kaynaklarına göre, bugüne kadar müttefikler Dardanel'deki 200 toptan 40 tanesini yok etmişler, bu da beşte birinin yok olduğu anlamına gelmektedir. Dardanel'in koruması ve bataryaları ne kadar sağlam olursa olsun, onların yok edilmesi sadece zaman ve harcanan top mermisine bağlıdır. 48 zırhlıdan oluşan dev filonun burada bulunmasının bir sebebi de savaşta büyük top mermisi stokuna ihtiyaç olması gereğindendir. Amiral Carden 'in taktiği şöyle gözüküyor, onun zırhlıları üç-dört filodan oluşan küçük gruplar olarak kıyılara yaklaşarak seyrek ama nişan alarak ateş ediyorlar, ayrıca her atış uçaklardan yönlendiriliyor. Türk resmi kaynaklarına göre, günde 600 ile 1000 arası mermi atılıyor, bu da her top başına 10–15 atış demek, dolayısıyla Britanya

[160] Ruskoe Slovo, 17 Şubat 1915

donanmasının operasyon sonuna kadar toplarının eskimesi ve değiştirilmesi beklenmiyor. Ve malzeme yükleme sorunu da ortadan çıkmış oluyor, çünkü gemiler bunu savaşa katılmadıkları günler de rahatça yapabilmektedirler. Atina'dan gelen boğazdaki savaş gemilerinin sayısının 40 civarında olduğuna dair resmi haberleri şimdi Türk tarafı da onaylıyor. **Tabii ki, Türklerin düşmanlarının sayısını abartmaları ve bununla Alman dostlarını korkutmaları için bir nedenleri yoktur!**

Dardanel'in topa tutulması Berlin'de ciddi endişelere yol açmıştır ve Konstantinopol'ün müttefikler tarafından işgal edilme olasılığını ciddi olarak düşünmeye başlamışlardır. Alman basını, Avusturya donanmasının hemen denize çıkması ve Amiral Carden 'in donanmasını arkadan vurması konusunda sürekli baskı yapan yayınlar yapmaktadır. Almanlar, Avusturya donanmasının bir şey yapmamasından yakınırken, kendi donanmasının da o kadar "cesurca" olan aynı davranışları yapması hakkında ise hiç konuşmamayı tercih ediyorlar. Tabii ki, İngiliz Başbakanı Asquith'in mecliste yaptığı hatırlatmada da dediği gibi, Dardanel operasyonu Adriyatik'teki İngiliz ve Fransız donanmasını hiç de zayıflatmamıştır ve onlar her an düşman filosu ile kararlı bir savaşa girmeye hazırlardır. Amiral Carden 'in donanması hariç, İngilizlerin Kuzey denizindeki filosu 47 tane zırhlıdan oluşmaktadır ve bunlardan 39 tanesi ağır zırhlıdır. Buna karşılık Alman filosunda 42 tane zırhlı vardır, bunların 22 si ağır zırhlı, diğerleri ise eski ve zayıf gemilerdir. Kuzey denizindeki İngiliz donanmasının ateş gücü 15,367 (pud. 1 pud 16 kg), Almanların buna karşılık 8528 (pud) ateş gücü vardır. Almanlar Baltık Denizi'nde tek bir gemi bırakmasalar dahi, İngilizlerin Kuzey denizindeki gücü neredeyse iki kat fazladır. Adriyatik denizine bakılırsa, Fransız Amiral Bouede-Lapeyrer 12 tane ağır ve yarı ağır zırhlı ile Avusturya donanmasına karşı koyabilmektedir. Avusturya'lılar buna karşılık sadece 10 tane öyle ya da böyle modernleştirilmiş zırhlı çıkarabilmektedirler, bunun 4 ü ağır zırhlıdır, toplam 180 tane topu vardır ve ateş gücü 2471 (pud). Avusturyalıların diğer müttefiklerinin tavsiyelerine uymalarını dinlemekten başka çareleri kalmıyor. Atina'dan gelen en son telgraftaki çok önemli haberlere göre, Dardanel'in en güçlü tabyası olan Kilitbahir yakınındaki (Namaziye-Namazgah-) tabyası da düşmüştür. Bu tabya Avrupa yakasında, boğazın en dar yerindeydi ve 8–14 inç'lik 21 adet ağır topla donatılmıştı. Bu kadar ağır ve fazla

silahla donatılmış, bu güçlü tabya 4 günde düştü ise, Dardanel'in günleri artık sayılıdır.[161]

Yine bu bölümde son olarak 25 Şubat 1915 tarihli **"Karar Anı"** makalede şunları aktarmak gerekmektedir. "Müttefik donanmasının topları ile Türk siperlerinin topları arasındaki düelloda önemli bir karar anına yaklaşıldı. Oluşan muhteşem hava koşullarından yararlanarak Amiral Carden tüm dikkatini Dardanel'in orta kısmını koruyan esas bataryalara yöneltti. 21 Şubat cumartesi günü Dardanel'in iç kısımlarının bombardımanı müttefiklerin bütün zırhlıları ile başladı. Grubun başında korkunç zırhlı Queen Elizabeth olmak üzere İngilizlerin üç gemisi Türk cephesini eğimli ateş ile 12-15 kilometre öteden Saros körfezinden ateşe tuttular. İki zırhlı İngiliz gemisi Agamemnon ve Lord Nelson Dardanel'in orta kısmındaki cepheleri kendileri boğazın içinde, Kepez Burnunun önünde durarak 10–12 kilometre uzaklıktan ateşe tuttular. Öteki gemilerden oluşan Fransız donanması bu sırada kendine daha kolay bir hedef alarak bir kısmı yıkılmış Dardanos tabyasını ve boğazın iki kıyısına ve dağ eteklerine yerleştirilmiş olan seyyar bataryaları bombaladılar.

Atina'dan alınan haberlere göre, Ertesi gün yani 22 Şubat günü de bombardıman aynı şekilde devam etti ve en önemli hedef olarak 14 inç'lik toplarla donatılmış Kilitbahir kalesi alındı. Cumartesi olan bombardımanın sonuçları olarak İngiltere Amiralliği şunları bildiriyor; Avrupa yakasındaki Mecidiye ve Hamidiye (Kilitbahir'in yanındaki) bataryalarındaki toplar tamamen susturuldu, 2 numaralı Hamidiye bataryası daha önce patlatılmıştı ve suskundu. Fransız resmi kaynakları daha da ileri giderek bombardımana maruz kalan Avrupa yakasındaki iki bataryanın ve Asya kısmındaki Hamidiye bataryasının yıkıldığını söylüyorlar. Kilitbahir çevresi ile Çanakkale kıyılarındaki siperler ve bataryalara gelince, bunlar Pazar günü, müttefiklerin 4 saat süren bombardımanı sonrasında susturuldu. Türkler sadece boğazda yakın mesafeden ateş eden üç müttefik gemisine önemli olmayan küçük zararlar verebildiler, müttefiklerin insan kayıpları ise sadece üç tane yaralı ile sınırlı kaldı. Bu sonuçları gerçekten çok parlak olarak kabul etmemiz gerekmektedir. Amiral Carden 'in donanması daha tam olarak gücünü göstermiş değil, çünkü resmi olarak elindeki 48 zırhlıdan Dardanel'de sadece 18'i gözüküyor. Diğer 30 zırhlı yedek olarak durmaktadır. Buna rağmen, müttefiklerin gemileri Dardanel'deki ağır toplarla donatılmış beş tabyayı susturdular ve kısmi olarak yıktılar. Boğazdaki yüzen

[161] Ruskoe Slovo, 21 Şubat 1915, V.Mihaylovski imzalı makale

mayınların bulunarak etkisiz hale getirilmesi ve göre boğazın en dar yerine iki sıra olarak döşenmiş dip mayınlarının kablolarının bulunması ise çok daha zor olacaktır.

Enver Paşanın Dardanel'e müttefik gemilerinin girişini engellemek için kendi eski zırhlılarını ve hatta Goeben'i boğazda batıracakları yönündeki sözleri ise sadece başkent insanlarının sakinleştirilmesi için söylenmiştir. Dardanel'in derinliği en az 23 fit en dar yerinde ise 33 fit Böyle derinlikte Goeben dipte dik durmayı başarsa bile, onun borularının üstünde daha büyük bir derinlik kalıyor ve en ağır İngiliz gemilerinin dibi ise en fazla 30 fit derinliktedir. Müttefikler mayınları temizlemeyi ve Kilitbahir ve Nagara (Nara) çevresindekiki bataryaları susturmayı başarabilirlerse, hiçbir insan gücü artık Amiral Carden 'in donanmasının Padişah'ın şehrine girmesini durduramayacaktır.

Müttefiklerin Ege denizi girişindeki operasyonları genişliyor. Amiral yardımcısı Pierce'in Hindistan'dan gelen ve birkaç zırhlı ve savaş gemisinden oluşan filosu Küçük Asya(Anadolu) sahillerine karşı Dardanel'den(Çanakkale) Smirna'ya (İzmir) kadar olan kıyılara operasyon başlattı. Smirna'ya girişi koruyan tabyalar Dardanel tabyaları ile karşılaştırılamaz bile ve Smirna'ya girişteki körfez 5 kilometre genişliğindedir Smirna siperleri ve tabyaları İngiliz gemilerinin eski toplarına bile dayanamadılar.

Fransız-İngiliz askerlerinin Konstantinopol'e hücumu için esas çıkartması nereye yapılacak henüz tahmin etmek mümkün değil, ama her koşulda Türkler Smirna'dan(İzmir) Dardanel'e (Çanakkale) kadar olan 300 kilometrelik geniş bir alanı korumak zorunda kalacaklar. Karadeniz kıyısında ise Türkler bir günde 4 tane limanı bombalayan bizim donanmadan büyük bir kıyı parçasını korumak zorunda kalacak. En önemli olan Zonguldak limanının bombardımanıydı, burada Türklerin kömür depoları, limanda yükleme araçları ve maden ocaklarına gönderilmek üzere toplanmış makineleri varmış. Zonguldak limanı bombardımanı sonrası Türklere bir küçük zarar da Ereğli limanı açıklarında (Bosfor'a girişin 180 km uzaklığında) verildi. Burada Türklerin 8 gemiden oluşan nakliye gemisi kervanı batırıldı (7 tanesi de buharlı gemi). Bombalanan diğer limanlar olan Kilimli ve Kozlu ise Zonguldak'ın hemen yanında, Türklerin önde gelen kömür limanları olarak görev yapıyorlardı. Bize sadece 3 yaralıya mal olan bu parlak zaferimiz bizim donanmanın da Türklerin başına büyük dertler açacağını göstermekte.[162]

[162] Ruskoe Slovo, 25 Şubat 1915, V. Mihaylovky imzalı makale

Bütün bu makale ve haberlerden anlaşıldığı gibi Ruslar büyük bir heyecan içinde müttefikleri olan İngiliz ve Fransızların Çanakkale'yi kısa zamanda geçerek İstanbul'a geleceklerini ve onları oraya davet edeceğini sanmaktadırlar.

Şubat başında Amiral Carden 'in filosu Pasifik Okyanusu filosundan gelen İngiliz gemileriyle güçlendiriliyor.13 Şubat'a gelindiğinde Çanakkale Operasyonu için 12 sıra gemiden oluşan büyük bir filo artık toplanmış durumdaydı. Ayrıca 4 Kruvazör, 16 savaş gemisi, 7 denizaltı ve 6 adet savaş uçağı hazır haldeydi. İngilizlere göre toplanan bu kuvvet kıyıdaki Türk kuvvetinden 7–8 kat daha güçlüydü. Kıyı savunmasını yok etmek için gerekirse küçük savaş gemilerini feda edecekler, asıl güçlü gemileri ise operasyonun sonlarına bırakmayı planlıyorlardı. Amiral Carden 'in yaptığı savaş planı fazla bir değişikliğe uğramadı. Bu plana göre aşama aşama Türklerin yok edilmesi fikri vardı. **Savaş için hazırlıkların tek yetersiz olanı yeterli miktarda mayın tarama gemisinin olmayışıdır.** Zira Amiral Carden , 21 adet mayın tarama gemisi istenmiş ancak 7 adet gemi gelmişti. Fransızlar, 14 adet göndermeye söz verdikleri mayın tarama gemisini tarihler 19 Şubat'a geldiğinde hala göndermemişlerdi. Sonradan anlaşılmıştır ki Osmanlı'ya hücum İngiliz kabinesinde birkaç defa gündeme gelmiştir. Osmanlı'ya saldırma fikrini yalnız Lord Kitchener, Lord Churchill ve Amiral Fisher 'e mal etmek haksızlık olur. Bu insanların her biri 1915 yılı ocak ayında böyle bir saldırının olabileceğini ifade ediyorlar. Fakat bu Çanakkale saldırısının gerçekleşmesi Lord Churchill'in enerjisi ve gayretleriyle olmuştur. O emrinde bulunan filonun limanlarda boş durmasını kabul etmiyor büyük politik amaçlara ulaşmak için birkaç eski gemiyi kaybetmenin normal olduğunu ve filonun hemen harekete geçmesi gerektiğini düşünüyordu.

Çanakkale'ye saldırı kararı savaş komisyonu üyeleri tarafından alınıyor. Bu üyeler arasında, Başbakan Asquith, Dışişleri Bakanı Grey, Deniz Bakanı Churchill ve Savaş Bakanı Lord Kitchener vardı. **Savaş kararının alınması ve ondan sonraki aşamalarda askeri uzmanların fikirleri fazla önemsenmemiştir.** Donanma komutanı Amiral Fisher bile kendi düşüncelerini pek fazla ifade edememiş söylediklerini ise fazla savunamamıştır.[163]

Operasyonun 15 Şubat'ta başlatılması düşünülüyordu. Gerçekte ise 19 Şubat'ta başlar zira kötü hava şartları ertelemeye mecbur eder. Aslında Çanakkale

[163] Sergey Petroviç, a.g.e. , s.96-97

meselesi İngilizleri gafil yakalar. Türkiye'nin savaşa girmesi durumunda neler yapılacağını önceden belirlemeyen ve Türkiye'deki sarsılmış otoriteye hala güvenen İngilizler, bunu düzeltmek adına hiçbir şey yapmayıp 3 Kasım'da göstermelik bir bombalama ile Türkleri Çanakkale savunmasını güçlendirmeye iter ve sonu olmayan müzakere ve tartışmalar, Türklere, savunmayı nispeten daha iyi hale getirmek için zaman kazandırır.

Savaştan sonra 1930'lu ve daha sonraki yıllarda yazılan Rus kaynakları, İngilizlerin bu savaşa yeterince iyi hazırlanamadığını ifade ederler. Operasyon kararı alındıktan sonra Lord Kitchener ve Lord Churchill'in kenara çekilip aktif rolü askerlere bırakmaları gerektiğini ama bunu yapmadıklarını, operasyonun Amiral Carden 'in karargâhında hazırlandığını, Carden 'in zor durumda kalarak "**kendisinin inanmadığı bir plana ve getireceği başarıya başkalarını inandırmak zorunda kaldığını"** ifade ederler. Ayrıca savaş planları hazırlanırken yeterli istihbarat bilgisinin olmadığı, Çanakkale Boğazı ve Gelibolu yarımadasının coğrafi özelliklerinin tam bilinmeden hazırlıklar yapıldığı, daha önce Osmanlı donanmasının modernizasyonunda görevli Amiral Limpus'un getirdiği eski bilgilere göre hareket ettiklerini söylerler. Türklerin ise, sanıldığı kadar güçsüz olmadığını, savaşın başından itibaren gerçekleşen Alman-Türk ittifakının, Türklerin savunma gücünü arttırdığı ve bu konuda Alman generaller Von Der Goltz ve Liman Von Sanders'in önemli roller üstlendiklerini ve başarılı olduklarını ifade ederler.

1.4. Savaşın Başlaması, Deniz Savaşı, Müttefiklerin Yenilgisi ve bunun sebepleri

İngilizler, İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Türk silahlı kuvvetlerinin "sahibinin" Almanlar olduğunu biliyoruz. Türk hükümetini idare edenler, Alman uzmanların bilgi ve tecrübelerinden mümkün olan en azami ölçüde yararlanmak istiyor, aynı zamanda dizginleri tamamen ellerinden bırakmamak için dikkat ediyorlardı. Bunun neticesinde olsa gerek o dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri idare sistemi karma karışık bir biçim alır.[164]

Rus kaynakları bu dönemde Türk ordusunun komuta kademelerinde özellikle Türk ve Alman subayları arasında bir çekişme olduğundan bahseder.

Türk kuvvetlerinin yönetimi Almanların elinde bulunuyordu. Müttefiklerin, Çanakkale'ye Ege denizi tarafından saldırı düzenleyecekleri ve Rusların aynı zamanda İstanbul boğazını zorlayacakları yönündeki haberler Şubat ortalarında Türklere ulaşmıştı. Karşı koymak için, daha önce birkaç kez yer değiştirmiş olan I. ve II. ordular tahsis edilir. Çanakkale'deki savunma organizasyonu sırasında General Sanders ile Enver paşa arasında sık sık tartışmalar yaşanır, hatta bir keresinde tartışma o kadar kızışır ki Alman Genelkurmayı olaya müdahale etmek zorunda kalır. Nihai şekil olarak Çanakkale savunma Sanders'in teklif ettiği biçimi alır, şöyle ki;

1) III. ,XV. ,XIV. ve VI. Kolordulardan oluşan Sanders'in ordusu güney cepheyi savunacak; Esad paşanın III. kolordusu ise Gelibolu'da bulunacaktı.

2) XV. kolordu Çanakkale boğazının Asya kıyılarında, XIV. kolordu adalarda (Prens Adaları diye geçen yer İstanbul'a yakın Marmara denizindeki adalardır.)[165] ve VI. kolordu San-Stefano(Yeşilköy) bölgesinde bulundurulacaktı. Başında Vehib paşanın olduğu II. ordu ise kuzey cephede Karadeniz sahilinde Ruslara karşı koymak üzere konuşlandırılacaktı. Bu iki ordunun mevcudu yaklaşık olarak 20 piyade tümeni kadardı. Müttefiklerde Deniz Kuvvetlerini idare konusunda bazı sorunlar yaşanır. Daha önceki anlaşmaya göre, Akdeniz'deki kuvvetlerin idaresini Fransızlar yapacaktı, fakat Türkiye'nin savaşa girmesinden sonraki saldırılarda faaliyet gösteren gemilerin çoğu İngilizlere ait olunca müzakereler yeniden başlar. Sonuçta Fransızlar, Çanakkale Operasyonu'nun idari işlerini İngilizlere bırakır, ancak Suriye sahilinden

[164] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.20

[165] "Bizanslılar, Prens adaları diyordu. Ulaşımın güç, kaçmanın adeta imkânsız olduğu o günlerde adalar prenslerin, imparatorların gözleri oyulduktan sonra sürülüp hapsedildikleri yerdi. Bundan başka bir de ciddi inzivaya çekilen keşişler bu adalara giderdi. Dolayısıyla adalara verilen bir ad da Papaz Adaları idi." Troçki'nin de sürgün sırasında yaşadığı İlyasko Köşkü'nün de bu adaların en büyüğü olan Büyük Ada'da bulunmaktadır. (Murat Belge, İstanbul Gezi Rehberi, s.144)

Hayfa'ya kadar olan bölgede savaşacak ordulara komuta etme hakkının olduğu gibi kalmasını sağlar ve orada bulunan İngiliz Amiral Pierce'in kendileri ile işbirliği yapmasını ya da Fransız komutanlığı emri altına girmesini isterler.[166]

Şubat 1915'te Çanakkale Savaşında kullanılmak üzere Amiral Carden 'in emri altında olan ve üç sıraya bölünen kuvvetler şöyleydi:

[Şema 1]

1.Sıra (İngiliz)

Inflexible	8	Top	30,5 cm	16	Top	10,1 cm
Agamemnon	4	Top	30,5 cm	10	Top	23,4 cm
Queen Elisabeth	8	Top	38 cm	-	-	-

2.Sıra (İngiliz)

Vengeance	4	Top	30,5 cm	12	Top	15,2 cm
Albion	4	Top	30,5 cm	12	Top	15,2 cm
Cornwallis	4	Top	30,5 cm	12	Top	15,2 cm
Irresistible	4	Top	30,5 cm	12	Top	15,2 cm
Triumphe	4	Top	25,4 cm	14	Top	19 cm

3.Sıra (Fransız)

Suffren	4	Top	30,5 cm	16	Top	16,4 cm
Charlemagne	4	Top	30,5 cm	10	Top	3,8 cm
Gaulois	4	Top	30,5 cm	10	Top	13,8 cm
Bouve	4	Top	30,5cm	8	Top	13,8 cm
	2	Top	27,5 cm	-	-	-

Bundan başka 4 hafif kruvazör, 16 avcı gemisi, 7 denizaltısı ve 6 deniz uçağı vardı. Amiral Carden'in planına göre ilk saldırı 19 Şubat'ta yapılacaktı. Saldırıda şunlar öngörülüyordu;

1) Boğaz girişi, Beşike koyu ve Gelibolu'nun kuzey sahilindeki kalelerin imha edilmesi,

2) Giriş ve boğazın dar bölgesine kadar mayın tarama yapılması,

3) Kepez bölgesinde mayın taraması yapılması,

[166]A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.22

4) Boğazın dar kısmı ve ilerisinde bulunan kalelerin ve tabyaların yok edilmesi,

5) Marmara denizine giriş,

6)Marmara denizinde operasyonlar gerçekleştirilmesi.

Bombalama şu şekilde yapılacaktı;

1) Bataryaların, batarya toplarının ulaşamayacağı uzaklıktan bombalanması

2) Bataryaların orta menzilli toplarla bombalanması

3) Bataryaların yakından bombalanması. Askeri deniz gözlemcileri bataryalardaki tahribatın boyutlarını titizlikle iletecekti.[167]

Planı hayata geçirirken daha önceki saldırılarda bombalanan kale ve tabyalar tekrar topa tutulacaktı; Bunlar, 1) Helles, 2) Tekeburnu, 3) Seddülbahir, 4)Orhaniye ve 5) Kumkale olup, toplam 26-28 cm'lik altı ve 15-24 cm'lik on bir top'tan oluşan bir ateş gücü ile bu saldırılara karşı Türkler savunma yapacaklardı. Müttefiklerse, 40 adet büyük çaplı (26 cm ve üzeri) ve 88 adet küçük çaplı (15-24 cm) topa sahiplerdi; yani birincisinde 7 katlık, ikincisinde ise 8 katlık bir müttefik ateş gücü üstünlüğü söz konusu idi. [168]

Saldırı ilk olarak 14 Şubat 9.51'de "Cornwallis"ten, Orhaniye tabyasına ilk merminin fırlatılmasıyla başlar. Bombalama 7000–11000 m uzaklıktan yapılmaktaydı. Saat 12.00'de deniz uçakları, Kumkale, Orhaniye ve Seddülbahir'deki kalelerin sapasağlam olduklarını iletir. Denizdeki gözlemciler ise aksini iddia ederek bombardımanın başarılı şekilde sürdüğünü bildiriyorlardı. 15.50'ye doğru bütün tabyalar tahrip edilmişe benziyordu. Fakat "Vengeance" durumu tespit etmek üzere yaklaştığı anda Kumkale ile Helles tabyaları canlanır, daha sonra bunlara Seddülbahir ve Orhaniye tabyaları iştirak ederek onu ateş altına almışlardı. Netice itibariyle, 6 saatlik güçlü bombalama kaleleri susturamaz. Karanlık çökmeye başlar. Bu yüzden Amiral Carden ateşi kesme emri verir. Menzil bakımından filo toplarının üstünlüğü tartışılmazdı fakat ateş tanzimi bakımından birçok eksik vardı. Hataları düzelten ve bombalamanın sonuçsuz olduğunu bildiren, kalelerin hala sağlam halde durduğunu ileten keşif uçağı pilotu olmuştur. Gerçekte ise, Alman kaynaklarına göre, sadece Kumkale toplarından biri etkisiz hale getirilir. Can kaybı ise yok denecek kadar azdı, zira müttefik gemileri bataryaların menzili dışında iken bataryalardaki askerler uzaklaştırılıyormuş. Böylece gerçek, gemilerden

[167]A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.20-21
[168]A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.22-23

yapılan gözlemlerle elde edilen bilgilerin anlattığı gibi değildi. Amiral Carden bu konuda şöyle yazar: **"…uzak mesafeden yapılan bombalamanın etkisi çok azdı."**

Daha sonraki bombardımanlara geçmeden önce, bazı noktaları aydınlatmak gerekmektedir. Daha önce İngiliz bakanlar kurulun, 29.piyade tümenini Çanakkale'ye gönderme kararını aldığını belirmiştik. Fransa cephesindeki bir takım başarısızlıklar, Lord Kitchener'i bu tümeni Akdeniz'e göndermekten vazgeçirir. 26 Şubat'ta toplanan Askeri Kurul'da Churchill, buna itiraz etmeye çalışır ama nafile. Lord Kitchener, kararında sebat göstererek Mısır'a henüz gelen Avustralya ve Yeni Zelanda ordularını teklif eder. Kurul üyeleri Kitchener'e uyarak bu tümeni gönderme hususunu, Çanakkale boğazı girişindeki kaleler imha edildikten sonra karara bağlayacaklarını kararlaştırırlar. Bu karar neticesinde Lord Kitchener, 26 Şubat'ta, Avustralya-Yeni Zelanda ordusu yani Anzak kuvvetleri komutanı General Birdwood'a şu emri verir: **" Çanakkale'ye saldırı sadece ve sadece deniz kuvvetleri ile yapılacak. Filomuza yardım planını şu noktaları dikkate alarak hazırlayın:**[169]

a) Boğaz girişindeki kaleler, filomuzca susturulduktan sonra tamamen imha etmek için yalnız ufak çıkarma operasyonları düzenlenmeli,

b) Bazı ağır bataryalar gizlenmiş ve dolayısıyla filomuzca tahrip edilememiş olabilir, bu durumda (Amiral Carden yardımınızı isterse şayet) birkaç ufak çıkarma operasyonları düzenleyebilirsiniz,

c) Sizi uyarıyorum ki boğazın her iki kıyısında büyük ölçülerde düşman kuvvetleri yığılmış durumda, dolayısıyla uçak keşfi yapılmadan ve filo desteği olmadan kesinlikle çıkarma yapmayın,

d) İhtiyaç olursa Mısır'daki kolordumuzdan destek talep edebilir, hatta tüm kolorduyu getirtebilirsiniz.

Operasyonun geniş boyutlarda gerçekleştirilmesi öngörülmesine karşın hiçbir ön hazırlık yapılmamıştır. General Birdwood'a iletilen emrin aynısı çıkarma kolordu komutanlığına getirilen Ian Hamilton'a[170] da bildirilir.

Hem İngiliz hem de Fransız istihbaratı yeterince organize edilmemişti. ABD'nin İstanbul'daki askeri ataşesinin bildirdiklerine göre; **"Türk Genelkurmay**

[169] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.25

[170] HAMİLTON, IAN (1853–1947) İngiliz Generali. 1872'de İngiliz ordusuna girdi. 1878–1879 İngiliz-Afgan savaşında bulundu. 1904–1905 Rus-Japon savaşı sırasında Japonya'da gözlemci olarak bulundu. 25 Nisan 1915'teki Müttefiklerin Gelibolu'ya çıkarma harekâtını ve buradaki savaşları komutan olarak yönetti. Başarısız olarak, Ekim 1915'te İngiltere'ye geri çağrıldı ve bir daha orduda etkin bir görev alamadı. (*Çanakkale 1915*, CD Rom, a.g.e)

yetkilileri çıkarmanın, Gelibolu'nun herhangi bir yerinde yapılabileceğine ihtimal vermiyordu ve eğer çıkarma o zamanlarda gerçekten de düzenlenseydi, Boğazları ele geçirmek hiç de zor olmazdı zira Mart sonuna kadar Türkler, Gelibolu'da yalnızca iki tümen bulunduruyorlardı".

Şimdi bakışlarımızı yeniden denize çevirirsek eğer, ertesi gün yani 20 Şubat'ta kötü hava şartları dolayısıyla bombardımana devam etmek mümkün olmaz. Operasyon kaldığı yerden ancak 25 Şubat'ta devam edilebildi, ama bu kez hava muhalefeti vardı ve güçlü rüzgârlar esmekteydi. O günkü hedef, girişteki dış kalelerin tahrip edilmesi ve giriş bölgesinde mayın tarama yapılması idi. Birkaç gemi ateş tanzimi yapmakla görevlendirildi. Saat 10'da başlatılan bombalamaya tüm tabyalardan karşılık gelir. Müttefikler 38 cm'lik otuz ve 30,5 cm'lik yüz otuz mermi fırlattıktan sonra, bataryalar artık susar (yaklaşık saat 15 sularında), ve boğaz girişinde rahatça mayın taramasına başlanır. Bu bombardıman neticesinde tabyalardaki topların, 1/3'ü uzun süreliğine olmak üzere etkisiz hale gelir. Türk hükümeti, müttefiklerin bundan sonra Çanakkale savunmasını delmeye yönelik köklü bir harekat düzenleyeceklerini sanmaktaydı.[171]

26 Şubat sabahı müttefikler belirtilen planı uygulamak üzere eski gemilerini ('Triumph', 'Albion', 'Majestic') boğazdaki mayınları koruyan Dardanos tabyasına karşı yollarlar. İlk yapılacak iş Kepez'e kadar bütün tabyaları yok etmekti. Boğazdan 4 mil kadar içeri giren müttefikler, Dardanos tabyasına ve kendini henüz belli eden sahra bataryalarına 30,5 cm'lik toplarla ateş açarlar. Torpidobotlar da, kuzey kıyıdaki kalelerin bombalanmasına iştirak eder. Saat 8 ile 15 arasında her şey yolunda giderken, birden Majestic ve Albion'a yakın mesafeden yeri belirlenemeyen ağır bataryalardan ateş açılır. O günkü operasyon durdurulmak zorunda kalınır. Liman Von Sanders'e göre, Türklerin bu başarısı, Alman subayları emri altındaki Erenköy ve Halilali'de yerleştirilen ve 8.piyade alayına ait olan Alman obüs toplarından kaynaklanmıştır.[172]

Burada ilginç bir ayrıntıyı vermek yerinde olacaktır. Dönemin Rus basınının önemli gazetelerinden olan "Ruskoe Slovo" yani "Rus Sözü" gazetesinde başyazar Vladimir Mihaylovski imzalı 28 Şubat 1915 tarihli ve "**Kararlı Adımlar**" başlıklı bir makaleye göre ise durum şöyledir. "**Müttefiklerin Marmara denizindeki operasyonları gerçek bir savaşa dönüşmeye başladı. Değil sadece Türklere göre**

[171]A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.25-26
[172]A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.26

Avrupalı bazı uzmanlara göre bile geçilemez sanılan öncü bataryalar bir hafta gibi kısa sürede yenik düştüler. Artık bundan sonraki hedef boğaz bataryalarının ana hattını yok etmek. Operasyonun muhtemel süresi hakkında bir fikir yürütebilmek için İngiliz Amiralliğinin, Türk bataryalarının top gücü ile ilgili haberleri büyük önem taşır. Son birkaç yılda Almanların Çanakkale Boğazındaki bataryaları gelişmiş silahlarla donattıkları söylentileri asılsızmış. Gerçekten de 'Askeri Ansiklopedi'ye göre Türkiye-İtalya savaşı öncesinde Çanakkale Boğazı girişinde bulunan dört bataryada toplam 20 ağır top (8 inç ve 11 inçlik) ve 10 sahra topu bulunmaktaydı. İngiliz Genelkurmayının haberine göre Çanakkale Savaşı öncesinde bu bataryalarda toplam 30 top (19 ağır ve 11 sahra) bulunuyordu. Demek ki ağır top sayısı çok az da olsa düşmüş.

İngilizler bir önemli tabya hakkında daha bilgi verirler. Bu Mecidiye tabyasıdır. Haberlere göre burada iki 11 inçlik ve dört 9½ inçlik toplar bulunmaktaydı 1911'deki top gücü ile tıpatıp aynı. Kısaca, tabyaların hiç birine gelişmiş toplar getirilmemiş. Büyük ihtimalle diğer bataryalarda da durum bundan farklı değildir, eğer aksi olsaydı 10 günlük bombalama süresince bir Fransız zırhlısı haricinde hiç bir gemiyi vuramadıkları hususu zor izah edilebilirdi.

İngiliz-Fransız resmi kaynaklarından gelen haberlerden yola çıkarak dış bataryaların işgalinden sonra boğazdaki sürdürülen operasyonların genel tablosunu çizmek henüz mümkün değil. Yerel gazetelerimizdeki haberlere göre müttefik filosu boğaz girişinden Kepez burnuna kadarki alanı bataryalardan temizlemiş durumda. Atina kaynaklı Kilitbahir'in tahrip ve işgal edilmesi haberleri ise biraz aceleci gibi görünmekte. 19 Şubat'ta müttefik filosu Çanakkale Boğazı'nın orta hat bataryalarına karşı mücadeleyi başlatmıştır. O gün dört İngiliz zırhlısı (17 Şubat çatışmasında zarar gören ve sonra tamir edilen Canapus ve Cornwallis dahil) Çanakkale Boğazı'na girerek Dardanos ve karşı kıyıda bulunan tabyaları topa tutar. 20 ve 21 Şubat'ta süper zırhlı Queen Elisabeth, Inflexible ve yaşlı Prince George gemisi büyük öneme sahip tabyalar olan Avrupa yakasındaki Namazgâh ve Asya yakasındaki bazı tabyalara saldırırlar. Bombalama 6–8 mil uzaklıktan ve uçaklar yardımı ile Saros körfezinden ve Gelibolu yarımadası üzerinden yapılır zira bu durumda gemiler Türk toplarının menzili dışında kalarak rahatça ateş etme olanağına sahipti. Bombalamanın kesin sonuçları henüz belli değil ama İngiliz haberlerine göre memnuniyet verici. Tüm bataryalar hasar görür, ayrıca en önemlisinde yani Namazgâh'ta mühimmat deposu patlar. Gayet tabii olarak barut deposunun havaya

uçması tabyaya çok ciddi hasar meydana getirmiş olmalı. Kıyılardaki çatışma alanı giderek genişlemekte. Edremit körfezinin kıyıları İngiliz kruvazörleri tarafından topa tutulurlar. Birkaç kruvazör ve zırhlıdan oluşan Amiral Pierce'in filosu ise İzmir kıyılarını yakın mesafeden bombalamayadevam ediyorlarmış. Çanakkale Operasyonu Karadeniz'de de geniş yankı uyandırdı ve burada bizim filomuz 22 Şubat'ta Türklerin dört liman kentini topa tuttu. Şüphesiz bunlardan en önemlisi Zonguldak şehriydi. Buradan İstanbul'a kömür taşınmaktadır. Saldırı tam bir başarı ile sonuçlanır, tüm liman tamamıyla tahrip edilir ve dokuz büyük gemi batırılır. Bu başarı muhakkak Çanakkale Savaşına da yansıyacak zira Türkleri oyalayacak ve kömür kıtlığına sebep olacaktır. Kömürsüz ise kara ve deniz hizmetleri yavaşlayacaktır."[173] Tamamını naklettiğimiz bu makalede Rus yazar İtilaf devletlerinin zaferinden gayet emin ve çok umutlu bir durumda olup o dönem için Rus kamuoyunun beklentileri hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Hava şartları sık sık bozulur ve operasyon 1 Mart'a kadar ertelenmek zorunda kalınır. 1 Mart'ta yapılan saldırı hemen hemen sonuçsuz kalır, çünkü taşınabilir sahra bataryaları sabit bir noktadan bombalama yapmaya fırsat vermemekteydi. Türk kaynaklarına göre, sahra bataryalarının gördükleri zarar önemsemeyecek kadar azdı. Neticede 2 Mart gecesi mayın taramasına çıkan gemiler öyle bir ateşe maruz kalır ki kendilerini zor kurtarırlar. Müttefiklerin saldırısı1 Mart'ta da böylece sonuçsuz kalır.[174]

1915 Mart başların da şu hadiseler meydana gelir. Boğaz'da **'Güvenli bir alan'** keşfedilir ve öyle ki, gemiler o alanda bulunduğu müddetçe vurulma tehlikesi olmadan rahatça bombalama yapabilmektedir, fakat o alan sınırları dışına çıkar çıkmaz anında ateş hattına düşmekteydiler. **Mayın tarama teşebbüsleri da başarısız kalır**. 2–3 Mart günleri gemilerce yapılan faaliyetlerin yoğun olmaması Türklere savunmalarını daha da güçlendirme imkân tanır. 4 Mart'ta Kumkale ve Orhaniye bölgelerinde sahra birlikleri konuşlandırılır. 5 Mart'ta "Quein Elisabeth" 12500 m uzaklıktan Hamidiye tabyasına ateş açar. Bu arada, gizlenmiş sahra bataryaları ansızın ateş açar ve 18 mermi isabeti alan "Queen Elisabeth" uzaklaşmak zorunda kalır. Öbür gün (6 Mart) "Queen Elisabeth" Çanakkale'nin kuzeyinde bir tabyayı bombalamaya çalışırken Türklerin obüs bataryaları ve 'Barbaros- Hayreddin' zırhlısının saldırısına uğrar. Müttefikler, durumlarını iyileştirecek önlemler alırken

[173],Ruskoe Slovo, 28 Şubat 1915, Mihaylovski V. İmzalı makale
[174]A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.26

Türkler de boş durmayıp savunmalarını sahra bataryalarıyla güçlendiriyordu. 7 Mart'ta Agamemnon ve Lord Nelson gemileri, Kilitbahir ve Çanakkale yakınlarındaki tabyaları iki buçuk saat boyunca bombalarlar. Ve yine hayal kırıklığı! Bataryalara zarar verilemez. 8 Mart'ta yine "Queen Elisabeth" sahneye çıkar. Sahra bataryalarından gemiye zarar gelmemesi için etrafı daha değersiz gemilerle çevrilir. 11 mermi fırlattıktan sonra olumsuz hava şartları nedeniyle ateşi kesmek zorunda kalır.[175]

9 Mart tarihinde Churchill tüm güçlerin harekete geçirilip boğaz geçişinin zorla yapılmasına dair Amiral Carden 'e kesin emir verdi. Mütevazi bir başarının bile gemi ve can kaybını karşılayacağı açıklandı. Amiral Carden, kendine verilen emri hayata geçirmeye çalıştı. Mayın tarayıcılarının ekipleri gönüllü sivil personelden oluştuğu için kaptanlar kendi ekiplerini riskten koruyordu. Donanma Komutanlığı mayınları donanmanın normal askeri ekipleriyle temizlemeye çalıştı, fakat bu teşebbüs de başarısızdı.

Bütün bu bilgiler ışığında Çanakkale'de Mart başındaki durum analiz edilirken aşağıdakileri söylemek mümkün olur.

İngiliz Genelkurmayı ya operasyonu tamamlamak, ya da mevcut güçlerle sahilde gözetim üssü elde etmek zorundaydı. Bu konuda yetkili olan Amiral Carden ve General Birdwood artık beraber hareket etme zorunluluğunu kavramış olmalarına rağmen işbirliği konusunda kararsızlardı. Ayrıca boğazda oluşan zorlukları İngiliz hükümetine rapor etmekten kaçındılar, çünkü onlara göre askerler zorluklardan şikâyet etmeyip emirleri yerine getirmekle yükümlüydü. Askeri Konsey ise cephelerdeki durumu iyi bilmeyen ordudaki bilirkişilerin raporlarıyla yetiniyordu. Başbakan Asquith de savaş cephesinde bulunan ve gerçek bilgileri verebilecek gözlemcilere sahip değildi. Fakat her şeye rağmen Londra'daki yöneticilerin içi rahattı ve Londra'daki askeri yetkililer de operasyonun pek yakında başarıyla sona ereceğinden emindiler.

10 Mart'taki Askeri Konsey toplantısı sırasında ordu ve filonun ortak bir askeri harekât düzenlemesine taraftar olanların uzun zamandır bekledikleri olay gerçekleşti. Lord Kitchener, 29. Tümenin Çanakkale cephesine gönderilmesi için ortamı uygun bulduğunu açıkladı. İstanbul'a gönderilebilecek müttefik güçleri 130.000 asker ve 300 top olarak ediliyordu. (Ancak Rusya'dan bir Kolordu'nun

[175]A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.27

gelmesi şarttı). Türk askeri gücü Çanakkale'de 60.000 ve İstanbul'da 120.000 asker olarak biliniyordu.[176]

Zamanın Rus basınının yazdığına göre, "Güvenilir Atinalı ve Sofyalı kaynaklardan gelen haberlere bakılırsa, Türk tarafında Nisan ayı başlarına doğru Gelibolu yarımadasına başında Esad paşanın olduğu 40 bin askerlik bir ordu yığılmış durumdaydı. En yakın demiryolu istasyondan Gelibolu'ya kadar 127 km olduğundan Türkler bu orduya kısa sürede takviye sağlama imkânından yoksundurlar… "Türkler, Gelibolu'daki savunma kuvvetlerine ikmali iyileştirmek için yolların tamirine ve ulaşıma büyük önem verdiler. En yakın demiryolu istasyonu olan Uzunköprü'den Gelibolu'ya kadar yedi yeni istasyon kurmuşlar. Oradan cepheye Develer, Mandalar ve başka hayvanlarla gece vakti ulaşım sağlanarak mühimmat ve gıda getiriliyordu. Yine özellikle gece vakti deniz yoluyla taşıma yapılsa da müttefik denizaltıları sebebiyle bu yol fazla kullanılamaz olmuştur."[177]

Basına sızan haberlere göre, Çanakkale'nin Asya yakasındaki kıyıları savunmak üzere Türkler, Truva'da da 30 bin kişilik bir ordu yığmışlar. Bu rakam abartılmışa benziyor zira Türkler Marmara denizi kıyılarına 200 bin askeri zor toplarlar zaten bu ordunun yarısı İstanbul ve boğazı korumak üzere Alman General Goltz Paşa idaresine verilmişti. Daha önceki haberlere bakılırsa, General Sanders'in komuta ettiği 5.ordu 80 bin kişi kadardır, fakat bu rakama Güneybatı Trakya garnizonları ve Edirne'nin güneyinde bulunan yedek kuvvetler de dahil edilmiş. General Hamilton'un ordusunda bulunan asker sayısı tam olarak bilinmiyor, ama şüphe yok ki General Sanders'in ordusundan çok daha fazla."[178] Osmanlının Çanakkale ve Gelibolu'da yeterli asker toplayamadığını düşünüyorlardı.

Müttefik ordusu, güçlü deniz donanması desteğiyle Türkleri mağlup etmeyi planlıyordu. Kara kuvvetlerini Çanakkale bölgesinde yığmaya karar veren Lord Kitchener, bu kuvvetlerin kullanılmasına dair kendi kanaatini değiştirmedi. Fakat 12 Mart tarihinde kara kuvvetleri komutanlığına tayin edilen General Sir Yan Hamilton'a, savaş bakanı tarafından verilen 'talimatlarda' planlanan askeri harekâtın amacı net değildi. Kara kuvvetlerinin geniş çaptaki kullanımı ancak **"donanmanın kesin başarısızlığa uğradığı"** halde öngörülüyordu. **"Müttefiklerin stratejik ve**

[176] Sergey Petroviç, a.g.e. , s.121,124
[177] Sergey Petroviç, a.g.e. , s.178
[178] Ruskoe Slovo, 28 Nisan 1915, Mihaylovskiy V. İmzalı makale

siyasi bakımdan onları zora sokacak bir yenilgiden mutlaka kaçınmaları zorunluydu". Bu sebeple Kara Kuvvetlerine verilen emirde, Savaş planı, harekâtın hazırlığı ve yöntemleri konusunda hiç bir bilgi yoktu. İşin garip tarafı Lord Kitchener ve General Hamilton hemen hemen her gün görüşüyorlardı. General Hamilton, Lord Kitchener'den kendisinin Selanik Cephesine tayinini bekliyordu ve hiçbir şekilde Çanakkale'yi aklına getirmiyordu. Bu tayinin planlandığını ise ne Genelkurmay Başkanlığı, ne de Lord Kitchener'in kendi çevresi biliyordu. Böylece General Hamilton operasyona hiç hazır olmadığı halde görevlendirilecektir. General Hamilton, Çanakkale harekâtını anılarında şöyle özetliyor;**"Operasyon baştan beri kaprisleriyle rahatsız eden, kendisine devamlı ilgi isteyen ve varlığıyla bıktıran bir çocuk gibiydi"**. Böylece ani bir şekilde kendini savaşın ortasında bulan General Hamilton iki şeyden emindi ki bunlar; **"Kara kuvvetlerinin misyonu İstanbul'un işgal edilmesiydi. Onları muhtemelen Nisan başına doğru tek bir "yumruğa" toplamak ve o zamana kadar aktif kara harekâtında bulunmamak lazım"** diye düşünüyordu.[179]

Aynı zamanda Lord Churchill'de Amiral Carden'i sıkıştırmaya devam ediyordu. Onlar, 10 Şubat–16 Şubat tarihleri arasında birbirlerine karşılıklı telgraflar çekiyorlar ve Churchill, **"Muhtemelen olacak ciddi kayıplara rağmen daha fazla kararlı"** olmasını emrediyordu. Amiral Carden ise uygun hava şartlarının ve boğazın mayınlardan temizlenmiş olması halinde 17 Mart tarihinde harekete geçeceğini bildiriyordu. 16 Mart'ta Amiral Carden aniden hastalandı ve komutayı Amiral De Robeck'e[180] teslim etti. Sonradan oluşturulan soruşturma komisyonu tarafından, Amiral De Robeck'e kendisinin donanma operasyonunun başarısına inanıp inanmadığı sorulduğunda, komisyon üyelerine şöyle cevap vermişti; **"Kanımca herkes ortak kara ve deniz harekâtının daha uygun olacağını sanıyordu. Ancak bize seçilen yöntemlerin doğru olup olmadığını kimse sormadı. Bize kale bombardımanı emredildi. Bizde emri yerine getirdik"**

[179] Sergey Petroviç, a.g.e. , s.122

[180] DE ROBECK, AMİRAL SİR JOHN (1862–1918) İngiliz denizcisi ve Amirali. Ocak 1915'te İngiltere'nin Akdeniz Donanması komutanı Amiral Carden'in yardımcısı olarak Çanakkale'de göreve başladı. 17 Mart 1915'te Amiral Carden'in hastalığı sebebiyle görevi bırakması sonucu onun yerine geçti ve 18 Mart 1915 yenilgisinde müttefik filosunun komutanlığını yaptı. Savaştan sonra 1916'da, İngiliz 3. Savaş Filosu komutanı olarak ordudaki görevine devam etti. 1928 yılında öldü. (*Çanakkale 1915*, CD Rom, a.g.e)

Bütün bu tartışmalar ve farklı fikirlere rağmen operasyonun yöntemlerinde değişiklik yapılmamış olup, donanma komutanlığı Türk kuvvetlerini üzerine çekip oyalayacak yeni bir taktik manevra ortaya koyamamıştı. Bu harekât sırf deniz kuvvetlerinin topçu ateşine dayanıyordu. **"Başarıya tam inanmayan"** De Robeck yine de Churchill'in kesin bir hücum talebine itiraz etmedi. **Komutanın başarıya inanmayışı ise muharebenin sonucunu önemli ölçüde etkileyecektir**.

Operasyonun başından bu yana müttefikler kara kuvvetleri ile mücadele bağlamında epey tecrübe edinir. Türklerin sahra bataryaları beklenmedik bir sürpriz olarak ortaya çıkmıştı. Bunlar işlerini o kadar başarılı biçimde yürütmekteydi ki müttefik gemilerini sürekli hareket etmek zorunda bıraktılar, hareket halinde atılan mermiler ise boşa harcanmış olmaktaydı. Ayrıca denizden yapılan 'ateş tanzimi' organizasyonu da eksik ve noksanlarla doluydu. Havadan uçaklarla yapılan tanzim de beklenen sonuçları vermez, zira bir taraftan kötü hava şartları yanı sıra araç yetersizliği de söz konusuydu. Türk bataryalarını susturabilen tek şey, titizlikle gözetleme ile yapılan yakın mesafeli bombalamadır. Fakat titiz bir gözlemleme için gereken araçlar müttefikler elinde mevcut değildi. Türk ateş gücünün yok edilmesine yönelik düzenlenen ufak çıkarma operasyonları, kıyılarda Türk sahra birlikleri yığılana kadar olumlu neticelerle sonuçlanmaktaydı.

Amiral Carden, tarafından teklif edilen planının daha ilk safhası aşıldığı, halde harcanan zaman hemen hemen 3 haftayı bulmuştu. Elde edilen başarılar da kuşkuluydu. **Zaman geçtikçe yalnızca deniz filosu ile Çanakkale boğazının geçilmesi mümkün olmadığı anlaşılmaya başlanır**. Kaldı ki, ateş tanzimi iyi yapılsa dahi bataryaları tahrip edebilmek için daha yakın mesafeden ateş açılmak zorunda olduğu da ortaya çıkar, fakat böyle bir uygulama, kıyı ve sahra bataryalarınca başarıyla korunan mayınlar dolayısıyla pek mümkün görünmemekteydi. Mayın taramasının, Amiral Carden 'in planında öngörüldüğü gibi yapılması imkânsız gibi görünüyordu. Deniz ve Kara Kuvvetleri'nin operasyonu müşterek gerçekleştirilmeleri gerektiği gerçeği gittikçe anlaşılıyordu.[181]

Fakat İngiliz komutanlığı müteredditdavranarak az kayıplarla büyük neticeler elde etmeye çalışmaktaydı. Netice itibariyle, meydana gelen bütün bu hadiseler göz önüne alındığında, şu yargıya varılabilir; Elde bulunan bilgilerin çokluğuna ve Türk savunma sisteminin zayıf noktalarının bilinmesine rağmen,

[181] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.29

operasyon planda öngörüldüğü gibi yürümemiş, zira plan titizlikle hazırlanmamış ve başarı şansı hakkıyla hesaplanmamıştı.

Rus kaynaklarında, şunun altını çizilerek belirtiliyor ki, savunma sisteminin teknik özellikleri çağdaş teknoloji standartlarında olmasa dahi, buraya saldırı ancak ansızın yapıldığı takdirde başarı şansı yüksek olur. Eskiden şartlar farklıydı ve ağaç gemiler birkaç kez kez vurulmalarına rağmen savaşa devam edebilmekteydi, bu dönemde ise bir-iki tam isabetli vuruş on milyonlarca sterline mal olan gemiyi etkisiz hale getirebiliyordu. 3 Kasım 1914'te yapılan gösteri bombalamasının çok yanlış olduğu ve bu yanlışın Türkleri iyi bir şekilde savunma hazırlıklarını önceden yapmaya ittiğini ve böyle hazırlık yapan düşmana karşı sadece deniz operasyonunun düzenlenmesinin çok hatalı olduğu ifade edilmektedir.

Nihayet büyük saldırı günü gelmişti. 18 Mart'ta müttefik filosu Limni'den ayrılır. Çatışmanın ilk 4 saatinde rakipler arasındaki güç oranı şöyle idi;[182]

1.sıra		**Türk kaleleri**	
38 cm	8 top	35,5 cm	6 top
30,5 cm	16 top	28 cm	3 top
23,4 cm	20 top	24 cm	29 top
10 cm	16 top	21 cm	4 top
		15 cm	7 obüs
2.sıra		**Ara bataryalar**	
38 cm	-	21 cm	18 obüs
30,5 cm	14 top	15 cm	44 obüs/top
27,5 cm	2	12 cm	16 top
12,7-16,4 cm	44 top	-	-
Toplam: 120 top Küçük çapta top sayısı - 60		Toplam: 128 top (50 obüs olmak üzere), Küçük çapta top sayısı - 78	

Muharebenin ilk saatlerinde tarafların top kuvvetleri aşağı yukarı eşitti. Çapı 100 mm'den fazla olan müttefiklerin 120 topuna karşı 128 Türk topu olsa da uzun menzil atışlarında müttefikler avantaj sahibiydi. Müttefikler Büyük kalibre (280 mm'den fazla) toplarda Türklerden 4 kat üstün silaha sahiplerdi. Kaleleri tamamen

[182] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.30

yıkma aşamasında çok önemli olan orta kalibrede ise donanma, Türklerin kıyı güçlerine göre 2 kat daha zayıftı. Ayrıca Türkler kısa menzillerde üstün oldukları küçük kalibreli topları rahat bir şekilde kullanabiliyorlardı. **"Böylece boğaza giren müttefik donanmanın ateş gücü Türk savunma güçlerine göre daha zayıftı"**. Ayrıca tüm gemilerin ateş gücü aynı anda bir hedefin üstüne yoğunlaşamayacağına göre yukarıdaki mukayese sonucu Türkler en azından %25 üstün görünüyorlar.

Operasyon sırasında tüm gemiler hareket halinde olmalıydı, çünkü Türk toplarının ve orta kalibreli obüslerinin ateşi altında demir atarak sabit durmak çok tehlikeliydi. Böylece hücumun mantığı şöyleydi; Kuvvetler sıralar halinde gerektiğinde yer değiştirerek Türk savunma noktalarını devamlı ateş altında tutup safha safha yok edecekti. Ağır toplara sahip olan 1.sıradaki gemiler ise gittikçe ilerleyecekti. Düşmanı oyalamak için Gelibolu Yarımadasının Batı sahilinde 7 gemiden oluşan göstermelik çıkarma yapılacaktı. Ayrıca Beşike koyunda göstermelik oyalama harekâtı düzenlenecekti. [183]

Dönemin Rus basınında Müttefiklerin saldırısı önemli bir haber olarak verilmişti. İşte 18 Mart 1915 tarihli gazete haberlerine göre; "Son 10 gün boyunca Müttefikler tarafından boğaz girişindeki tüm mayınlar toplatıldı. Bugün saat 10.45'te İngiliz ve Fransız gemileri yeniden Türk kalelerine saldırıya geçtiler". "**Türkiye ile Savaş**" başlığı altındaki haber; "Çanakkale'ye hücum" alt başlığı ile 18 Mart günü sabahleyin Müttefik deniz filosunun bombardımanı yeniden başladı. 10 savaş gemisi iç limanları bombaladı. Diğer gemiler ise Saros körfezini ateş altında tuttular. Yıkılan tabya ve bataryalarda çok sayıda Türk askerinin cesedi varmış"[184]

18 Mart sabah erkenden mayın tarayıcıları, boğazın iç kısımlarına kadar mayınların bulunmadığını rapor ettiler. Hava çok güzeldi ve 10.30'da donanma boğaza girdi. Çatışma 11.30'da başladı. Müttefiklerin tüm gayretlerine rağmen gemiler devamlı hareket eden Türk bataryalarının sürekli ateşi altında kaldı ve Türk topçularını bir türlü yok edemedi. Muharebenin ilk yarım saati içinde 'İnfleksible'a çok sayıda mermi isabet etti ve gemide şiddetli yangın çıktı. Kumandasını kaybeden 'İnfleksible' çatışmadan çekilmek zorunda kaldı. "Agamemnon Gemisi'ne"[185] 12 kez 152 mm çaplı obüs mermisi isabet etmesine rağmen ateş etmeye devam

[183] Sergey Petroviç, a.g.e. , s.123
[184] Ruskoe Slovo, 18 Mart 1915
[185] İngilizlerin bu gemisi Çanakkale Savaşında Sancak gemisi rolünde olup, Çanakkale'yi geçmeyi başaramamıştı. İngilizler bundan çok etkilenmiş olacak ki Osmanlı Devletinin I.Dünya savaşında yenildiğini kabul ettiği antlaşma olan Mondros Ateşkes Antlaşması Limni adasında Mondros Limanında İngilizlere ait olan Agamemnon savaş gemisinde imzalatılmıştır.

ediyordu. Türklerin önemli bataryaları hala suskundu ve gözlemciler bu bataryalara çok sayıda top mermisinin isabet ettiğini bildiriyorlardı. Saat 12.06'da Amiral De Robeck Amiral Gepratt'a hücum sinyali verdi. 3.sıradaki gemiler 2 sıra halinde boğaza girip Çanakkale kıyıları ve Kilitbahir'e ateş etmeye başladılar. Ancak kısa bir süre sonra gemiler çeşitli kalibrede birçok seyyar bataryanın ateşine yakalandı. Bataryaların birçoğu çatışmada yerini ilk kez belirtti. İki kıyıdan da ağır kale ve sahra bataryaları ateş açtı. Kısa menzilden atılan Türk mermilerinin çoğu isabetli oluyordu.[186]

Saat 13.45'e doğru Türk ateşi zayıfladı. Büyük zırhlı gemilerin kalelere ve kıyıya yaklaşabilmesi için müttefikler tekrar mayın temizliğine girişti. Bu sırada Fransız gemilerinden sadece 'Charlemagne' ağır isabet almıştı. 'Suffren' birkaç ağır mermi yiyip çekilmeye başladı. 'Gaulois' mayına çarptı ve ciddi bir yara aldı. 'Bouve' ise saat 14.00'da iki birden mayına çarpınca 3 dakika içinde hemen hemen tüm mürettebatıyla birlikte battı. Bu durumun basına yansıması ise şöyleydi; Londra kaynaklı "Müttefiklerin Kaybı" başlıklı haberde "İngiliz gemileri "İrresistible" ve "Ocean" ve ayrıca Fransız gemisi "Bouve" Çanakkale'de mayınlara çarparak battılar. "Bouve" nin tüm mürettebatı gemiyle sulara gömüldü." Ve yine Atina kaynaklı haberde, "Fransız gemisi 'Gaulois' Çanakkale boğazı girişinde mayınlara çarparak iş göremez hale geldi. İngiliz gemisi "İnfleksible" ise önünde patlayan mermi nedeniyle karaya oturdu ve 40 mürettebatı öldü. "Bouve"'nin 700 kişilik mürettebatından sadece 50 kişinin kurtulduğu bildirildi." şeklinde haberler verilmiştir.[187] Dedeağaç kaynaklı bir başka haberde ise,"18 Mart'ta yapılan müttefik saldırısı bu zamana kadar ki en büyük saldırı olmuş ve Türklerin çok fazla kaybı olduğu tahmin edilmektedir. Rus basınındaki ilginç bir haberde de Dedeağaç'ta oturan Ermeni asıllı vatandaşlar Rusya konsolosuna müracaat ederek 3530 Frank para teslim etmişlerdir. Bu yardım Türkiye'den kaçarak Rusya'ya sığınan Ermenilerin ihtiyaçlarının karşılanması için teslim edilmiştir."[188]

Amiral De Robeck'in 2. ve 3. sıradaki gemileri muharebeye sokmasına rağmen müttefiklerin başarısızlığı devam ediyordu. Saat 15.00'dan sonra 'İrresistible' gemisi mayına çarpıp ciddi yara aldı. Yangını söndürüp tekrar devreye giren 'İnfleksible' da mayına çarptı. 'İrresistible' geri çekilirken tekrar mayına

[186] Sergey Petroviç, a.g.e. , s.123
[187] Ruskoe Slovo, 20 Mart 1915
[188] Novoe Vremya gazetesi, 24 Mart 1915

çarptı. 'Ocean'in 'İrresistible'i çekerek ön saflardan çıkarma teşebbüsü sahil bataryasının şiddetli ateşi yüzünden başarısız oldu. Geri çekilme esnasında 'Ocean' da mayına çarpıp battı. Saat 18.00'da De Robeck geri çekilme işareti verip gemilerin Tenedos'a (Bozcaada) dönmesini emretti. Mayın korkusu o kadar büyüktü ki, müttefik komutanlığı mayın tarayıcılarının boğazda mayın 'temizleme' çalışması sırasında onları koruma ateşi ile destekleyecek büyük gemileri boğaza bırakmaya cesaret edemiyordu ve müttefikler bu korku yüzünden geceleyin mayın taranmasından vazgeçmek zorunda kalmışlardı.[189] Yine dönemin basınında Paris kaynaklı haberde, "Müttefiklerin boğaza yaptıkları saldırı sırasında müttefik gemilerinin bir kısmı Türk ateşine ve Boğazdaki mayınlara yakalandılar. İngiliz ve Fransız gemileri Türk kaleleri ve bataryalarını şiddetle bombaladılar. Büyük Fransız gemisi "Bouve" mayınlara çarparak battı. Gemi mürettebatından sadece 6 kişi kurtarıldı. İngilizler de iki gemilerini mayınlar sebebiyle kaybettiler. **Bu kayıplar her ne kadar büyük olsalar da müttefiklerin hücumunu durduramayacaktır**. Fransız deniz bakanının bildirdiğine göre Suriye'de bulunan "Henry IV" adlı Fransız savaş gemisi, batan "Bouve" gemisinin yerini alacaktır.[190]

O gece 'Ocean' ve 'İrresistible' gemilerinin kaptanları kendi gemilerini boğazdan çekme teşebbüsünde bulundu. Fakat gece karanlığında bunu yapamadılar. Daha sonra gemilerinin sahil bataryaları tarafından batırıldığı öğrenildi. 18 Mart İngiliz-Fransız filosu için acı bir mağlubiyet günüydü. Dönemin Rus basınında çıkan **"Acı Haber"** başlıklı makalede durum şöyle anlatılıyordu; "Müttefik filosu Çanakkale boğazının dar kısmında yapmış olduğu saldırı sonucu ağır kayıplar verdi. İngiliz 'Irresistible' ve 'Ocean' ve Fransız 'Bouve' zırhlıları batırıldı. 'Inflexible' ve 'Gaulois' ise ağır zarar görerek bir süre için saf dışı kaldılar. Böylece Çanakkale'de faaliyet gösteren (ve resmi yollardan varlıklarından öğrendiğimiz) 20 gemiden 5'i etkisiz hale gelir. Fakat İngiliz ve Fransız deniz bakanlıklarının resmi açıklamalarına göre, Çanakkale'yi geçmeye yönelik operasyonlar devam etmekte, çünkü o bölgede büyük miktarda deniz kuvvetleri yığılmış, başka deyişle daha önce çatışmaya hiç katılmamış yedek kuvvetller bulunmakta. Ayrıca İngiliz 'Implacable' ve Fransız 'Henri IV' zırhlılarının yola koyuldukları haberleri iletildi.

'Henri IV' batan 'Bouve'den daha zayıf olsa da, müttefik filonun gücü hala eskisi kadar büyük. Batan gemi sayısı bunun iki katı olsa idi dahi, bu pek fazla bir

[189] Sergey Petroviç, a.g.e. , s.124
[190] Ruskoe Slovo, 20 Mart 1915

şey ifade etmezdi, çünkü müttefik filosu Türk bataryalarına göre çok büyük üstünlüğe sahip. Çanakkale'yi bombalayan 20 ve gelmekte olan 3 zırhlı haricinde İngiltere ve Fransa ayrıca eski tür gemilerden 35 zırhlıya sahip, bunlar eskidiğinden Alman ve Avusturya filolarına karşı kullanılamaz, fakat Türk kalelerine karşı pekala kullanılabilir. Bu güne kadar müttefik zırhlıları 1 ay boyunca hem de yakın mesafeden Çanakkale'yi bombalamakta olmalarına rağmen Türk bataryaları Amiral Carden 'in filosuna pek ciddi zarar veremediler. Zararların neredeyse tamamı çatışma yerinde giderilebildi, ancak 3 gemi tersaneye çekilmek zorunda kaldı. Bu sonuç ilginçtir zira bu güne kadar sabit topların (sabit temelli) sallanan toplardan (gemi topları) daha üstün olduğu görüşü kabul edilmekte idi. Saldırı süresince (1 ay) Türkler Müttefiklerin sadece bir kaç yüz asker ve subayını öldürebildi. Gemilerdeki ağır hasarlar yüzen mayınlar aracılığıyla meydana gelmekte. 18 Mart felaketi sırasında filo boğazın geniş kısmında bulunuyordu, Kepez burnundan yaklaşık 2 mil batıda. Daha önceki günlerde buralar mayın tarayıcılar tarafından temizlenmişti, dolayısıyla Amiral Gepratt'ın filosu kendisini emniyette hissediyordu. Ayrıca önde düşman ateşi altında mayın tarayan gemiler de bulunuyordu. Saat 14.00 civarında, filo yerini İngilizlere bırakmak amacıyla tam dönüşe başladığında Fransız 'Bouve' gemisi mayına çarpar. Herhalde mayın geminin cephane deposu bulunduğu yere isabet eder ve zırhlı kısa sürede sular altına gömülür. Felaketin ani olması ve geminin çok hızlı bir şekilde batması tüm mürettebatın çoğunun ölmesine neden olur. 630 kişiden ancak 64'ü kurtarılabilir. Bu kayba rağmen 1 saat sonra Türk kaleleri tekrar bombalanmaya başlar. İngilizler çok cesur olmalı ki batan 'Bouve''nin kayıplarına rağmen bombardımana devam ederler. Maalesef, bu sefer şans cesurların tarafında değildi. Bombalama başladıktan 1,5 saat sonra bir zırhlıya, 2 saat sonra da ikincisine mayın çarpar. Buna rağmen kalan gemiler sonuna kadar ateş etmeye devam etti. İyi ki mayına çarpan iki gemi 1,5 saat kadar su üzerinde durmuş ve dolayısıyla mürettebat Türk ateşi altından (Bizim kaynaklarımızda denize düşen askerlerin kurtarılması sırasında Türk topçusunun ateşi kestiği yer alır aksi halde sağ salim kurtarma olamazdı herhalde) sağ salim kurtarılır. **Batan 3 zırhlının üçü de eski modellerdendi ve suya 1896-98 yıllarında indirilmişti, hatta 'Bouve' bu yıl Fransız donanması listesinden çıkartılacaktı. Şu halde müttefik filosu eski gücünden hiç bir şey kaybetmemiş, fakat 700 kadar askerin kaybı büyük acı vermekte**. Bunların karşılığında neler başarıldığı henüz belli değil ve İngiliz resmi

haber kaynaklarına göre Türk kalelerine yapılan hasarın boyutu henüz tespit edilmedi.

İngiliz Amiralliği yüzen mayınlara karşı acilen özel tedbirler alınması gerektiğini açıklar. Bunlardan en önemlisi kaleleri ve bataryaları ele geçirebilecek boyutta çıkarma yapılması. Selanik'den gelen haberlere göre, Çanakkale Boğazı'na General Hamilton gelmiş ve çıkarma için tahsis edilen orduların başına geçmiş bulunmakta. Maalesef, haberde tam olarak hangi generalin geldiği yazmıyor, bilindiği gibi İngiliz ordusunda Hamilton soyadını taşıyan 3 general var olup bunlar; Ian Hamilton, Bruce Hamilton (İkisi de birer ordu başında) ve Hamilton Gordon (tümen başında). **Her kim olursa olsun ama şu kesin ki operasyon son safhaya girmekte ve müttefiklerimizin zaferi pek uzak değil sanırım**."[191]

18 Mart 1915'te Dardanel kıyılarına gelen 16 Müttefik gemisinin 12'si İngiliz 4'ü Fransız gemisiydi. Bu gemileri gören Türkler önce kısa süreli bir panik yaşadılar daha sonra da müttefikler tarafından iyi planlanmayan bu savaşı kazandılar.[192] Operasyona katılan 16 müttefik gemisinin 6 tanesi kaybedildi. Kaybedilen gemilerin üçü ('Bouve' 'Ocean' ve 'İrresistible') mayınlara çarparak batmış, diğer üçü ('İnfleksible', 'Gaulois', 'Suffren') uzun zaman savaşa devam edemeyecek kadar yaralar aldılar. Diğer gemilerdeki zaralar ise tersanelere dönmeden giderilebilecekti. Böylece müttefiklerin donanması bir günde büyük gemilerin 1/3'ini kaybetti. Gemilerin batma sebepleri tam olarak belli değildi. Onların serbest yüzen mayınlar tarafından ya da sahildeki toplardan ateşlenen mermilerle batırıldığı düşünülüyor. Fakat gerçekler farklıydı ve Alman Komutanlığı yüzen mayınları sakıncalı buluyordu, çünkü onlar sahil akışıyla geri dönüp kendi gemileri için tehlike oluşturabilirlerdi. Sadece bir kez 14 Mart 1915'te 6 yüzen mayın akıntıya bırakılmıştı. **Gemilerin batma sebebi ise, 7–8 Mart 1915 gecesi Erenköy koyunda bırakılan ve müttefikler tarafından fark edilmeyen 26 mayından oluşan bir mayın gurubuydu.** bataryaların bombardımanı ve mayınların temizlenmesi karanlık çökmesi ile sona erdi.[193] Rus basınında ise şu şekilde bazı yorumlar yer almıştır. "…Uzun süren büyük çaplı deniz saldırısının sonucu olarak tabyaların gördüğü zarar daha açıklanmadı. Gemilerin batması akıntı ile gelen ve daha önce tamamen temizlendiği sanılan mayınlardan kaynaklanmış. Bu mayın tehlikesi özel önlemler

[191] Ruskoe Slovo, 21 Mart 1915, makale, M. Kalenkovskiy
[192] A.İ.Utkin, I.Miravaya Vayna, Algoritm, Moskova, 2001, s. 201
[193] Sergey Petroviç, a.g.e. , s.124

alınmasını gerektiriyor. Operasyonun boyutlarını dikkate alırsak, İngiliz gemilerindeki insan kayıpları o kadar önemli sayılmaz, ama Bouve'nin tüm mürettebatı gemi ile battı. Büyük ihtimal, mayın patlaması geminin içinde de patlamaya yol açtı. Müttefiklerin savaşda zarar gören gemilerin yerine değişim için çağırdıkları gemiler uzun zaman geçmeden buraya ulaşacaktır. Onların gelmesi ile Müttefik Donanması eski gücüne kavuşmuş olacaktır. Operasyon müttefiklerin savaş yerinde çok büyük deniz gücü olması nedeni ile fazla etkilenmeden devam ediyor."[194] Bunlar biraz da temenni yorumları gibidir. Yine Paris kaynaklı bir haberde, "Dardanel bombardımanında kıyıları boğazın dar yerinden topa tutan Fransız askerlerinin göz alıcı görev yaptıkları hakkında bilgiler gönderiliyor. Fransız askerlerinin cesareti İngiliz denizcileri tarafından da belirtiliyor. Amiral Gueprattete'ın telgrafına göre, Fransız donanması, kendisine çok pahalıya mal olsa da (mürettebatından sadece 64 kişi kurtarılan Bouve'nin batması) namusunu lekelemeyecek iş çıkardı. Diğer Fransız gemilerinin kayıpları önem verilecek kadar büyük değil."

Ayrıca bir başka gazete ise haberinde, **"**Boğazda batan Fransız gemisi Bouve'den yaralı olarak kurtulan az sayıdaki Fransız askerinden biri şöyle anlatıyor; "Gemi bütün hızı ile boğazda ilerliyordu. Biz Türklerin Hamidiye bataryasını top ateşine tutuyorduk. Türklerde bize ateş ediyorlardı ki gemide bazı patlamalar oldu. Komutanımız geminin yönünü değiştirmek için emir verdi ve gemi manevra yaparken çok büyük bir patlama daha oldu ve gemi hızla batmaya başladı. Ne olduğunu anlayamadan birçok arkadaşımız sulara gömüldü."[195] ve yine İstanbul kaynaklı ilginç bir haberde, "Kontantinopol'de Türklerin ev aramaları sonucu, müttefiklerin Konstantinopol'ü alması olasılığına karşılık sevinç gösterileri için hazırlanmış İngiliz ve Fransız bayrakları bulunan 150 Yunan sürüldü." haberi yer almıştır.[196]

İlginçtir Rus kaynaklarında bizim o gece 26 mayını gizlice boğaza onca denetime rağmen döşemeyi başaran "Nusret Mayın" gemisinden hiç bahsedilmemektedir.

Müttefiklerin can kaybı çok büyüktü ve o zamanki resmi geleneklere göre tabi olarak saklı tutulmuştu. Daha sonra ölen, batan ve yaralananların sayısının

[194] Ruskoe Slovo ,21 Mart 1915
[195] Novoe Vremya, 23 Mart 1915
[196] Ruskoe Slovo, 21 Mart 1915

yaklaşık 1000 kişi olduğu tespit edildi. Sadece Fransız 'Bouve' gemisinden 600 kişi öldü. Hâlbuki Alman bilgilerine göre Türklerin kaybı 24 ölü ve 79 yaralıydı.[197]

Dönemin Rus basınındaki **"Müttefiklerin Dardanel Operasyonları"** adlı makalede şunlar anlatılmakta ve çok ilginç yorumlar yapılmaktadır.

"18 Mart günü saldırısından sonra Dardanel'de havalar kötü gitmeye başladı. 19 ve 20 Martlardaki saldırılar hakkında henüz bilgi yok. Atina ve Londra'dan gelen haberler göre müttefikler boğazı mayınlardan temizlemiş. Türkler mayın tarama gemilerini engellemek için top ateşi açmışlarsa da müttefikler karşı saldırı ile Türk bataryalarına büyük zararlar verdirmeyi başardılar. **Kötü havaya rağmen boğaza girip mayın temizleme işi yapılmıştır**. Fakat operasyonun hava muhalefeti sebebiyle aynı şiddetle devam etmemesi Türklerin işine çok yaramıştır. Onlar bu arada zaman kazanarak hasar gören bataryaları tamir etmişler ayrıca Edirne ve Çatalca üzerinden birçok yeni savaş malzemesi getirmişlerdir. **Ama tüm bunlara rağmen müttefiklerin başarılarından asla şüphe etmemeliyiz. Biraz gecikse de mutlaka zafer kazanacaklardır**. Mayınlar en büyük tehlikeyi meydana getirmekte olup akıntı sebebiyle bazı mayınlar temizlenen bölgeye yeniden gelmekte ve bunlar müttefik gemileri için çok büyük tehlike oluşturmaktadır. Gazetemizin Selanik muhabirinin bildirdiğine göre İngiliz General Hamilton göreve başlamış olup belki şu an çıkarma operasyonu başlamıştır.

Çanakkale'yi savunmak için getirilen Türk askerlerinin sayısı kaynakların bilgilerine göre 80 bin kişi olup komutanları Esat Paşa 1912–13 Türk-Rum savaşında Yanya'yı almış ve Yanya kahramanı olarak adlandırılmaktadır. Hâlbuki bu paşa çok becerikli bir asker değildir fakat onun yeğeni olan İzzet Paşa çok iyi bir asker olup Almanya'da eğitim almıştır. Gelen bilgilere göre Esat paşanın 80 bin kişilik ordusunun 20 bini Çanakkale'nin Asya kıyılarına ve kalan 60 bini ise Gelibolu yarımadasına yerleşmiş durumda. Gelibolu yarımadasının uzunluğu 60 km genişliği ise sadece 12 km olup üzerinde ortalama 200m yükseklikte olan tepeler vardır. Bu tepeler Ege denizine daha yakın bir konumdalar. Yarımadaya çıkarma yapacak müttefik güçleri filonun da desteği ile başarı elde edebilecektir çünkü Esat Paşa'nın ordusunun burayı savunması pek kolay değildir.

18 Mart günü uğranılan başarısızlık savaşın seyrini pek etkilemeyecektir, çünkü dünyanın en güçlü donanmasının 3 eski gemi kaybı onu

[197] Sergey Petroviç, a.g.e. , s.125

asla zayıflatmayacaktır. Dardanelde batan Fransız gemisi Bouve çok eski gemilerden biri olup, 1896 yılında yapılmıştır.12000 grostonluk bu gemi de iki tane 21cm çaplı top, iki tane 26 cm'lik top ve 8 tane de 14 cm çapında top varmış. Yine Boğazda batan İngiliz gemileri Ocean ve İrresistible gemileri de büyük olsalar da eski gemilerdir. Fransız Bouve gemisinin yerini Henry IV gemisi alacak olup bu gemi 18 Mart saldırısı sırasında Akdeniz de Suriye açıklarında idi ama şimdi Amiral Geprat'ın filosundaki yerini alacaktır. Filonun asıl gücünü dretnotlar oluşturmakta ve bu batan üç geminin kaybı müttefikleri olumsuz etkilemeyecektir".[198]

Basında çıkan önemli bir yazıda da yine Ruslar çok ümitli olup, yakın zamanda her şeyin kendileri için mükemmel olacağına inanmakta ve şunlar yazılmaktadır; "Pazar günü Petrograd'a beklenmedik sevinçli bir haber geldi. Bu haber, Karadeniz filomuzun Bosfor'u (İstanbul boğazını) bombalaması haberidir. **Şimdiye kadar İstanbul hiç düşman bombasının sesini bu kadar yakından duymamıştı. Almanların vesayetinde olan Türkler bundan çok korktu. Bu mutlu haber tüm Rusya ve Hristiyan dünyasına duyurulacak ve artık Konstantinapol'ün elimize geçmeye başladığını görüyoruz. Bizim filomuz boğazda duruyor Türk ve Alman ittifakının onu engellemeye gücü yetmiyor ve şehri almamıza da engel olamayacaklar**.

Kısa zaman önce Dardanel'deki müttefiklerimizden kötü bir haber geldi. Bu haber boğazda üç gemilerinin battığı haberiydi. Türkler bununla sanki çölde görülen bir serap gibi mutlu oldular. Ama artık Rus gemileri Bosfor'da bulunuyorlar ve Konstantinapol'ün kaderi belli olmaya başladı. Bizim Rus martıları artık Bosfor üstünde uçmaya başladı ve onların vaftizleri Çargrad'ın (İstanbul) alınışıyla yapılacak. Dardanel ve Bosfor cepheleri atık birleşiyor Müttefiklerimiz ve biz iki taraftan Konstantinapol'ü ele geçireceğiz."[199]

Yine o tarihlerde zamanın Rus basınında birkaç gün aralıkla Karadeniz'de batan gemimiz "Mecidiye" hakkında ilginç haberler yer almıştır. **"Mecidiyenin Batırılması"** başlıklı haber**, "**21 Mart akşamı Karadeniz'de Odessa körfezi açıklarında bir Türk kruvazörü mayınlara çarparak yara almış ve batmak üzere bir duruma gelmiştir". Aynı haberin devamında ise, "Odessa yakınlarındaki sahilde boş bir Türk filikası bulundu. Bu şüphesiz ki batma esnasında gemiden kaçan mürettebata aittir. Bu filikada Alman gazete parçaları ve Almanca yazan mektuplar

[198] Novoe Vremya, 2 Mart 1915 B.İ.C. imzalı makale
[199] Novoe Vremya, 13 Nisan 1915

da bulundu.[200] Yine **"Mecidiye'nin Ölümü"** başlıklı bir haberde, **"**22 Mart günü gündüz vakti Rusya'nın Karadeniz filosu komutanlığına gelen bir habere göre, Odessa açıklarında Türklere ait savaş gemileri görülmüş ve bu sırada bir Türk gemisi bizim mayınlara çarparak 26 fit derinlikte batmış. Fakat tamamen suya gömülmemiş olup güvertesi ve direkleri su üzerinde kalmış. Geminin batış şeklinden gidiş yönü olarak Odessa limanına doğru gittiği tespit edilmiştir. Gemini silahları su üstünde kalmışsa da onların çoğunu gemi personeli gemiyi terk ederken imha etmişlerdir. Gemin batışı yavaş yavaş olmuş ve Türkler başka gemiler ve sandallara binerek kaçmayı başarmışlar. Türklerin Odessa'yı ve diğer Rus limanlarını bombalama planları gerçekleşmedi."[201] Ruslar tam olarak batmayan bu gemimizi yüzdürerek bize karşı kullanmak istemişler ve bununla ilgili haberler de basında yer almıştır. "Tamir etme çalışmaları devam eden Mecidiye gemisinde çürümüş halde 8 Türk cesedi bulunmuş. Bir asker cesedi ise sıkıştığı yeden ancak parçalanarak çıkarılabilmiş. Bunlar geminin batma anında içerde olan patlama sonucu ölen askerler olmalı."[202] "**Mecidiye'nin Tamiri"** başlıklı bir haberde ise, "Güvenilir kaynaklardan gelen haberlere göre, Türklerin "Mecidiye" adlı savaş gemisi tamir ediliyor. Ona Türkler ve Almanlar ile savaşırken batan Rus gemisi "Pruta" gemisinin adı verilecek ve bu gemi bundan sonra Rus donanmasına hizmet verecek. Pruta gemisi savaş sırasında yaralanmış, geminin cesur kaptanı kendisi içinde iken gemiyi batırarak düşman eline geçmesini önlemiş ve bu olay Goeben gemisinden de görülmüştür."[203]

Müttefiklerin Yenilgisi ve bunun sebepleri

Müttefiklerin yaptıkları Deniz savaşının başarısız olduğu çok açıktı. Filo boğazdan geçmeyi başaramadı. Çanakkale'deki fiyasko o dönem dünya siyasetinde de büyük yankı meydana getirdi. Alman yanlısı Yunanistan Kralı Konstantinos, Antanta'nın (Müttefikler) sadık taraftarı olan Başbakan Venizelos'u istifaya zorladı. Bulgaristan müttefiklerin savaşa katılma tekliflerini reddetti. İtalya'da tarafsızlık politikası güçlendi.

[200] Ruskoe Slovo, 24 Mart 1915
[201] Ruskoe Slovo, 29 Mart 1915
[202] Ruskoe Slovo, 17 Haziran1915
[203] Ruskoe Slovo, 30 Haziran1915

Ana filoya zarar gelmesine, donanmanın can ve gemi kaybının büyük olmasına rağmen o kadar büyük bir güç yığmışlardı ki önceki bölümde Rus basınından da aktardığımız gibi, 18 Mart 1915 tarihli saldırıdaki kayıpları fazla büyük görmüyorlardı ama bu yenilgi özellikle siyasiler ve askerler için aşırı derecede moral bozucu ve itibar sarsıcı olmuştur.

Hem stratejik hem de taktik hatalar müttefikleri bu fiyaskoya sürükledi. Gözü operasyondan elde edilecek başarıların getireceği avantajlarla kamaşan Churchill öne çıkmak istiyor, İngiliz amiralliğinin tavsiyelerine uymuyor ve konsey toplantılarında kendi düşüncelerini Amirallik üyelerinin fikri olarak gösteriyordu. Konsey toplantılarına katılan amiraller ise etik kurallara uyarak Amirallik I. Lordunun sözlerine fazla karşı çıkmadılar**.** Nihayet kara kuvvetleri ve donanmanın birleşik operasyonun ihtiyacını anlayan W. Churchill, de kendi geleceği ve prestiji uğruna yeni harekâtın bir an evvel başlaması için elinden geleni yaptı.[204]

Askeri Konsey'in tek profesyonel askeri üyesi Feld-Mareşal Lord Kitchener idi. Bu yüzden kendisi başbakan için son derece önemli bir otoriteydi. Oysa Çanakkale Harekâtı'nın hazırlığı ve yürümesi esnasında Feld-Mareşal da kendi görüşlerini defalarca temelinden değiştirdi. İşte bu olaylar ordu ile donanmanın ortak harekâtını geciktirdi. Savaştan sonra kurulan Soruşturma Komisyonu üyeleri, 16 Şubat ve 10 Mart arasındaki kritik süreç içinde verilen yanlış kararlardan Lord Kitchener'i sorumlu tuttu. Soruşturma komisyonu onun yanlışlarını şöyle izah etti; **"Lort Kitchener Genelkurmay'ın sekreterliğinden ve sağladığı hizmetlerden (bilgilendirme, istihbarat, yorumlama, analiz vs) yeterince ve basiretlice yararlanamadı. Dolayısıyla Kitchener, tek başına yapamayacak kadar fazla iş üstlenmiş durumda kaldı. Bunlar ise operasyonun yürümesinde ve yönetilmesinde düzensizlik ve zaman kaybına yol açtı."** Elde edilen bu başarısızlık sonunda İngiliz Savunma Bakanının tek başına ve otoriter yönetim yönteminin ne kadar can ve mal kaybına sebep olduğu pek fazla soruşturulmamıştır.[205]

Soruşturma komisyonu, başarısızlıkta Askeri Konsey Başkanı olan Başbakan Asquith'in suçu olduğunu açıkça söylemekten kaçındığı halde onun suçlu olduğu çok net bir şekilde ortadaydı. Donanmaya yerine getiremeyeceği bir görev verilmişti. Fakat zaferin getireceği askeri ve siyasi avantajlar Başbakan'ın da başını

[204] Sergey Petroviç, a.g.e. , s.126
[205] Sergey Petroviç, a.g.e. , s.127

döndürmüştü. Başbakan filonun güçlü ordu desteği olmadan başarıya ulaşamayacağının farkındaydı fakat Churchill ile Kitchener'in baskısı altında onlara taviz vermişti. O, devamlı Konsey oturumlarına çağırılan askeri heyet ve donanmada görevli bilirkişilerin görüşlerini dikkate almayıp, Churchill ile Kitchener'in fikirlerini tüm Konsey'in görüşü olarak kabul etti.

Günümüzde Çanakkale savaşını değerlendiren birçok siyasi, askeri uzman ve tarihçilere göre, Çanakkale operasyonunun hazırlık planlarının gizliliği gerçekten çok düşük seviyedeydi. Müttefiklerin başarısızlığının ana sebebi Alman istihbaratının başarılı çalışmalarıydı. Müttefiklerin planları, Operasyon başlamadan uzun zaman önce Mısır'da olduğu gibi başka yerlerde de belli oluyordu. İstanbul'daki Alman askeri ajanları İngilizlerin, Çanakkale bölgesinde karaya çıkarma yapmayı planladıklarını biliyordu. Böylece Alman danışmanlarla beraber Türkler, Gelibolu yarımadasının savunmasını gecikmeksizin güçlendirdiği gibi boğazı da mayınladılar.

Operasyona katılan Amerikan uzman V. Poolstone'a göre **"Müttefiklerin deniz operasyonunun başarısızlığı Alman istihbaratın iyi çalışmasından kaynaklandığı söylenebilir ve müttefiklerin İstanbul'un en yakın zamanında teslim alacağına dair söylentiler her türlü sınırı aşmıştı."** Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk darbeyle **"fazla olgunlaşmış bir ceviz gibi kırılacağını"** zanneden İngiltere, Jön-Türkler'e karşı iç muhalefeti de harekete geçirmek için de elinden geleni yapmıştı.[206]

Rus kaynakları İngilizlere dayanarak, **"Çanakkale operasyonundan sorumlu olan kurumlar harekâtın ne gizliliğini, ne de süratli oluşunu sağlayabildi. Planlanan operasyon hakkında neredeyse her gün kamuoyuna açıklama yapıldı"** denilerek, gizlilik konusunda yapılan ihmallerin Churchill ile Kitchener'in basiretsizliklerinden kaynaklandığını ifade etmektedir.

Lemnos'ta (Limni) ve özellikle Mısır'da askeri sırları saklamak daha da problemliydi. Mısır gazetelerinde operasyona katılacak gemilerin özellikleri, limanlarda demirleme zamanları ve kullanım sahaları hakkında sık sık yazılar çıktı. Operasyonda yer alan komutanlar, daima İngiltere'nin askeri-siyasi yöneticilerin baskısı altındaydı.

Soruşturma komisyonu oturumu sırasında Amiral De Robeck'e yöneltilen **"Operasyonda görevinizi yerine getirme motivasyonunuzun temelinde askeri,**

[206] Sergey Petroviç, a.g.e. , s.128

yoksa siyasi unsurlar mı vardı?" sorusuna şöyle cevabı verdi **"Kanımca siyasi. Çünkü siyasi otoriteler bize daima, donanma İstanbul limanında demir attığında orada bir darbe olacak ve İstanbul'u kolayca ele geçireceğiz diye tekrarlayıp duruyordu"** Bu yanıt karşısında şaşıran Sir Cowley **"Peki İstanbul'da darbe patlamazsa ve siyasi durum çıkarımız doğrultusunda değişmese donanma kapana mı düşecekti?'** diye sordu. De'Robeck buna **"O zaman geri dönmek zorunda kalırdık"** [207] diyerek cevap vermesi göstermektedir ki askerler tamamen siyasilerin emirleri ile hareket etmişlerdi.

Aslında Alman-Türk Komutanlığı'nın müttefiklerin filosunu Çanakkale'den geçirip onu Marmara Denizi'nde kapatma ve tuzağa düşürme planı vardı. Enver Paşa'ya göre müttefiklerin Marmara Denizi'ne girmesi pek tehlikeli olmayacaktı. Gerçekten bu çok ilginç bir ayrıntıdır. Müttefiklerin aleyhine, Liman Von Sanders onların gemilerini Marmara Denizi'nde tuzağa düşürmeyi denemedi. Oysa yakınlarda müttefik donanmayı boğazlarda destekleyecek kadar kara kuvveti yoktu. Donanma Marmara denizinde kapandayken daha çok zarar görebilirdi. Müttefiklerin taktik hataları da büyüktü. Amiral Carden 'e göre donanmanın ağır toplardaki üstünlüğü Türk kalelerini ve Tabyalarını yıkmaya yeterliydi, ama yanılmıştı. 26 Mart tarihinde De Robeck Amiralliğe şöyle rapor verdi **"Taarruzu Almanların Belçika'daki Antwerp'i büyük çaplı obüs toplarıyla bombardıman deneyimine istinaden yürütmemiz yanlıştı. Kaleler bölgesine isabet eden mermiler genellikle askeri açıdan önemsiz tesisleri yıkmaktadır. Düşman toplarına 3-4 palamar (640-720 m) mesafesinden bile direk isabet edip yok etmek imkansızdır."** Sadece tabyalar dışında, seyyar olan bataryaları yok etmek iki haftayı aldı, oysa müttefikler ağır toplarda sayı bakımında 3 kat üstündü. Ancak bataryaları temelden yok eden donanma ateşi değil özel gönderilen patlatıcı ekiplerdi. İç kale bataryalarının çoğu ise kule tesisatlarıyla donatılmış ve kapalı ateş pozisyonundaydı. 18 Mart hücumu sırasında sadece 8 top zarar gördü, bunların sadece 4 tanesi çalışamaz hale geldi. Türklerin Dardanos tabyasına yaklaşık 4 bin mermi isabet etti, fakat buna rağmen bataryanın topları neredeyse hiç ciddi bir zarar görmedi.[208]

Dardanos bataryası, Müttefik filosunun I.Grup gemilerine karşı 18 Mart 1915 tarihinde saat 11.30'da başlattığı isabetli ateşi ile önemli başarı sağlamış ve düşman gemileri bütün toplarını onun üzerine yönlendirmiştir. Bu ateş sonucu batarya ağır

[207] Sergey Petroviç, a.g.e. , s.129
[208] Sergey Petroviç, a.g.e. , s.130

yara almış ve batarya komutanı Üsteğmen Hasan ile gözetleme subayı olan Teğmen Mevsuf Bey şehit düşmüştür. Buna rağmen batarya düşman ile savaşına devam etmiş ve önemli başarılar kazanmış. Özellikle düşmanın "İrresistible" gemisine isabetli atışlar yapmış ve batmasında etkisi olmuştur. Bu bataryanın adı daha sonra "Hasan-Mevsuf Bataryası" olarak değiştirilmiştir.[209]

Müttefiklerin donanma mürettebatı, kıyıdaki nişanlara ateş konusunda çok iyi hazırlanmamıştı. Sahildeki silahlar ancak 1,8 km'yi geçmeyen mesafeden direk isabetle veya 14,5 km'den ağır toplarla, veya da 5,4-7,2 km'den düşük çaplı mermilerle yok edilebilirdi. Operasyon sırasında müttefikler genellikle 9-10 veya 8 km menzilinden ateş etti. Kalınlığı 1,5 metreye varan betonarme tabyalar büyük çaplı mermilerle dahi delinemiyordu. Deniz topçuları kapalı ateş mevziindeki bataryalarla hiç baş edemedi. 18 Mart hücumundan sonra De Robeck, Amiralliğe bataryaları sadece gemi toplarıyla yıkmak imkânsız olduğunu rapor etmek zorunda kaldı. Bombardıman sırasında Türk topları bazen susardı. Fakat İngiliz mermilerinin patlamasının ardından kum ve toz yığınları yatıştıktan ve top namluları temizlendikten sonra tekrar ateşe devam ederlerdi.[210]

Ayrıca araştırmacılar donanma toplarının doğal olarak sahil bataryalarını ve sahil savunma tesislerini yok etmek için icat edilmediğini ve donama subaylarının da bu tür muharebe için eğitim görmediklerinin altını çizmiştir.

Müttefikler Türklerin boğazdaki savunma sistemindeki obüs ve sahra toplarını çok küçümsediler hatta bu konuda Rus basınına da yansıyan karikatürler (Bkz.Ek) ve çeşitli köşe yazılarında Osmanlı ordusunun çok perişan bir halde olduğu yazılıp çizilmekteydi.

Buna karşılık Rus Askeri tarihçisi Mihail Kolenkovskiy, **"Onlara yani seyyar bataryalara karşı donanma topları güçsüzdü"** demektedir. Gemiler ateş ederken daima hareket etmeliydi, **"Çünkü Türk toplarının ve orta çaplı obüslerin ateşi altında demir atmak çok tehlikeliydi".** Hareket halinde yapılan atışın tesiri ise düşüktü. 18 Mart'ta muharebenin ilk 30 dakikası içinde Müttefiklerin sancak gemisi "Agamemnon"a Türk seyyar bataryalarından atılan on iki 152 mm'lik obüs mermisi isabet etmişti. Geminin gövdesi büyük bir harabe haline geldi. 'İnfleksible' sayısız isabet aldı ve gemide yangın çıktı. Zırhlı gemiler muharebenin tam başında

[209] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V.Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı*, I.Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993
[210] Sergey Petroviç, a.g.e. , s.131

geriye çekilmek zorunda kaldılar. Başka gemiler de çok hasar gördü. 18 Mart günü Türk obüs bataryaları yaklaşık olarak sadece 1.500 atış yaptı. Müttefikler, ise bundan 3 kat fazla mermi tüketti, ancak 139 kez seyyar bataryalara isabet ettirebildiler. Onların isabetleri ise bataryaların mücadele gücünü pek etkileyemedi.[211]

Deniz operasyonunun devamı olmadı. "18 Mart günü saldırısından sonra Dardanel'de havalar kötü gitmeye başladı. Kötü havaya rağmen boğaza girip mayın temizleme işi yapılmıştır. Fakat operasyonun hava muhalefeti sebebiyle aynı şiddetle devam etmemesi Türklerin işine çok yaramıştır. Onlar bu arada zaman kazanarak hasar gören bataryaları tamir etmişler ayrıca Edirne ve Çatalca üzerinden birçok yeni savaş malzemesi getirmişlerdir.[212]

Sebebi de ilk olarak kötü hava şartlarıydı. Açık hava varken bile aniden fırtına kopabiliyordu. Harekâtı Şubat'ta başlatmak müttefikler için büyük bir hataydı. 19 ve 25 Şubat ve 18 Mart hücumlarının gelişmesini önemli ölçüde Çanakkale'de aniden değişebilen hava şartları engelledi.

İkinci önemli sebep de Amiral Carden 'in yerine donanma komutanlığına geçen Amiral De Robeck'in kararsızlığıydı. O hücum taktiklerinde dahi değişiklik yapmadı. Sahil bataryasında bulunan Alman Amiral V.Uzedom hatıralarında; **"İkinci gün de saldırı beklentisindeydik. İngilizlerin geçebileceğinden emindik, çünkü büyük çaplı topların mermisi tükenmek üzereydi"** demiştir. Zaten o gün 16.00'da Çanakkale cephesinden mermi stokları tükendiğine dair haberler müttefiklere gelmişti. Amiral Uzedom 'Goeben' zırhlısına; **"Rotanız Çanakkale boğazı İngilizler boğazı geçerse sonuna kadar direnin"** diye emir vermek zorunda kalmıştı.[213]

Rus Kaynaklarında gerek kendi yorumları gerekse İngiliz ve Fransız kaynaklarından aldıkları bilgiler ışığında Deniz Savaşında niçin başarılı olunamadığını şu sebeplere dayandırarak açıklamaya çalışmaktadırlar.

Bunların başında yeterince inceleme ve planlanma yapılmadan operasyonun siyasi sebeplerle başlatılması geliyor. İngilizler ana karadan uzakta yapılan operasyonlarda her zaman ortak bir şekilde donanma-ordu harekâtı yapılırdı. Bu operasyonda bundan ilk başta vazgeçildi. Askeri Konsey, operasyonun getireceği siyasi avantajlara kanıp, önemli askeri detaylara yeterince önem vermedi. Askeri

[211] Sergey Petroviç, a.g.e. , s.131–132
[212] Novoe Vremya, 22 Mart 1915 B.İ.C. imzalı makale
[213] Sergey Petroviç, a.g.e. , s.132

uzmanların her Konsey oturuşunda bulunmasına rağmen görüşleri sorulmadı. Lord Churchill ve Lord Kitchener zıt stratejik ekolleri temsil ediyor ve Çanakkale operasyonunda farklı görüşleri savunuyorlardı. Onların faaliyetleri çıkarma kuvvetlerin komutanlarını oldukça olumsuz etkiledi ve donanma ile ordu kuvvetlerinin zamanında birleşmesini engelledi.

Bununla beraber başarısızlığın diğer sebeplerine şöyle bir bakmak istersek; Müttefiklerin Çanakkale'deki Donanma Komutanlığı doğru-dürüst atış tanzimini de organize edemediği görülür. Gemiler üzerinden atış tanzimini yapmak son derece zordu. Tanzimi yapmakla görevlendirilen uçaklar sadece iyi hava şartlarında uçabilirlerdi ve onların sayısı da azdı. Hava balonları da şiddetli rüzgârdan dolayı kullanılmadı.

Müttefikler Türklerin kurduğu mayın tuzaklarını 'temizlemek' için de hazırlıksızdı. İlk önce onlara yeterince önem verilmedi. Mayın tarayıcılarına dönüştürülen eski balıkçı gemilerinin Çanakkale'deki az sayıda mayını kolaylıkla temizleyeceği düşünüldü. Mayın tarayıcıların hem sayısı düşük, hem tipi de uymuyordu. Çünkü bu tip tarayıcılar sahil bataryaların ateşine karşı savunmasız kalıyordu. Ayrıca en basit gizlenme aracı olan duman perdesi bile bu gemiler için kullanılmadı. Açık sularda tarama yapmak zorunda kalan gemiler sahil bataryaları için kolay nişandı ve gemilerden sahil bataryalarına yapılan ateş isabetsizdi. Geceleyin yapılan taramalar da istenilen sonuç vermedi.[214]

Müttefik Komutanlığı mayın döşeli hattın genişliğinden dahi haberdar değildi. Onlara göre 8 sıra olan mayınlar gerçekte 11 sıraymış. Bu konuda Rus savaş gazetecisi N. Klodo şöyle yazıyordu; **"İngiliz Komutanlığının, Almanlar ve Türklerin Çanakkale'de özel yüzen mayın kullandığına dair haberi yayma ve bunu operasyonun başarısızlığının mazereti olarak gösterme çabaları bizi şaşkın bıraktı"** 18 Mart'ta ağır hasar alan gemilerin yarısı mayına çarpmıştı. Bu konu ile ilgili gazete haberinde, "Son 10 gün boyunca müttefikler boğazda mayın temizleme işlemleri yaptılar… Boğaza giren bu gemiler bir yandan saldırıya devam ettiler ve diğer yandan ise mayın temizleme işini yaptılar. Müttefiklerin İrresistible gemisi 17.50 de Ocean gemisi ise 18.05 te mayınlara çarparak boğazın en derin kısmında battılar. Akşam karanlığı olunca Türklerin ateşi kesildi ve müttefikler de mayın tarama işlerini durdurdular. İlginç olan şudur ki Müttefiklerin gemileri daha

[214] Sergey Petroviç, a.g.e. , s. 133

önce mayından temizlenmiş olan bölgede battılar. Bu çok tehlikeli bir durum olup özel çalışma gerekmektedir. İngilizlerin insan kaybı çok az ama Fransız gemisi Bouve nerdeyse tüm mürettebatını kaybetti. Muhtemelen gemi, mayına çarptıktan sonra içeride de patlamalar oldu ve kimse kurtulmayı başaramadı. Her şeye rağmen müttefiklerin operasyonları devam edecek çünkü onların çok büyük bir kuvveti var."[215]

Basit aritmetik hesaba göre donanmanın yaklaşık 350 mayından oluşan boğazdaki mayın tarlasını geçme olasılığı oranı 15:1, yani 16 gemiden sadece 1 tanesi Marmara'ya ulaşabilecekti. Böylece şunu tespit etmek lazımdır ki donanmanın ana engeli mayınlardı. Ne Amiral Carden ve ne de Amiral De Robeck bu tehlikeyi zamanında fark edemediler. Nihayet 23 Mart'ta Amiral De Robeck Amiralliğe, **"Mayın sorunu düşündüğümüzden daha büyükmüş, bu sorunu çözene kadar operasyona devam edemeyiz".**şeklinde bir mesaj göndermiştir. Alman-Türk Komutanlığı mayın hattını aşma sırrını biliyordu. Alman Amiral Uzedom 19 Mart'ta müttefiklerden yeni hücum bekliyordu. Onlara göre oluşan şartlarda mayınları en mantıklı aşma yolu donanma gemilerinin önünden işe yaramaz eski vapurları göndermekti ki onlar gövdeleriyle mayınları patlatıp donanmaya yol açsın. Böylece müttefikler ana kaleler ve bataryaların önünden geçip onları arkadan vurup yıkabilir ve aynı gece Çanakkale ile Kilitbahir yanında çıkarma yapabilirlerdi. Alman subayları, İngiliz Amirallerden çok daha cesur düşünüyorlardı.[216]

Lemnos (Limni) adasına müttefiklerin 25 bin asker yığdığını bilen Türkler, kalelerin ve tabyaların müttefikler tarafından ele geçirebileceğini düşünüyorlardı. Amiral Uzedom **"Müttefik donanması Marmara'ya geçerse, De Robeck İstanbul Boğazı savunma hattını arkadan rahatça yıkabilir ve Rus donamasıyla birleşebilir..."** diye düşünüyordu. Enver Paşa da kendisiyle hemfikirdi ve daha sonraları şöyle diyordu; **"İngilizler Çanakkale'ye daha fazla gemi gönderecek kadar kararlı olsaydı, İstanbul'a ulaşırlardı. Fakat onların yavaş olması Gelibolu yarımadasının savunma hatlarını güçlendirme ve oraya yeni 200 adet Avusturyalı Skod topu yerleştirmemize imkân verdi." [217]**

Boğaz filo ile geçilemedi ve kazanan Türk bataryaları ve mayın hatları oldu. Diyebiliriz ki, müttefik deniz donanması ile Türklerin kara güçleri arasındaki

[215] Ruskoe Slovo, 20 Mart 1915.
[216] Sergey Petroviç, a.g.e. , s. 134
[217] Sergey Petroviç, a.g.e. , s. 135

mücadele kara güçlerinin lehine sonuçlandı. Bununla beraber nihai yargıya varılırken ihtiyatlı davranmak lazım, zira 3 Kasım 1914 ile 18 Mart 1915 arasındaki dönemde ateş tanzimi ve gözlemleme araçları son derece yetersiz olduğu tecrübe ile sabit olmuştur. Ayrıca kanımızca, filonun elindeki silahları kıyı savunması ile mücadeleyi sürdürebilmesine uygun değildi. Gerçek böyle olunca hem deniz hem de kara kuvvetleri ile başarılı şekilde savaşabilecek bir filo kurmak isteyecek olursak, akla şu soru gelmektedir acaba müttefik filonun kullandığı topların tipi ve çapı, kıyı birlikleri ile mücadele sürdürebilmek için uygun muydu? Bunun cevabı şüphesiz ki hayır, uygun değil olacaktır, çünkü müttefik filosu sadece açık alanlarda bulunan hedeflere yönelik başarılı olabilirdi fakat kapalı alanlarda bulunan ya da önünde kalkanları olan hedefleri, gemilerde bulunan uzun namlulu toplarla vurmaya çalışmak is boşuna bir uğraş idi.

Büyük çaplı Alman ve Avusturya yapımı Krupp ve Skod obüslerini hatırlayalım ki bunlar mucitlerinin ümitlerini karşılar nitelikte silahlardı. Dolayısıyla müttefik filosu benzer obüsler edinmediği müddetçe kıyı savunmasına karşı aciz kalmak mukadderdi ve tabi bol miktarda gözetleme ve ateş tanzimi araçlarına sahip olmak gerekmekteydi. I.Dünya savaşından çok önceleri (1907) Alman ve İngiliz uzmanlarca yapılan askeri denemeler neticesinde, kıyı bataryaların tamamen imha edilmesi için deniz kuvvetleri yanında ayrıca kara kuvvetlerine de gerek olduğu sonucuna varılır. Çanakkale Operasyonundaki başarısızlık bu tespiti kanıtlar nitelikteydi.[218] Açık alanlarda bulunan fakat kalın betonlarla kuşatılmış bataryalar da büyük direnme gösteriyordu. Betondan yapılan ve kalınlığı 1.5 m olan bataryaları büyük çaplı mermiler bile tahrip edememekteydi. Özellikle taşınabilir (mobil) ağır obüsler büyük zorluklar çıkartmaktaydı. Mesela, 18 Mart'ta müttefik gemileri bu obüslerin açmış oldukları ateşin ağırlığını üzerlerinde iyice hissetmişlerdi. Taşınabilir olmaları onları yakalanamaz ve vurulamaz hale getiriyordu. Şunu kesinlikle söyleyebiliriz ki, ileride bu tür obüs toplarının ordularda önemli ve şerefli bir yer alacakları kesindir.

Öte yandan müttefik gemilerin gelişmişliği ve teknik üstünlüğe sahip olmaları, düşman top menzili dışından sabit bataryaları rahatça vurma imkânına sahip kılarak onları bu bataryaların efendisi yapmaktaydı.

[218]A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.32

Ayrıca şu akıllardan uzak tutulmamalıdır; gemilerden fırlatılan büyük çaplı mermi bir en fazla iki topu etkisiz hale getirebilirken, kıyıdan atılan aynı çapta mermi geminin hayati noktasına isabet ettiği takdirde 8-9 topu ile birlikte bütün gemiyi etkisiz hale getirebilmekteydi. Şunu da hatırlatalım ki, müttefikler bataryaları imha etmeye çalışırken aşağıdaki plana göre hareket etmekteydiler ki bunlar sırasıyla;

1) Sabit pozisyonlardan uzak mesafeli bombalama
2) Hareket halinde orta mesafeli bombalama
3) Kısa mesafeli bombalama
4) Kaleleri tamamen imha etmek üzere ufak çaplı çıkarmalar yapma.

Ateş tekniği yüksek seviyelerde olmakta, fakat havadan gözlem ve ateş tanzimi yeterli ölçüde iyi organize edilmemişti. Deniz seviyesinin çok üstünde bulunan tepelerdeki ve arkalarındaki Türk hedeflerine yönelik silahların olmayışı kendini Çanakkale'de belli etmişti. Gemilerdeki toplar uzun namlulu olmaları dolayısıyla mermiler düz rota çizmekteydi; filo yüksek noktalarda ve üzeri kapalı mekânlardaki hedefler karşısında işte bu yüzden aciz kalmaktaydı.[219]

Rus askeri tarihçisi bu şekilde bir iddia dile getirerek güçlü donanmanın kara kuvvetlerine fazla bir zarar veremediğini anlatmıştır. Bütün bunları izah ettikten sonra şu yargıya varmak mümkün olur. Deniz filosu teknik üstünlüğe sahip olsa bile kara kuvvetleri karşısında daima daha zayıftır. Nitekim Türklerin silahları eski model olmasına rağmen, Çanakkale'de ortaya konan savunma ve elde edilen başarı bunu bir kere daha kanıtlamıştı. Bütün bu başarısızlık sebepleri açıklamalarında eksik olan bir nokta şudur ki kesinlikle Türk ordusunun kahramanca ve gücünün çok üzerinde bir mücadele verdinden bahsetmemektedirler. Ruslar özellikle Operasyonun yanlış yapıldığını eğer öyle olamasaydı zaferin kesin geleceğinden çok emindirler. Zira Rus basınında çıkan haber ve yorumların hemen hemen çoğunda mutlaka müttefiklerinin zafer kazanacağına, sadece biraz gecikmeli olacağına dair bir ümitleri hep bulunmuştur.

[219] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.34

II. BÖLÜM

2.1. Savaşın Genişlemesi ve Gelibolu'ya Çıkarma Harekâtı düşünceleri

18 Mart mağlubiyeti konusunda De Robeck Londra'ya kısa bir rapor gönderdi. Raporda belirtilen kayıpların, tahmin edilenden %75 oranında daha fazla olduğu bildirildi. Raporun sonunda Amiral Askeri Konsey'den yeni emirler talep etti. 18 Mart mağlubiyetinden sonra De Robeck iyice çökmüştü ve görevinden azlini bekliyordu.

Haber İngiliz Amiralliğine ulaşınca, Amiralliğin ilk teşebbüsü 'hücuma' devam emriydi. Churchill sonradan oluşturulan soruşturma komisyonunda, **"Ne olursa olsun bir çözüm buluncaya kadar göze aldığımız riskler dahilinde operasyona devam etme kararı aldık. 19 Mart sabahı Lord Fisher ve Arthur Wilson'un da aynı fikirde olduklarını öğrendim. İkisi de sonuna kadar savaşmakta kararlıydı"** diyerek o günkü durumu anlatmıştı.[220]

Daha sonra toplanan olan Askeri Konsey, donanmanın hücuma devam edip etmeme konusunu tartıştı. Muharebenin sonuçları açık değildi, ancak İtalya ve İslam Dünyasındaki siyasi durum müttefiklere mutlak bir zafer gerektiriyordu. Müttefiklere, Türklerin mühimmat ve mayın stoklarının sona erdiğine dair yeni bilgiler geldi. Kara kuvvetlerinin derhal kullanımı ise imkânsızdı, çünkü asker yükleme sırasında hatalar yapıldı, bu da 1 aylık gecikmeye neden oldu. Örneğin, Mart ayında I.Fransız tümeni uygun biçimde gemilere binmeyince Aleksandriya(İskenderiye) limanında gemiler tekrar tahliye edilip sıraya uygun olarak binilmek zorunda kalınmıştı. Bu prosedür 18 gün sürmüştü.[221]

Çanakkale'nin durumuna ilişkin kesin bilgilerin eksikliği donanmaya tekrar verilmesi gereken **"derhal yeni hücum"** emrinin verilmesini imkânsız kıldı. Nihayet, De Robeck'e **"Eğer durum uygunsa Çanakkale operasyonuna devam edebileceği"** telgrafı çekildi. Askeri Konsey, Operasyonun devamı konusundaki insiyatifi komutana bırakırken,(Ruslar'a göre başarısızlık sebeplerinden biri budur.) Lord Churchill hemen **"başarısızlık görüntüsünü silmek için kayıpları olabildiği kadar çabuk telafi etmeye"** karar verdi ve De Robeck'i daha aktif hareketlere doğru

[220] Sergey Petroviç, a.g.e. , s. 136
[221] A.K.Kalenkovski, a.g.e. , s. 117

itti. Amiral'e gönderilen telgrafta; "**Askeri Konsey'in acilen batmış gemilerin değiştirilmesi gerektiği"** kararı açıklanıyordu, ayrıca Churchill, Türklere zafer kazanmış görüntüsünü verdirmemek ve kayıplarını gidermek için zaman verilmemesi gerektiği ifade ediyordu. Deniz kuvvetleri komutanı Amiral Fisher, "Çanakkale'ye gönderilen 'Queen' ve 'İnfleksible' zırhlı gemilerine ilaveten 5. gruba ait 'London' ve 'Prince Valley' gemilerinin derhal geri gönderilmesini" emretti. Çanakkale cephesine ise, Fransızlar 'Bouve' ve 'Gaulois' yerine eski tip 'Henry IV gemisini yollamışlardı.[222] Tenedos (Bozcaada)adasından gelen bilgilere göre müttefiklerin yaralı gemileri olan Gaulois ve İnfleksible gemilerinin hasarları pek fazla değilmiş.[223]

19 ve 20 Mart tarihlerinde De Robeck 'Queen Elisabeth'e' Çanakkale ve Gelibolu'daki kaleleri yarımada üzerinden bombalama emrini verdi ve amiralliğe de bunu rapor olarak bildirdi. Düzenli saldırı yapılırsa gemilerin ateşiyle kalelerin tamamen yıkılıp mayın tarama işlemi yapılabileceğine inanılıyordu. Ayrıca Amiral, mayın tarayıcılarının işini kolaylaştırmak ve Türk seyyar bataryalarını oyalamak için sık sık göstermelik çıkarma operasyonlarının yapılmasını savunuyordu. Hava durumu Amiral'in saldırı planlarını tekrar karıştırdı. Fırtına ve kötü hava sonucu olumsuz görüş şartları bombardımanı engelledi.[224]

18 Mart günü saldırısından sonra Dardanel'de havalar kötü gitmeye başladı. 19 ve 20 Martlardaki saldırılar hakkında henüz bilgi yok. Atina ve Londra'dan gelen haberler göre müttefikler boğazı mayınlardan temizlemiş. Türkler mayın tarama gemilerini engellemek için top ateşi açmışlarsa da müttefikler karşı saldırı ile Türk bataryalarına büyük zararlar verdirmeyi başardılar. Kötü havaya rağmen boğaza girip mayın temizleme işi yapılmıştır. Fakat operasyonun hava muhalefeti sebebiyle aynı şiddetle devam etmemesi Türklerin işine çok yaramıştır. Onlar bu arada zaman kazanarak hasar gören bataryaları tamir etmişler ayrıca Edirne ve Çatalca üzerinden birçok yeni savaş malzemesi getirmişlerdir. [225]

Ortaya çıkan duraklama sırasında donanma ve kara kuvvetleri komutanları olarak General Hamilton ile Amiral De Robeck ortak hareket planını tartıştılar. 22 Mart'taki toplantıda Hamilton'un, **"Operasyonu donanmanın ve ordunun artık elele devam ettirmeleri gerektiği"** sözleri ortalıkta bomba gibi patladı. General'e

[222] Sergey Petroviç, a.g.e. , s. 137
[223] Ruskoe Slovo, 24 Mart 1915
[224] Sergey Petroviç, a.g.e. , s. 137
[225] Novoe Vremya, 22 Mart 1915 B.İ.C. imzalı makale

göre **"Eğer donanma boğazı geçerek Marmara Denizi'ne girebilse dahi, Gelibolu yarımadası müttefiklerin eline geçene kadar asker ve teçhizat yüklü gemiler Çanakkale boğazından geçemezdi".** Onun bu görüşlerini amiraller de aynen paylaşıyorlardı. Fakat Ordu komutanlığının tahminlerine göre askeri kuvvetlerin yeni bir taarruz için hazırlanması 14 Nisan'a kadar tamamlanacaktı. De Robeck bu süre içinde bir takım önemli tedbirler almayı planlıyordu. Bunlar;

- Ağır zırhlı toplarıyla kale ve bataryaları bombardımana tutmak ve onları yıkmaya devam etmek,
- Gelibolu ve Bolayır bölgelerindeki Türk piyade istihkâmlarını ateşe tutmak,
- Hava kuvvetleri vasıtasıyla düşmanın stoklarını ve araçlarını bombalamak.

De Robeck'in, 26 Mart'ta gönderdiği telgraf şöyleydi; **"18 Mart'ta uğradığımız mağlubiyet nihai değildir. 22 Mart'ta General Hamilton ile görüşüp onun görüşlerini öğrendim. Şimdi hedefimize ulaşmak için kanımca ortak deniz ve kara operasyonu yapmamız lazım".** Amiral De'Robeck'in bu telgrafı Churchill'i son derece sinirlendirdi. Bu telgraf, planın tamamen değişmesini öngörüyordu. Churchill, sonradan yenilgi sebebiyle oluşturulan soruşturma komisyonu karşısında şöyle ifade veriyordu. **"Tam bir zaferden sadece bir adım uzakta bulunduğumuza o zaman inanmış olduğum gibi şimdi de inanıyorum"** demiştir**.** Churchill, Amirallikte geçen tartışmada Amirallere deniz taarruzunun yeniden başlatılmasını emretmeyi teklif etti. Donanmanın güçsüz olduğu şeklindeki eleştirilere cevap veren Lord W.Churchil, Avam kamarasındaki konuşmasında, "İngiliz donanmasının gücünün delili olarak, İngilizlerin 1814 yılında sona eren büyük savaşta kaybettikleri ticari gemi sayısıyla şimdiki savaşta gemi kayıplarını kıyasladı. Trafalgar muharebesini müteakip bir sene içinde İngiltere batırılmış ya da esir alınmış olarak 500 den fazla ticari gemi kaybetti, son üç ay sonucunda ise devamlı hareket eden 8000 İngiliz ticari gemisinden, İngiliz limanlarına 4465 giriş ve 3600 çıkış ile sadece 19 gemi batırıldı ki bunlardan sadece 4 tanesi gemi diğerleri denizaltı saldırıları sebebiyle batırıldı. Güçlü donanmamız İngiliz ticari filosunu iyi bir şekilde korumuştur. Ayrıca bu bilgiye ilave olarak Churchill, yeni 15 inçlik İngiliz deniz toplarının mevcut olan bütün Alman toplarından daha kuvvetli ve uzun menzilli olduklarının altını çizdi."[226] Fakat Amiral Fisher, Amiral Arthur Wilson ve Amiral Henry Jackson onu desteklemediler. Lord Fisher, **"Çanakkale'de sırf**

[226] Ruskoe Slovo 17 Nisan 1915

donanma taarruzunu bugüne kadar bu operasyona yerinde komuta eden şahıslar tarafından desteklenmiş ve tavsiye edilmiş olduğu için ben de destekliyordum. Şimdi ise Amiral De Robeck ile Sir Yan Hamilton birleşik operasyondan yanalar. Onların kararını kabul etmeliyiz" demiştir.

Churchill'i bir türlü ikna edememiş olan Amiral Fisher, ona detaylı bir rapor da yazmak zorunda kalmıştı. Bu raporda, o **"Çanakkale'nin, hiç işe yaramaz ayrıca ciddi can ve mal kaybına yol açan, dibi görünmeyen uçurum"** haline geldiğini ileri sürdü. Amiral Fisher, **"Kahrolası Çanakkale. Orası hepimizin mezarı olacak"** diye adeta isyan etmişti. Amiral'e göre Çanakkale'de daha fazla can ve donanma kaybı gereksizdi. Aslında Amiral Fisher, Alman donanmasının ne kadar tehlikeli ve kuvvetli düşman olduğunu anlamış ve Britanya donanmasının ana görevinin kendi suları olan Kuzey Denizini kontrol altında tutmak ve İngiltere'nin güvenliğini sağlamak olduğuna inanıyordu. Ona göre, Çanakkale donanmasına destek kuvvetler göndermek Kuzey Denizindeki İngiliz filosunun kuvvetini zayıflatırdı.

Çanakkale Operasyonunun geleceği, Askeri Konsey oturumunda çok tartışıldı. Lord Churchill ise hem kendi fikrini savunmaya devam ediyor, hem de konsey üyelerini operasyonun durdurulmasının hem siyasi hem de askeri açıdan zararlı olacağına ikna etmeye çalışıyordu. Amirallik Dairesinin 1.Lordu Churchill, "**Alman propagandası müttefiklerin başarısızlığını abartıyor. Bu abartılar Türklerin özgüvenini güçlendirerek Balkan'daki bizim pozisyonlarımızı zayıflatıyor. Duraklama düşmanımıza savunmasını güçlendirmeye imkân sağlıyor, bizim elde ettiğimiz neticeler yok olacaktır. Mevcut olan tüm kara kuvvetlerinin operasyona girmesi ise operasyonun temposunu yavaşlatabilir. Bundan dolayı doğabilecek kara kuvveti açığı İstanbul'u ele geçirmemize engel olabilir. Ayrıca Almanların Çanakkale'ye denizaltılarını gönderdiğine dair duyumlar aldık. Acele etmemiz gerekiyor".** Onun bu kanaatleri çok etkili oldu ve Başbakan Asquith, fikir olarak Churchill'i destekledi.[227]

Başta Amiral Fisher olmak üzere, Amirallik komutanları operasyonun devam edilmesine karşı çıktılar. Kendi konuşması sırasında Amiral Fisher, cephede bulunan kişilerin düşüncesi ve kanaatlerine uymak gerektiğini ifade etti. Lord Kitchener ise yanıt yerine General Hamilton'un şu telgrafını okudu; **"Kanımca donanma tek**

[227] Sergey Petroviç, a.g.e. ,s. 137-139

başına Çanakkale'yi geçemez. Daha önce bu nokta üzerinde durmadım, fakat şimdi ordunun bu operasyonda çok önemli bir rol oynaması gerektiğini anlıyorum. Ordunun görevi çıkarma operasyonları değildir. Ordu filonun boğazdan geçmesini sağlayacak büyük çapta taarruzda bulunmalıdır."[228]

Bu tartışmaları askeri otoriteler kazandı. Başbakan Asquith de kendi fikrini savunmaktan vazgeçti. Böylece Deniz ve Kara kuvvetlerinin ortak operasyonuna karar verildi. Bu konuyla ilgili olarak Rus basınında çıkan **"Müttefiklerin Türkiye'ye Karşı Operasyonu"** adlı makalede, "Britanya Amiralliği ve Fransız bakanlıkları Dardanel ve Ege Denizinde yapılan operasyonlar hakkında bilgi vermemeye devam ediyorlar. Ama müttefiklerin işleri hakkında bilgiler Dedeağaç'tan geliyor. Oradaki muhabirler motorbotlarıyla donanmanın bulunduğu yerlerden ve denizdeki Rum balıkçılarından haberler topluyorlar. Bunlar resmi haberler olmasa da, önemli olaylar açıklanıyor.

Dardanel bataryalarının bombardımanı boğazın güney ucunda ve Gelibolu yarımadasında aralıksız devam ediyor. Uçaklar her zaman keşif yapıyorlar ve Türk siperleri ile orduların toplandığı kamplara bombalar atıyorlar.

Dardanel'in güney kısmındaki mayınları temizleme çalışmaları kesilmeksizin devam ediyor ve onun için boğaza her gün mayın tarama gemileri girip çıkıyor. Bildiğimiz kadarıyla Çanakkale'de Kepez burnunda Britanya'nın E 15 adlı denizaltı[229] gemisinin batışından sonra, o yerlerdeki mayınları temizleme çalışmalarına denizaltı gemileri de katılıyorlar.

Müttefiklerin, her hareketleri Dardanel'e yapılacak olan büyük saldırıya hazırlanıldığını göstermekte. Fakat artık böyle saldırı 18 Mart'taki gibi yalnız donanma gücü ile olmayacak. Artık çıkarma birlikleri ordusu da savaşta aktif olarak rol alacaklar.

---

[228] Sergey Petroviç, a.g.e. , s. 140

[229] Ruskoe Slovo nin 21 Nisan 1915 LODKA E–15 adlı Londra kaynaklı habere göre, İngiliz Amirallik dairesinden ilginç haberler yayınlandı. E–15 denizaltısının Çanakkale'de Kepez Burnu açıklarında karaya vurması ile ilgili olarak şunlar bildirildi. "Kepez açıklarında karaya oturan, çalışır ve sağlam vaziyette düşman eline geçme tehlikesi bulunan denizatlıyı Türkler ele geçirmek için çok uğraştılar. E–15 denizaltısını İngilizlerin uzaktan gemilerle bombalayarak batırma girişimleri başarılı olmadı. Bunun üzerine Triumph ve Majestic zırhlılarından gönüllü olarak seçilen bir gurup asker bu denizatlıyı yok etmek için görevlendirildiler. Türk bataryaları onları engellemek için yoğun top ateşi açtılar. Fakat gönüllü askerler denizatlıyı mayınlar ile patlatarak kullanılamaz hale getirdiler. Geri dönerken Majestic zırhlısından gelen gönüllülerin sandalı Türkler tarafından batırılmış fakat askerler kurtarılmıştır. Diğer guruptan ise bir asker kaybedilmiş ama onlar çok cesurca bir iş yaparak müttefik denizatlısının düşman eline geçmesini önlemişlerdir."

İngiliz ve Fransız resmi haberlerince bu çıkarma birlikleri ordusuna İngiliz General Yan Hamilton komuta edecek. Orada ayrıca Fransız General D'Amade'nin ordusu da bulunuyor. Britanya ordusu da bulanıyor. Britanya'nın çıkarma birlikleri ordusu en iyi askerlerden oluşuyor. Onlar martın sonunda veya nisanın başında Mısırdan Lemnos(Limni) adasına gelmişler.

Limnos(Limni) adasından 23 Nisan'da gelmiş telgrafta belirtildiğine göre asker taşıyan ulaştırma gemilerinin sayısı 150'yi geçmiş durumda. Bu 150 ulaştırma gemisinde yaklaşık 75 bin asker olduğu tahmin edilmektedir.

8 Nisanda Britanya'nın zırhlı gemileri Bulgaristan sınırı yanındaki Türkiye'nin küçük bir limanı olan Enez'i bombalamışlar. Bu haberler Enez limanından 20 kilometrede uzakta bulunan Bulgaristan'ın Dedeğaç limanından alınmış olup, bu haberlerin doğru olma ihtimali çok kuvvetli. Atina ve Selanik'ten alınan telgraflarda birinci çıkarma birliklerinin hareketleri hakkında bilgiler gelmekte. Enez'deki harekât müttefiklerin büyük operasyonunun başladığını gösteriyor ve müttefikler Avrupa kıyılarındaki bütün Türk askerlerini çevrelemek istiyorlar. Sonra belki Gelibolu yarımadasında da çıkarma başlayacak. Aynı zamanda müttefikler Smirma (İzmir) yanında da harekât yapıyorlar bununla ilgili bir haberde, "Müttefik filosuna ait olan üç uçak Smirna (İzmir) üzerinde uçarak Türk savunma hatlarını bombalamışlardır. Bunun sonucunda büyük hasar ve can kaybı meydana gelmiş. İngiliz askerleri Tenedos (Bozcaada)adasında beş Alman casusunu tutuklamışlardır. Bu casuslar mahkemede yargılanacaklardır. İngilizler adada yaşayan Türk ve Rum'lara karşı daha sert bir tutum almaya başladılar."[230] bu harekâtlar Alman-Türk komuta kadrosunu çok kızdırıyordu. İzmir'de yaklaşık 80 bin Türk askeri bulunmaktadır çünkü müttefikler burada da karaya çıkarma yapmak istiyorlar. Onun için buradaki Türk birliklerinden Alman subayları savunma hattı kurma çalışmaları yapıyorlar. İstanbul'u savunacak ordunun başında Feldmareşal Von Der Goltz paşa ve Çanakkale'yi savunacak ordunun başında ise General Liman Von-Sanders paşa bulunmakta."[231]

Böylelikle Çanakkale savaşının I. aşaması Askeri Konseyin 27 Mart kararıyla sona erdi. İngiltere, **"Büyük çapta askeri çıkarma harekâtı vasıtasıyla, boğazdan**

[230] Ruskoe Slovo, 21 Nisan 1915 makale
[231] Novoe Vremya, 25 Nisan 1915

geçecek donanmaya yol açma kararı verildi" fakat bu karar verilince kadar neredeyse 5 ay kaybedilmişti**.** [232]

Çıkarma kararı alındıktan sonra Lord Kitchener, General Hamilton'a şöyle yazar; **"Çanakkale Operasyonu ile ilgili görüşlerimi bilirsiniz. Bu operasyon mutlaka yapılmalıdır. Eğer istenilen sonuca varmamız için daha geniş boyutlarda bir operasyona gerek duyulursa, buna ancak meselenin titizlikle incelenmesi sonucu karar verebiliriz."**

General Hamilton bu telgraftan **'geniş yetkilerle donatıldın'** manasını çıkarır ve öyle görünüyor ki, son cümleye gereken ciddiyeti göstermez, bundan dolayı da Limni adasındaki çıkarma kolordusunu Aleksandriya'ya(İskenderiye) yollar. Orada bir ay boyunca eğitim görürler. Eğitim sırasında çeşitli tiyatro gösterileri, skeçler, kamera çekimleri yapılır, dolayısıyla Türkler çıkarma kolordusunun gücü hakkında yeterince bilgi edinme şansına sahip olurlar.[233]

Dönemin Rus basınında çıkan bir makalede Kara harekâtı için yapılan hazırlıklar anlatılmakta ve umut dolu mesajlar verilmektedir.

"…Müttefik ordu ve filolarının operasyonları gelişiminin nihai safhasına giriyor. Müttefik filosu kara kuvvetlerinin desteği olmadan tek başına Çanakkale'yi geçmeyi başaramadı. Fakat bu sefer tüm hazırlıklar tamamlandı ve saldırı en uygun şartlarda başlayacak. Amiral Carden 'in filosunun saldırısından bu yana geçen 2 aylık süre,(19 Şubat'taki ilk saldırıdan bu yana) General Sanders'in Boğazlar savunmasının güçlendirmesine imkân sağlamakla beraber daha fazla asker silahlandırılması, eğitilmesi ve oralara yığılmasına Türklerin kıt imkânları olanak vermedi. Aynı süre içinde ise müttefikler operasyon için çok daha iyi hazırlanmıştır ki hazırlıklar iyi yapıldığı ölçüde başarı şansı artacaktır"[234]

18 Mart çatışmasına topçu birlikleri haricinde hiçbir Türk sahra birliği katılmaz. 18 Mart başarısı dolayısıyla moralleri gayet yerindeydi. Kasım 1914'te Çanakkale Boğazına 7.Türk piyade tümeni geldi ve daha önce (Ağustos 1914) gelen 9.tümen de zaten burada bulunuyordu. Şubat 1915'te Maydos'a 19.Tümen ve 12 Mart'ta Kumkale'ye 11.Tümen ve 15 Mart'ta Bayramiç'e 5.Tümen gelir. Türkler sahilde tahrip edilen her şeyi onarırlar ve yarımadada dikenli teller çekerler, gereken araç gereçleri sağlarlar ve boğaz bölgesine çok büyük ordular yığarlar. Bir ay

[232] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.35
[233] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.36-37
[234] Ruskoe Slovo, 28 Nisan 1915, makale, V. Mihaylovskiy

boyunca Türklere hiçbir saldırı yapılmaz bu da onlara rahat bir biçimde çıkarmayı karşılama hazırlıkları yapmaya imkân verir.[235]

Rus basınında çıkan "Gelibolu'ya Çıkarma" başlıklı Londra kaynaklı bir haberde de yaklaşan Kara Harekâtı şöyle haber veriliyordu. "Bir Londra gazetesinin yazdığına göre, "Kara ordusu yardımı olmadan boğazları zorlamak ve geçmek imkânsızdı". Hiçbir Filo Boğazdan rahatlıkla geçemezdi çünkü orada ciddi miktarda su altı mayınları döşeliydi. Müttefikler Gelibolu yarımadasını alarak boğazı mayınlardan temizleyerek İstanbul'a ulaşabilecektir. Müttefikler Saros körfezinden bütün Gelibolu yarımadasını bombalamaya başladılar.[236] Yine bir başka haberde de Müttefiklerin Enez'e çıkarma yaptıkları ve deniz trafiğinde, kara harekâtına işaret edecek bir hareketlilik olduğu "Özel telgraflar müttefiklerimizin ordularının Enos'a (Enez) çıkarttıklarını bildirmekte. Bu şehrin küçük Türk garnizonu Trakya'nın içine çekiliyor. Müttefiklerin meçhul bir yönde hareket eden deniz vasıtalarına işaret ediliyor. Müttefiklerin Ege denizinde 70 bin kişilik filoya sahip olduklarını yunan amiralliği muhabirimizin önünde de doğruluyor." Atina kaynaklı bir haberde de Mitileni'den (Midilli) gelen haberlere göre, Mudros(Mondros) ve Tenedos (Bozcaada) yakınlarına yığılan deniz taşıt sayısı 150'ye ulaşmış durumda. Taşıtların bir kısmı bilinmeyen bir amaçla gönderilmiş" "10.04.1915 tarihi Çarşamba günü 4 İngiliz zırhlısı boğaza girip 3 saat boyunca kale ve bataryaları bombaladılar. Batarya ve Kalelerden de karşılık veriliyordu. Fransız mayın tarama gemileri geceye kadar mayınları topladılar. Ayrıca aynı gün Saros körfezinin kıyıları topa tutuldu." [237] Şeklindeki haberlerle Rus kamuoyuna Müttefiklerin çıkarma harekâtı hazırlıkları heyecanlı mesajlarla aktarılıyordu.

Bu bölümün sonunda şunu diyebiliriz ki, zamanın Rus basını yaklaşan Kara harekâtından haber vermekte ve umut dolu bir şekilde bu defa müttefiklerinin boğazı geçeceğine inanmaktadırlar. Tabi başarısız deniz harekâtı ile kara harekâtı arasında geçen zamanın müttefiklerin çok aleyhine olduğu da daha sonraki Rus tarihçileri tarafından belirtilen bir husus olmuştur.

[235] A.K.Kalenkovski, a.g.e. , s.37
[236] Ruskoe Slovo, 26 Nisan 1915
[237] Ruskoe Slovo, 23 Nisan 1915

2.2. Çanakkale Savaşında Rus Gemisi Askold ve Faaliyetleri

Müttefiklerin 25 Nisan 1915'te çıkarma harekâtında Anadolu yakasında çıkarma yapan gemilerden biri de Fransız filosunun içindeki Rus Askold gemisi idi. Askol gemisi Müttefik güçleri arasında Rusların tek temsilcisi olarak görev yaptı. Rusya Çanakkale'ye bir saldırıya pek olumlu bakmasa da mecburen, içinde bulunduğu zor ve kısıtlı imkânlara rağmen, İstanbul ve Boğazların paylaşımı sırasında müttefiklerle aynı masada olabilmek için Askold zırhlısını Çanakkale'ye göndermiştir. Rus kaynakları kendi gemilerinin faaliyetlerini neredeyse saat saat olacak bir biçimde ayrıntılı olarak anlatmışlardır.

Askold 10 Mart tarihinde müttefik filosuna katıldığında Asya yakasındaki operasyonların yürütülmesi kendisine verilen Fransız Amiral Gepratt'ın komutasındaki Fransız gemileri filosuna katılma emrini aldı. Askold'un içinde bulunduğu Müttefik gemi grubunun amacı Fransız askerlerinin Kumkale kıyılarına çıkarmalarını hazırlamak ve operasyonu askerler Avrupa yakasında yerleşip gemilere geri yüklenene kadar desteklemek idi. Fransız filosunun Amirali yapılacak operasyonun detaylı planını hazırlayıp gemilerin kaptanlarına bildirdi. 24 Nisan günü Mudros'ta beklerken Amiral Gepratt'ın filosu daha önce tasarlanmış olan planın denemesi olarak sabah saat 07.00'de limanın batı yakasına askerlerin çıkartmasını ve nakliye araçlarına geri yüklemesini gerçekleştirmiştir. Müttefiklerin fikrine göre, bu tatbikat, **Askold dışında diğer gemilerin çıkartma için hazır olmadıklarını göstermiştir.** Fakat zaman kısıtlı olduğundan, sadece bu tatbikat ile yetinilmek zorunda kalındı. Akşam saat 22.00'de Amiral Gepratt'ın filosu Joregiberry, Henry IV, Jeanne D'Arc, Askold gemileri ve 2 mayın gemisi olarak Asya yakasında belirlenmiş olan mevkiye yöneldi. Bunların arkasından Fransız askerleri yüklenmiş nakliye araçları da hareket etti. Saat 04.45'te işaret verildikten sonra Askold, Orhaniye kalesine doğru ilerlemeye başladı. Fransız gemiler de önceden belirlenmiş mevkilere hareket ettiler. 04.50'de ilk atış sesleri gelmeye başladı. O da İngiliz gemilerin Helles ve Seddülbahir mevkilerini bombardımanının sesiydi. Askold kıyıya 2 km yaklaştıktan sonra saat 05.10'da Orhaniye kalesine ateş açtı. Bunu müteakip grubun diğer gemileri Asya yakasının siperlerini bombardımana başladı.05.40'ta Askold bir de Enişer köyü üzerine ateş açtı. Saat 07.20'de askerleri taşıyan nakliye gemileri belirlenmiş olan mevkilerine yerleşti ve Kumkale kıyılarına

asker çıkarması başladı. O ana kadar suskun olan Türk bataryaları nakliye araçlarına ve askeri gemilere ateş açtılar.[238]

Askold'un filikaları öndeki nakliye aracından toplam 230 kişilik Fransız piyadesini alıp kıyıya doğru hareket ettiler. Fransız tekneleri onları takip etti. Mayın taşıyıcıları kıyıya yaklaşıp top ve makineli ateşi açtılar. İlerleme akıntıdan dolayı zorlaşmıştı, o yüzden tekneler kıyıya aynı anda yaklaşamadı. Yaklaşan teknelerin üzerine kıyıdaki siperlerden ve kaleden yoğun tüfek ateşi açıldı. Tekneleri taşıyan gemiden makineli ateşi sonucu Türk askerleri kıyıyı terk etti. İlk grubun çıkartması hızlı bir biçimde tamamlandı ve 10 dakika sonra tekneler kıyıdan uzaklaşmaya başladı. Bu arada Askold'un teknelerinden birisine bir Türk top mermisi isabet etti ve tekne battı. Diğer tekneler sağlam bir şekilde gemilerine döndüler. Karaya çıkan piyadelerin ilerlemesine Kumkale köyünün değirmeninde kurulmuş olan bir makineli tüfek ateşi engel oluyordu. Askold'un başarılı ateşi sonucu değirmen yıkıldı ve ateş kesildi. Saat 11.00 civarında kara tarafından bir Türk uçağı gelip Askold'un ve nakliye araçlarının yanına 4 bomba attı, ancak hiçbiri isabet etmedi.Öğlen saat 12.40'ta Askold amiralin piyadenin ilerlemesine destek olarak Enişer'in üzerine ateş açma emrini aldı. Enişer burnuna yaklaşıp Askold kıyıdaki siperlere ve binalara yoğun ateş açtı. İki saat sonra bombardıman durduruldu ve mevki aralıklı atışlarla kontrol altında tutulmaya başladı. 18.10'da Askold aldığı emir doğrultusunda ateşini kesti ve Jeanne D'Arc kruvazörüne yaklaştı. Saat 19.00'da sudaki tekneleri üzerine aldı ve 20.15'te bütün filo amiralin emriyle Kumkale'nin 4 km güney-batısına uzaklaşıp mayın temizlemelerini beklemeye başladı. Gün boyunca Askold'tan 620 kez ateş açılmış ve 1251 mermi atılmıştı. Ateş açılan topraklar gözle görünür bir şekilde yeşilden kahverengiye döndü ve Enişer köyünün kuzey kısmı tamamen harabe haline geldi. Müttefiklerin yorumlarına göre Askold isabetli atışları ile şaşkınlık yaratarak iyi bir prestij kazandı. Çıkartma sonrasındaki gecede Askold'un da bulunduğu gemiler grubu, gece 02.00 ile 05.00 arasında Orhaniye ile Enişer arasındaki toprakları aydınlatarak aralıklarla Türk mevkilerini ateşe tutuyordu. 07.15'te Amiralin emriyle Askold ve Jeanne D'Arc Türk askerlerinin bulunduğu Kumkale mezarlığını bombardıman için uygun pozisyon almak amacıyla hareket ettiler.[239]

---

[238] "Askold Vı Dardanellah", *Marskoy Sbornik*, Dergisi 1923 Yılı No:5 (Mayıs) Sayfa 79–80
Podpis (İmza) K.A.
[239] Askold Vı Dardanellah, a.g.m, s. 82

Orhaniye kıyısına 2 km'lik mesafeye yaklaşıp Askold saat 07.40'ta Türk askerlerinin mezarlığın güneyi ile Orhaniye arasındaki alanda hareketlerine engel olmak amacıyla ateş açtı. 09.15'te Türklerin gözükmemesine binaen bombardıman durduruldu. Bir saatlik duraklamadan sonra kıyıdan işaret gelmediğinden Fransız bataryalarının hedef aldıkları mevzilere ateş açıldı. Saat 11.10'da Enişer köyünü bombalama emri geldi ve birkaç kez oraya ateş edildi. Saat 11.40'tan itibaren Orhaniye'nin kuzeyindeki bir tepeciğe ateş açıldı, çünkü Türk birlikleri tepenin arkasında saklanıyorlardı. Öğlen saat 15.00'te Türklerin beyaz bayrak sallamaları fark edildi. Askold ateşini kesti, Fransızlar ise mezarlığın yanındaki siperleri bombardımanına devam etti. Saat 19.15'te amiralin emriyle kruvazörler ateşlerini kestiler ve demir attıkları mevkiye döndüler. Askold Kumkale burnunun güney-batısında demir attı. Gün boyunca Askold'dan 478 mermi atılmıştı. Akşam saat 20.00'de Amiralden gece boyunca Enişer köyünün sol tarafını bombalama ve Kumkale kaleyi aydınlatmama emri geldi. Buna ilaveten gece olacak Fransız askerlerinin geri yüklenmesi için teknelerin gönderilmesi istendi. Askold'un tekneleri Amiralin gemisi Joregiberry'ye doğru yola çıktı. Askold yerini korudu ve akşam 20.45'te Enişer köyünün kuzey tarafına 15 dakikada iki atış sıklığı ile ateş açtı. Ertesi sabah 05.45'te bütün tekneler döndü ve gemilerine alındılar. 06.45'te Joregiberry, Henry IV ve Askold askeri gemileri yerlerinden ayrılarak Tenedos adasına doğru hareket edip sabah 08.15'te limanda demir attılar. 27 Nisan tarihinde Tenedos adasının yanındaki durakta Amiral Gepratt filosundaki gemileri ziyaret etti. Askold gemisini ziyaretinde amiral gemi mürettebatına boğazdaki çalışmalarından dolayı teşekkür etti. Amiral, hem asker indirme bindirme, hem de kıyıları bombardıman işleminde Askold'un kendini filonun en iyi gemisi olarak gösterdiğini ifade etti. Daha sonra amiral çıkartma esnasında ölen Rus denizcilerin cenaze törenine katıldı. Teknelerde bulunanlardan Askold'un kayıpları 3ü ölü, 9u yaralı ve 1 kayıp denizci şeklindeydi. Ertesi gün saat 05.00'te filo Amiralin emriyle Çanakkale boğazına doğru hareket etti, 06.30'da Kumkale burnunun güney-batısında 3 km açıklıkta demir attı. Bu sefer, gemilerin amacı, müttefik askerlerinin Gelibolu yarımadasındaki çıkarma ve ilerlemesine engel olan Asya kıyılarındaki Türk bataryalarını susturmak idi. Bunun için filo gemileri sırayla boğaza girip Asya kıyılarında bulunarak buradaki bataryaları gözetmeliydiler.[240]

[240] Askold Vı Dardanellah, a.g.m, s. 83–85

28 Nisan günü öğlen saat 13.00'te Askold sabahtan beri Erenköy limanında bulunan Latouch-Treville kruvazörünün görevini değiştirmek amacıyla boğaza girdi. İlk bombalanacak olan Türk bataryaların tahmini mevkileri Erenköy limanının güney kıyısında ve İntepe tepesinin güney yamacında idi. Öğlen 13.45'te boğazın ortasında Azmak nehrinin ağzı hizasında akıntıya karşı yavaşça hareket ederek Askold belirlenmiş mevkilere ateş açtı. Kısa bir süre sonra daha önce suskun olan Türk bataryaları Askold'un üzerine ateş açtı. Askold ateşin açıldığı mevkileri bombaladı ve bataryalar kısa bir süre sonra sustu. Türklerin attıkları mermiler gemiye oldukça yakın düşüyordu sıçrattıkları su gemiye kadar geldi; atışları seyrek aralıklarla idi. 16.35'te Askold ateşini kesti ve burnunu akıntıya doğru çevirip doğuya 3 km mesafeye ilerledi. Bu şekilde ileri geri üç sefer yapıp belirlenmiş iki mevkiye arada bir ateş açıyordu. Türk bataryaları cevap vermediler. O gün toplam 245 mermi atıldı. Saat 16.55'te kruvazör amiralin emri ile boğazdan çıkıp Kumkale yanındaki demir attığı yere döndü. Orada gemi sonraki gün için müttefik askerlerinin Gelibolu yarımadasındaki ilerlemeleri esnasında Asya yakasındaki bataryalara engel olmak için tekrar boğaza girme emrini aldı. 29 Nisan günü sabah 08.20'de kruvazör boğaza girdi ve Kumkale hizasında akıntıya karşı durarak Türk bataryalarını gözetledi. Önce bataryalar suskundu. Sonra saat 10.00 civarında müttefiklerin Sedüllbahir yanındaki çıkartma alanına mermilerin düşmesi fark edildi. Buna cevaben 10.20 ile 11.00 arası kruvazör Azmak nehrinin yanındaki tahmini batarya konumunu bombalamaya başladı. Türk bataryası susturuldu. 11.30'da Sedüllbahir'e tekrar mermiler düşmeye başladı. Askold aynı mevzilere tekrar ateş açtı, batarya da hemen sustu. Bombalama 5 dakika devam etti. Türkler bir daha ateş açmadı. Saat 14.00'de Amiralin işareti ile Askold her zamanki demirlediği yere döndü. O gün 55 mermi atıldı. 30 Nisan günü Askold Amiralin emriyle öğlen saat 12'de Mudros limanına bakım işleri için ayrılıp orada 4 Mayıs tarihine kadar kaldı. 4 Mayıs günü Askold Tenedos adasına doğru yol aldı, sonra 11.40'ta filo ile birleşmek için hareket etti ve 12.50'de Joregiberry'ye ulaştı. Amiralin emriyle Askold'tan 60 kişi o gün akşamdan bir sonraki günün akşamına kadar Sedüllbahir kıyılarına asker ve yük indirmesinde görev aldı.[241]

06 Mayıs günü amiralin emri doğrultusunda Askold sabah 06.20'de Asya yakasındaki bataryalara karşı görev almak için boğaza hareket etti. 06.40 ile 07.20 arası Asya kıyıları batarya mevzileri bombalandı. Saat 10.00'da Askold

[241] Askold Vı Dardanellah, a.g.m, s. 86–89

Joregiberry'den, sabah 11.00'de başlayacak atağın esnasında Kumkale tarafında bulunarak Asya yakasını kontrol altında tutma emrini aldı. Askold Türk bataryalarının ateş ettikleri mevkileri fark ettikçe toplam üç kez birkaç dakikalık ateş açtı. Saat 15.00'ten sonra bataryalar ateş açmadı. Akşam saat 18.00'da Enişer köyünün kuzey yamacında Türk askerleri fark edildiğinde oraya da ateş açıldı ve 147 mermi atıldı. Akşam saat 20.00'de Amiralin sinyali ile kruvazör boğazdan çıkıp demir attığı yere hareket etti. 21.20'de Amiral Gueprattete gemilere "Görevinizi başarı ile tamamladığınız için sizleri tebrik ederim," haberini gönderdi. 7 Mayıs günü sabah 06.20'de emir doğrultusunda Askold'tan Seddülbahir'deki çalışmalar için 60 kişilik ekip gönderildi. Akşam 20.00 civarında ekip gemiye döndü. Öğlen saat 14.00'den sonra Askold'u amiral Gepratt ziyaret etti, çünkü o gün Joregiberry bakım işleri için Mudros (Mondros) adasına doğru ayrılıyordu ve filonun komutası en yüksek rütbeli subay olan Askold'un kaptanına verildi. 9 Mayısa kadar filo Sedüllbahir yanındaki kıyıdaki çalışmalar için ekipler gönderiyordu. 3 günlük çalışmalar sonucu Fransız sefer tugayının komutanı General D'Amade filoya teşekkürlerini iletti. **Askold denizcileri herkesin iki katı fazla yük taşıyarak ve bütün gün çalışarak diğer milletlerden olanları hayrette bıraktılar.**[242]

10 Mayıs günü sabah 06.30'da Askold, Seddülbahir yanındaki çıkartma yerini rahatsız eden Asya kıyısı bataryalarını engellemek için boğaza girdi. Gemi 07.25–07.50 arasında Anadolu kıyısında bulunan bataryayı bombardımana tuttu; batarya cevap vermediği için bombalama durduruldu. Bundan sonra gün boyunca ateş açılmadı, çünkü Türklerin ateş etmeleri fark edilmedi. O gün için toplam 32 mermi atıldı.17.25'te Joregiberry döndü ve Gelibolu yarımadasının batı kıyısındaki Helles burnu açıklarında demir attı. Akşam saat 19.00'da Askold boğazdan çıkıp Kumkale'nin yanında demir attı. 11 Mayıs 04.00'da Askold bakım işleri için Mudros (Mondros) adasına doğru hareket etti. Sonraki emir doğrultusunda Askold uzun deniz seferlerine hazırlık amacıyla 20 Mayıs tarihine kadar orada kaldı. **Böylece Askold'un Çanakkale operasyonuna aktif katılımı son buldu. 20 Mayıs tarihinden itibaren Askold müttefik filosunun Bulgaristan kıyıları yanındaki askeri operasyonlarında yer aldı.**[243]

Daha sonra Rus basınında kendi gemileri Askold ile ilgili çıkan iki haberde geminin başarıları ve askerlerinin sağlık durumları ve gemi mürettebatının almış

[242] Askold Vı Dardanellah, a.g.m, s. 89-95
[243] Askold Vı Dardanellah, a.g.m, s. 95-99

oldukları ödüllerden bahsedilmiştir. "Bizim kahraman gemimiz Askold kısa bir tatilden sonra yeniden müttefik gemileri ile birlikte operasyonlara başlamış. Askold'un cesur mürettebatından 4 kişi hariç hepsi sağlam ve sağlıklı. O dört kişi ise tedavi atında."[244] diğer haberde de "Akdeniz'deki Fransız donanması komutanı Amiral Bue De Lapeyrer, Askold kruvazörünü ziyaret etti. Bu geminin Çanakkale çıkarma harekâtı savaşlarında gösterdiği Başarı sebebiyle Fransız hükümetinin nişanlarını verdi. Askold komutanı Sergey İvanov ve yardımcıları haç şeklinde olan palmiye yapraklı özel bir nişan aldılar. Ayrıca yaralı yedi Rus denizcisi de bu ödüle layık görüldüler."[245] Şeklinde kendi kamuoylarını bilgilendirmişler ve gemilerinin Çanakkale'de yaptığı savaşı neredeyse gün gün ve saat saat anlatmışlardır. Tabi amaç kesin geleceğini umdukları zafer sonrası paylaşımda yer alabilmektir.

[244] Ruskoe Slovo, 25 Temmuz 1915
[245] Ruskoe Slovo, 31 Ağustos 1915

2.3. Kara Savaşları

Kara ve Deniz Kuvvetlerinin ortak operasyon yapması kararı alındıktan sonra Müttefikler hızlı bir şekilde hazırlık yapmaya başlarlar. Bu arada İngilizlerin müttefiki olan ve Türk topraklarında gözü olan Yunanistan ve tarafsız kalmaya çalışan küçük Balkan devletlerinde önemli gelişmeler meydana geliyordu.

18 Mart başarısızlığı, Yunan başbakanı Venizelos'u istifa etmeye zorlar. Çünkü kral ve onun tarafını tutanlar haklı çıkmışlar ve doğal olarak Kral Konstantin ve taraftarları sevinçlilerdi. Bu şartlarda İngiltere, yunanları tarafına çekmek amacıyla başka yöntemlere başvurur ve yunanların hayal bile etmedikleri **İzmir ve Kıbrıs toprakları konusunu açarak desteklerini almaya çalışır. Fakat bu göz kamaştırıcı tekliflere rağmen Yunanistan gene de pozisyonlarından vazgeçmez ve tarafsız kalmak şartıyla yalnızca 1000 kişilik "gönüllü lejyon" vermeyi önerir**. Müttefiklerin Bulgaristan'a gösterdikleri ilgi de az değildi. Daha Eylül 1914'te Bulgaristan'a, Dobruca'nin (Romen toprakları) bir bölümü, Romanya'ya ise Dobruca'nın telafisi olarak Macaristan da Romenlerin yaşadığı bölge vaat edilir. Daha sonra Bulgarlara, Enez-Midye hattına kadarki Doğu Trakya, ardından da Marmara denizine çıkışı sağlayan Rodosto limanı teklif edilir. Teklifleri değerlendirmeye koyulan Bulgaristan, Yunanlara Doğu Trakya konusunda itirazları olup olmadığını sorar ve Yunanistan olmadığını bildirir. Daha sonra Bulgaristan, Kavala limanı dahil, Makedonya topraklarından da kendisine bir pay talep eder. Öte yandan Alman ve Avusturyalılar da Sırbistan topraklarının büyük bölümünü önererek Bulgaristan'ı kendi taraflarına çekmeye çalışır. Bulgarları müttefiklerin yanında savaşa girmekten alıkoyan tek şey, Rusya'dan çekinmesi idi. Rusların İstanbul'u tek başına işgal etme çabaları Bulgarları rahatsız etmekteydi.[246]

Şubat 1914'te Rusya'nın Karadeniz filosu İstanbul boğazına başarısız bir saldırı düzenleyince "gürültü" kopar ve bunun sayesinde Türkler, Rusların Odessa ve Sevastopol'de İstanbul'u ele geçirmeye yönelik çıkarma hazırlıkları içinde olduklarını öğrenir.[247] Fakat bu saldırı zamanın Rus basınında çok başarılı bir operasyon gibi **"Rusya İstanbul Boğazında"** adlı haberde şöyle verilir. "Pazar günü Petrograd'a beklenmedik sevinçli bir haber geldi. Bu haber bizim Karadeniz filomuzun Bosfor'u (İstanbul boğazını) bombalaması haberidir. Şimdiye kadar

[246] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.52
[247] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.53

İstanbul hiç düşman bombasının sesini bu kadar yakından duymamıştı. Almanların vesayetinde olan Türkler bundan çok korktu. Bu mutlu haber tüm Rusya ve Hıristiyan dünyasına duyurulacak ve artık Konstantinapol'ün elimize geçmeye başladığını görüyoruz. Bizim filomuz boğazda duruyor ve Türk -Alman ittifakının onu engellemeye gücü yetmiyor ve şehri almamıza da engel olamayacaklar.

Kısa zaman önce Dardanel'deki müttefiklerimizden kötü bir haber geldi (18 Mart yenilgisi) ki haber boğazda üç gemilerinin battığı haberiydi. **"Türkler bununla sanki çölde görülen bir serap gibi mutlu oldular".** Ama artık Rus gemileri Bosfor'da bulunuyorlar ve Konstantinapol'ün kaderi belli olmaya başladı. Bizim Rus martıları artık Bosfor üstünde uçmaya başladı ve onların vaftizleri Çargrad'ın(İstanbul) alınışıyla yapılacak. Dardanel ve Bosfor cepheleri atık birleşiyor Müttefiklerimiz ve biz iki taraftan Konstantinapol'ü ele geçireceğiz.[248]

Müttefiklerin, Türkleri Çanakkale'de yok etme hırsı ve Rusların dikkatini boğazlara çekme arzusu o kadar büyüktü ki, daha önce anlattığımız İstanbul ve Sykes-Picot anlaşmaları ile İstanbul'u Ruslara vermekten çekinmezler. Daha önce de (4 Mart) topraklarla ilgili bir karşılıklı gönderilen notalar– ki 18–20 Mart gizli anlaşması bu notalar çerçevesinde imzalanır. Buna göre, "Türklere ait olan topraklardan, Ruslara şu yerlerin verilmesi öngörülüyordu. İstanbul, İstanbul boğazının batı kıyısı, Marmara denizi ve Çanakkale Boğazı, Enez-Midye hattına kadarki Güney Trakya toprakları, İstanbul boğazı ile Sakarya nehri arasındaki bölgeler, İzmit körfezinde herhangi bir yer (daha sonra belirlenecekti) ve Marmara denizindeki adalar ve Tenedos (Bozcaada)ve İmbros(İmroz) adaları." Rusya çarlığı için bütün bunlar, **'altın düşlerin'** gerçekleşmesi anlamına gelmekteydi. Bu arada belirtilmek gerekir ki, yapılan anlaşmaya göre İngiliz ve Fransızların bu topraklar üzerindeki hakları dokunulmaz kalacaktı. Anlaşma gizli olmasına rağmen genel hatlarıyla tüm devletlerce bilinmekteydi ve bu yüzden Atina ve Sofya'yı müttefikler (İtilaf devletleri) tarafında savaşa girmekten alıkoyan çok güçlü bir faktör niteliğindeydi. [249]

Daha önce de belirttiğimiz gibi Türkler, özellikle Mısır'daki hazırlıklar sebebiyle 1915 yılı Mart sonlarına doğru, müttefiklerin deniz ve kara kuvvetlerinin ortaklaşa düzenleyecekleri büyük bir operasyon hazırlıkları içinde olduklarından haberdar olur. Enver paşa yalnızca Çanakkale Boğazı'nı savunacak bir ordu (5.ordu)

[248] Novoe Vremya, 13 Nisan 1915
[249] A.K.Kalenkovski, a.g.e. , s.53

oluşturmaya karar verir. Ayrıca Rusların İstanbul boğazına, Balkan devletlerinin ise Trakya'ya saldırabilecekleri olasılığını da göz önünde bulundurur. Bu 5.ordu, Çanakkale boğazında bulunan beş tümenden oluşturulur. Enver Paşa, 1.ordunun bir bölümünün ve 2.ordunun tamamının stratejik yedekler olarak Trakya'da bırakılmasını uygun görür. Ayrıca, Çanakkale Boğazındaki tabyalar, Edirne'den getirilen eski muhasara topları ile de güçlendirilir. Karargâhını Gelibolu'da yerleştirdikten sonra Alman General Sanders, Esad paşa eşliğinde bütün Gelibolu yarımadası ve Asya kıyılarını gezerek kontrol eder. Savunma sistemi güçlendirilir; orduların yerleştiriliş şekli değiştirilip takviyeler sağlanır. Sahra birliklerin kolayca nakli için geçilmesi zor olan yar ve derelerde köprüler kurulur. Askeri birliklerin Asya yakasından Avrupa'ya hızlıca geçilebilmesi için tedbirler alınır. Düşman hava istihbaratına karşı çeşitli gizleme ve maskeleme yöntemlerine başvurulur. Sahra birliklerin eğitimine hususiyle Türklerce henüz bilinmeyen el bombalarını kullanma eğitimine büyük önem verilir. Tüm bu hazırlıklar hummalı bir acele ile yapılır. Alman-Türk karargâhı çıkarmanın Gelibolu yarımadasında yapılacağını biliyor fakat tam olarak hangi noktalarında yapılacağı konusunda bilgileri yoktu, dolayısıyla Sanders meseleyi çözmeye çalışırken şu noktalarda çıkartma yapılabileceğini tahmin eder;

- Bezik(Beşike) koyundan Kumkale'ye kadarki Asya kıyısında,
- Yarımadanın boğaz girişinden Saros körfezine kadarki batı kıyısında,
- Saros körfezinde (büyük ihtimalle Bolayır Bölgesine).

General L.V. Sanders bu tahminleri gereğince hazırlıklarını hızlı bir şekilde tamamlamaya gayret etmiştir.[250]

Tüm komutanlara hazırlıklar ile ilgili şu talimatlar verilir;

1) Sahilin, çıkarma için en elverişli yerlerinin güçlendirilmesi (örn, su altına dikenli tellerin çekilmesi vb),

2) Bu noktaların öncü bölüklerle savunulması,

3) Çıkarma yapıldığı takdirde öncü birliklerin esas birlikler gelene kadar düşmanı yavaşlatmaya çalışmaları.

Alman General L.V. Sanders tarafından yapılan savunma planları günümüzde bazı askeri uzmanlar ve tarihçiler tarafından eleştirilmektedir. Bu eleştirilerin en önemli kısmı ise kıyılarda çok az kuvvet bulundurularak düşmanın kıyıya ayak

[250] A.K.Kalenkovski, a.g.e. , s.54

basmasına izin vermek ve sonra karaya tutunan düşmanı denize dökmek için on binlerce asker kaybının yaşanmasıdır. Halbuki düşmanın kıyıya ayak basmasına izin verilmemeliydi şeklinde bazı görüşler ifade edilmektedir. Bu konuyla ilgili olarak, Rus basınında Londra kaynaklı "**Çıkartma Harekâtı'nın Ayrıntıları**" adlı bir haberde ise şu yorumlar yer almaktaydı. "Bir Londra gazetesi muhabiri Çıkartma harekâtının ayrıntılarını anlatıyor. Çıkartma 5 ayrı noktada yapılıyordu. Kıyılar öncelikle gemilerce bombalanıyor ve sonra hızlıca askerler indiriliyordu. Gemilerden ayrıca indirme anında makineli tüfek ateşi ile kıyılar taranıyordu. Kıyıda suyun fazla derin olduğu yerlerde botlar yardımı ile indirme yapılıyor ve kıyıda liman türü yapılar oluşturuluyordu. Oysa Türkler bu çıkarma anında önce sessiz kalıyor ve tam askerler çıkarken ateş ediyorlardı. Bu yüzden ilk anda çok kayıplar oluyor ve çok az asker kıyıya ulaşabiliyordu. Bu şekilde indirme bize çok büyük kayıplara mal olacak gibi görünüyor. **Bu sebeple kıyı filo tarafından tamamen canlı kalmamacasına bombalanmaya başlandı**."[251]

General Hamilton'un resmi raporlarında sunduğu operasyon planları genel olarak şöyle izah edilebilir. Hamilton Saros körfezinin güneyinde çıkarma için uygun yerler arıyordu. Helles burnu yakınlarındaki plajlar bunun için gayet elverişli idi. Planın genel fikri, Gelibolu'da çıkarma yapılarak oradaki kale ve bataryaları ele geçirmek, böylece filoya boğazı geçme konusunda kolaylık sağlamaktı. Kale ve bataryaların ele geçirilmesi durumunda işler kolaylaşacak, zira Avrupa yakasındaki bataryalar elde iken Asya'daki bataryalar zorlanmadan imha edilebilecekti.[252] Rus basınındaki bir habere göre, "Midilli'den bildiriliyor ki, 20 Nisanda birleşik devletlerin filosu boğazın girişindeki Türk bataryalarını bombalamış. General Yan Hamilton kolordusu ve kendi emrindeki birliklerin hazır olduğunu bildirmiş. Bu Kolorduya en iyi askerler giriyor, bu zamana kadar savaşta hiç olmayan Fransız koloni askerleri de Hamilton'un ordusunda yer alıyorlar. …Dedeağaçtan bildiriyor; Müttefik filosunun Türkleri bombalaması sürekli bir şekilde devam ediyor. **Dardanel'de yakın zamanda savaşın müttefiklerin zaferi ile bitme şansı büyük bir ihtimal**."[253]

General Hamilton'a göre, ilk olarak ele geçirilmesi gereken noktalar şunlardı;

[251] Ruskoe Slovo, 11 Mayıs 1915
[252] A.K.Kalenkovski, a.g.e. , s.56
[253] Ruskoe Slovo, 23 Nisan 1915

1) Kerevizdere, 2) Açi Baba(Alçıtepe) tepeleri, 3) Kilitbahir kalesi. Sonraları General Hamilton bunlara "geçilmesi neredeyse imkânsız noktalar" diyecektir. Çıkarmanın zorlukları General Hamilton'u durduramaz ve Yarımadanın güneyindeki tüm plajlarda aynı anda çıkarma düzenleyerek başarıya ulaşılacağını düşünür. Daha sonraları General Hamilton raporlarında "Çıkarma yaptığımız 'Tiyatro sahnesi' eşi benzeri olmayan zorluklarla doluydu. Koylar o kadar dar ya da Türklerce o kadar güçlendirilmişti ki, serbestçe manevra yapabilen düşmanın ataklarını püskürtebilecek büyüklükte orduların sürülmesi, art arda yapılan 2-3 çıkarma ile mümkün olmadığı ortaya çıktı. Ayrıca diğer yerlerde de gösteri çıkarmaları düzenlemek gerekiyordu ki bu da, ordularımızın parçalanmasına neden oldu." şeklinde açıklamalar yapacaktır.[254]

1 Nisan 1915'te General Hamilton karargâhı ile birlikte Mısır'dan ayrılarak Lemnos (Limni) adasına gider. Burada Amiral De Robeck'le buluşup birlikte planının son detaylarını görüşürler. General Hamilton'un çıkarma kolordusu aşağıdaki ordulardan oluşmaktaydı:

1) 29.İngiliz piyade tümeni,

2) Anzak tümenleri henüz oluşturulma aşamasında idi,

3) İngiliz Kraliyet deniz piyade tugayları,

4) General D'Amade'nin Fransız tümeni. Rus basınında bununla ilgili Paris kaynaklı "Çanakkale'ye Saldırı" başlıklı bir haberde, " Kuzey Afrika'daki Fransız birlikleri, oradaki ülkelerden ve Cezayir'den toplanan askerlerden oluşmakta ve başlarında General D'Amade bulunan bu kolordu'ya doğu'ya doğru ilerleme emri verilmiş olup, orada deniz kuvvetlerine katılarak Çanakkale cephesine hareket edeceklermiş."[255]

Bunların haricinde ayrıca şu kuvvetler de işler yolunda gitmediği takdirde kullanılabilecekti;

1) 42.İngiliz piyade tümeni
2) 10. ve 11. Hint piyade tümenleri (Mısır'da oluşturulma aşamasında bulunmaktaydılar).

Fakat başlarda General Hamilton sadece beş tümenden faydalanabilme imkanına sahipti; 29.piyade tümeni, deniz piyade tümeni, iki Anzak tümeni (Anzak süvari birlikleri buna dahil) ve bir Fransız tümeni. Yaklaşık olarak toplam 81 bin kişi ve 178 top. Kuvvetleri karşılaştırdığımız zaman hemen hemen birbirine yakın

[254] A.K.Kalenkovski, a.g.e. , s.57
[255] Ruskoe Slovo, 13 Mart 1915

olduklarını görebiliriz. Avantaj, serbestçe manevra yapabilen ve beklenmedik yerlerde ani ataklar düzenleyenlerin yani müttefiklerin elindeydi.[256]

Hem Türk hem de müttefik orduları taktik bakımından genel olarak yeterince hazırlıklı olmayıp sadece Fransız tümenleri iyi hazırlıklı sayılırlardı, ayrıca 29.İngiliz tümeni de kaliteli askerlerden oluşturulmuştu. Filonun boğazdan Kilitbahir ve Çanakkale'ye kadar geçişini sağlamak amacıyla General Hamilton, esas darbeyi 29.tümen ve Anzak'lar sayesinde yarımadanın güney ucunda yapmayı planlıyordu. 29.tümenin V,W ve X plajlarında; Anzak'ların ise Kabatepe'de çıkarılması öngörülüyordu. Aynı zamanda Türkleri oyalamak için şu yerlerde gösteri çıkarmaları yapılacaktı: 1) 29.tümen ve deniz tümeni birlikleri ile S ve Y plajlarında, 2) Fransız tugayı ile Asya kıyılarında Kumkale'de 3) Filo ve Yunan lejyon birlikleri ise Saros körfezinde. Her bir çıkarma öncesinde kısa bir bombardıman düzenlenecek, çıkarma esnasında ise birlikler filo ateşi ile korunacaktı.

Çıkarma ordularını taşıyan gemilerin operasyondan 2 saat öncesine kadar yarımadanın önüne gelmeleri kararlaştırıldı. Orada kayık ve hafif taşıtlara geçilecek ve şafakta filo koruması altında kıyılara yanaşılacaktı. Saat 05.00'te filo kıyılara ateş açacak, 05.30'da her iki yakada aynı anda çıkarma gerçekleşecekti. Çıkarmanın 25 Nisan'da yapılması öngörülüyordu. Gelibolu'da karaya çıktıktan sonra derhal Kritiya'ya (Kirte) saldırılacaktı.[257]

23 Nisan akşamı Tenedos'a (Bozcaada) ilk gemiler gelir. Filonun bir kısmı Türklerin dikkatini başka tarafa çekmek üzere Enez ve Bolayır körfezindeki istihkâmları topa tutar. Bununla ilgili olarak geçen Atina kaynaklı haberlere göre; "Müttefiklerin bombardımanları aralıksız devam ediyor. Saros körfezi üzerinden Çanakkale boğazının iç kısımlarındaki kale ve bataryalar bombalanıyor ve ayrıca Kepez üzerinde uçuş yapan Müttefik uçakları bombalama yapıyorlar." ayrıca "Daily News" gazetesinin haberine göre dünyanın en büyük zırhlı gemisi olan Kraliçe Elisabeth gemisi aktif olarak bombalamalara katılmakta yarım saatte yaklaşık 150 top mermisi göndermekte. Yine Nisan ayında Enez kıyılarına çıkarma yapan Müttefikler bazı köyleri işgal ederek denizden yaklaşık 20 km içeri girdiler ve 8 bin Türk askeri esir olarak alınmış. Nisan ayındaki müttefik çıkarmalarının birinde kurnazca savaş hileleri kullanılarak, **Önce gemilerin bombalayarak dövdüğü yerlere, savaş malzemesi yüklü 1000 kadar eşek çıkarıldı. Bu bir yanıltma**

[256] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.58
[257] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.59

taktiği olup esas çıkarma başka taraftaydı. Eşeklere hücum eden Türk birliği kolaylıkla yok edildi. "Türkiye'de Panik" başlıklı haberde Türklerin, Çanakkale'ye yapılan saldırının yenilenmesi sebebiyle panik yaşadığını ve cepheye asker götüren gemi ve tren trafiğinin arttığını ve Türklerin kendilerini savunmak için tüm güçlerini topladıkları yazılmaktadır." [258]

Avrupa yakasının en tehlikeli yerinde çıkarma düzenlemek için 29.tümen birlikleri ve bir deniz tugayı tahsis edilmişti. Komutanları General Hunter Watson idi. Tam saat 05.00'te İngiliz gemisinden Avrupa kıyısına ilk mermi fırlatılır; aynı anda Fransızlar da kendi filoları desteğinde Asya yakasında operasyona başlarlar. Almanlara göre düşman çıkarması bir kaç hafta daha önce olsaydı sonuç çok farklı olabilir ve Türkler hazırlıksız yakalanmış olurdu. Seddülbahir'e yapılan çıkarma Türkleri çok şaşırtır, çünkü onlar burada ufak bir gösteri operasyonu bekliyorlardı ve Türk kuvvetlerinin çoğu Saros körfezinde, Bolayır ve Maydos yakınlarında mevzilenmiş haldeydi. Zira asıl tehlikeli noktaların buralar olduğunu sanıyorlardı.[259]

Rus basınında "**General Hamilton'un Ordusunun Çıkarması**" başlıklı bir makale o zamanki durumu Rusların bakış açısıyla şu şekilde özetlemekteydi. "Britanya Amiralliğinin haberlerine göre, 25 Nisan'da müttefik kuvvetleri Gelibolu yarımadasında çıkarma yaptılar. Çıkarma operasyonları gerekli teçhizatla donatılmış ve yeterince uzun rıhtım hattına sahip olan limanlarda hızlı biçimde yapılabilir. Gelibolu'da ise teçhizat olmaması bir yana çıkarma neredeyse düşman ateşi altında yapılıyordu. Böyle şartlarda askerlerin ve özellikle ağır topçuların karaya çıkarılması nispeten yavaş ve çok zor gerçekleştirilebilir.

Çıkarma yeri olarak Gelibolu'yu seçen General Hamilton hedefe en kısa yoldan ulaşmak niyetindeydi. Hem Türklerin Bolayır mevzilerine hem de Çanakkale'nin kaleleri ve tabyalarına müttefikler bundan böyle arkadan saldıracaklardı. Gelibolu'nun genişliği 12 km'yi geçmez dolayısıyla müttefikler Türk mevzilerine birkaç saatte ulaşırlar. Düşman tarafından güçlendirilen yerlerde çıkarma yapmak riskliydi. Saros körfezinin kıyılarıçıkarma için çok uygun bir haldeydi. Ayrıca müttefik zırhlıları Saros körfezinden Gelibolu'nun her tarafını ateşe tutabilir, dolayısıyla Türkler savunma hatlarını ölçüde kuramazlardı.

Bükreş ve Odessa'dan gelen haberlere göre, Alman General Sanders hummalı bir suretle kuvvetleri Enez'e yığmaya başlamış. Mamafih, Gelibolu'da zaten Türk

[258] Ruskoe Slovo, 30 Nisan 1915
[259] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.60

güçlerinin yoğunluğu az değildi; bunlar kıyıya yakın yerlerde mevzilenmiş halde idi. Londra'da bulunan "Barış Bürosu"nun ilettiklerine göre, çıkarma aniden birkaç yerde başlamış. Sabaha karşı kuvvetlerin önemli bir kısmı çıkarılmış ve derhal saldırıya geçilmişti.

Zırhlıların ortaya koyabilecekleri "ateş duvarı" çıkarma esnasında Türkler tarafından herhangi bir saldırı yapma ihtimalini ortadan kaldırıyor. **Her ihtimalde de önümüzdeki günler Gelibolu'da çok şiddetli çatışmalara şahit olacak.** Güvenilir Atinalı ve Sofyalı kaynaklardan gelen haberlere bakılırsa, Türk tarafında Nisan ayı başlarına doğru Gelibolu yarımadasına başında Esad paşanın olduğu 40 bin askerlik bir ordu yığılmış durumdaydı. Türkler orduya kısa sürede takviye sağlama imkânından yoksundurlar. Denizden yardım ise gemilerinin az ve güçsüz olma sorununa takılıyor çünkü taşıtlarının önemli bir kısmı daha önce Rus amiral Ebergard'ın filosu tarafından yok edildi. Öyleyse, General Hamilton Gelibolu'yu el geçirmek için çok geniş avantajlara sahip haldedir. Avrupa yakasında Çanakkale boğazı tabyaları arkadan ele geçirildiği takdirde Asya yakasındaki kaleler ve bataryalarının uzun süre dayanmalarına imkân yok.

General Hamilton, Gelibolu'nun sadece Avrupa yakasına çıkarma yapmakla yetindi mi? yoksa Asya yakasına da mı? asker çıkardığı konusu henüz bizler için meçhul. Türkler ise Truva ve İzmir'de olmak üzere 2 yerde asker çıkarması bekliyorlar galiba. İzmir'de çıkarma yapılırsa sadece gösteriş amaçlı yapılabilir çünkü İzmir'in operasyon üssü olarak kullanılması başkente uzak olması nedeniyle güçtür. Basına sızan küçük haberlere göre, Çanakkale'nin Asya kıyılarını savunmak üzere Türkler, Truva'da da 30 bin kişilik bir ordu yığmışlar. Bu rakam abartılmışa benziyor zira Türkler Marmara denizi kıyılarına 200 bin askeri zor toplarlar herhalde ki zaten yarısı İstanbul ve İstanbul boğazını korumak üzere Goltz paşa idaresine verilmişti. Daha önceki haberlere bakılırsa, General Sanders'in komuta ettiği 5.ordu 80 bin kişi kadardır, fakat bu rakama Güneybatı Trakya garnizonları ve Edirne'nin güneyinde bulunan yedek kuvvetler de dahil edilmiş. General Hamilton'un ordusunda bulunan asker sayısı bilinmiyor, ama şüphe yok ki General Sanders'in ordusundan çok daha fazla ve müttefiklerimizin zaferine az kaldı."[260] Tabi yine çok açık bir biçimde Müttefiklerin kazanacağı umudunu taşıyan ve bu kez mutlaka zafer gelecek anlayışıyla kaleme alınan bir yorumla karşı karşıyayız.

[260] Ruskoe Slovo, 28 Nisan 1915, V. Mihaylovskiy, imzalı makale

25 Nisan 1915 Saat 05.00'te General L. V. Sanders'a düşman çıkarmasının Bezik(Beşike) koyunda başladığı, Kumkale yakınlarında 3.piyade tümeni ile Fransız kuvvetleri arasında çatışma sürdüğü iletilir. Ayrıca, İngiliz filonun büyük çaplı toplarla sürekli olarak kıyıları ve cephe gerisini bombaladığı; Seddülbahir, Arıburnu, Zığındere, Morto Koyu ve Kabatepe yakınlarında çıkarma yapıldığı bildirilir.[261]

Basında çıkarma harekâtı ile ilgili olarak ilk çıkan haberlerden birinde "İngiliz filosu Smirna'yı (İzmir) yeniden bombaladı. Ayrıca müttefik filosu Saros körfezini bombalayarak bazı düşman bataryalarını yok etti. Müttefik uçakları Maydos şehrini bombalayarak birçok Türk askerini öldürdü. Müttefikler Kabatepe, Suvla, Seddülbar (Seddülbahir) ve Kumkale olmak üzere dört noktadan karaya asker çıkardılar. **Müttefik kuvvetlerinin en önemli hedefleri Avrupa kıyılarında Kilitbahir'i ve Asya kıyılarında Çanakkale'yi ele geçirmektir.** Pazar günü Gelibolu yarımadasına karşı denizden ve karadan yapılan saldırı çok kararlı bir saldırıydı. Resmi haberlere göre müttefik askerleri hızla Kilitbahir'e doğru ilerliyorlar. Müttefiklerin 25 büyük ve 50 küçük gemiyi de karadaki askerlerin operasyonunu denizden desteklemekte ve Türk siperlerine bomba yağdırmaktadır."[262]

Yine zamanın Rus basınında V.Mihaylovski imzalı **"General Hamilton'un Birinci Operasyonu"** adlı bir makale de "Birleşik İngiliz ve Fransız ordusunun Çanakkale'deki çıkartmaları çok hızlı ve başarılı geçmektedir. Türklerin Çanakkale ve çevresindeki kuvvetlerinin toplam sayısı yaklaşık olarak 85 bin civarında olduğu tahmin edilmekte olup bunların 50 bini Gelibolu'da ve 35 bini Asya tarafında bulunmakta. **Müttefiklerin esas çıkarma yeri belli olduktan sonra Alman General L.V. Sanders paşa yedek kuvvetlerini oraya sürmeyi bekliyor**. Fakat Türklere bu yedek kuvvetleri cepheye sürmek için zaman gerekiyor ve bu yüzden General Hamilton bundan yararlanmak için acele etmektedir. Gelibolu'daki yapılacak operasyonlarda müttefiklerin başarılı olmasını sağlayacak faktörlerden biri de Gelibolu yarımadasının her tarafını bombalayabilen güçlü filonun desteği olacaktır. Son zamanlarda müttefikler Türklerin dikkatlerini dağıtmak amacıyla Enez kıyılarına çıkarma ve İzmir'e şiddetli bombardıman yapmışlar. Türkler müttefiklerin çıkarma yapacağını bildikleri halde yeterince hazırlanamamış ve çıkarma yapılırken

[261] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.60
[262] Ruskoe Slovo, 28 Nisan 1915

hiçbir şey yapamamışlardır. Onların kıyılara koydukları dikenli teller hiçbir işe yaramamıştır.

Müttefik güçleri çıkarmadan sonra hızla ilerlemeye başladılar Asya kıyısında Fransız birlikleri Türkleri yenerek onları gerilere püskürttüler ve çok kayıplar verdirdiler ve 500 den fazla Türk askerini esir aldılar. Avrupa kıyısında da müttefikler çıkarma yaptıkları yerlere yerleşerek ilerlemeye devem ettiler. **Boğazın giriş kısmında her iki taraf da müttefiklerin eline geçmiş durumda. İngilizler hızla cephe çizgisinden 12 km içerde olan Kilitbahir kalesi ve yanındaki bataryaları ele geçirmek için ilerliyorlar. Fransızların yolu daha uzun olup, onlar Anadolu kıyılarını kat ederek Kepez burnuna doğru ilerleyecekler. Müttefiklerin zırhlı gemileri boğazın geniş kısmına girerek her iki tarafı da bombalıyorlar. Filo ile Kara ordusunun birlikteliği müttefiklere kesin ve hızlı bir zaferi getirecektir. Buna şüphe duymamak gerek.**" [263] şeklinde bazı haberler ve temenniler dile getirilmiştir.

Esas çıkartmayı Bolayır'da bekleyen General Sanders oraya gider. Yolculuk yaparken geçtiği yerlerde çıkarma yapan müttefik gemilerinin hafif olduğunu, sadece ufak çıkarma operasyonları düzenlendiğini fark eder. Bu durum onun, esas çıkarmanın tahmin ettiği yerde yapılacağı konusundaki kanaatini pekiştirir.

Bu konuda bizim kaynaklarda şu ifadeler gözüzümüze çarpmaktadır. Zira 25 Nisan'da çıkarmanın başlamasına rağmen Beşinci ordu komutanı olan Alman General Liman Von Sanders, hala düşmanın esas olarak nereden büyük kısmıyla çıkarma için yükleneceğini kestirememişti. O, hala müttefiklerin, yarımadanın en dar yeri olan Bolayır kıyılarına saldırıyı bekleyerek 5. ve 7. tümenleri elinde tutuyordu. Güneydeki harekâtın gelişmesi karşısında, 3. kolordu komutanı Esat Paşa'yı kuvvetlere komuta etmek üzere Maydos'a (Eceabat) göndermişti. Esat Paşa ise anılarında bu olayı şöyle anlatır. " …. Gelibolu karargâhında bulunan Beşinci Ordu komutanı Liman Von Sanders Paşa'ya bilgi vermek üzere telefonla kendisini aradım. Cevap alamadım. Ordu karargâhı kurmay başkanı Kazım bey'e (İnan) telefon ettim. Kazım bey Liman Von Sanders'in Saros körfezine gitmekte olduğunu, haber aldığı düşman gemilerine, büyük önem verdiğinden gözüyle görebilmek için Bolayır sırtlarına gittiğini söyledi. Bir taraftan durumu bildirmek, gerekli emirleri almak üzere aynı zamanda Eceabat'a çabuk gidebilmek için bir araç istemek üzere otomobil

[263] Ruskoe Slovo, 1 Mayıs 1915, V. Mihaylovskiy, imzalı makale

ile kendisini aramaya gittim. Bolayır'a yaklaştığımda yanında yaveri olduğu halde bir çalının arkasında düşman gemilerini seyrederken buldum. Otomobilimi bir sırtın arkasına bıraktım, yürünmeye başladım. Beni görünce düşman görür korkusuyla telaş kapılarak "Yere yat!" işaretini verdi. Bunun üzerine yere yatmak zorunda kalarak sürüne sürüne yanına gittim. Düşman birçok taşıt ve savaş gemisiyle Bolayır karşısında durmaktaydı. Fakat güvertelerinde asker çıkarma belirtileri görülmüyordu. Bunun üzerine kendisine; " **Asıl çıkarmanın Arıburnu ile Seddülbahir'de başladığını ve Saros körfezi'ne gelen bu gemilerin bir gösterişten ibaret olması muhtemel bulunduğunu"** söyledim. Bir an önce Eceabat'a gidip duruma el atabilmek için emrinde bulunan şirket vapurunun geçici olarak emrime verilmesini rica ettim. Düşman hakkındaki görüşümü yerinde buldu, karargâha dönüşe karar vererek, şirket vapuruyla Eceabat'a gitmeme izin verdi. Yalnız kendisinden yapılacak hareket konusunda hiçbir talimat alamadım." şeklinde durumu anlatmaktadır.[264]

Öğleyin Maydos'a gelen Esad Paşa derhal Arıburnuna geçer. Burada 19.piyade tümeni komutanı Mustafa Kemal'i bulup bütün birliklerini Arıburnuna sürmesini emreder ve böylece Anzaklara karşı 19.tümenin tamamı sevk edilmiş olur. Burada Rus kaynaklarında M.Kemal ile ilgili ilginç bazı bölümler vardır. "Mustafa Kemal, Avusturalya ve Yeni Zellanda'lıların Kabatepe'den çıkarma yaparak hızla Conkbayırına doğru ilerlemeleri üzerine, hızla emrindeki birliklerle birlikte hareket ederek onların önünü keserek durdurmayı başarmış ve Avustralya-yeni Zelanda birlikleri 5000 insan kaybetmiş Türkler ise M. Kemal sayesinde hazırlıksız yakalanmanın bedelini ödemekten kurtulmuşlardır. Yine M. Kemal, Ağustos ayındaki savaşlarda Suvla bölgesinden çıkarma yaparak Anafartalar'ı ele geçirmek isteyen İngilizlere karşı çok başarılı savaşlar yaparak onları başarısızlığa uğratmıştır."[265] Aynı zamanda da 9.tümenin kalan yedek birlikleri yarımadanın güneyindeki plajlara gönderilir. Çok geçmeden Esad paşa acilen takviye talep eder; bunun üzerine General Sanders, hala esas çıkarma yeri konusunda tereddüt geçirmekle beraber 7.tümen taburlarından ikisini Maydos'a yollar.[266]

<u>Y plajında çıkarma (Zığındere):</u> Buradaki gösteri çıkarmasının amacı düşmanı oyalamak ve düşmanın ordularını Seddülbahir ve Kritiya'ya (Kirte)

[264] *Esat paşa'nın Çanakkale Hatıraları*, Yayına haz. İhsan Ilgar, Nurer Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul 2003, s. 45-46
[265] A.B.Şişov, a.g.e. s. 530
[266] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.61

aktarılmasını önlemekti. Hamilton'un belirlediği noktada elverişli şartlar bulamayan İngiliz komutan Mathews, birlikleri ile Zığınderenin kuzeyine çıkar ve Arıburnu eteklerinde çıkarma yapar. Amacı, X plajında çıkarma yapanlarla birleşmekti, fakat 9.Türk tümenin öncü birlikleri Zığındere ağzında mevzilenerek güneye inmesini engeller. O zaman Mathews, Seddülbahir ve Kritiya'ya(Kirte) giden yolları kontrol etmek amacıyla bu yollar üzerinde bulunan tepeleri ele geçirmeye niyetlenir. Birkaç km ilerledikten sonra saldırıya uğrar. Ağır kayıplar vererek sahile doğru geri çekilir. Buradan da 26 Nisan gecesi geri çekilirler. Buna rağmen Hamilton yazılarında bu müfrezenin misyonunu başarılı bulduğunu, zira Türk ordularının bir bölümünü oyaladığını belirtir. Hâlbuki asıl olaylar yarımadanın güneyinde gerçekleşiyordu.[267]

S plajında çıkarma(Morto Koyu): Burada yapılan çıkarma da gösteri niteliğinde idi. Morto koyu Türk siperleri ile çevrili idi. Eski Hisarlık tepesinde makineli tüfekli birkaç Türk takımı (26.alayın 3.tabur birlikleri) bulunmaktaydı. Komutan Kesson'un üç bölüğü (29.piyade tümen birlikleri) Türklerin şiddetli ateşine rağmen 8.30'a doğru ilerlemeye başlarlar. Arazinin coğrafi şartları filo desteği için gayet elverişli idi. Daha sonra komutan Kesson'un birlikleri, Eski Hisarlık yakınlarında siperler kazdılar ve defalarca Türk saldırılarını geri püskürttüler. Öbür gün yani (26 Nisan) Türklerin çok şiddetli saldırısına maruz kalan müfreze filo desteği sayesinde zorlukla sadece kıyıda zorlukla tutunmayı başarır.

V plajında çıkarma(Ertuğrul Koyu): Esas darbenin burada yapılması öngörülüyordu. Coğrafik şartlar çıkarma bakımından son derece olumsuzdu. Buradaki Türk pozisyonlarını ön bombalama yapmadan ele geçirmek imkânsızdı. Şafak öncesinde oluşan sis ise bombalamayı zorlaştırmaktaydı. İngilizlerin üç avcı bölüğü ve bir deniz piyade takımı kayıklara, üç tabura yakın kalan birlik ise (29.tümenin 88.tugayı dahil) 'River Clyde' kömür gemisine geçer. Yarım saatlik kıyı bombalamasının ardından kayıklar römorkörlerce (her bir römorkör 4 kayık çekmek üzere) hızlı şekilde kıyıya yaklaştırıldı. "River Clyde" kömür arkadan takip ediyordu. Türkler filonun ateşine karşılık vermez ve Helles burnu yanından geçmeye izin verir, fakat müttefik birlikler küreğe geçer geçmez şiddetli ateş açarlar. Askerler kıyıya çabucak çıkmak için kendilerini suya atar ancak su altında çekilen dikenli tellere takılıp boğuluyorlardı. Birkaç dakikada 1. çıkarma birliklerinin tümü yok edilir. Türklere karşılık olarak sadece "River Clyde"'de bulunan on makineli tüfekten ateş

[267] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.62

açılır. "River Clyde" plaja yaklaşır yaklaşmaz I.çıkarma birlikleri kendilerini dışarı atar ama önde bulunan iki bölük birkaç dakikada yok edilir, üçüncü bölükten hayatta kalanlar ise karaya çıkıp kum tepecikleri arkasında saklanırlar. Bu arada muhtemelen iyice sabitlenmeyen kayıklar suların akımına kapılarak yavaş yavaş Helles burnu yanından geçer. Buradan açılan ateşle kayıklarda bulunan askerlerin hepsi komutan Nepir dahil olmak üzere öldürülür. Bu arada saat 10.00 olmuştu ve çıkarma durdurulur. Demirden gövdesiyle "River Clyde" iyi bir sığınak vazifesini yerine getirmekteydi. Ama İngiliz birlikleri bu sığınakta sıkışıp kalmış ve uzun süre çıkamamışlardır. River Clyde gemisini kullanarak yapılmaya çalışılan Çanakkale'deki savaş hilelerinden birisi olmuş ama pek başarılı olmamıştır. O ana kadar müttefikler yalnızca Türk öncü birliklerine karşı savaşmaktaydı. Saat 13.00'te Maydos'tan 26.alayın (9.Türk tümeninden) geride kalan birlikleri de gelerek öncülere destek verir. Burada İngilizlerin durumu çok zordu, destek sağlayabilecek tek bir unsur filo idi, fakat yakında sadece 'Albion' gemisi bulunmaktaydı. Albion'a da 'ateşi kes' emri verilmişti, zira Morto koyunda kıyıya çıkan müttefik birlikleri onun mermilerinden zarar görmek durumundaydı.[268]

Saat 14'de gemiler tekrar kıyıyı bombardımana başlar, bu fırsattan yararlanan "River Clyde"' de sıkışmış olan birlikler ufak birlikler şeklinde karaya çıkar ve Seddülbahir yakınlarında hendekler kazıp W ve S plajlarında çıkarma yapanlardan tamamen ayrı bir şekilde mevzilenirler.

W ve X plajlarında çıkarma(Teke Koyu): W plajı V plajı ile hemen hemen aynı coğrafik özelliklere sahipti. Bu Plajlarda da Türkler tarafından dikenli teller çekilmiş, ayrıca kumlara ve denize lağım bombaları döşenmişti. Tepe ve kayalar Türk ordularınca tahkim edilmişti. Sabah meydana gelen sis gemilerden bombalamayı zorlaştırmaktaydı. V plajında olduğu gibi burada da Türkler ilk başta sessizdi, fakat kayıklar kıyıya yaklaşır yaklaşmaz çok şiddetli ateş açarlar. Ağır kayıplar veren öndeki birlikler ancak sabah 06.00'ya doğru karaya çıkmayı başarır. Birçok asker dikenli tellere takılarak ya da ağır askeri teçhizat yükü yüzünden boğularak ölürler. General Hamilton'un hatıralarında, "…Tekeburnu aynen bir kapana benziyordu ve ordular, "River Clyde"'den çıkarma yapanlarla birleşmek üzere harekete geçer geçmez yeniden dikenli teller ve lağım bombalarına takılarak ağır kayıplar vermişlerdi."şeklinde çıkarmanın zorluklarını anlatmıştır.[269]

[268] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.63
[269] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.64

Makineli tüfekler ve toplarla ateş eden Türkler o kadar zarar vermekteydi ki çıkarma yapan ordular durmak zorunda kalır. Sadece X plajında karaya çıkan ufak müfrezenin direnci müttefikleri tamamen yenilgiye uğramaktan kurtarır. Alaca karanlıkta çıkarılan taze birlikler sayesinde Türklerin saldırıları geri püskürtülür fakat kıyıda ilerlemek olanaksızdı. Karanlığı fırsat bilen İngilizler zor durumda bulunan ve Türklerin hücumlarını püskürtmeye çalışan müfrezelere erzak sağlarlar. İngiliz komutanlığı, Lemnos'ta(Limni) bulundurduğu tüm yedek birlikleri buraya sevk eder. (S,W ve V plajlarına). Aynı zamanda o ana kadar İskenderiye'de bulunan Hint kolordusu acilen çağrılır. **İlk günler de yaşanan ağır kayıplara rağmen operasyonun devamı kararlaştırılır**.[270]

Kabatepe'de çıkarma: Burada Anzak'lar, 9.Türk tümeninin ateşi altında çıkarma yapar. Anzak'ları, müttefik filosu beş linkor ve bir kruvazör ile kıyıları bombalama yaparak destekler. Birlikler belirtilen noktaya gece karanlığında varır. Çıkarma için uygun bir yer bulamayınca ordu sahil boyunca kuzeye çıkar ve kayalarla çevrili bir plaj karşısında durur ki burası Kabatepe'nin kuzeyinde bulunan çıkarma için en uygunsuz yerlerdendi.(Anzaklar yanlışlıkla Arıburnu yarlarının olduğu yere çıkarma yaparlar.)

İngilizlerin niyeti ortaya çıkar çıkmaz plaja acele ile gelen Türkler, müttefikleri topa tutar. Filo desteğindeki Avustralyalılar, Türk öncü birlikleri ile çatışmaya girer ve saat 9.00'a doğru kayaların denize bakan yamaçlarını ele geçirirler. Fakat o arada öncü birliklerinin yardımına Yarbay Mustafa Kemal komutasındaki 19.Türk piyade tümeni birlikleri yetişir. Anzak'lar önceden hazır hale getirilen pozisyonlarda mevzilenen Türklerin şiddetli bir direnişi ile karşılaşır. Öğleden sonra Maydos'a gelen Esad paşa, Mustafa Kemal'in bu davranışını takdirle karşılayarak 19.tümenin kalan birliklerini de Anzak'lara karşı sevk eder. Anzak'ların 12000 kişilik ordusu 1500x500 m'lik alanda yığılıp ilerlemeye çalışıyor, fakat bu çabaları ağır kayıplarla sonuçlanıyordu. Çok geçmeden bu kayıplar 5000 kişiyi bulur; tıbbi imkânlar yeterli değildi.

Mustafa Kemal kendi isteğiyle saat 10.00 sularında beş taburuyla saldırıya geçer. Bu Cephede mayıs ayının ilk haftasındaki savaşlarda Türkler 14000 bin Müttefikler ise 10000 asker kaybetmişlerdi. Buna rağmen Türkler başarıyla savunma

[270] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.65

yapmaya devam ediyorlardı. Buradaki savaşlarda kendi kabiliyetini gösteren bir komutan vardı ki onun adı Mustafa Kemal idi."[271]

Yine Rus kaynaklarında M.Kemal ve onun Çanakkale'de yaptıkları ile ilgili ve o sırada Türk kuvvetlerinin komuta kademesinde yaşanan bazı anlaşmazlıklar hakkında şunlar anlatılır. "Çanakkale'de Türk ordusunun komuta kademesine meydana gelen bir anlaşmazlık sırasında M. Kemal, Savaş Bakanı Enver paşa'ya yazmış olduğu mektupta, Alman General L.V. Sanders'in Türk askerinin karakterini ve gücünü tanımadığını, buna karşın her geçen gün düşmanın gücünü arttırdığını, ani taarruz yapma isteğinin reddedildiğini ve başarısızlıkta Alman subayların durumu anlamamasının büyük rolü olduğunu ifade etmiştir. Onun bu mektubunu öğrenen ve buna çok kızan General Sanders, ona saldırı görevi vermiş ama o başarı sağlayamamıştır. Cepheye teftişe gelen Enver Paşa herkesin yanında M. Kemal'e kızmış ve hemen taarruz ile düşmanın denize dökülmesi emrini vermiştir. Bu sırada ordudaki üst düzey konuta kademesinde büyük huzursuzluklar yaşanmaktadır." yine aynı eserde bir başka yerde "M. Kemal, Alman General L.V. Sanders'ten takviye kuvvetler istemiş, General Sanders ise daha önceden M. Kemal ile araları bozuk olmasına rağmen hiç itiraz etmeden takviye birkikler vermiş ama M. Kemal'in sorumluluk alanını genişletmiştir. Bunun üzerine M. Kemal bu kadar kuvvetle bunun başarılamayacağını ifade etmiş ve kabul etmemiştir. Buna çok kızan General Sanders onu emirlere karşı geliyor diye Genelkurmay'a şikâyet etmişse de bu sırada cepheye gelen Talat Paşa onları sakinleştirmiş ve M. Kemal'in sorumluluk alanı daraltılmıştır. Yine de Türk Genelkurmayından M. Kemal'e uyarı yazısı gelmiştir. Savaş Bakanı olan Enver Paşa, M Kemal'i pek sevmemesine rağmen onun askerliğine hep güvenmiş ve ona önemli görevler vermiştir."[272]

Türkler hem karaya çıkmış olan hem de çıkmakta olan askerlere ateş ediyorlardı. Çıkartma yapmaya çalışan birçok kayık batırılır. Nagara(Nara Burnu) yakınlarında bulunan Türk filosu ağır toplarla ateş açar. Bu beklenmeyen olay karşısında Anzak'lar büyük kahramanlık sergileyerek, ateşin etkili olabilmesi için kıyıya yaklaşarak daha yakın mesafeden Türk siperlerine karşılık vermeye çalışırlar, ancak gene de Türk ateşi kesilemez. Ağır kayıplara rağmen askerlerin karaya

[271] A.İ.Utkin, a.g.e, s. 201
[272]Alexandır Uşakov, *Fenomen Atatürka Turetskiy Pravitel*, *Tvarets i Diktator*, Sentrpoligraf, Moskova 2002, s. 106–107

çıkarılması yavaş yavaş devam eder. 26 Nisan gecesi Türklerin beş ayrı saldırıları Anzak'lar tarafından geri püskürtülür. [273]

İngiliz ve Avustralyalılar Avrupa yakasında çıkarma yaparlarken Fransızların General Ryueff emrindeki tugayı Asya yakasında Kumkale'ye çıkarma yapıyordu. Çıkarmayı arkadan destekleyen Fransız gemileri ve aralarındaki bizim gemimiz "Askold" sabahın çok erken saatlerinde Enişer ve Kumkale'yi önce şiddetli bombardıman altına aldılar. 3.Türk piyade tümeninin öncü birlikleri Fransızları "karşılama ve ağırlamaya" hazır durumdaydı. Fransızlar, filo bombardımanı desteğinde Türkleri kıyıdan uzaklaştırdı ve ardından da Kumkale ve Enişer köylerini ele geçirdiler.[274] Bununla ilgili zamanın Rus basınının haberinde "25 Nisan 1915 tarihinde müttefiklerin Çanakkale çıkarması sırasında Fransız askerleri Anadolu kıyılarında Kumkale'ye çıkarma yaptılar. Bu çıkarma harekâtı Fransız gemileri ve bizim gemimiz olan Askold'un da desteği ile başarı ile yapıldı. Fransız askerleri orada yerleşim birimlerini işgal ettiler ve Türklerin karşı hücumlarına rağmen orada kalmayı başardılar. Düşmanın kayıpları çok fazlaydı. Türklerden 500 kadar asker esir edildi. Müttefik kuvvetlerinin karaya çıkmaları aralıksız olarak devam etmektedir. **Müttefik ordusu komutanları General Hamilton ve General D'Amade başarıdan çok eminler ve kendi kuvvetlerine çok güveniyorlar. Atina'daki bir müttefik deniz ataşesi "zafer kazanmamız şüphesizdir, çünkü bu savaşa çok iyi hazırlandık" şeklinde sözleri komutanlardan duyduğunu ifade etmiştir**."[275]

Kumkale'de bütün bunlar sabahın çok erken saatlerinde meydana gelir; Fransızların bu başarıları yalnızca Türk öncü birlikleri olan 3.Tümenin öncü birlikleri karşısında elde edilir. Bu sırada Türklerin 3.Tümeninin esas kuvvetleri hızla Kumkale'ye doğru geliyordu. Çok geçmeden burada sokak çatışmaları baş gösterdi. Fransız filosu kendi birliklerini vurma endişesiyle bombalamayı durdurur. Türkler, Fransızları Kumkale'den çıkarmış, ayrıca Senegalli askerlerin bir bölüğünü de esir almışladır. Filodan yeniden açılan ateş sayesinde ve piyade birliklerinin yeni saldırıları ile Fransızlar tekrar Kumkale'ye girip büyük bölümünü işgal etmeyi başardılar. Zaten bir aldatma çıkarma harekâtı olan Kumkale çıkarmasını yapan Fransız birliklerine ertesi gün yani 26 Nisan'da Asya kıyılarının boşaltılması ve oradaki birliklerin gemilerle T plajına sevk edilmesi emri verilir. Gemilere biniş Türk

[273] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.66
[274] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.67
[275] Ruskoe Slovo, 28 Nisan 1915

bataryaların ateşi altında güç bela gerçekleştirilir. Fransızlar, Hamilton'un planında belirlendiği gibi, Asya kıyılarını boşaltarak Avrupa yakasındaki S plajında yani Morto Koyunda karaya çıkarılır.[276]

Böylece, 26 Nisan günü 5.Türk ordusu birlikleri kendi görevlerini yerine getirerek düşmanın yayılmasını önlerler, fakat işin tamamen halledilmesi için Gelibolu yarımadasının güney ucunda yeteri kadar ordu bulunmamaktaydı. Bununla birlikte hala çatışmalarda kullanılmayan kuvvetler vardı. 11.Türk tümeni (düşmanca ilişilmeyen bölgelerde bulunmaktaydı) ve alarm üzerine Bolayır sırtlarında yığılan 5. ve 7. tümenler hazır bekliyordu ki, L.V. Sanders Paşa hala müttefiklerden esas darbeyi Bolayır'da bekliyordu.

Ancak 25 Nisan akşamıdır ki General Sanders, Saros körfezinde basit bir çıkarma gösterisi düzenlendiğini anlar. Arıburnundaki Anzak baskısı giderek ciddi tehlikeye dönüşmeye, yarımadanın güney ucunda karşı koymaya çalışan 9.tümen birlikleri düşmanın atakları karşısında geri çekilmeye başlarlar. Bu durumda General Sanders, 5.tümeni Bolayır'dan Seddülbahir'e yollar ve 7.tümenin bir bölümünü Arıburnuna Anzak'lara karşı, kalan bölümünü de Seddülbahir cephesine sevk eder. Ayrıca Asya yakasından yine Seddülbahir'e 11.tümen çağrılır. 5. ve 7. tümenler gidecekleri yerlere 26 Nisan'da, 11.tümen ise ancak 30 Nisan'da ulaşabilecekti. Bu durum çatışmadan yorulmuş hem de kilometrelerce yol yürümüş olan birlikleri "paket" halinde cepheye sürmeye mecbur ediyordu. Bu amaçla deniz seferleri düzenlenir. General Sanders aynı zamanda karşı saldırıya geçmek için Enver Paşa'dan takviye birlikler talep eder ve onların gelmesini beklediği arada da savunmayı üç kısıma böler. Bunlar; 1) Asya bölgesi birlikleri – Komutanı Alman Albay Weber, 2) Güney bölge birlikleri – Komutanı Alman Sodenrştein ve 3) Arıburnu bölgesi birlikleri – Komutanı Türk Esad Paşa olarak. General Sanders kendi Karargâhını ise Bigalı'ya (Maydos ile Arıburnu arasında bir yer) nakleder. [277]

Bu günlerdeki İtilaf devletlerinin askeri operasyonları ile ilgili Rus basınındaki bir haber şu şekildedir. "Müttefik kuvvetleri 4 farklı noktadan tüm güçleri ile karaya asker çıkarmaya başladılar. Bunlar, Gelibolu yarımadası, Seddülbahir kalesi yanı, Saros körfezi ve Asya kıyılarına şeklindedir. Ayrıca kara operasyonu başlayınca Yunanistan'da ısrarla müttefik güçlerine katılmak istemekte. Fakat yunanlar çok fazla şey istemekte olup, kendisinin müttefik güçlerine

[276] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.67
[277] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.68

verebileceği pek fazla bir şeyi yok. İngiliz gemilerinin İzmir ablukası hala devam ediyor."[278]

Dönemin bir başka Rus gazetesi olan "Novoe Vremya"(Yeni Zaman) gazetesinin kendi muhabirinin bildirdiği haberde de; "Times" gazetesinin özel muhabiri Midilli adasından anlatıyor; Dardanel'deki saldırılar aralıksız devam ediyor. İngilizler Kilitbahir yakınındaki kıyılara hücum ederek 1200 asker ve Fransızlar Kumkale kıyılarına yaptıkları çıkarmalar ile yaklaşık 1800 Türk askerini esir olarak aldılar. Türk hükümeti Dardanel ve Çargrad'ın (İstanbul) iyi bir şekilde savunulmasını istiyor. Ayrıca İstanbul'da bu savaş ortamına rağmen Padişah'ın doğum günü kutlanmış ve Padişah "Muzaffer-Gazi" lakabını kullanmaya başlamış. Müttefikler karaya asker çıkarmak için 6 tane yer seçmiş ve tüm güçlerini buralara gönderecekler. İlk gün yani 25 Nisan 1915 tarihin çıkarmaları sırasında müttefik askerleri çok önemli başarı elde ettiler (Halbuki gerçek hiç öyle değildir) ve Gelibolu yarımadasında birçok yerde çok iyi durumlar kazandılar. Fransız ordusunun Kumkale çıkarmasında iki tarafında çok önemli kayıpları oldu. Türk savaş gemileri müttefiklere hücum ettiyse de başarılı olamadılar ve bazıları batırıldı. Şimdilik Gelibolu'daki müttefiklerin asker sayısı 70.000 kişi ve bunların 25 000 bini Asya kıyılarında karaya çıktı. Türk ordusu ise müttefiklere saldırı için sabırsızlanıyor ve zafer kazanacağına inanıyor. Müttefiklerin çıkarma harekâtı başarıyla sürüyor ve onlar Gelibolu yarımadasının merkezine doğru ilerlemeye devam ediyorlar."[279]

26 Nisan sabahı Anzak birlikleri biraz ilerleyerek durumlarını iyileştirirler. Durmadan devam eden çatışma, yaklaşık 36 saat boyunca hiç gözünü kapamayan askerlerin yorulmalarına yol açmaya başlar. Ağır kayıplar veren Türkler de benzer durumdaydı. 26 Nisan'da V ve W plajlarında yapılan az çok başarılı operasyonlar neticesinde Seddülbahir köyü, eski kale harabeleri ayrıca W ve S plajlarını birbirinden ayıran tepeler ele geçirilir. Burada önce Türklerin üç siper hattı ele geçirilir ancak ondan sonradır ki V ve W plajlarında çıkarma yapan müfrezeler birleşebilmiştir. Fakat o anda artık İngilizler'de hiç yedek kuvvet kalmamış, ellerinde ne kadar ordu varsa hepsini yarımadaya sevk etmişlerdi ki bundan dolayı takviye olarak Asya yakasından Seddülbahir'e Fransız birlikleri de yollanmak zorunda kalınır. Böylece iki gün içinde güney uçta elde edilen başarı, sahilin 1– 1.5 km'lik alanın ele geçirilmiş olması ile ifade edilebilir. Kayıplar devasa boyutlarda,

[278] Ruskoe Slovo, 1 Mayıs 1915
[279] Novoe Vremya, 3 Mayıs 1915

dolayısıyla sahildeki güçleri sürekli takviye etmek zorunluydu. Bu takviyeler deniz piyade tümeni ve Mısır'dan getirilen Hint tugayı birlikleri sayesinde yapılmaktaydı. Gelibolu yarımadasının güney ucunda çıkarmanın 3.günü sabaha karşı X plajından Morto koyuna kadar ki alanı kaplayan kıyıdan 1km kadar içeri olan bölgeler ele geçirilir. Onları karşılamak üzere Açı baba tepelerine yeni Türk topçu birlikleri gelir. Ele geçirilmiş Türk siperleri sağlam birer korunak teşkil etmekteydi ve dolayısıyla Türk toplarının güçlü ateşine rağmen müttefik ordusu bulundukları yerlerde tutunmaya devam etmekteydi.[280]

Müttefiklerin çıkarma harekâtındaki savaşları Rus basınında ilginç haberler olarak yer alıyor ve "Gece Türklerin Müttefiklere yaptığı taarruz geri püskürtüldü ve onlar en az 1500 kayıp verdiler. Tenedos adasına yaklaşık 1000 esir Türk askeri götürüldü. Türklerin kayıpları da çok büyük ve bir Türk alayı tamamen filonun top ateşi ile yok edilmiş. Müttefikler ise son iki günde önemli başarılar kazandılar ama birçok asker kaybettiler. Bir İngiliz uçağı Marmara denizi kenarındaki Panderma (Bandırma) şehri üstünde uçarak burayı bombaladı. Tenedos (Bozcaada)adasından kalkan bu uçak Asya kıyıları üstünden Panderma'ya (Bandırma) kadar gelmiş ve özellikle İzmir- Bandırma arasındaki demiryolu bağlantısını kesmek istemiştir. Bunu önemli ölçüde başarmış ve demiryoluna büyük zarar vermiştir. Bu demiryolu Türkler için çok önemlidir zira cepheyi besleyen önemli noktalardan biri burasıdır. Türklerin bu demiryolunu tamir edecek malzemeleri de bulunmamaktadır". **Kahire kaynaklı bir haberde de, "Dardanel'deki savaşta yaralanan 4 Rus askeri buradan İskenderiye'ye tedavi için götürülmüş ve o yaralılardan biri burada maalesef ölmüş ve törenle Rus diplomatı Simirnov 'un da katılımı ile gömülmüştür.** Diplomat diğer yaralılarımızı da ziyaret etmiştir. Bükreş kaynaklı bir haberde de, İstanbul'dan gelen haberlere göre, Marmara denizindeki tüm fenerlerde ve gemilerde ışıklar tamamen kapatılarak karartma yapılmış. Bunun sebebi ise İngiliz denizaltılarının limanlardaki Türk gemilerine çok zarar vermesidir. Türkler Marmara denizindeki adalar ile Boğaz arasındaki bölümü mayınlayarak ani bir deniz saldırısından korunmaya çalışıyorlar."[281] gibi haberler yer almaktadır.

Her iki tarafın planlarını değerlendirirsek, General Hamilton planının umumiyetle doğru olduğu söylenebilir, zira güney uçta ve Kabatepe'de düzenlenen çıkarmalar sonucu, Açı baba ve Maydos tepeleri işgal edildiği takdirde, boğazın batı

[280] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.70
[281] Novoe Vremya, 7 Mayıs 1915

kıyısı, Kilitbahir kalesi ve bataryalarının ele geçirilmesi çok kolay olacaktı. Bu durum ise başarının yarısı demekti, çünkü Asya yakasındaki Çanakkale ve Nagara(Nara) kale ve bataryaları, Gelibolu tepelerinden kolaylıkla imha edilebilecekti.[282]

Fakat çıkarma kararının alınması için kaybedilen zaman, Türklere 5.ordunun organizasyonu güçlendirilmesi ve yarımadanın tahkim edilmesi fırsatını vermiştir. Türklerin Gelibolu yarımadasının güneyindeki kuvvetleri müttefiklerinkinden çok daha az ve zayıftı, ancak çok sağlam istihkâmlara sahiplerdi. Güçlü öncü birlikleri olan 9. ve 19.tümenlerin rasyonel biçimde yerleştirilişi, yedek birliklerin yakın yerlerde bulundurulması ve esas kuvvetlerin Maydos-Kilitbahir bölgelerinde konuşlandırılmaları, Türklere, tehlikeli noktalara çok kısa sürede büyük miktarda ordular sevk etme olanağı tanımıştır. Sağlamlaştırılmış istihkâmlarda mukavemet gösteren bu iki tümen düşmanı, 5. ve 7. tümenlerinin yardımı gelene kadar yavaşlatabilecekti ve Türklerce organize edilen bu savunma sistemi bütün çıkarmalara karşı yapılacak savunmalara karşı örnek teşkil edecek niteliktedir.

Genellikle Rus kaynaklarında ve basınında Çanakkale'deki müttefik yenilgisinin, bizim ordumuzun üstün savaşma gücü yerine müttefiklerin hatalarından kaynaklandığı söylense de burada Ruslar tarafından Gelibolu'daki savunma sistemimizin ve başarıyla uygulanmasının zaferi getiren etkenlerden biri olduğunu ifade etmektedirler.

Türklerin savunmasını alt üst edebilecek tek şey, gerekli araç gereçle donatılmış sahra topçu birlikleri desteğinde hızlı ve enerji dolu olan ataklardı. 25 Nisan'da İngilizler, direnişi kırmak ve böylece boğazların iç kıyılarını ele geçirmek amacıyla Gelibolu yarımadasının iki noktasında güney uçtaki Seddülbahir'de ve batı kıyısındaki Kabatepe yakınlarında çıkarma yapma kararı almışlardı. Güney sahilinde bütün stratejik noktalar ele geçirilmeye çalışılır ve esas çıkarmalar V ve W plajlarında yapılır. Türklerin makineli tüfekleri ve 37-mm'lik topları müttefiklerde ağır kayıplara neden olur. S, X ve Y plajları ve Kabatepe bölgesinde çıkarmalar uygun olmayan coğrafi özellikler (Rus kaynaklarında bahsedilen bu yerler Arıburnu yarlarıdır) nedeniyle zor şartlar altında yapılmakta, top ve diğer maddi araç gereçlerin karaya çıkarılması ve ilerletilmesi neredeyse imkânsızdı.[283]

[282] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.70
[283] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.71-72

Böylece denebilir ki, belki piyade birlikleri için en uygun çıkarma yeri kayalıklarla çevrili dar ve yeterince uzun sahil şeridi̇dir. Ama asıl sorun, piyade birlikleri için uygun olabilen bir yerin asker için gerekli araç gereç, top, hayvan vb. araçların çıkarılması için pek uygun olmaması olmuştur.

Yani zamanın bazı Rus basınının yazdığı gibi çıkarma harekâtı pek kolay geçmemiş ve Müttefikler yanlış yerlere çıkarma yapmak zorunda kalmışlardır. Daha sonraları neden bu yanlış yerlere çıkıldığı konusunda çeşitli görüşler öne sürülse de bu nokta pek aydınlatılamamıştır. Daha sonraki Rus yazar ve tarihçileri savaşın kaybedebilmesine bir sebep olarak da çıkarmanın yavaş ve yanlış yapılmasını göstermişlerdir.

Yarımadaya ilk günlerdeki çıkarma harekâtlarının başarı durumları ve yapılması gerekenler ile ilgili olarak bazı sonuçlar çıkaran A.K. Kalenkovski şunları ifade eder;

1) Hakkında yeterince istihbarat toplanmayan plaj gibi yerlerden kaçınılmalıydı ama bu yapılamadı.
2) Çıkarılacak birlikler üç kategoriye ayrılmalıydı: 1- yalnız piyade birlikleri, 2- top, erzak, makineli tüfek ve diğer araç gereçler, 3- ağır yükler, levazım sınıfı ve tıbbi malzemeler. Her biri için uygun birer çıkarma yeri tespit edilmeliydi ve Piyade birlikleri (hemen arkalarından topçu birliklerin çıkarılması şartıyla) hemen her yerde çıkabilirdi. Plaj, topçu birliklerinin çıkarılışı sırasında mutlaka düşman toplarına karşı korunmalıydı. Ağır yükler ancak iskeleler varsa çıkarılabilirdi.[284]

Halbuki dönemin Rus basınında İngiliz "Times" gazetesinden alınan ama acele yapılan bir yorum olduğu belli olan küçük makale de şunlar anlatılıyor. "Çok zor olacağı tahmin edilen Gelibolu yarımadasına ve başka yerlere müttefiklerin çıkarma harekâtları gayet başarılı geçti. Türk bataryalarına ateş eden filomuz müttefik güçlerinin kıyıda ve siperlerinde tutunmalarında önemli rol oynamaktadır. Bize göre yarımadanın güneybatı kısmı (Seddülbahir ve Helles) askerlerimizin birinci hedefidir. Çıkarma sırasında küçük gemilerle yapılan harekât daha verimli olmakta. Türklerin kıyıya döşedikleri dikenli teller müttefiklere zarar verse de çıkarma başarıyla devam etmekte. Gemilerimiz farklı notlalar saldırılar düzenleyerek Türklerin dikkatini başka yerlere çekmekteler. Şu ana kadar ne kadar asker indirildi

[284] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.73

bilemiyoruz ama şunu söylemek gerekir ki Gelibolu yarımadası küçük olduğundan çok büyük kuvvetlerin kullanılması pek mümkün değildir. Müttefik orduları komutanı General Hamilton tüm askerleri Enez'e indirerek Türklere karşı daha büyük bir saldırı yapsa belki yanlış olacaktı. **Fakat şimdi de Almanlar, Türkleri bizim müttefik kuvvetlerine karşı son güçlerine kadar kullanmayı zorlayacaklardır**. Önümüzdeki günlerin bizim askerler için pek kolay olmayacağını tahmin ediyoruz. Ama Karadaki askerlerimiz ve Denizdeki gemilerimiz ile bu zaferi mutlaka kazanacağız."[285]

Sonuç olarak, 25 Nisan çıkarması, müttefik kuvvetlerinin topçu birliklerinin yeterince hazırlıklı olmadığı bir zamanda yapılmış ve istenen başarı elde edilememiştir. Halbuki zamanın basınına göre tıpkı daha önceki Deniz Savaşında olduğu gibi o müthiş ordu her şeyi kolaylıkla halledebilecekti. İşte yine bir makalede şu ifadeleri görmek mümkün, "General Hamilton'un ordusunun Gelibolu yarımadasına indirilişinin 12. günü geldi. Bu 12 gün içinde müttefikler yarımadanın güneybatısında toplandı. Fakat İngiltere'den gelen emirlerle tekrar eski yerleri olan Saros körfezine yaklaştılar. Türkler çıkarma birliklerini hemen denize atmak istedilerse de bunu başaramadılar. Türkler hatta en son yaptıkları hücumda bir alaylarını kaybettiler.(Herhalde 57. Alay'dan bahsesiyor) Her gün neredeyse birkaç yüz Türk askeri esir alınıyor. En son haberlere göre şimdiye kadar 12000 Türk esir alınmış ve bunlar, Tenedos(Bozcaada)ve Lemnos(Limni) adalarına götürülmüşler.
3 Mayıs'ta General Hamilton yeni bir hücum başlatmış fakat bunun hakkında henüz yeni bilgiler yok. **Müttefikler çok yavaş olsa da emin adımlarla Çanakkale Boğazı istihkâmlarına doğru yaklaşıyorlar.** Boğazdaki savunma istihkâmları karadan saldırınca savunmasız bir halde ve Türkler için buraları savunmak çok zor olacak. Ayrıca müttefiklerimizin Asya kıyılarındaki Kale ve Bataryaları da kontrol altına almaları gerekiyor. Asya kıyılarındaki Türk bataryalarını susturmak daha çok donanmanın işidir. Son günlerde filonun Nagara(Nara) burnunu top ateşine tutması İngiliz ve Anzak'ların cesaretli saldırıları bizi zafere daha çok inandırıyor. General Hamilton'a göre bu başarının sebebi yüksek teknolojiyi kullanmaktır. Türklere yardım eden az sayıdaki gemilerden biri olan Barbaros Hayreddin gemisi Fransız denizaltısı sayesinde karaya oturdu. Ona yardım etmeye giden Turgut Reis gemisi ise daha İstanbul'dan çıkamadan batırıldı. Bu konuyla ilgili "Turgut Reis" başlıklı

[285] Ruskoe Slovo, 28 Nisan 1915 "Times" gazetesinden alıntı

haberde, "İstanbul'daki Rus tüccarlarından gelen sağlam bilgilere göre, Fransız denizaltısı Hayreddin Barbaros gemisini değil, bir başka Türk gemisi olan Turgut Reis'i batırarak çok önemli bir zafer daha kazandı. Nara burnu açıklarında kalan Barbaros Hayreddin gemisine yardım etmek isteyen Turgut Reis Fransız denizaltısının saldırısı ile battı ve birçok mürettebatı onunla beraber gömüldü. Turgut Reis gemisinin batması Türklerde müthiş paniğe yol açtı ve artık her Türk gemisi geceyi **"Zolotoy Rog" da (Altın Boynuz yani Haliç)** geçirmek zorunda kalıyor."[286] Türklerde şu an sadece Goeben, Breslau, Hamidiye ve birkaç küçük gemi dışında deniz kuvveti kalmamış halde. 4 Mayıs'tan beri Marmara denizinin karşı kıyılarını müttefiklerimiz bombalamaya başladılar. Çanakkale'de düşman sökülüp atıldıktan sonra General Hamilton'un ordusu buraları fethederek İstanbul'a giden yolu açacak. Doğru yere hücum yapıldığının işareti Türklerin büyük kuvvetlerini buraya yığmalarından anlaşılıyor. Bizim filonun 25 Mayıs'ta Bosfor (İstanbul Boğazı) önüne gelmesinden sonra Türkler Rumeli Kavağı ve Anadolu Kavağına 10 bin askeri Edirne'den getirerek yığmışlardır."[287]

"Dardanel'de Savaş" başlıklı Atina kaynaklı bir haberde gazetenin kendi muhabiri tarafından şunlar bildiriliyor. "Türk basını önceki gibi artık zafer şarkıları söyleyemiyor. Halkta üzücü sonuç için sanki bir kabulleniş var. Asker kaçaklarının sayısı Türklerde her geçen gün artıyormuş. Dardanel ordusunun ikmal, yemek, ve mühimmat ihtiyacı her geçen gün daha da artıyor. Müttefik orduları Kabatepe'den yarımadanın içlerine doğru ilerliyorlar. Türklerin bütün saldırıları geri püskürtüldü. Türkler her geçen gün büyük kayıplar veriyor. **Müttefik gemilerinin bombaları yarımada da orman yangınına sebep oldu**."[288]

Yine o dönemin Rus basınında önemli bir yeri olan savaş haberleri ve ordudan haberlerin yer aldığı bir dergide savaştan şu haberler verilmektedir. "18 Mart 1915'taki müttefiklerin beklenmeyen yenilgileri sonrasında gelen Çanakkale'den haberler azalır. Saros Körfezi tarafından Gelibolu yarımadasına seçme birlikler indirilmesi planlanır ve bu plan gizli tutulur. Seçkin İngiliz ve Fransız birlikleri büyük ihtimalle Aleksandri'ya da (İskenderiye) savaşa hazırlanmışlar, Müttefik filosu ise Tenedos (Bozcaada) kıyılarında beklemektedir. Nisan ayının

[286] Novoe Vremya, 9 Mayıs 1915
[287] Ruskoe Slovo, 7 Mayıs 1915, V.Mihaylovskiy, imzalı makale
[288] Novoe Vremya, 8 Mayıs 1915

10'unda hasar gören tüm gemiler tamir edilmiş ve batanların yerine de yenileri getirilmiştir.

Bizim Karadeniz donanmamız 12 Nisan'da İstanbul Boğazı girişine yanaşır ve Kavak'ı bombalar, bu bombalama ile birkaç güçlü patlama olmuş, haberlere göre bombalardan biri Büyük dere'ye kadar uçmuş. Orada da Rus elçiliğinin yazlıkları varmış ve bu bombalamalar Çargrad'ı(İstanbul) endişelendirmiş. Son resmi bilgilere göre 29-30 Nisan'da Türkler güçlü saldırılarda bulunurlar, fakat geri püskürtülürler, müttefik askerleri yarımadanın içlerine doğru ilerlemeye devam ediyorlarmış ve oradan gelen haberlerin söylediğine göre, Maydos(Eceabat) şehri yanmış ve Limnos adasına (Limni) 31 Nisan'a kadar 1500 civarında Türk esiri getirilmiş. Bizim Karadeniz donanmamız 3 Mayıs'da Çatalca şehri yanındaki savunma hatlarını ve Karaburun limanını bombalamıştır.[289]

Görüldüğü gibi zamanın Rus basını çıkarma adına her şeyin çok mükemmel bir şekilde devam etiğini anlatsa da gerçek pek öyle değildir. Rus basının halkın moralini canlı tutmak için en ufak bir haberi bile bir büyük bir zafer olarak vermekteydi. Daha sonraki gelen Rus tarihçi ve yazarları ise müttefiklerin birçok yanlışlarından bahseder ve bunların savaşın kaybına neden olduğunu belirtirler.

2.4. Kara Savaşlarının genişlemesi ve İstenen başarının alınamaması

Alman General L. V. Sanders daha sonraki hatıralarında "26 Nisan gecesi geç saatlerde Anzak'ların kıyıya kadar püskürtüldüğü haberi gelir" diye yazar. Bolayır tepelerinde bulunan Sanders'in, söylediklerine göre, 5. ve 7. tümenlerin tamamını Maydos'a yollamakla büyük riske girmiş olur. Bunu yapmaya iten gerekçe ise Esad paşanın ısrarlı yardım talepleri idi.[290]

Müttefiklerin, bu tümenler gelene kadar Kritiya'yı (Kirte) ve Açı baba tepesini ele geçirmeleri gerekmekteydi. Orduların yönetimini kolaylaştırmak için kuvvetler üç kısıma bölünür. Bunlar;

1) En sağdaki kanadı S plajındaki İngiliz birlikler oluşturmakta.
2) Sağ kanatta, Asya yakasından getirilen Fransız tümeni ve komutanları General Masnu bulunmaktaydı.
3) Orta sektörde Seddülbahir ve V plajında çıkarılan İngiliz birlikler ve sol sektörde Hint ve deniz piyade birlikleri ile W plajında çıkarılan ve takviye edilmiş

[289] *Vayenniy Sbornik*, Nisan 1915, s. 233
[290] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.73

ordular bulunmaktaydı. İngiliz orduları çatışmalardan çok yorulmuştu. Erzak sağlama konusunda sorunlar nedeniyle öldürülen Türk askerlerinin üzerinden çıkan peksimet ve konservelerle beslenir olmuşlardı. Avrupa yakasındaki Türk ordularının yardımına Asya yakasından 11. ve 3. Tümenler ve Bolayır'dan 5. ve 7. tümenler gelmeye başlar. General Sanders Asya kıyılarında sadece bir alay bırakmıştır. Saldırıların 28 Nisan'da gemilerin desteğinde yapılması öngörülüyordu. Destek verecek olan filo "Queen Elisabeth" dahil 10 gemiden oluşacaktı.

28 Nisan saat 8'de müttefikler Eski Hisarlık'ı ele geçirdi ve Kritiya'ya kadar ilerlediler. Öğleye doğru bu ilerleme 25. ve 26. alaylar (9.tümen birlikleri) tarafından durdurulur. Bu arada Fransızlar Kerevizdere'de Türklerin karşısında başarısızlığa uğrarlar.[291]

Saat 16'da Türkler, 7.tümenin taze birlikleri ile takviye edilmiş olarak 88.İngiliz tugayını Kritiya'dan uzaklaştırır, ancak müttefik filosu, Türkleri yoğun top ateşi altında tutarak durdurur. Saat 13'te 86.İngiliz tugayı sağ kanatta Fransızların desteğini alarak saldırıya geçer, ama yine hayal kırıklığı yaşarlar. Yedek birlikler tükenir, mühimmat tükenmek üzere idi, bu yüzden General Hamilton atakları durdurur ve ordulara oldukları yerde mevzilenip pozisyonlarını koruma emrini verir. Fakat emir yerine getirilmeye başlar başlamaz Türkler yeniden saldırıya geçerler. Ağır kayıplar verilerek, General Ryueff tugayından olan Senegallilerin çoğu öldürülür ve saat 18'e doğru ancak Türk saldırısı durdurulabilir. 29 ve 30 Nisan günlerinde harp meydanında sessizlik hakimdi. Ordulara çekidüzen veriliyor, sahra topları sahile indiriliyordu. İngiliz Deniz tugayı, Kabatepe bölgesinde çok ağır kayıplar veren ve İngilizlerin sol kanadından 20km kuzeyde izole kalmış olan Avustralya birliklerinin yerine geçer.[292]

29 Nisan'da Hint tugayı karaya çıkar ve General Hamilton'un bütün orduları böylece Gelibolu'ya çıkarılmış olur. 30 Nisan'da Türkler hücuma geçer fakat ağır kayıplarla geri çekilirler."Müttefiklerin kara birliklerinin çıkarma operasyonları hızlı ve başarılı bir şekilde devam ediyor. Her gün yeni malzeme ve asker indiriliyor ve doğuya giden yol açmaya çalışılıyor. Gelibolu yarımadasının batı tarafındaki savaşlarda müttefik devletler önemli zaferler kazanıyorlar. Türkler her geçen gün geriye doğru çekilmeye devam ediyor ve şu an yaklaşık ölü, yaralı ve

[291] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.74
[292] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.75

kayıp sayıları 20.000 kişiyi buldu."[293] şeklinde bir haber zamanın basınında yer alır.

General Hamilton'un tespitine göre, Müttefikler 25 Nisan'dan bu yana yani altı gün içinde 17.000 asker kaybetmekle birlikte Helles burnu kıyılarından sadece 5 km kadar içeri ilerleyebilmiştir. General Hamilton raporunda şöyle yazar: "…Eğer o gün (28 Nisan) asker, top ve mühimmat konusunda yeterli destek verilseydi Kritiya'yı ele geçirebilir ve art arda tekrarlanan şu ele geçirme teşebbüslerinden kurtulabilirdik." Anzak'ların ve Arıburnundaki birliklerinin kayıpları ağırdı, fakat stratejik noktalar olmaları dolayısıyla bu birliklerin elde tuttukları bölgeler kesinlikle boşaltılamazdı. General Hamilton bir konuda ikilemde kalmış olup, Kritiya'yı ele geçirme teşebbüslerine devam edeyim mi, yoksa takviyenin gelmesini mi bekleyeyim? diye düşünmüş ve kararsız kalmıştır.[294]

Zamanın Rus basınında İngiliz alınan bir haberde "Lemnos adasında bulunan Daily News gazetesi muhabirinin telgrafı şöyleydi; Gelibolu yarımadasında geçen hafta olan muharebeler çok şiddetliydi. Beyaz taşlar kan döküldüğünden dolayı koyu renk aldı. Şimdi yarımadanın ortasında düşman şiddetle siperlerimize sürekli saldırı yapıyor. Başarıyı elde etmek çok zordu, çünkü Almanlar istihkâm hattında en iyi Türk kuvvetlerini, müttefik kuvvetlerini yok etmek veya ölmek şeklinde emir verip yerleştirmişlerdi.

Bu savaşlarda Avustralya ve Yeni Zellanda kuvvetleri kahramanlıklarını ve olağanüstü gayretlerini gösteriyorlardı. Tehlikeli bir yerde mermi yağmuru altında iki bölüğü karaya indi ve saflarını bile yapamadan Türklere süngülerle atıldılar. İlk Türk siperini işgal ederek makineli tüfeği yerleştirerek öldürücü ateşe başladılar. Onların bu cesareti ile başka kuvvetler rahatça karaya inebildi.

Aynı zamanda birkaç kilometre uzakta İrlanda ve Yeni Zelanda'nın alayları süngülü atakla kayaları hızla temizledikten sonra arkadaşlarıyla birleşip Türklerin sahile yaklaşma yolunu kestiler. Böylece İngiltere kuvvetleri engelsizce kıyıya inebildiler. Kıyının yanında yerleştirilen gemiler iyi gizlenen düşman toplarının olduğu yerlere binlerce mermi gönderdiler. Gelibolu'nun engebeli arazisinde topların yerleştiği yerleri bulmak çok zordu. Arazi çok engebeli olduğundan dolayı Türkler son ana kadar kendi pozisyonlarında kalabildiler.

[293] Novoe Vremya, 9 Mayıs 1915
[294] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.76

Queen Elisabeth gemisi Türk saflarında büyük ciddi bir sessizlik meydana getirdi. Onun beş mermisi iki bölüklü Türk birliğine isabet etti. Son attığı mermi Türk gemisine isabet edip onu da batırdı. Müttefikler boğazda veya kıyılarda Goeben gemisinden sökülüp yerleştirilen topların olduğunu tahmin ediyorlar. Tenedos'a getirilen esirlerin sözlerine göre, Gelibolu yarımadasında Türk kuvvetlerinin kaybını fazla olduğu ve 7 bin kişilik birlikten sadece yaklaşık bin kişi kadar kaldığı ve büyük kısmının öldüğü ve bir kısmının da esir alındığı veya kaçtığını bildirdiler. En büyük kayıpları Türkler son günlerde olan bu muharebelerde verdiler. Türkler, birleşik filonun kendilerini kurşuna dizmesinden korkarak, Türk kuvvetlerine gelen top ateşini bitirmek için müttefik kuvvetlerine yaklaşmaya çalışıyordular. Türkler için böyle teşebbüsler çok pahalı oldu. Müttefik kuvvetleri, Türkleri perişan eden ve dağların eteğine kadar gelebilen, şiddetli bir bombardımandan sonra ilerleyebildiler. **İngiltere Başbakanı Asquith'in oğullarından biri Çanakkale boğazındaki muharebelerde ağır yaralandı. Ayrıca Fransız ordusuna gönüllü asker olarak giren ve Çanakkale'deki bir kolorduda tercüman olarak görev yapan Rusya'nın Paris Büyükelçisi İzvolskiy'nin oğlu ayağından yaralandı. Yarısının hafif olduğu bildirildi**.[295]

Çıkarmanın başlangıcından beri yapılan diplomatik hatların haddi hesabı yoktu. Bu durumun düzeltilmesi gerekiyordu. Fransızlar, Çanakkale'ye 2.piyade tümenlerini yolladılar ve artık Mısır'da bulunan tüm kuvvetler Çanakkale'ye sevk edilmiş durumdaydı. Ayrıca yeni oluşturulan 42.tümen de gönderilmişti. Son birkaç günde Türkler, 11.tümenin tamamını ve 3.tümenin büyük bölümünü Asya yakasından Avrupa yakasına aktarırlar. General Sanders'in müttefiklere nihai yıkıcı darbeyi indirmek için Enver paşadan takviye talep ettiğini biliyoruz. Bu talep üzerine Enver 12. , 15. ve 16. tümenleri de Çanakkale'ye yollar. **General Sanders saldırıların gece saatlerinde yapılmasının daha uygun olacağını düşünür**.[296]

Fakat bu gece saldırıları bize çok pahalıya mal olmuş ve birçok askerimizi kaybetmişizdir. Rus basınına yansıyan haberlere göre gece saldırı yapmamızın amacı bizdeki silah ve mühimmat eksikliği nedeniyledir. Bu nedenle cesur Türk askeri düşmanına gece süngü hücumu ile saldırmış ve bu saldırırlı bekleyen düşmana karşı çok fazla zayiat vermişizdir.

[295] Ruskoe Slovo, 8 Mayıs 1915, "Daily News" gazetesinden alıntı.
[296] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.76

1 Mayıs saat 10'da takviye edilen Türk birlikleri Alman komutan Von Sodenştern komutası altında güney bölgede hücuma geçer. İngilizler geri çekilir; bir ara Fransızlarla olan temasları kopar. Hücum geri püskürtülür ve sabah 04.00'te Türkler, 1 Mayıs öncesi pozisyonlarına geri dönmüş olurlar. **25 Nisan'dan beri devam eden bu başarısızlıklar, Almanya Genelkurmayında General Sanders'in Türkiye'den gönderilip gönderilmeyeceği konusunun görüşülmesine neden olur. Aynı başarısızlıklar, Türkleri saldırmaktan savunma pozisyonuna geçmeye iter, mevziler güçlendirilir ve tel örgüler çekilir.**[297]

Düşmanın savunmayı iyice güçlendirmesine fırsat vermek istemeyen General Hamilton, taze Hint ve deniz piyade birliklerini de öne sürerek yeniden hücuma başlar, fakat Türkler pozisyonlarından edilemez. General Hamilton şöyle yazar: **"…eğer makineli tüfekler ve 'dikenli teller' denen şu şeytani icatlar olmasaydı, o gün Açı baba'yı işgal ederdik."** Türklerin 4 Mayıs gecesi düzenledikleri 2. ani saldırı da başarısız olur." Mayıs ayının ilk haftasındaki savaşlarda Türkler 14000 bin Müttefikler ise 10000 asker kaybetmişlerdi. Buna rağmen Türkler başarıyla savunma yapmaya devam ediyorlardı"[298] Sonraki iki gün Türkler, müttefik ataklarını geri püskürtmekle geçirirler. General Hamilton inatla karşı saldırı da ısrar eder ve 6 Mayıs'ta aynı anda batı ve güney-batıdan Kritiya'ya (Kirte) saldırı düzenlenir. 1915 Mayıs'ında Amerikanın savaşa girmesine sebep olacak bir olay meydana gelmiş ve bundan sonra savaşın genel olarak seyri değişmeye başlamış ve Almanya yeni düşmanlar kazanmıştır.

Şöyle ki, "Mayıs 1915'te bir olay gerçekleşir. Bu olay Alman – Amerikan ilişkilerini gerginleşmekten ziyade, Amerika'nın müttefikler yanında savaşa girip girmemesini gündeme getirir. Bu olay ise, 7 Mayıs 1915'te bir Alman Denizaltısının İngiliz yolcu gemisi "Luzantiya"'yı batırmasıdır. Gemi'deki 1200 yolcudan 128 kişi Amerikan vatandaşıdır ve bunun üzerine Amerikan basını günlerce Almanya aleyhine yayınlar yapmıştır. İngiliz gemisi yolcu gemisi olmasına rağmen, gemi ağzına kadar silah ve mühimmat yüklü olduğundan ilk torpil ile beraber hemen patlayarak kısa sürede batmıştır."[299]

---

[297] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.77
[298] A.İ. Utkin, a.g.e. , s.201
[299] *Pervaya Miravaya Vayna*, Ossosiatsiya İstorikov Pervoy Miravoy Voynı, Prolog XX. veka Nauka, Moskova, 1998, Statya B.K. Şatsillo, " Çuda- Aruje" i Barba Za Morya vı Godı Pervoy miravoy Voynı, s. 189

12 Mayıs 1915 tarihte Rus basınında Çanakkale cephesi ile ilgili muhtelif önemli haberler çıkmış olup bunlarda savaşın genel gidişatı şöyle anlatılmaktadır. " Londra, Deniz kuvvetleri komutanlığı bildiriyor. Türk resmi haberlerine göre, Türk savaş gemileri Marmara Denizine girmeye çalışan Avustralyalı denizaltı gemisini A-AE 2'yi batırdılar. Geminin ekibi tutsak alındı. Deniz kuvvetleri komutanlığı hala bu haberi henüz doğrulamadı "**Ege Denizinde Mayınlar**" adlı haberde Ege Denizi'nde, Dardanel'den gelen su akımı ile birlikte, sürüklenerek gelen mayınlar gözlendi. Bunlardan iki mayın Mudros (Mondros) adasının kıyısında bir balıkçı teknesine çarparak balıkçılardan beş kişinin ölümüne sebep olmuş. Patlamalar o kadar güçlüydü ki zavallı balıkçılar parçalanmış ve ceset parçaları her tarafa dağılmıştı. Bu mayınlardan kaynaklanan tehlike yüzünden denizcilik son derece zorlaşmıştır. "**Türklerin Kaçması**" adlı Atina kaynaklı haberde**,** "Türkiye'den gelen Yunan mülteciler şunu söylüyorlar ki müttefik ülkelerin Dardanel'e karşı yaptıkları kararlı operasyon, Müslüman (Kaynakta: Mohammedan) halk arasında korkunç bir panik yarattı. Türkler kalabalık yığınlar halinde Yunanları da alarak Küçük Asya'ya(Anadolu) doğru kaçıyorlar. Yolda birçok soygunlar ve cinayetler yapılıyormuş." Londra kaynaklı bir başka haberde de, Lordlar Kamarasından Dardanel'deki askeri operasyonların durumu hakkında şöyle bir duyuru yapıldı. **"**29 Nisan'ın gecesinde Türkler tüm cephede şiddetli bir karşı saldırı yaptılar. Mücadele akşam saat 20.00'den gece yarısına kadar devam etti. Saldırı geri püskürtüldü ama biz büyük bir kayıp verdik, fakat düşman birlikleri de ağır zarar gördü. Düşman askerleri siperlerden çıktığı zamanda projekör ışığının altına girdiler ve Fransızlar tarafından 75-milimetrelik toplardan açılan ateş sonucu, çok ağır kayıplar verdiler. **Bundan sonraki her gece, 3 Mayıs'ın akşamına kadar Türkler her gece ama gittikçe gücünü kaybeden saldırılar yapmaya devam ettiler**. Her seferde biz saldırıları kolaylıkla geri püskürtüyorduk ve bizim ordumuz yavaş yavaş ilerliyordu. Bu sürede düşman da pozisyonu güçlendiriyor ve yeni takviyeleri geliyordu. Fransızlar cephenin sol tarafında önemli bir noktayı aldılar ve düşmana süngü saldırısıyla çok büyük zarar verdiler. Avustralyalılar ve Yeni Zelandalılar aynı şekilde mücadele ettiler ve yarımadanın dar bir yerinde (Arıburnu Cephesi) düşmana saldırıp çok önemli görevler yaptılar. Bütün operasyonlar donanma tarafından desteklendi ve bu destek karadaki askeri harekâtlara çok faydalar sağladı." Atina

kaynaklı bir başka haberde de, Güvenilir bir kaynaktan gelen haberlere göre, Türkler İzmir garnizonundan ve etrafındaki yerlerden Aleksandretta'ya (İskenderun) ve Attalia'ya (Antalya) İtalyanları'nın buraya saldıracaklarını tahmin ederek son günlerde takviye kuvvetleri buralara yığmaya başlamışlar."[300] Şeklinde haberler yer almıştır.

Yine bir Müttefik saldırısı, yarım saatlik topçu bombardımanı sonrası başlar. Fransızlar Kerevizdere'ye saldırı düzenlerler, sadece birkaç siper ele geçirmeye muvaffak olurlar. İngilizler pek başarılı olamaz ve o gün (6 Mayıs) sadece 200-300m kadar ilerleme sağlayabilmişlerdir. Ertesi gün (7 Mayıs) Kritiya'ya saldırı tekrarlanır, ancak yalnız ortada ve sağ kanatta birazcık başarı yakalanır, sol kanatta ise önemli bir ilerleme kaydedilmez. Böylece, Açı baba tepelerini ele geçirmeye yönelik operasyonlarda hayal kırıklığı yaşanır. Sonraki günler (Mayıs ortalarına kadar) sadece ufak tefek çatışmalar yaşanır.[301] Basında ise, "Tenedos adasından gelen son haberlere göre Gelibolu yarımadasında şiddetli çarpışmalar oluyor. 8 ve 9 Mayıs'ta Müttefikler her yerde Türk hücumlarını püskürttüler. Türkler cepheye çok fazla kuvvet yığdılarsa da başarı elde edilemedikleri gibi çok kayıplar verdiler. Resmi kaynaklara göre, Türklerin kayıpları 80.000 kişiye yaklaştı. **İstanbul'a götürülen çok sayıda yaralı sebebiyle halkta büyük bir hoşnutsuzluk meydana gelmekteymiş**. Yine İstanbul'dan gelen haberlere göre Çanakkale'deki Türk ordusunun komutanı L.V. Sanders kayıpların fazla olmasından dolayı hükümete karşı çok zor durumda kaldı ve yeni kuvvetler istedi. Onun bu isteklerini Goltz Paşa destekledi. Ayrıca Sanders Paşa, Türk komutanlardan Cevad Paşa'nın görevden alınmasını istediyse de Cevad Paşa'nın Türk askerleri üzerindeki etkisi ve sempatisi büyük olduğundan bu isteği kabul edilmedi." 14 Mayıs'ta Fransız komutanlığında bazı değişiklikler meydana gelir. General D'Amade'nin yerine General Guro atanmıştır. "Paris'ten gelen haberlere göre Çanakkale'deki Fransız kolordusunun komutanı olan General D'amade'nin yerine General Guro atanmış ve yola çıkmıştır."[302] şeklinde haberler yer almıştır.

Yine zamanın etkili dergilerinden olan "Vayenniy Sbornik" te, kısa resmi açıklamalara göre şu bilgilerin altını çizmek mümkün: 1 Mayıs'da akşam 20.00'de

[300] Ruskoe Slovo, 12 Mayıs 1915
[301] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.77-78
[302] Novoe Vremya, 11 Mayıs 1915

Türkler şiddetli bir saldırı düzenlediler; bu saldırılar her iki taraftan da büyük kayıplarla atlatıldı. Türkler kendi siperlerine geri dönerken topçuların projektör ve ateşleri ile aydınlatıldılar ve Türklere büyük kayıp yaşatıldı. Türklerin şu ana kadar olan Çanakkale operasyonu, kayıpları yaklaşık 80 bin kişi olarak hesaplanmış.

İngilizler 20 Mayıs'tan itibaren Çanakkale küçük Asya kıyılarından Saros körfezine kadar kıyılarda abluka ilan ettiler. Marmara Denizi'ne giren "AE2" İngiliz denizaltısı batırılmış. Bizim Karadeniz filomuz, 27 Nisan'da Boğaziçi kıyıları bombalanır. Bundan sonra ünlü Alman gemisi "Goeben" ile karşılaşılır, o da birkaç yara alınca mücadeleden kaçar. 2 Mayıs'ta bizim Filo gemileri Ereğli, Kilimli limanlarını vururlar ve 4 adet kömür yüklü gemiyi ve birçok yelkenliyi imha ederler; 7 Mayıs'ta bölgeye komando birlikleri indirilir, komandolar oradaki yükleme araçlarını ve limanı imha ettiler; 16 Mayıs'ta Kozlu limanındaki elektrik santrali ve kömür çıkarma araçları bombalanmıştır. 25 Nisan'da Boğaziçi yanında askeri malzeme yüklü düşman gemisi "Amaliye" de Rus filosu tarafından ele geçirilir."[303] şeklinde haberler yer alır.

Bu arada Anzak'ların bulunduğu bölgede durum, Türkler açısından o kadar hassaslaşır ki Enver Paşa'nın İstanbul'dan yolladığı iyi hazırlanmış 2.Tümen de kullanılarak büyük bir hücum yapılmasına karar verilir. 16 Mayıs'ta 2.Tümen Akbaş limanına ulaşır. Daha önce Anzak'lara karşı 19, 5 ve 16. tümenler mücadele vermekteydi. Yapılacak hücum hazırlıkları çerçevesinde sol kanat 16.tümen, orta ise 2.tümenle takviye edilip güçlendirilir. Böylece Anzak'lara karşı 19, 5, 2, 16. tümenler sürülür ki Türklerin toplam 42 bin asker burada savaşmaktadır.[304] Basında yer alan bir haberde de, "Mitilen'den (Midilli) haber veriyorlar: Gelibolu yarımadasında Türkler zor durumda olduğu için Enver Paşa birkaç Alman subay ile birlikte Gelibolu'ya gelmiş. Müttefikler yarımadasının içlerine doğru hareket etmeye devam ediyorlar. Müttefiklerin de yeni büyük takviye kuvvetleri geldiler.[305] şeklinde Enver Paşa'nın cepheye geldiği anlatılmaktadır.

Türklerin gece 03.30'da süngü hücumu başlar. 19. ve 5. tümenler düşman siperlerini kısmen ele geçirir; 2. ve 16. tümenlerin atakları ise sonuçsuz kalır. Sabaha karşı 5. ve 2. tümenler yeniden hücuma geçer. Bu arada Anzak'ların sol kanadında 19.Türk tümeni, hücum öncesi pozisyonlarına kadar püskürtür. Buna

[303] Vayenniy Sbornik, Petrograd, Mayıs 1915, s. 212–213
[304] A.K.Kalenkovski, a.g.e. , s.78
[305] Ruskoe Slovo, 8 Mayıs 1915

rağmen Türkler ağır kayıplara aldırmadan gündüz 15.30'a kadar ataklarına devam ederler. O saatte Anzak'lar filo desteğinde karşı saldırıya geçerek Türkleri eski durumları olan hücum başlamadan önceki mevzilerine kadar çekilmeye mecbur eder. **Böylece, iki kat askeri üstünlüğe rağmen Türklerin bu hücumu başarısızlıkla sonuçlanarak 10 bin askerin Türk tarafında ölmesine neden olunur. Müttefik tarafı olan Anzak tarafında ise kayıplar ancak 600 asker kadardır bu saldırı Türkler için tam bir fiyasko ile sonuçlanmıştır**.

Bu hadise sonrası Türk komutanlığı, ağır toplar olmadan müttefikleri yenemeyecekleri konusunda kanaat getirir. Bundan sonra bu bölgede uzun süre çatışmalar yaşanmaz. Filonun meydana getirdiği ağır kayıplardan kaçınmak için General Sanders sağlam sığınakların yapılmasını emreder. Ayrıca öndeki birliklerin düşman hattına olabildiğince yaklaşmalarını ister, böylece müttefik filosunun, kendi ordularını vurma endişesiyle ateşi keseceği sanılıyordu.[306]

Çıkarma başlangıcından yani 25 Nisan'dan bu yana her iki ordu da kayda değer bir başarıya imza atamaz. Ne müttefikler savunmayı delip boğazı filo için açabilmiş ne de Türkler düşmanı yarımadadan çıkarabilmişti. Fakat her iki taraf da galip gelme konusunda ümitli idi ve her iki taraf takviye orduların gelmesini beklemeye koyulur.

Bu durum Haziran başlarına kadar sürer. Fakat o arada denizde öyle hadiseler meydana gelir ki müttefikler daha kötü duruma düşer. Şöyle ki Türkler, Müttefiklere ait birkaç deniz taşıtını, birçok ufak gemiyi ve birkaç torpidoyu imha eder.13 Mayıs'ta Türklerin 'Muavenet-i Milliye' torpidosu Fransız 'Goliath' gemisini batırır ve hemen hemen bütün mürettebatı ölür. O günden itibaren müttefik gemileri artık kıyılara yanaşıp demirli halde duramazlar, zira İngiliz Amiralliğine, birkaç Alman denizaltısının, Yunan ve İspanyolların yardımıyla Akdeniz'e geçtiği yönünde bilgiler ulaşır. "Müttefik istihbaratı Gelibolu açıklarında 3 tane Alman denizaltısı olduğunu bildirdi. Alman denizatlısının saldırısı ile batırılan "Majestic" gemisinin personelindeki bütün subaylar kurtarıldı. Alman denizaltıları Limnos (Limni) açıklarında görünmüş ve saldırılar sonucu kaçmak zorunda kalmıştır."[307] Yeni birkaç keşif ve avcı gemileri gelmesiyle birlikte deniz sıkı bir gözetim altına alınır.[308] Bu konuyla ilgili olarak Rus basınında çıkan "Marmara Denizinde Sualtı Savaşı" adlı

[306] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.79
[307] Ruskoe Slovo, 2 Haziran 1915
[308] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.80

makale "Çanakkale operasyonları Marmara'da yeni savaş faktörlerinin savaş faktörlerinin ortaya çıkmasıyla zorlaştı. Bunlar Alman denizaltılarıydı. Bunların Cebeli- Tarık boğazından Akdeniz'e ulaşmış olmaları oldukça şüpheli. Çanakkale ile Zeebugge arası 2800mil. Bu mesafeyi kat edebilen gemiler daha önce görülmemişti. Bu gemilerin Avusturya denizaltıları olması daha mantıklı bir yorumdur.(Ruslar Alman denizaltılarının olmasına hiç ihtimal vermedikleri ve inanmak istemedikleri için böyle yazıyorlar) Yunanistan kıyısı Kattaro'dan Çanakkale'ye olan 1200 mil mesafeyi o dönemin denizaltıları (1911) rahatlıkla geçebilirdi. Savaş sırasında denizaltılar hemen kendi varlıklarını belli ettiler. Sonradan elde edilen bilgilere göre 26 Mayıs'ta batan İngiliz "Triumph" gemisi mayına çarpmamış ve bir Alman denizaltısının saldırısına uğramıştı.

Ertesi gün bir İngiliz gemisi daha "Majestic" denizaltı saldırısına uğrayarak arkadaşı "Triumph"'un kaderini paylaştı. Müttefiklerin şanslarına "Majestic"'in ekibi kurtarıldı. "Triumph" küçük bir gemiydi, ama 1895 te suya inen "Majestic" oldukça büyük bir savaş gemisiydi. Büyük olmasına rağmen eskimiş ve teknoloji bakımından "Triumph"'un bile gerisinde kalıyordu. Düşük hız ve zayıf zırhlı olan gemi 4 topa sahipti. Bu tür savaşlar için uygun olmayan "Majestic"in arka ve önü tamamen korumasız kenarlarının ise ancak 3/5 zırhla kaplıydı. Bu kayıptan sonra İngilizlerin daha 8 adet "Majestic" benzeri, toplamda 23 eskimiş ve savaşa uygun olmayan gemisi kalmıştı. Böyle savaşlar için "Majestic" türü gemilerin kullanımı verimsizdi ve kayıplar İngilizler için büyük bir önem taşımıyordu**.**

Ona rağmen "Majestic" 100 gündür süren Çanakkale savaşının batan 6. gemisiydi. Türklerde çoğalan denizaltı ve körfezde yayılan mayın sayısı savaş şartlarını zorlaştırıyordu. Körfezin darlığını dikkate alarak yavaşlamak zorunda olan gemiler denizaltı saldırılarına karşı manevra etmekte zorluk çekiyorlardı. Bu durumda Türk birliklerini bombalamanın en mantıklı yolu "Saros" körfezi tarafından olacaktı. O halde Müttefik filosuna Fransız kumandan Bue de Lapeyrer'in dretnotları büyük yarar sağlayacaktı.

Hakikaten zırhlı Fransız gemilerinin yüksek top yerleşimi ve farklı gövde yapısı onları karşılıklı ateşte çok avantaj sağlıyordu. Karadaki güçlere karşılık müttefiklerin zengin olduğu küçük gemiler onlarla savaşacaktı. Denizaltılarla mücadelede de etkili olan bu küçük gemilerin sayısı Çanakkale körfezinde artırılacaktı.

Amiral De Robeck'in son iki gündeki acısı körfeze bir İngiliz denizaltının sızmasıyla dindi. Mayınların arasından Marmara denizine sızan denizaltı 4 gemiyi batırabildi. **Silah miktarı bakımından zengin olmayan Türkler için silah yüklü gemilerin batması ayrı bir acı vermiş olsa gerek.** Fakat en büyük paniği İstanbul yakınlarında batırılan yeni bir gemi koparmış olmalıdır**.** Bundan sonra Türk kuvvetleri Marmara denizinde sık sık İngiliz-Fransız ittifakına ait denizaltılar ile bombalanıyordu. Türklerle savaşın başından beri toplam 5 adet başarılı denizaltı saldırısı düzenlenmişti. Üçü İngilizler ve ikisi de Fransızlar tarafından organize edilmişti. Bu saldırılarda Türklere ait 2 eski zırhlı gemi, 2 uçak, 2 yat, 11 çeşitli deniz aracı batırılmıştı ki bunlardan 4 tanesi asker nakliyatı yapan gemilerdi. Türk ordusunun acınacak durumuna bakıldığı zaman ve kayıplar düşünüldüğünde Türklerin çok ciddi olarak zor durumda oldukları söylenebilir.

İhtiyaç halinde Müttefik güçleri kat kat güçlenebilirken Türk ordusu böyle bir destekten mahrumdu. Buna rağmen şunu belirtelim ki Marmara Savaşının başarılı sonuçlanması için deniz güçlerinin saldırıları yeterli olmayıp asıl ağırlıklı saldırıların kara kuvvetleri tarafından yapılması zaruridir. **Atina'dan gelen son haberlere göre Hamilton'un ordusuna büyük bir destek gelmiş olup, Çanakkale Boğazı ağzına müttefiklere ait 20 asker dolu gemi yanaşmış ve karaya çıkarma yapmaya başlamışlardır.**[309] şeklinde bilgiler verilmektedir.

Konuyla ilgili ileri tarihlerde çıkan bir haberde de, ""Associated Pres" ajansı muhabirinin Almanların meşhur denizaltısı U-21'de görevli bir yüzbaşı ile yaptığı röportajda, Yüzbaşı Gersingom, kendi gemilerinin 5 tane Müttefiklere ait ticaret gemisini ve İngilizlerin Çanakkale açıklarında bulunan "Triumph" ve "Majestic" gemilerini batırdıklarını bildirmiş. 25 Nisan'da Çanakkale'ye gelmek üzere yola çıkarak 15 Mayıs'ta geldiklerini bildirmiş."[310] şeklinde bir bilgi yer almıştır.

22 Mayıs'ta Ege denizinde iki düşman denizaltısı görünür. Müttefik gemilerine, özel ağ kalkanları olmadan denize açılmamaları için emir verilir, buna karşın **25 Mayıs'ta İngilizlerin 'Triumph' gemisi yok edilir. Alman denizaltısının torpilleri ağ kalkanını deler ve gemi 20 dakikada suyun dibini bulur. Türk askerleri önlerinde gerçekleşen bu olayı görerek büyük sevinç çığlıkları atarlar.** 26 Mayıs sabah 07.00 sularında Helles burnu yakınlarındaki İngiliz Majestic gemisi

[309] Ruskoe Slovo 26 Mayıs 1915, V. Mihaylovski, imzalı makale
[310] Ruskoe Slovo, 30 Haziran 1915

yine su dibine gönderilir".[311] Yine aynı gazetedeki bir haberde ise "21 Mayısta büyük bir Alman gemisi batırıldı, 24 Mayısta günü ise Nagara (Nara) kalesi önlerindeki 2 gemi daha batırıldı. Bu arada, Türklerin son umutları olan Avusturya-Alman denizaltı gemileri sadece başarısızlık yaşıyorlar ve müttefikler Çanakkale önlerinde iki düşman gemisini batırmayı başarmışlardır.

Kara kuvvetleri faaliyetlerine gelince Britanyalı askerlerin sol cephanesinin Gelibolu tarafına hücumu sonucu Türklerin Bolayır ile Trakya ile arasından iletişimi kesmesi lazım. Böylece, Çanakkale körfezinin Avrupa kıyısında çevrilen Türk askerleri neredeyse tüm yönlerden çembere alınmış ve hapsedilmiş bir durumda. Bu şartlarda General Hamilton'un ordularının zafere ulaşması sadece zaman meselesidir."[312] gibi yorumlar yapılarak teselli bulunmaya çalışılıyor.

Gemilerinin birer birer batırılması, İngilizlerin süper dretnotu "Queen Elisabeth" için endişelere neden olur, bunun sonucunda "Queen Elisabeth" İngiltere'ye gönderilir. Bununla ilgili basında yer alan haber şöyledir. " En güçlü İngiliz gemisi Queen Elisabeth'i ziyaret eden bir İngiliz gazetecinin "Times" gazetesinde yayınlanan haberi şöyle ki, Bizim gemimiz dönüyor. Gözlerimizin önünde Çanakkale'yi geçişi görünüyor. En önde şu anda denizlerdeki en büyük gemi olan Quein Elisabeth'in kuleleri görünüyor. Bir anda onun yanında Fransız bayraklı bir mayın tarama gemisi beliriyor. İnanılması zor ama daha önce Abukir ve Trafalgar savaşlarını yapan İngiliz ve Fransız gemileri şu an birlikte hareket ediyorlar. Ben torpidobot ile Queen Elisabeth gemisini ve amirali ziyarete gidiyorum.

Queen Elisabeth' toplam 8 büyük top taşıyor (38,5 cm.) ama bu dev toplar düşmanın karadaki bütün toplarını değersiz kılıyor. **Gemi mürettebatına göre bu toplar 15 km. uzaktaki madeni para büyüklüğündeki hedefi vurabilmektedir**. Bizim bu gemimizin Kabatepe açıklarından, Gelibolu yarımadası üstünden boğazı bombalaması çok meşhurdur. Ama bu dev zırhlı da artık "ateş vaftizini" aldı. Çünkü ona 3 mermi isabet etti. Artık onun geri dönmesine karar verildi. İleride onun yerine müttefiklerin desteğine ona yakın büyüklükte 4 gemi daha gönderilecek ve Türkler tabyalarından dışarı çıkamayacaklar. Onların elinde Queen Elisabeth'e güç olarak yaklaşabilecek bir gemileri asla bulunmamakta."[313]

[311] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.81
[312] Ruskoe Slov, 26 Mayıs 1915
[313] Novoe Vremya, 13 Haziran 1915

Çok geçmeden artık müttefiklere ait boğazda ve yarımada açıklarında birkaç eski model gemi kalmış olur. Filo bombardımanı eski canlılığını kaybeder. Bütün taşıtlar İmbros (İmroz) ve Limnos (Limni) adasının Mudros (Mondros) koyunda toplanır. İngiltere ve Fransa'dan getirilen ufak sabotaj gemisi ve mayın tarayıcılarından 'bekçi filoları' oluşturulur. Böylece yavaş yavaş askeri filo operasyon dışında kalarak Mudross'ta beklemeye alınır.

Netice itibariyle, filoya yardım için gönderilen çıkarma kolordusu Gelibolu'da yalnız başına kalır. Bunun üzerine Fransızlar Seddülbahir ve Eski Hisarlık'ta 24-cm'lik, İngilizler ise Kritiya yakınlarında birkaç ağır batarya kurarlar. Müttefiklerin Türklere karşı ellerinde toplam 10 ağır topları bulunmaktaydı. Çıkarma kolordusunun durumu kritik bir hale gelmekte ve her geçen gün kayıplar giderek artmaktaydı.[314] Bu arada basında Türklerin kayıpları hakkında şu haber yer alıyordu. "Ciddi kaynaklardan gelen haberlere göre, Türklerin kayıpları muhtemelen 100 bin kişiyi aştı. Kahire'ye getirilen bir esir Türk askerinin anlattıklarına göre; Kendisinin **bulunduğu alay neredeyse tamamen yok olmuş. General L.V. Sanders'in yanlış emirleri yüzünden(Yine bir başka bir Rus gazetesinin haberine göre, Alman taktiği olan "Sıkı Saflar Haline Saldırı Savaşı" sebebiyle Türklerin kayıpları normalin çok üzerinde olmakta ve 100 bin kişiye yaklaştı.) Türkler cephanesiz olarak saldırıya geçtiler** ve büyük bir hüsran yaşadılar. Esir askerin anlattığına göre, savaşın başında 3000 kişi olan birliğinde sadece 120 kişi kalmış. Yine bir gece saldırısında iki Türk birliği yanlışlıkla birbirlerine saldırmışlar ve büyük kayıplar yaşamışlar. Özellikle İngiliz silahları düşmana büyük kayıp verdirmektedir. Yakalanan esir Türk askerleri de savaşın sebebini bilmiyorlar ve Almanları suçluyorlarmış."[315]

Kritiya'yı ele geçirmeye yönelik son teşebbüs (Yani III. Kirte savaşı) 4 Haziran'da filonun nispeten zayıf bir desteğinde yapılır. Sabah 8'de topçu bombardımanı başlar ama Alman denizaltıları sebebiyle bombardımana sadece 4 gemi ve birkaç avcı teknesi katılmıştır. Saat 11.20'de 24 bin kişilik müttefik ordusu hücuma geçer. Önceki hücumlarda olduğu gibi bu hücumda da başlarda büyük ilerleme sağlanır, fakat gün bitiminde 9. ve 12.Türk tümenlerince düzenlenen ataklar sonucu müttefikler geri çekilmek zorunda kalırlar. Böylece, 4 Haziran'da sadece 200–400 m'lik bir ilerleme kaydedilmiş olur. Bu ufak başarı müttefiklere 7 bin

[314] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.82
[315] Ruskoe Slovo, 3 Haziran 1915

askere mal olur. General Hamilton hatıralarında "Elimizde yedek birlikler olsa idi, Türk mevzilerini ele geçirilebilirdik." diye yazar ve kendi başarısızlığına çeşitli kılıflar bulmaya devam eder.[316]

Bu sırada çok sayıda sahra topunu cepheye getiren Türkler, müttefikleri zor duruma düşürüp ellerindeki bütün yedek birlikleri kullanmaya mecbur ederler. 5 Haziran gecesi Türkler, sol (Fransız) kanadına iki ani saldırı düzenlerler. Bu ataklar iki tarafta da büyük kayıplara ama daha çok müttefik tarafında olarak güçlükle geri püskürtülür. Rus basını ise, "Müttefiklerin Gelibolu yarımadasındaki taarruzları başarıyla davam ediyor. Türkler her geçen gün daha büyük kayıplara uğruyorlar. Marmara denizindeki İngiliz denizatlılarının saldırıları sebebiyle Türkler artık Çanakkale cephesine desteği artık kara yolu ile yapmaya çalışıyorlar. Marmara kıyılarındaki Edremit yakınlarındaki Akçay'daki Türk birlikleri İngiliz torpidobotu tarafımdan bombalandı. Çoğunlukla Yunan asıllıların yaşadığı Ayvalık'ta ise Hıristiyanların durumu kritik bir hal aldı. Kadın ve çocuklar Anadolu içlerine götürülüyorlar bu sebeple Rumların morali çok bozukmuş. Müttefik filosunun gemileri özellikle yarımadanın yüksek yerlerini top ateşine tutmaktadır. Müttefikler tüm yarımada da genel taarruz yaparak bu işi bitirmek istiyor. Siperlerde çok kanlı savaşlar oluyor ve ilerleme devam ediyor."[317] ve bir başka gazete olan Novoe Vremya gazetesinin kendi muhabiri Atina'dan şöyle bildiriyor. "Müttefiklerin aralıksız saldırıları sonucunda Maydos'a (Eceabat) yakın tepeler ele geçirildi. Fakat Asya kıyılarındaki Nagara (Nara) kalesindeki topların ateşi sonucu müttefikler bu şehri alamadı. Donanma Nagara'dan gelen ateşi durdurmaya çalışıyor. Maydos yakınlarındaki savaşan birliklerini iki tarafta takviye ediyor ve her iki taraftan da çok kayıp var. Gelibolu'da gece gündüz düşmanla savaş devam ediyor. Gelen bilgilere göre müttefik kuvvetleri Gelibolu ilçesine 4 km kalıncaya kadar ilerlemişler. Gemilerden gelen top ateşi Türkleri çok zor durumlara düşürüyor ve direncini zayıflatıyor."[318] gibi haberler verse de durum müttefikler için Rusların sandığı kadar pek parlak değildir.

[316] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.83
[317] Ruskoe Slovo, 8 Haziran 1915
[318] Ruskoe Slovo, 13 Haziran 1915

Açı baba(Alçıtepe) tepelerini ele geçirmeye yönelik yapılan çatışmalarda müttefikler daha sonra Gelibolu yarımadasında gömülecek olan toplam 50 bin askerlerini kayıp olarak verirler.[319]

Artık sıcaklar bastırmaya başlar. Bazı yerlerde siperler, toprak çuvalları ve kumla örtülen Türk asker ölüleri ile yapılmıştı. Paris kaynaklı General Guro'nun telgrafı adlı haberde, Gelibolu'daki Fransız birliklerinin komutanı olan General Guro, merkeze bildirmiş olduğu telgrafta, "Filonun yardımı ile Türklere ağır kayıplar verdirilip geri çekildikleri ve aralarında Almanlarında bulunduğu yaklaşık 200 askerin esir alındığını iletti. Türkler her geçen gün Yarımadan içlerine doğru çekilmekteler. Onlardan kalan siperler ölü ve yaralılarla dolu. Müttefik kuvvetleri Hava ve Deniz filolarının bombardıman desteği ile ilerlemeye devam ediyorlar. Türklerin kayıpları her gün artıyor." [320] şeklinde haberler bildirmektedir. Gemilerden fırlatılan mermiler cesetleri şuraya buraya dağıtarak berbat bir kokunun yayılmasına neden oluyordu. Etraf siyah ve yeşil sineklerle dolu idi. Salgın hastalıkların baş göstermesinden endişe ediliyordu. İyi ki her tarafı kurutan güneş, bu insan parçalarını da kısa sürede kurutarak buna mani olmuştu.

Kritiya'ya (Kirte) yapılan son hücum, General Hamilton'un Seddülbahir ve Kritiya cephesindeki son operasyonu idi. Ancak Haziran sonunda bir miktar toprak ele geçirilebilmişti. Son çatışmalarda Fransız General Guro hafif, 1.Fransız tümeni komutanı General Masnu ağır yaralanırlar. Fransız ordularının başına 2.Fransız tümeni komutanı General Bellu geçer. General Hamilton ise, İmbros (İmroz) adasında çatışmalardan uzak olarak rahat rahat komutanlığına devam etmekteydi.[321] **Rus kaynaklarında daha sonraları General Hamilton'un bu şekilde savaşı uzaktan idare etmesi başarısızlık sebeplerinden biri sayılmıştır**.

29 Haziran'da Enver paşanın bizzat komuta ettiği birlikler Anzak'ların sol kanadını deniz kıyılarına kadar püskürtmek amacıyla hücuma geçer, fakat ağır kayıplar vererek çekilirler. Buna rağmen müttefikler ciddi bir başarı sağlayamamışlardır. Konuyla ilgili bir haberde ise, "Yaklaşık bir hafta kadar önce Türkler saldırıya geçtiler. Fakat müttefikler böyle bir saldırıyı beklediklerinden hazırlıklı olup, onları büyük bozguna uğrattılar. Gece saat 02.00 de ancak hücum kesildi. Düşman büyük kayıplar vererek geri çekildi. Yakalanan esirlerin verdiği

[319] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.83
[320] Ruskoe Slovo, 7 Haziran 1915
[321] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.84

bilgilere göre bu son hücuma 3 alay asker katılmış ve bu harekât Enver Paşa'nın emri ile yapılmış olup, kendisi de siperlerde bulunmuş. Daha sonraki emirlerde ise artık hücum olmayacağı ifade edilir. Çünkü Türklerin savunması hücumdan daha az zayiat verdirmektedir. Fakat Enver Paşa verdiği emirlerde Anzak'ların denize dökülmelerini istemişti. Yapılan saldırılardan bir sonuç alınamadığı gibi Türkler çok fazla kayıplar vermeye devam etmekteler."[322] şeklinde verilmiştir.

Burada bazı açıklamalar yapmak gerekmektedir. Daha önce geçtiği gibi zamanın Osmanlı Harbiye Nazırı olan Enver Paşa, Çanakkale'ye Mayıs ayında gelmiştir. Hatta Türk ordusunun bir 10.000 asker civarında kayıp verdiği 19 Mayıs gecesi saldırısının emrini verdiği belirtilir. Bu kesin olamamakla birlikte düşmanın hemen denize dökülmesini istediği kesindir. "19 Mayıs hücumunu kimin emrettiği konusunda ihtilaf vardır. General Liman Von Sanders planları kendinin hazırlattığını iddia eder ve sorumluluğu üzerine alırsa da aslında bu hücumu 11 Mayıs tarihinde cepheyi teftiş eden Enver Paşa'nın bizzat emretmiş olması güçlü olasılıktır."[323] Ruslar ise 29 Haziranda Türkler tarafından yapılan saldırıları Enver Paşa'nın yönettiğini iddia etmektedirler.

Müttefiklerin başarısızlıkları şunlardan kaynaklanmaktaydı;

1) Topçu birliklerin karaya çıkarılması ile ilgili kesin tahminler yapılmadı, dolayısıyla genellikle sahra topçu birliklerince yerine getirilmesi gereken vazifeler filoya yüklenmiş oldu.
2) Destek sağlamadaki eksiklikler (zamanında mühimmat, cephane ve erzak sağlanmaması gibi) orduları zor duruma düşürdü.
3) Plajların darlığı dolayısıyla çıkarılan ilk çıkarılan birlikler, operasyonu hızlı şekilde geliştirebilecek ve plajları düşman toplarına karşı koruyabilecek güçte ve büyüklükte değildi.
4) Türklerin makineli tüfek ve toplarını üstü kapalı pozisyonlarda bulundurmaları müttefik filosunu bunlara karşı aciz bıraktı.

Türklerde ise başta ağır toplar olmak üzere, ellerinde yeterli silah, cephane ve top mermisi bulunmaması -tümen başına 24 top- gibi durumlar, Türkleri daha çok saldırıları gece saatlerinde yapmaya itti. İşte bu durum Türk tarafında ağır kayıplara yol açan bir sebep olmuştur. 25 Nisan–4 Haziran arası geçen zaman arasında

[322] Ruskoe Slovo, 6 Temmuz 1915
[323] Erol Mütercimler, *Korkak Abdul'dan Coni Türk'e Gelibolu*, Alfa yayınları, 4.Baskı İstanbul, 2005, s. 447–448

gerçekleşen şiddetli çatışmalar her iki tarafa da istenen neticeler getirmez. Trakya ordularından takviye sağlayan Türklerin başarıya ulaşamamalarının temel nedeni, yeteri ölçüde araç gereçlerinin olmamasıdır. Müttefiklerse sürekli kaybedilen zamanın acısını çekmekteydiler; durum o kadar kötüleşir ki Alman denizaltılarından gelebilecek tehlike dolayısıyla gemileri operasyondan çekip Mudros koyuna saklamak zorunda kalmışlardır.

Bu sıradaki savaşlarda uçakların az kullanılması da dikkat çekmekte. Türk tarafında hiç, müttefiklerde ise yeteri sayıda uçak yoktu.[324] Hâlbuki bizim kaynaklarda müttefiklerin 40 bizim ise 21 tane uçağımız olduğundan bahsedilir. Bu arada ilginç bir haber olarak şuna rastladık ki "Midilli adasından gelen haberler göre Gelibolu da savaş tüm şiddeti ile devam ediyor. Suvla koyunu da müttefikler bombaladılar. Son zamanlarda ilginç bir durum da şudur ki **Türkler Alman silahları ile şiddetli saldırılarının yanında zehirli gazlar da kullanıyorlar**. Dün müttefik filosuna ünlü İngiliz denizatlısı E–11 de eklendi ve hemen 7 Türk vapurunu Marmara denizinde ve bir vapuru Nagara (Nara) Burnu açıklarında batırdı.[325] Haberde Türk kuvvetlerinin Müttefiklere karşı zehirli gaz kullandığı iddiası var. Hâlbuki bizim kaynaklarda tam tersi olarak verilen bu bilgi belki Rus kamuoyunda düşmana karşı bir nefret oluşturmak için kasıtlı olarak psikolojik taktik gereği bu şekilde verilmiş olabilir. Yine Rus basınının ilginç bir haberinde, "Gazetenin kendi muhabirinin Atina'dan bildirdiğine göre, Tenedos adasından gelen haberlere göre Gelibolu yarımadasında Bolayır sırtlarında 8 Türk alayı geri püskürtülerek zafere doğru emin adımlarla gidiliyor. Müttefiklere sürekli yeni destek kuvvetleri geliyor. **Alman askerleri burada da zehirli gaz kullanmaktalar.** (Daha önce Batı cephesinde Almanlar Ruslara karşı gaz kullanmışlardır.) Türkler ve Almanlar İstanbul'un çevresindeki tepelere koruyucu siperler yapmaya ve ağır toplar yerleştirmeye devam ediyorlar. Çünkü mağlubiyet halinde Almanlar şehri bombalamayı planlıyorlar (Bu ilginç bir iddia olarak karşımıza çıkmakta) İzmir'de şehrin Müslüman halkının ileri gelenlerinden bazı insanlar Dışişleri bakanı Talat Paşa'ya dilekçe ile başvurup üç devlet ile (İngiltere, Fransa ve Rusya) barış antlaşması yapılmasını istediler. Şehirde bunun üzerine biraz kargaşa çıktı. 31 Mayıs'ta seçim yapılacak ve İttihat Terakki programını halka açıkladı. Rahatsız olan Sultan'ın sağlığı iyiye doğru gidiyormuş." Ve **"Türklerin asker kaybı şu ana kadar yaklaşık olarak 100 bin kişiyi buldu.**

[324] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.85-86
[325] Ruskoe Slovo, 8 Haziran 1915

Yani 3 kolorduları yok edildi. Yine İstanbul'dan bir muhabirin haberine göre, Kaçakçılık sorunu her geçen gün artıyor. Her gün çok sayıda gümrük malları İstanbul'a Romanya üzerinden gelmektedir. Romanya'ya ait vagonla ve benzin tankerleri görünüyor. Farklı kıyafetlerle gelen yolcular daha sonra Alman üniformasıyla ortaya çıkıyorlar. **Son olarak 6 Alman subayı 50 kutu altın ile yakalandı. Bu para transferini Alman "Deutche Bank" yapmakta. Türklere silah ve para yardımı aralıksız olarak devam ediyor. Bu Alman bankası Romen gümrükçülerine rüşvet ödeyerek kaçakçılığa devam ediyor**. Hatta bir Alman bankası bu iş için Bulgaristan ve Romanya'da büro bile açmış durumda." ve ""Morning Post" gazetesinin yazdığına göre Kahire ve İskenderiye hastanelerine Gelibolu'dan getirilen yaralılar Türklerin canavarlıkları ile ilgili olarak şunları anlatmışlar; Bir İrlanda askeri 6 arkadaşının Türkler tarafından ateşe atıldığını söylemiş ve yine birkaç saat Türklerin elinde esir kalan bir Avustralya askerinin gözleri çıkarılmış. Türkler esirlere çok şiddetli işkenceler yapıyorlarmış. Yaralı İngiliz askerlerini ağaçlara asmışlar ve ölünceye kadar işkence etmişler. **Meğer Türkler müttefikleri olan Almanlara medeniyet olarak ne kadar uzaktalarmış!** ve bir başka haberde de "İstanbul'da resmi makamlar, Yunan vatandaşlarına ait olan evleri zorla işgal ederek oraları hastane'ye çevirmişler. Ayrıca şehirde ekmek yetmediği için insanlarda büyük bir hoşnutsuzluk var ve her geçen gün bu artıyor. **Bu günlerde Galata mahallesinde Türkler ile Rumlar arasında yer yer çatışmalar yaşanmaya başladı.**"[326] Şeklinde yazı ve yorumlar basnda yer almıştır.

"İngiliz denizaltısı Marmara'da" adlı haberde de "Midilli adasından bildirildiğine göre, İngiliz denizaltısı gece Dardanel boğazını geçerek Marmara'ya girdi. Denizin sisli olmasından da yararlanarak Türklerin Nakliye gemilerine başarılı bir saldırı yaptı. İki asker taşıyan gemiyi bir kömür gemisini ve iki torpidobot'u batırarak başarılı bir şekilde Tenedos'a (Bozcaada)geri döndü." gibi ilginç haberlere de rastlamak mümkün olmuştur.

Sonuç olarak, şunu söylemek gerekir ki, müttefik saldırılarının organizasyon biçimi çıkarma harekâtlarına kötü ve başarısız bir menfi örnek olarak gösterilebilecek bir durum arz etmekteydi.[327] Çıkarma harekâtının müttefikler için pek beklenildiği gibi geçmediğine bir örnek de Rus basınında İngilizlerden alınarak yayınlanan denizci bir subayın mektubudur. Gelibolu yarımadası açıklarındaki

[326] Ruskoe Slovo, 10-13 Haziran 1915
[327] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.86

Swiftsure adlı İngiliz gemisinde görevli bir İngiliz subayı ailesine yazdığı mektupta, genel olarak müttefiklerin çıkarma harekâtını şöyle anlatmaktadır. " …Şafak sökerken biz ve diğer demiler kıyıya cehennem ateşi gibi ateş açtık, kıyının bombalanmadık bir yerini bırakmadık, sadece bizim gemiden 1,5 saat içinde 1000'den fazla mermi gönderdik. **Bence bu, tarihteki en büyük bombardıman oldu ve kıyıda hiçbir canlı kalmadı ve Türklerden hiçbir iz yoktu biz onların hepsinin öldüğünü düşündük.** Bombalama sonunda askerler kıyıya çıkmaya başladılar ve onlar kıyıya yaklaşınca Türkler çok şiddetli ateş açarak bizim askerlerimizin çoğunu öldürdüler. Biz bunu görünce inanamadık." ve mektubun bir yerinde kendisinin de iki saatliğine kıyıya çıktığından bahsetmekte "… Türklerin kıyıya koydukları dikenli teller çok kalındı ve bizdeki makaslarla kesmek çok zor oldu. Kıyıda her taraf Türk cesetleri ile dolu. Bizim birliklerimiz karada iyi kamp yerleri kurmuş durumdalar. Biraz tepelere doğru ilerleyince iki asker gördük. Bunlardan biri at üstünde diğeri ise yaya idi. Onlar bizimle Rusça konuştular ve daha önce Palestina (Filistin) da bulunmuşlar. Oradan Türk askerleri tarafından çıkarılınca onlarda gönüllü olarak burada bizimle beraber savaşıyorlarmış. Burada onlar (Museviler) toplam 500 asker ve 200 tane de asker olmayan gönüllü varmış. Ben çok şaşırdım bu gönüllüler arasında Rusya'dan gelen Museviler de var ve onlardan böyle bir hediye geleceğini hiç ummazdım."[328] şeklinde bu mektup da ilginç bilgiler ihtiva etmektedir.

Genellikle Rus kaynaklarında hep Müttefiklerin savaşın birçok yerinde ve çıkartma sırasında hatalı olduğundan bahseder ama Türk askerinin başarısından nedense pek söz edilmemektedir. Ama Rus çarlığı İngiltere ve Fransa'nın bir müttefiki olması ve bu savaşın sonucunun kendisini çok yakından ilgilendirmesi nedeniyle zamanın Rusya basınından objektif bir yorum ve haber beklemek fazlaca iyimserlik olur. Fakat daha sonraki zamanlarda bu konuyla ilgili yazan Rus tarihçileri de Türklerin olağanüstü başarısı yerine, müttefiklerin başarısızlıklarına mazeret bulmaya çalışmışlardır.

General Hamilton'un Londra'ya gönderdiği raporlardan yola çıkarak gelecekle ilgili net bir tablo çizmek mümkün değildi. General Hamilton, İngiliz genel komutanlığına, çıkarmanın elverişsiz şartlar altında ve geç yapılması dolayısıyla çok zor geçtiğini, orduların Gelibolu yarımadasının güney ucunda iyice mevzilendiğini;

[328] Ruskoe Slovo, 19 Haziran 1915

Anzak'ların kahramanca direndiği konusunda bilgiler ulaştırmıştı. Osmanlı Sultanının "Cihad" ilan etmek için ısrar ettiği yönünde malumatlar da vardı raporunda. Burada Rusların yanlış bilgisi söz konusu olup zaten Padişah daha önce "Cihad" ilanı yapmıştı. Yani, raporunda yazılanlar General Hamilton'u kınamak için bir neden teşkil etmemekteydi. Ayrıca, General Hamilton raporunda tabi ki kendi başarısızlıklarından söz etmedi ve filo faaliyetlerinin sınırlanmasıyla geleceğe yönelik hesaplar yapmanın güçleştiğine işaret ederek karşılaşılan tüm zorlukları izah etmekte ve operasyondan fazla ümitli görünmemekteydi.

Daha Mayıs başında General Hamilton'a takviye olarak 52.tümen gönderilmişti. Öte yandan, müttefikler, Rusların Karadeniz'de büyük bir çıkarma yapacaklarını umuyorlardı. Mayıs sonunda bu umutlar kursaklarda kalır, zira Avusturya Generali Makenzen'in ordusu Galiçya'da hücuma geçerek Rusları geri çekilmeye zorlar ve Rusların Karadeniz de çıkarma yapma durumu da ortadan kalkar.[329] Hatırlanacağı üzere İngilizler Ruslar'dan şöyle bir talepte bulunmuşlardı.

"İngilizler, Ruslardan da Müttefiklerin Çanakkale'ye saldırdığı aynı zamanda İstanbul'a saldırı yapmalarını istemişlerdi. **Müttefikler Çanakkale ile İstanbul'un Karayolu bağlantısını Ruslar eliyle kesmek istediler.** 28 Nisan 1915 tarihinde W.Churchill 'in Rus başkenti Petersburg'dan almış olduğu haberlere göre Rusların askeri yöneticilerinin çıkarma yapmak istemediği fakat siyasilerin Karadeniz kıyılarından bir çıkarma yapma taraftarı oldukları ifade ediliyordu. Karadeniz'deki Rus filosu komutanı olan Amiral Ebergard'dan İstanbul boğazına daha fazla baskı yapması isteniyordu ama Alman-Türk istihbaratına göre Rusya kendi kuvvetleri ile bir çıkarama yapamayacaktı ve öylede oldu."[330]

Fakat yine de Rus basınında haziran ayı savaşları ve Gelibolu cephesinin geleceği ile ilgili çok iyimser yorumlar devam etmekte ve beklenen yeni saldırılar ile bu işin biteceği iddia edilmektedir. İşte o yorumlardan biri olan **"Çözüm Operasyonu"** adlı makalede, **"**Son resmi haberlere göre, General Hamilton, 15 Haziran'da Gelibolu yarımadasına kesin sonuç alıcı operasyonu başlatmış. O gün güçlü bombardımandan sonra İskoç tugayı ve Hindistan askerleri Kritiya'deki (Kirte) Türk sol kanadına mükemmel bir saldırı geliştirmişler ve Türklerin üç siper hattını ele geçirerek, Türk kuvvetlerine hakim olan tepelere yerleşmişler. Ertesi gün Türkler şiddetli karşı saldırılarla kendi mevkilerini geri almak istemişler ama daha büyük

[329] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.87
[330] Sergey Petroviç, a.g.e. , s 156

kayıplarla geri püskürtülmüşlerdir. Aynı gün Avustralya ve Yeni Zelanda tümeni Kritiya'ya (Kirte) yeni güç gönderilmesini önlemek amacıyla Türk sağ kanadına güçlü bir saldırı gerçekleştirmiştir. 17 Haziran günü Fransızlar merkeze doğru ilerlemiş ve 1 saat muharebeden sonra dörtgen denilen Türklerin güçlü (istihkâm) mevzilerini almışlar. Maalesef, bu mükemmel hücum sırasında General D'Amad'ın yerine gelen, General Guro yaralanmıştır. Türkler kendilerini İngiliz askerlerine karşı şiddetli ataklarla ödüllendirmek istediler ve birkaç defa göğüs göğse savaşa girişmişler. Fakat sonunda Avustralyalıların süngü hücumu ve Yatağanlarını kullanan Hindistanlı askerlerin şiddetli ataklarına karşı direnememişlerdir.

18 Haziran günü topçu ateşleri ile geçmiş, müttefiklerin ve Türklerin piyadeleri siperlerde dinlenmişler.19 Haziran'da Türkler tekrar İngilizlerin üstüne yürümüşler, ama bu sefer de geri püskürtülmüşlerdir.

General Hamilton'un değerlendirmelerine göre 4 gün içinde 16 ve 19 Haziran arası, Türkler 21000'e yakın ölü ve birkaç yüz asker de esir olarak kaybetmişler. Nisan ve Mayıs muharebelerine göre esir sayısının azlığı çok sertleşmiş mücadele ile açıklanabilir. Genel olarak Türk askerlerinin büyük kayıpları ve onların dayanması hakkında haber veren Gelibolu yarımadasındaki durum ile ilgili resmi haberler şimdilik bu kadardır.

Müttefik askerler bu zaman içinde kendi cephelerinin büyük bölümünde sadece bir kilometre ilerleyebildiler. Ancak Odessa ve Atinadan gelen haberlere göre 20 Haziranda General Hamilton kısmi bir başarıyı elde etmiş durumda.

Gelibolu bölgesindeki durum hakkında çoktan beri herhangi net bir bilgi gelmiyor. Aynı şekilde, yakın zamanda Asya kıyısına çıkarılan Fransız tümenlerinin hareketleri hakkındaki bilgilere de uzun zamandır ulaşılamıyor.

10 Hazirana kadar Türkleri askeri kaybı yaklaşık 100,000 kişiydi. Böylece L.V. Sanders Paşa'nın kayıplarının 25 Hazirana kadar 125000 kişye yaklaştığını tahmin edebiliriz. Türklerin taze gücü tükenmiş değil ve öyle görünüyor ki sayısal üstünlük hala Sanders Paşa'da. Ancak müttefikler topçu sınıfı silahlarda ezici üstünlüğe sahip, Türkler de ise daha şimdiden mermi eksikliği söz konusu. Bunun ispatı olarak da General Hamilton'un son raporlarında Türklerden gelen her hangi bir saldırı hakkında söz edilmiyor. Topçu ateşi Türkler tarafından gerçekleştirile bile, sadece yarım saatte bir (17 Haziran gecesi Avustralya mevziilerine atak) bir kaç atıştan ibaret. Ancak Türklerin Bulgaristan üzerinden yeni mermi ve mühimmatı

alamayacaklarını da kimse iddia edemez. Bu durum Türklerin kötü kaderlerini şimdilik sadece ertelemeye yarıyor."[331]

Gönderilen takviyenin az olması dolayısıyla General Hamilton telaşa kapılarak Londra'ya telgraf çeker. 17 Mayıs 1915 tarihli telgrafında gönderilen kuvvetlerin yetmediğini ve en az iki kolorduya ihtiyacı olduğunu bildirir. İngiltere de hükümet değiştiğinden dolayı İngiliz savaş bakanlığı General Hamilton'un isteklerini bir ay kadar cevapsız bırakır. Haziran'da talepler, Lord Kitchener'e sunularak istediği gibi davranması konusunda yetki verilir. Bu sırada gizli bir anlaşma imzalayan İtalya müttefikler tarafına geçer. Bunun karşılığında kendisine şunlar vaat edilir; Avusturya'ya ait Trient, Güney Tirol, Triest, Goritsai Gradisk dukalıkları, İstria, Kuzey Dalmatsiya (Dalmaçya), Ballona (Arnavutluk'ta) ve ayrıca Arnavutluk'un diplomatik işlerini yürütme hakkı, Afrika'daki topraklarına ilaveler, Anadolu'da bazı topraklar ve en önemlisi Londra'dan 60 milyon sterlin para sağlanacaktı.

Resmi olarak İtalya 24 Mayıs 1915'te savaşa girişini ilan eder. Anlaşma, İtalya'nın doğrudan doğruya Türkiye'ye karşı savaşmasını öngörmemekteydi. Bunu bahane eden İtalya, Çanakkale Savaşına katılmaktan kaçınır. Bununla birlikte Türklere karşı savaşacağı konusunda ümitler hala söz konusuydu.[332] Zamanın Rus basınında çıkan makalenin bir bölümünde ise müttefiklerin İtalya'dan beklentisi şöyle ifade edilmektedir. "…**Şimdi müttefik orduları savaşa müttefikler yanında giren İtalya askerlerinin gelmesini beklemekteler. Burada (Çanakkale) başarı biraz buna bağlı bir hale geldi. Fakat henüz İtalya'nın buraya ne kadar asker göndereceği belli değil. İtalya'nın tüm asker sayısı 1.200 bin olduğu düşünülürse bunun 100–200 binini göndermesi İtalya için pek büyük olay olmaz…."**[333]

Yunanistan ve Bulgaristan'da ise siyasi durum değişmez. Çanakkale'de Helles burundaki "yarım başarı" bu durumu değiştiremez. Gelibolu yarımadasında çıkarma operasyonunu daha önce analiz eden Yunan Genelkurmayı, General Hamilton'un stratejisini alaya alır. Yunan Başbakanı Venizelos'un istifasından sonra hükümet başına müttefiklere karşı düşmanlığıyla bilinen Gunaris kabinesi geçer. Yunan Dışişleri bakanlığı görevine ise Kral Konstantin'in himayesinde olan Zografos getirilir. Zografos, birdenbire Bulgaristan'a karşı Nisan sonunda saldırı

[331] Ruskoe Slovo, 25 Haziran 1915, V.Mihaylovskiy, imzalı makale
[332] A.K.Kalenkovski, a.g.e.,s.88
[333] Ruskoe Slovo, 5 Eylül 1915, makale

düzenlenmesini teklif eder. Bu siyasi tuzak şüphesiz Alman taraflısı Kral Konstantin tarafından, Bulgaristan'ı Almanya'ya daha sıkı biçimde bağlamak amacıyla organize edilir. Bulgaristan'la ihtilafa girmek istemeyen müttefikler ise Yunan Dışişleri bakanı Zografos'un teklifini reddeder. Bunun sonucu Başbakan Gunaris'in kabinesi feshedilir, Hükümet başına yeniden [özellikle de müttefikler Çanakkale boğazında başarılı olduğu takdirde] Yunanistan'ın Müttefiklere karşı davranışının değişeceği konusunda ümitler vaat eden Venizelos getirilir. Bulgaristan ise tarafsızlığını sürdürmeye devam ediyordu. Böyle bir politika Bulgar politikacılarına, hem Almanya'dan hem de İngiltere'den taviz ve haklar koparmaya imkân tanır. Bekle gör politikası güden ve sağda solda "tarafsızlık"(!) beyanatları yapan Bulgar bakanlar, tıpkı Yunanlar gibi Almanlara karşı beslenen gerçek duyguları gizlemek amacıyla müttefikleri dostlukları konusunda inandırmaya çalışıyorlardı. Böyle davranışlardan rahatsız olan müttefiklerse Bulgaristan'ın İtilaf devletleri tarafında savaşa katılmasa da hiç olmazsa silahla karşılarına çıkmaya cesaret edemeyeceği konusunda bir miktar emindiler. Bu şartlarda İngiliz hükümeti, General Hamilton'a imkanlar dahilinde her türlü desteği sağlamaya karar verir. İngiliz Hükümetini bunu yapmaya, Balkan devletlerinin, merkezi devletler tarafını tercih etmeleri durumunda, savaşın uzayacağı endişesi de itmekteydi.[334]

Haziran sonunda General Hamilton'a ikisi yedek niteliğinde olmak üzere beş tümen daha gönderilmesi kararlaştırılır. Yedek tümenler Aleksandria'ya (İskenderiye) ve Malta adasına sevk edilirler. Böylece General Hamilton idaresinde yedek kuvvetler dahil toplam kuvvet 10 tümen olur ki iki Fransız tümeni hariç iken. Aynı zamanda gözetleme gemisi ve mayınlara karşı kalın zırhları olan eski kruvazörlerin yollanmasına da karar verilir.

Haziran ayı ve Temmuz ayının neredeyse tamamı boyunca ufak tefek çatışmalar yaşanır. Haziran ayında yayınlanan ilginç bir haberde de "Türkler Gelibolu yarımadasına müttefiklerin çıkarma yapacaklarını anlayınca, boğazın en dar yerinde gemileri yükleriyle beraber batırmayı ve boğazı kapamayı planlamışlar. **Türk savaş gemileri müttefik denizaltılarının korkusundan İstanbul'daki Altın Boynuz'dan dışarı çıkamıyorlar**. Müttefikler Gelibolu'da yeni takviye kuvvetlerin gelmesi ile birlikte Kirte'deki durumlarını sağlamlaştırmak için yeni saldırılara girişecekler. 7 Haziran da Midilli adasından gelen bir habere göre bir Alman

[334] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.89

denizaltısı Dardanel açıklarında batırılmış. Müttefiklerimizin kayıpları da artmakta ama böyle ağır ve tehlikeli bir işte kurbanlar vermek kaçınılmaz bir durum. Sevindiren bir haber ise Almanların batırdığı "Triumph" gemisinin bütün mürettebatı İngiliz denizaltısı tarafından kurtarılmış. Bu geminin batışı İngilizler için pek büyük bir kayıp sayılmaz çünkü İngiliz donanmasında daha onun gibi 24 gemi var. Bu gemi pek fazla büyük değildi 4 tane topa sahipti ama yine de bunun verilen son kurban olmasına inanmak istiyoruz."[335] gibi ifadelere rastlanmaktadır.

Orduları yollama kararının alınması ile birlikte bu orduların nasıl kullanılacağı meselesi de ortaya çıkar. Anzak General Birdwood'un fikrinden esinlenen General Hamilton yeni bir plan geliştirir. Buna göre, Gelibolu yarımadasının güneyine giden tüm yolların kesilmesi için Sarıbayır tepesi ele geçirilecek, böylece yarımadanın güney bölgeleri Türklere kapanmış olacaktı.

Planı hayata geçirmek üzere Suvla koyunda çıkarma yapılması kararlaştırılır. Aynı zamanda Saros körfezinin kuzeyinde ve Asya yakasında gösteri mahiyetinde yanıltma amaçlı ufak çıkarma operasyonları düzenlenecekti. Böyle bir adımın, Türk ordularının bir bölümünün yarımadadan gönderilmesine neden olacağı düşünülüyordu. Bu arada Türkler temmuz ayının ilk haftası müttefiklere saldırıya geçerler. Bununla ilgili haberde, "5 Temmuz'da Türkler çok şiddetli hücuma geçtiler. Türkler önce güçlü topçu ateşi ile saldırdılarsa da müttefik kuvvetleri Türk piyadelerinin yok etmeyi başardı. Türk uçakları da müttefik siperlerine saldırdılar ama müttefiklerin 15 uçağı Türk siperleri ve üslerine saldırarak buna karşılık verdiler."[336]

Zamanın Rus basınında yer alan Bükreş kaynaklı çok ilginç haber ve yorumlardan biri olan **"Türkiye'de"** adlı uzun bir haberde, Osmanlı hükümeti ve başkent İstanbul'daki son durum şöyle anlatılmaktadır.

"Türkiye yönetim çevrelerinin morali, Alman askeri gücü ve Almanların boğazların alınmasının imkânsız olduğuna dair sözlerine bağlı olarak iyi durumda. Askerlerin ve halkın morali ise düşük bir haldeymiş. Hükümet özellikle Hıristiyanlar olmak üzere tüm özel şahısların değer verilen tüm mallarına ayrım yapmaksızın farklı nedenleri öne sürerek el koymuş durumda. Halk ajanlardan ürkmüş Türk hükümetinden ve Alman zorlamalarından yakın zamanda kurtulmayı hayal ediyor. **İhtilal için zemin hazır durumda ve sadece bu oluşumun başına geçerek**

[335] Ruskoe Slovo, 23 Haziran 1915
[336] Ruskoe Slovo, 8 Temmuz 1915

birleştirecek ve peşinden sürükleyecek kişinin olmaması halkı Gençtürk (Jön Türk) hükümeti için zararsız kılmaktadır. Ama hükümet Asya tarafındaki sahillere Konstantinopol'e nişan alan toplar yerleştirilerek düşmanın şehri almasına veya halk ayaklanmasına karşı önlem almış durumda. Konstantinopolde şu an 3 çeşit polis varmış; Normal, Gizli ve Alman polisi. Alman polisi sıklıkla yerel yönetimin emirlerine karışmakta ve bazen onları iptal etmektedir. Özellikle Almanların onlarla savaşan ülkelerin vatandaşlarına karşı davranışları ilgi çekmektedir. Son günlerde Porta'nın (Osmanlı) düşmanı tüm ülke vatandaşlarının Urfa şehrine gönderilmesine karar vermiştir, ayrıca yol harcamaları gönderilenlere ait olacaktır. Gönderilenler yol harcamalarını ve onları götüren jandarmaların maaşlarını ödemek zorundadırlar. **(Burada herhalde Ermeni Tehcirinden bahsediyor)** Alman rütbelilerin askerle olan ilişkileri çok kötü durumda. Hücum sırasında rütbeliler, kendine göre istemeyerek hücuma giden herkesi tabanca ile öldürmektedirler. Cephede arkasında ise otomatik silahlı Alman askerleri durmaktalarmış.(Burada yine Rus kaynaklarında yer alan yanlış bir bilgi veya belki de kasıtlı bir çarpıtma olarak göze çarpan şu ki sanki Türk askeri silah zoru ile savaşıyormuş gibi bir anlam ortaya çıkmaktadır. Ama silah zoru savaşan bir ordunun herhalde böyle büyük bir zafer elde etmesi mümkün değildir). Türklerin şu ana kadar ki yaralı ve ölü sayısı 85 000 civarındadır. Çatalca'ya kaçak askeri mal gelmesi devam etmektedir. Bu hariç, Türklerin malzeme temin etmesi ile Konstantınopol'de yapılmış olan top fabrikası "Krupp" çalışmakta, burada sadece kurşun ve silah değil, top ve top mermileri de üretilmektedir." Yine aynı gazetede aynı gün Petrograd kaynaklı bir haberde de "Türk hükümetinin vatandaşlarının haklarını korumak için başkentte kalmış Rus, İngiliz, Fransız elçilik çalışanlarını sürmesine rağmen, Konstantinopol'de hala bir Rus diplomat kalmaktadır. Ona da Rusya ve müttefik ülke vatandaşlarının çıkarlarını koruma görevi düşmektedir. Bu Rus diplomatın Konstantinopol'de kalmasına karşılık olarak, Petrograd'da da İtalyan elçiliğinde akredite olmuş ve Rusya'da bulunan Türk vatandaşlarının haklarını korumak üzere bir tane Türk diplomatın kalmasına izin verilmiştir."[337]

Temmuz ayında savaşın gidişatına dair basında çıkan başka bazı haberler şöyledir. "Bizim müttefik güçlerinin denizaltıları Marmara Denizi'nde ve Kostantinopol'ün Boğaz girişinde başarılı savaşlar yapmaya devam ettiler; Fransız

[337] Ruskoe Slovo, 6 Temmuz 1915

denizaltısı Tophane önünde asker yüklü gemiyi batırdı, İngilizlerin ki ise Haydarpaşa istasyonunda treni vurdu ve Galata köprüsünü bombaladı. Bizim (Rus) uçakları 17 Temmuz da Pera (Beyoğlu) ve Üsküdar bölgesine bombalar attı. Aynı gün Konstantinopol de büyük bir yangın olmuş ve binlerce ev kül olmuştur. Karadeniz kıyılarımızda ve Odessa açıklarında bir bölgede yarım bir halde batan 'Mecidiye' adlı Türk gemisi 26 Mayıs'ta su üzerine çıkarılır ve tamir edilmek üzere limanına getirilmiş.[338]

"Türklerin Yenilgisi" başlıklı başka haberde, "Bir İngiliz gazetesi muhabiri Midilli adasından bildiriyor. Geçen hafta müttefikler ve özellikle İngiliz kuvvetleri önemli zaferler kazandılar. Yarım adanın içlerine doğru ilerleyip önemli noktaları ele geçirdiler. Türklerin yenilmesini iki sebebi varmış; ilk olarak onların silahları çok az ve son 1 ay boyunca cepheye mühimmat takviyesi gelmiyor çünkü fabrikalar çalışmıyormuş. İkincisi ise Türk askerlerinin moral olarak çok kötü durumda olmasıymış. Türkler büyük gruplar halinde teslim oluyorlarmış." (Bu da propaganda amaçlı bir haber olsa gerektir.) Bir başka haberde ise, "Gelibolu yarımadasındaki Fransız kuvvetleri başkomutanı General Guro yapılan savaşların birinde ağır yaralanmış ve tedavi için Marsilya'ya gitmek üzere bindiği askeri gemi Yunanistan'ın Pire limanına gelmiş. Generalin sağ göğsü ve eli şarapnel parçaları ile yaralanmış ve iki bacağı da kırılmış. General Guro savaşlarda hep askerlerin önünde savaşmış ve bu yüzden askerleri tarafından çok seviliyormuş. Bütün müttefik askerleri onun iyileşmesini sabırsızlıkla bekliyorlarmış."[339]

Osmanlı devletinin savaştan çıkması ile ilgili birtakım girişimler olduğuna dair haberler dönemin Rus basınında şöyle yer almış. "İtalya siyasi çevrelerinde bir merak edilen bir konu var. O da İstanbul'dan İsviçre'ye gelen Türk heyeti hakkında kesin bir bilgi yok. **İstanbul'dan alınan haberlere göre orada barış isteyenlerin sayısı her geçen gün artıyor ama Almanlar buna şiddetle karşı çıkıyorlar.** İsviçre'ye gelen Türk heyeti hakkındaki söylentilere göre, tarafsız ülkeler ve balkan ülkelerinde yaşayan çok sayıda Türk, Türkiye -Almanya ile ittifaktan ayrılırsa hangi şartlarda barış anlaşması yapabileceğini bilmek istiyorlarmış. Ama bu Türkler hükümetten ayrı kendi başlarına hareket ediyorlarmış."[340]

[338] *Vayenniy Sbornik*, Petrograd, Temmuz 1915, s. 230–236
[339] Ruskoe Slovo, 6 Temmuz 1915
[340] Ruskoe Slovo, 16 Temmuz 1915

Dönemin Rus basınında İngiliz Savaş muhabiri Aşmead Bartlett'in Telgrafı yayınlanmış olup, bu telgraf cephedeki son durumu anlatır mahiyetteydi. "Gelibolu da müttefiklerin son saldırıları düşmanı çok endişelendirdi. Türkler kaybedilen yerleri almak için yoğun saldırılar yaptılar. Anadolu'dan gelen yeni takviye güçler ile saldırmaya devam ediyorlar. Enver Paşa cepheye geldi ve son saldırıları kendisi idare ediyor ama bu durumu pek fazla değiştirmiyor. Alınan bilgilere göre, Türk kurmayı arasında büyük ihtilaflar var. Bazı generaller mevcut mevzileri sağlamlaştırmayı ve savunma savaşı yapmayı istiyorlar ve iyi mevzilenen ve toplarla güçlenen İngiliz siperlerine karşı taarruzun çok asker kaybına neden olacağını belirttiler. **Ama Enver Paşa ve onun gibi düşünenler her ne pahasına olursa olsun düşmanı denize dökmek için taarruz yapılmasını istiyorlardı.**[341] Şimdiki durum hakkında daha fazla detay vermek zor ama genellikle güneşin batmasından sonra Türkler saldırmaya başlıyorlar ve bütün gece devam ediyorlar. Son zamanlarda pek sesi duyulmayan Türk topları da ara sıra atışalar yapıyor. Mermileri az olduğundan uzun aralarla atış yapıyorlar. **Bütün müttefik askerleri Türklerin çok cesur olduklarını ifade ediyorlar. Taarruz savaşının nasıl yapıldığını bilmeyen Türkler, her saldırıda yüzlerce ölü bırakarak düşman siperlerine atılıyorlardı. Bizim siperlere yalnızca çok azı yaklaşabiliyordu. Binlerce Türk askerinin cesedi müttefik siperleri önünde yatmaktadır.** Savaş alanında doğal çukurların hepsi cesetlerle dolu. Ama bütün bunlar, Türklerin hava karardığı zaman yeniden taarruza geçmelerine engel olmuyor. Bu durumda Enver Paşa'nın ne pahasına olursa olsu taarruza geçme emri bizim için çok yararlı. Bize göre bir komutan olarak Enver Paşa vazifesini yerine getirmede hiçbir zaman başarılı olamadı. O ordunun başında bulunduğu zaman Türk ordusu Kafkasya'da da darmadağın edilmişti." diyerek telgrafını bitirmektedir."[342]

Müttefik hava gücüne göre çok sınırlı bir gücü olan Osmanlı hava kuvvetlerine ait bir haberde, "Müttefik filosu Saros körfezi kıyılarını yoğun ateş altında tuttu. Ama bu bombardımanın henüz sonuçları bilinmiyor. Bu arada önceki gün bir Türk uçağı Tenedos adası üstünde uçtu ve müttefik gemilerine 5 adet bomba

[341] İstanbul'dan bildirildiğine göre, Başkentteki tüm silahlı kuvvetler hatta polisler bile Çanakkale'ye gönderildi. Enver paşa askerilerin moralini yükseltmek için, saldırmak ve zafer kazanmak istiyor. İstanbul'daki iki mermi fabrikası günlük üretimine artık yetişemiyor. Çünkü kömür kıtlığı başladı. (Ruskoe Slovo, 16 Temmuz 1915)
[342] Ruskoe Slovo, 17 Temmuz 1915

atmış ama hiç isabet olmadığından her hangi bir zarar getirmemiş."[343] Gelibolu daki savaş sırasında yaz mevsiminin sıcaklığı, su konusunda çekilen sıkıntı, çürüyen cesetler ve her yeri kaplayan sinekler ve mikrop nedeniyle kolera salgını başlamış ve bununla ilgili basında şu haber yer almıştır. "Bükreş kaynaklı bir habere göre, Gelibolu yarımadasında savaşan Türk askerleri arasında kolera salgını başlamış. Almanya'dan gelen bir doktor heyeti Bükreş üzerinden İstanbul'a gitmektedir. Onlar kolera salgınına karşı bir takım ilaçlar getiriyorlarmış. Bu doktor gurubunun başındaki insan, Julius Germanis gazetecilere şöyle bir demeç vermiş; "Bizim işimiz çok zor olacak çünkü Türklerde hiçbir sağlık bilgisi olmadığını duyduk" [344]

Temmuz ayının sonlarına gelindiği halde Gelibolu'da bir başarının gelmemesi üzerine artık cepheden gelen mesajlar pek umutlu değildir ve basında da bu işin pek kolay olmayacağı dile getirilmeye başlamıştır. İşte onlardan birinde "Müttefiklerin çektiği sıkıntıları anlamak için Gelibolu'daki Kirte cephesine bakmak yeterli. Son üç ay içerisinde Türkler kendi siperlerini öyle sağlamlaştırmışlar ki bu siperler çok karmaşık bir halde ve dikenli tellerle çevrili. Türkler buranın her metrekaresinin durumunu iyi biliyorlar işte bu yüzden onlara hücum edip siperden atmak çok zor bir iş. Sık sık bizim askerler yeni bir siper ele geçirdikleri zaman asıl cephe ile yeni alınan siperler arasında Türk askerleri kalmakta ve saatlerce uğraştırmaktadırlar. Siperler ele geçince ilk iş onu tamir etmek oluyor. En zor işlerden biri de budur. Çünkü her 100 metrede ve bazen daha yakında olan siperleri ele geçirirken kaç insan daha kaybedilecek belli değil. **Bu iş günlerce sürecek ve biz Gelibolu yarımadasında bir günde zaferi kazanamayacağız. Savaş gittikçe uzuyor ve daha da uzayacak gibi görünüyor."**[345]

İstihbarat çalışmaları sonucu Suvla koyunun zayıf kuvvetlerle korunduğu tespit edilir. Deniz üzerindeki hâkimiyet, müttefiklerin eline büyük bir koz vermekteydi. Temmuz ortalarında İngiltere'den özel zırhlı kruvazörler gelmeye başlar. Kruvazörlerin su altındaki kısmı torpillere karşı kalın bir zırh ile kaplanmıştı. Temmuz ayının sonuna kadar beş gözetleme kruvazörü (her birinde 35.5 cm'lik bir, 23.4cm'lik bir ve 15.2 cm'lik üç top bulunan) ve dört özel zırhlı kruvazör gelir. Bu gemilerin yardımı en çok Anzak'ların bulunduğu kıyılardaki Türk birliklerini

[343] Ruskoe Slovo, 19 Temmuz 1915
[344] Ruskoe Slovo, 22 Temmuz 1915
[345] Ruskoe Slovo, 28 Temmuz 1915

bombalarken dokunmuştur.[346] Yine Rus basınındaki bazı haberlerde savaşın gidişatı ile ilgili şunlar bildirilmekte, "Adrianapol'dan (Edirne) gelen haberlere göre, Türkler her türlü savaş malzemesini Dardanel'e götürmüşler. Çünkü oradaki durum gittikçe daha kritik bir hale gelmiş durumda." Ayrıca "**İstanbul'un Savunulması**" başlıklı Atina kaynaklı haberde ise, "Almanlar Dardanel'i Müttefiklerin ele geçireceğini düşünerek çok endişeleniyor ve İstanbul'u karadan korumak için hazırlıklar yapıyorlar. Almanlar Ayestefanos (Yeşilköy), Büyük Çekmece ve Silivri'ye kadar birbiri ardınca bir km aralıklarla siperler yapıyorlar ve bu siperleri seri ateş eden silahlarla donatıyorlar. Ayrıca Almanlar İstanbul'un savunması için Çatalca istihkâmlarından başka ayrıca şehrin eski duvarları(Sur) yanına ikinci bir istihkâm yapıyorlar. Bu istihkâmlar Marmara denizi kıyılarından Karadeniz kıyılarına kadar devam ediyormuş." Ve yine aynı tarihte olmak üzere Odessa kaynaklı bir haberde, "İstanbul'da, Amerikan elçisinin Türk hükümetini protesto ettiğine dair bir haber geldi. Protestonun sebebi ise "Skorpion" adlı gemiye ateş açılmasıydı. Alman ve Türk denizcilerin arasında büyük bir panik yaşanmış. Çünkü İstanbul önlerinde beliren iki İngiliz denizaltısı Goeben gemisini batırmak için arıyorlardı. Denizaltılardan biri hemen limandaki tüm gemileri batırmaya başladı. Denizaltılar aynı zamanda çok iyi manevralar yaparak bazen batıp bazen de su yüzüne çıkıyorlardı. Diğer denizaltı Bosfor(İstanbul Boğazı) içlerine doğru yöneldi ve ona Türkler ateş etmeye başlayınca tekrar suya battı. İstanbul boğazında, Saray (Dolmabahçe) karşısında demirli vaziyette duran "Skorpion" adlı Amerikan gemisi, denizaltıya açılan ateş sırasında yanlışlıkla bir isabet aldı. Gemi yetkilileri hemen durumu Amerikan elçisine bildirmişler O da Sadrazama çıkarak protestosunu bildirmiştir. Ertesi gün Türkler bu durum sebebiyle özür dilediler, gemi mürettebatına bir zarar gelmemişse de büyük bir panik yaşanmıştı."[347]

Temmuz ayındaki savaşlar ile ilgili Rus basınına yansıyan başka haberler de var. İşte bunlardan bazıları ve savaşla ilgili olarak basına yansıyan bazı yorumlar, "Gelibolu yarımadasında Türkler tarafından başlatılan taarruz bu hafta da başarısız oldu. Fakat özellikle yarımadanın güneyindeki savaşlar tüm şiddeti ile devam ediyor. Müttefikler ani saldırılar ile Türkleri geri çekilmeye mecbur ediyorlar. Her iki tarafın da kayıpları çok fazlaymış. Türklerin son bir haftadaki kayıpları 25000 kişiyi geçti. Müttefiklerin cesur hücumları sonucu düşmanın direnişi her geçen gün azalmaktadır.

[346] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.90
[347] Ruskoe Slovo, 8 Temmuz 1915

Mudros(Mondros) şehrine 500 yeni Türk esiri getirildi ve içlerinde Alman subayları da bulunmakta. Mudros'tan kalkan bir İngiliz uçağı Türk mevzilerine birkaç bomba attıktan sonra arızalandığı için Midilli adasına zorunlu iniş yapmıştır. Türkler Gelibolu'da savunmayı güçlendirmek için yeni bir alay daha gönderiyorlar. Bu alayın içinde ise çoğunlukla Kürtler, Araplar ve Arnavutlar bulunmaktaymış."

Ayrıca aynı tarihteki bir başka "Bartlett'in Mektubu" haberde adlı haberde, "İngiliz gazetecisi A.Bartlet, Dardanel'e geri döndü. Majestic gemisinin batırılması sırasında orada bulunan ve yaralanan gazeteci iyileşerek işine kaldığı yerden devam etmeye hazır. Bartlet, Dardanel'de esir edilen Türk askerleri ile bol bol konuşmaktaymış. O şöyle diyor; **" Bence bu cesur adamların (Türk askerleri) kuvveti ben yokken azalmış. Bunun iki sebebi olabilir. 1-Hiç durmaksızın yağan bomba yağmuru. 2- Türklerin Almanlar tarafından kurtarılacakları konusundaki güvensizlikleri ve bundan artık ümit kesmeleri. Türklere artık Almanlardan yardım olarak aldıkları silahlar yeterli değilmiş. Silah ve cephane yetmediği için hücuma çıkan piyadeler bilerek ölüme gidiyorlar. Son yapılan savaşta savaş alanında cesetten daha az silah bulundu bu demek ki ölülerin silahlarını alıyorlar. Bir silahın değeri nerdeyse bir esirin değerine eşit. Türkler mermi ve silah yetmediği için genellikle geceleri süngü hücumu yapmak zorunda kalıyorlar."** Daha önce de bahsettiğimiz gibi General Guro başlıklı haberde ise, "Gelibolu yarımadasında müttefiklerin Fransız kuvvetlerine komuta eden General Guro savaşta yaralanıp Paris'e getirildi. Yolda gemiyle Tulon'a geldiğinde General'in sağ kolunu kesmek zorunda kaldılar zira kolu çürümeye başlamıştı. Ayrıca General sağ ayağından çok ciddi bir şekilde yaralanmış fakat ölüm tehlikesi yokmuş." Şeklinde savaş alanından haberler aktarılmıştır.[348]

Ağustos başlarında artık yeni saldırı için her şey hazırdı. "Dardanel'e müttefiklere takviye kuvvetler getiren büyük gemiler gelmeye devam ediyor. Karaya çıkışlar ise büyük bir titizlikle yapılmakta. Şiddetli savaşlar yarımadanın her yerinde devam ediyor. Müttefikler cephenin sağ tarafında önemli başarılar kazandılar ve gemilerden Dardanel'in iç kaleleri aralıksız olarak bombalanıyor. Müttefik denizaltılarıyla savaşmak için Türkler, Marmara denizi sahillerinde birçok savunma istihkâmları inşa etmişler. Türk gemileri korkularından Altın Boynuz (Haliç) dışına çıkamıyorlar ve sadece Goeben ve birkaç torpidobot boğaza çıkabilmekteymiş."[349]

[348] Ruskoe Slovo, 9 Temmuz 1915
[349] Ruskoe Slovo, 12 Temmuz 1915

İngiltere'den taze kuvvetler olarak General Hamilton'a şunlar yollanmıştı. Temmuz'da gelen 13.piyade tümeni; General Stompford'un 9.kolordusu (10. ve 11.piyade tümenlerinden oluşmakta) ve Ağustos başında gelen 53. ve 54. piyade tümenleri. Toplam 157 bin kişiydi ve buna 30 bin Fransız askeri de dahildi. Daha önce savaşan bütün birlikler takviye edilir, gereken maddi araçlar sağlanır. Müttefik filosu da hazır durumda idi. Bu konuyla ilgili haberde, "30 Temmuz'da Midilli adasından bildiriliyor. İngiltere ve Fransız kuvvetleri Türkleri Açı baba'da çember içine alıp tamamen yok etme planları yapıyorlar. Güvenilir Yunan kaynaklarının bildirdiğine göre, Asya kıyısındaki Türk bataryalarının ateşinden kurtulmak için müttefik kuvvetleri yeniden Asya yakasına bir çıkarma yapmayı planlıyorlarmış. Bu sırada Midilli adası açıklarına iki tane asker yüklü gemi geldi. Daha sonra 15 gemi daha geldi ki gemiler açık denizde bekliyorlar. Müttefikler Çanakkale'de Anadolu kıyılarına 120 bin asker çıkarmayı planlıyorlar herhalde. Bunların şu an 80 bini çıkmaya hazır durumdaymış"[350]. Hesaplara göre, güçlü filoya dayanan müttefik orduları fazlasıyla cephane, mühimmat ve diğer araç gereçle donatılmış olarak bu savaşta kati surette başarılı olacak diye düşünüyoruz.[351]

Müttefiklerin Ağustos ayında yapacakları saldırı ile ilgili ve onun hazırlıkları hakkında basında çıkan bir makalede her şeye rağmen umut dolu mesajlar verilmektedir. **"Türk Cephesi"** başlıklı makalede, "Artık Türkiye ile savaşın son safhası yaklaşıyor. Atina'dan gelen haberlere inanırsak, Çanakkale'de harekâtlarına eden General Hamilton'un ordusuna 170 bin kişilik takviye güç gönderilmiş. 80 bini nakliye ile Ege denizine ulaşmış durumdalar. İngiltere ve Fransa denizaltı gemileri Marmara denizinde faaliyette olup, bu denizaltılar Türklerin cepheye asker ve mühimmat getirmesini durdurmasından sonra, Türkler demiryolu ile nakliyeye başlamışlar ama Çanakkale'ye kadar yaklaşık 400 km'lik yol var ve ulaşımda Türkler büyük sorunlar yaşıyorlarmış. Atina'dan ve Selanik'ten gelen haberlere göre, Mitilena (Midilli) adasında karaya çıkan İngiliz ve Fransız askerleri Çanakkale'nin Asya kıyılarına hücum etmeye hazırlanıyorlarmış. Müttefiklerimiz neden Truva kentinin olduğu yerlere çıkmak için güney tarafını seçmişler bilemiyoruz. Hâlbuki Bezik (Beşike) koyunda karaya çıksalar daha iyi olabilirdi.

General Hamilton'un raporuna göre Türkler, karaya çıkan Müttefik askerlerine hücum ettikleri zaman karaya çıkarma çok zor olmuştur. **Müttefiklerin**

[350] Ruskoe Slovo, 3 Ağustos 1915
[351] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.90

120 bin askerinin Çanakkale'nin Asya kıyılarına çıkmaları doğruysa Dardanel'deki askeri harekâtların hızlı tamamlanacağı kesin görünüyor. General Hamilton savaşta ordusuna destek sağlayan müttefik donanmasına çok teşekkür etmek zorundadır. Artık Türk topçularının mühimmatlarının yetmediği açıkça belli olmuştur. Konstantinapol'e kömür gidişi engellenmiş ve fabrikalar kömürün azalması sebebiyle çok yavaş çalışıyorlarmış. Bizim donanmamız Karadeniz'den yani Zonguldak kömür madenlerinden, İstanbul'a kömür getirilmesini kesmesinden sonra, Türkler Bulgaristan kömürü almak zorunda kalmışlardır. [352]

Rus gemilerinin Savaş zamanı Karadeniz'den İstanbul'a kömür sevkiyatını gemilerimizi batırarak engellemeleri üzerine alternetif olarak "Haliç-Karadeniz Sahra Hattı" adlı demiryolu vasıtasıyla kömür ve asker taşınmaya çalışılmıştır. Bu tarihi demiryolu hattı 1915yılında Enver Paşa'nın emri ile yapılmış olup zaman içinde yok olmuştur. Şimdilerde basında çıkan haberlere göre bu hat yeniden canlandırılacakmış. Savaşta bu zamana kadar Türkiye'nin ticari donanmasını oluşturan 120 vapur ve 1000 yelkenli geminin üçte ikisinin zarar görmüş ve Türklerin büyük tersaneleri olmadığı için yerlerine yeni yapmaları mümkün değildir. Bizim denizcilerin haberlerine göre Türkler, bizim donanmadan korktuğundan ve yeterli vapurları olmadığı için mühimmatlarını küçük yelkenli gemilerle taşımak zorunda kalmışlar. Bu yelkenli gemilerin kıyıya yakın olarak gitme teşebbüsleri de başarısız olmuştu. Yelkenli gemileri batırma rekoru bizim gemilerden atılan torpiller tarafından 2 Temmuz 1915'e kadar 450 den fazla yelkenli gemiyi patlatarak kırılmıştı. Ama Türkler ihtiyacı karşılamak için Almanlar yardımıyla yeni gemiler yapmaya başlamış. Karadeniz kıyılarının ablukası Ermenistan'da hareket eden Türk askerlerini hiç etkilememiş ama Türkler sayıca askeri üstünlüklerini kullanmamışlardır. Kafkas cephesinde 13 Temmuz tarihindeki savaşta, Türkler iki kat daha fazla olduğu için bizim askerlerimiz gerilemiştir." Bu arada Rus basını Türk Harbiye nazırı Enver Paşa'yı yakından takip etmiş ve onun aile içi bir problemini bile bir tür magazin haberi gibi savaş haberlerinin içine koymuştur. Şöyle ki basındaki bir haberde "Enver Paşa'nın hanımı Esma Sultan evi terk etmiş. Sebep ise, Ülkenin uğradığı belaların birçoğunda eşinin suçlu olduğunu düşünüyormuş. Prenses Esma Sultan saraya geri döndü. Daha önce onların evlenmesi ise, Enver'in

[352] Ruskoe Slovo, 6 Ağustos 1915, V. Mihaylovskiy, imzalı makale

Adrianapol'ü (Edirne) Bulgarlardan kurtarması ve kahraman olması nedeniyle olmuştu."[353] Şeklinde bilgiler basında yer almıştır.

Osmanlı devleti ve özellikle başkent İstanbul'daki her gelişmeye duyarlı olan Rus basınında "**Konstantinapol**" adı altında birçok haber çıkmıştır. Özellikle İstanbul'un bombalanması haberleri ve diğer haberler gibi. İşte onlardan bazı ilginç haberler şu şekilde sıralanabilir. " 'Times' gazetesi Sofya muhabiri bildiriyor, Gallipoli (Gelibolu) yarımadasında Türkler son güçlerini toplayarak düşmanı adadan atmak istemektedirler. Bunun için onlar 50.000 askeri kurban etmeye (göndermeye) karar verdiler. Türk hastanelerinde yaralıların durumu yazılamayacak kadar korkunç durumda. Yaraların çürümesi olayları yüzlerle ifade ediliyor. Cerrahi yardım tüm yorumların altında kalacak şekilde yetersizmiş. Yaralı ve hasta askerlerin çoğunu Gallipoli (Gelibolu) savaşının sonuçlarını saklamak için Küçük Asya'ya (Anadolu) gönderiyorlarmış. **Konstantinopolde birkaç yüz kadın savaşa karşı saray önünde gösteri yapmış ve ç**oğu gösterici gözaltına alınmış."[354]

"Bir Fransız denizaltı gemisi Marmara denizini geçerek İstanbul'a gitmiş ve Galata köprüsünü bombalayarak bir kısmını yıkmıştır. Türklerin durumu hem Bosfor'da hem de Dardanel'de hiç iyi değil. Marmara denizindeki İngiliz denizaltıları da Türklere büyük bir problem teşkil etmektedir. Artık Türk-Alman filosunun yapacağı bir şey fazla kalmadı. Odessa ya gelen İngiliz bir bayanın aktardığına göre, **Alman Amiral'i Souchoun Rusya ya saldırdığı zaman " Birkaç saat sonra Rus filosundan geriye bir şey olamayacak"** şeklinde bir beyanat vermiş. (Ama daha önce de belirttiğimiz gibi maalesef Rus donanmasına en ufak bir zarar verilmemişti.)Amaliye adlı Yunan gemisi daha önce Rus ticaret filosunda çalışmış, daha sonra gemi kaptanının İstanbul'da bulunan eşi, kocası Ruslara yardım etti denilerek tutuklanmış ve daha sonra da Yunan elçiliğine öldüğü haberi gelmişse de kadın Türkler tarafından öldürülmüştür.[355] "8 Ağustos 1915'te Bolayır açıklarında bir müttefik denizatlısı Türklere ait bir nakliye gemisini torpilledi ve 7 dakikada batan gemide 253 Türk askeri ölmüş. Müttefiklerin E-11 ve E-14 denizaltıları Marmara denizinde sıklıkla görülmeye başlanmış. E-11 denizaltısı bir ay içinde 4 büyük nakliye gemisi ve 10 yelkenli gemiyi batırmış. Daha sonra Türklerin bir kruvazörü olan Barbaros'u batırdılar. Ağustos ayının ortalarında Türkler Nagara

[353] Ruskoe Slovo, 9 Ağustos 1915
[354] Ruskoe Slovo, 8 Ağustos 1915
[355] Ruskoe Slovo, 1 Ağustos 1915

açıklarında 2 adet çelik ağ koyarak Marmara denizine girişi önlemeye çalıştılar. Bu ağlardan sonra denizaltılar Marmara'ya girmekte biraz zorlanmışlardır."[356]

Yine İstanbul ile ilgili bir haberde, Türk askerlerini Anadolu'dan Cepheye taşıyan bir tren Marmara denizinin Asya kıyılarında iken, Marmara da devriye gezen bir İngiliz denizaltısı tarafından bombalanmış ve 7 vagonu yanmıştır. Yine aynı denizaltı İstanbul'da Beykoz'da bulunan iki oteli bombaladı. Galata köprüsüne saldıran Fransız denizaltısı Tophane açıklarında içinde 750 asker olan bir vapuru batırmış. Yine Marmara denizinde kömür yüklü bir Türk gemisi batırılmıştır. Resmi kaynaklardan alınan bilgilere göre, İngilizlerin bir denizaltısı Marmara da Türklere ait bir büyük ve bir de küçük gemiyi batırmış. Denizaltı ayrıca su üstüne çıkarak İstanbul'daki limanı ve demiryolu istasyonunu bombalamıştır. İstanbul'dan bildirilen bir haberde, "Türk sularında gezen en büyük Alman denizaltısı Marmara da mayına çarparak batmıştır." "Son olarak dört Alman denizaltısı daha Dardanel boğazını geçerek Marmara denizine girmiş."[357]

Bükreş kaynaklı başka bir haberde ise, "Konstantinapol'ün farklı yerlerine Almanlar çeşitli fabrikalar kurmuşlar. Şişli'de bulunan tramvay istasyonu fabrikaya dönüştürülmüş ve şimdi mermi üretiyor. Silah ve Teçhizat eksikliği gideriliyor. İstanbul'da genel olarak mermi üretimi günlük 1300 adet'e (Muhtemelen Top mermisi) çıktı. Üretim için gerekli birçok malzeme Bulgaristan'dan alınıyor. **Türk hükümeti Ortodoks'ların askere alınma işlemlerini iptal etti."** [358] Bir başka haberde de, "Gelibolu'dan gelen müttefik uçakları Konstantinapol'de Tophane açıklarındaki gemileri bombalamışlar. Bir bomba Galata köprüsü yanındaki bir bina üzerine düşmüş ve binanın büyük bir bölümü yıkılarak ölüm ve yaralanmalara neden olmuş. Güvenilir kaynaklar İstanbul'un savunma hazırlıklarının sürdüğünü ve beş Alman denizaltısının geldiğini bildirdiler. İngiliz Amiralliği Yunanistan'dan, savaştığı ülkelere ait yüklerin, Yunanlı denizciler tarafından taşınmasının yasaklanmasını istemiş."[359]

Rus basınında bu tarihlerde daha önce çok çok iddialı verilen haber ve yorumların yanlış çıkması sebebiyle artık savaş haberlerinin büyük çoğunluğunun geldiği Yunan kaynaklarına bir güvensizlik duyulmaya başlanmış. Bu durum basındaki yorumlara yansımış Yunan kaynaklarının abartılı olduğu ifade edilmiştir.

[356] Sergey Petroviç, a.g.e., s.180
[357] Ruskoe Slovo, 2,3,6 Ağustos 1915
[358] Ruskoe Slovo, 9 Ağustos 1915
[359] Ruskoe Slovo, 15 Ağustos 1915

İşte bu yorumlardan biri **"Türk Başarısızlıkları"** adlı makale şöyledir, "Son günlerde Çanakkale Boğazında savaşan müttefik kuvvetlerin daha da güçlenmesi hakkında haberler geldi. Telgraf üzerine Çanakkale'deki İngiliz ve Fransız kuvvetlerine yardıma gelen takviyeler beş taze tümenden oluşmuştu. Yani yaklaşık 80 bin insan (topçu ve istihkâmcılar dahil olmak üzere) **Genellikle Yunan kaynakları müttefik kuvvetlerin sayısını ve onların kazandıkları başarıları abartıyorlar**. Ama bu defa yeni takviyelerin karaya çıkması General Hamilton'un resmi raporuyla tasdik ediliyor. Fransız kuvvetlerinin başına yaralanan General Guro yerine, Doğu ordusunun komutanı olarak General Sarrayl tayin edildi. Fransız kuvvetlerinin daha da güçlendirildiği bildirildi.

Müttefik orduların güçlenmesiyle üç aydan fazla uzayan Çanakkale ve Gelibolu'nun ele geçirilmesinin daha hızlı yürümesi konusunda umutlar artıyor. 25 Nisan'dan yani müttefik ordularının yarımadaya çıkarma gününden beri bu zamana kadar geçen zamanda bazı yanlışlar var ve bu savaş sırlarını açıklamadan korkmuyoruz. **Müttefik ordularının iki hatasını Türklerin ustaca kullandığını söyleyebiliyoruz. Öncelikle Çanakkale'nin fethi için karaya çıkarılan müttefik güçleri yetersizdi. Türkler, İngilizleri denize atmak istediler, ama yenilgiye uğradılar ve savaşı kaybetme korkusu ile savunmada kaldılar**.

General Hamilton'un raporuna göre İngiliz orduları indirme yapılan yerlerde kıyı yüksekliği sebebiyle fazla ileri gidemediler. Oysa Londra'dan gelen telgraflar da İngilizler'in Maydos'a doğru hatta Çanakkale'ye doğru ilerleyebildikleri ifade edilir. Boğazın Avrupa kıyılarını savunan Türkler uzun savaşamazdı. **Askeri telgrafların ve General Hamilton'un raporlarının karşılaştırılmasından sonra Yunan kaynaklarının pek inanılır olmadığını söyleyebiliriz.**

Son günlerde müttefik kuvvetler 680 Türk'ü, 3 topu ve 9 makineli tüfeği ele geçirmiş, çünkü gerileyen Türkler birçok tüfek ve toplarını bırakarak kaçmışlardır. Londra ve Selanik'ten gelen telgraflara göre genel taarruza kadar daha çok zaman vardı. Bu taarruz General Sarrayl'in orduları toplanmadan başlamayacaktı. **İngiliz denizaltılarının Marmara Denizindeki hareketleri, Çanakkale'nin kara cephesindeki olaylardan daha önemli bir hale geldi. Türkler, korkularından, Marmara denizinde 7 İngiliz Denizaltısıyla hazır olan müttefik donanmasıyla savaşacak gemi bulamıyorlar"** şeklinde haberler geldi.[360]

[360] Sergey Petroviç, a.g.e., s.180

Zamanın Rus basınında bu konuyla ilgili haber şu şekildedir. Haberlere göre 27 Temmuz'da Britanya gemileri Çanakkale yakınlarında, "Hayrettin Barbaros" zırhlı gemisini batırmışlar.[361] Almanlardan 5 yıl önce satın alınmış olan bu zırhlı geminin batması Türk Filosu için büyük bir faciaydı. Şimdi Türklerin savaş gemilerinden Karadeniz'de bozulmuş olan Goeben ve Breslau'dan başka "Turgut Reis" adlı eski zırhlı gemi ve Balkan Yarımadasındaki savaşta meşhur olan küçük "Hamidiye" gemisi kalmıştı. Fırsattan yararlanıp Marmara Denizinde "Turgut Reis"in Fransız Gemileri tarafından batırıldığı haberlerinin doğru olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü Nisan ayında Çanakkale'de "Murat Reis" adında küçük bir gemi batmış ve haberi yapan kimse gemilerin adlarını karıştırmıştır. Britanya zırhlılarının ve denizaltılarının Türk kara ve deniz kuvvetlerine karşı başarıları önemlidir. Bu denizaltılar kara kuvvetlerinin vazifelerini kendi üzerine alıp düşmanın kara kuvvetlerine karşı savaşmaları önemli sonuçlar getirdi. Anlıyoruz ki bu cesur adımlar Türkleri etkiledi ve hakikaten onlarca Türk gemisini batıran Britanya gemileri Marmara denizinde Türklerin askeri yük ve mühimmat taşımasını tamamen durdurdular. Rus basınındaki bu makalenin devamında, "İlkbahar da müttefik kuvvetleri Gallipoli (Gelibolu) yarımadasından karaya hızla çıkarma yaptılar. Fakat Müttefik kuvvetlerin hareketleri Ege Denizinde Avusturya ve Almanya denizaltılarının ortaya çıkmasından sonra biraz yavaşladı, "Triumph" ve "Majestik" zırhlılarının batırılmasından sonra müttefik filosu gemiler Çanakkale'de seyrek görünmeye başlamışlar. Temmuz ayında müttefik kuvvetleri düşman denizaltılarının üssünü bulabildiler ve Ayvalık körfezine taarruz etmeye başladılar. Bundan sonra müttefik kuvvetleri Çanakkale limanlarını yeniden güçlü bir şekilde ateşe tutmaya başladılar. Fransız "Saint Louis" zırhlısı Asya kıyılarını ve oradaki Türk taburunu mahvetmiş. Son haftalarda Çanakkale savaşı daha da canlanıyor. **General Hamilton'un raporuna göre, Britanya orduları Türklerin Saros körfezi kenarındaki istihkâmlarını ele geçirmişler."**[362]

Suvla çıkarması ve buradaki çatışmalar, İngiliz askeri tarihinin yenilgi ile sonuçlanan çatışmalarının en kanlısıdır. Yenilgi tamamen İngilizlere atfedilir, zira

[361] Türk gemisi "Barbaros Hayreddin"in batırılması Marmara denizinde değil, Konstantinapol içindeki açık limanda olmuş. "Zolotoy Rog"'dan (Haliç) Marmara'ya doğru giden gemi iki İngiliz denizatlısının hücumuna uğrayıp batırılmış ve İngiliz gemileri şehri topa tutmuşlar. Alınan son haberlere göre Alman denizciler düşman denizaltılarının aniden gelip saldırmalarını engellemek amacıyla 50'den fazla varili Dardanel'e götürerek Nagara ile Avrupa arasına döşemişler ama variller akıntı ile sürüklenmişler. Ruskoe Slovo, 16 Ağustos 1915)

[362] Ruskoe Slovo, 13 Ağustos 1915

General Hamilton, planın detaylarını Fransızlara açıklamamış, onların fikir ve tavsiyelerine başvurmamıştır. İngiliz komutanlığı saldırının ansızın yapılmasından yararlanmayı hedefliyordu. Ordular yola gece saatlerinde koyulacaktı. Çıkarma geceleyin yeterince tanınmayan bir bölgede yapılır. Komutanlık, filonun güçlü desteğine güvenerek çıkarmayı şafak söktükten hemen sonra yapmayı emreder.[363] Tabi her zaman ki gibi Rus basınında, Suvla Koyuna yapılan bu çıkarmanın başarılı olduğu şeklinde acele yorumlar hemen yer alır. "Gelibolu Yarımadasındaki Fransız kuvvetlerinin komutanı Atina'daki Fransız elçiliğine bildirmiş olduğu haberde, Ağustos ayının 6'sından itibaren Suvla Koyundan çıkarma yapan İngilizler güneye doğru ilerleyerek Kabatepe bölgesine doğru gelmeye başlamışlar. Şiddetli savaşlardan sonra Sarıbayır tepelerine ulaşarak 650 Türk askeri esir alınmış ve 9 makineli tüfek ele geçirilmiş. Yarımadanın güneyinde Türklerin Fransız kuvvetlerini yarma harekâtları başarılı olmamış ve Fransız kuvvetleri ileri giderek yeni mevziler ele geçirmişler." Atina kaynaklı bir başka haberde, "Smirna(İzmir)'dan kaçanların bildirdiğine göre, Müttefik donanması tarafından yapılan en son bombardıman çok etkili olmuş ve yıkımlar meydana gelmiş. Bölgede Müslüman halk Anadolu'nun içlerine doğru göç etmeye başlamış. Bölgedeki Türk istihkâmları da büyük zarar görmüş." Bir başka haberde de, "Müttefikler Ege denizindeki kaçakçılık olaylarının devam etmesi nedeniyle Selanik'i işgal ederek donanma üssü haline getirmeye karar vermişler. Selanik şehrinin işgal edilmesi Ağustos'un 10'unda gerçekleşmiştir."[364]

Şartlar artık eskisi gibi değildi ve Alman denizaltıların oluşturduğu tehdit dolayısıyla filonun topçu bombardımanı yapmasından vazgeçilir. Başarı ihtimali hücumun sadece çabuk yapılmasına dayandırılmıştı ve dolayısıyla operasyonun aysız (Ay ışığı olmayan) geceler periyodunda yapılması öngörülüyordu. General Hamilton'un planına göre, Arıburnu ile Suvla'nın güney ucu arasındaki bölgede mevzilenmiş olan Esad Paşa'nın birlikleri kuşatılacaktı. İngiliz General bu tarihlerde göndermiş olduğu bir mektupta ilginç bir bilgi vermekte ve, "Size ilginç bir haber vermek istiyorum. Şu anda benim komutamdaki müttefik ordusunda Yahudi askerler bulunuyorlar. Bildiklerime göre, bu devirde ilk defa bir Yahudi birliği, Hıristiyanların emri altında. Müttefik ordusuna katılan bu cesur insanlar Kudüs'ü terk ederek gönüllü şekilde bu savaşa katılmaya gelmişler. Bu askerler cesurluklarını

[363] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.90
[364] Ruskoe Slovo, 16 Ağustos 1915

göstererek bazıları üstün başarı madalyasını almaya hak kazandılar."[365] diye yazmaktadır. Dikkatleri dağıtmak için Helles burnu ile Arıburnu arasındaki Helles burnunda ve Saros körfezinde gösteri (şaşırtma) operasyonlarının düzenlenmesi hedefleniyordu. Gösteri operasyonları sırasında Anzak'lar, Suvla'nın 4km güneyinde ani darbe indirecek, 9.kolordu ise Suvla'da çıkarma yapacaktı. Daha sonra Anzak'lar ve 9.kolordu toplam 65 bin kişi beraber Türk öncü birliklerini geri püskürtecek, Esad paşa birliklerinin kanadını kuşatıp kuzeyden Sarıbayır'ın etrafını alacaktı. Nihai amaçları, 5.Türk ordusunun gerisindeki Akbaş limanının ele geçirilmesi idi. [366]

Ağustos başında artık tüm hazırlıklar bitmişti. Anzak'ların bulunduğu bölgenin kuzeyinde yapılacak olan esas darbe için 10, 11, 53 ve 54. tümenler tahsis edilecek; ayrıca Anzak bölgesi 13.tümen ve 29.Hint tugayı ile güçlendirilecekti. 29. ve 42.İngiliz tümenleri Fransızlarla birlikte Ege denizinden yarımadanın güney ucuna saldıracaktı. Saldırı ile ilgili ilginç bir haber şöyleydi. Sarıbayır tepeleri, Gelibolu yarımadasındaki iyi tahkim edilmiş üç yerden biri idi. Birinci tahkim edilmiş hat, Açi Baba tepeleri; ikinci hat, Sarıbayır tepeleri ve üçüncü Bolayır ile Gelibolu arasında uzanan hat. Tahkimat çalışmaları çoktan tamamlanmıştı. Özellikle, Sarıbayır ve Suvla bölgeleri titizlikle tahkim edilerek güçlendirilmişti. Aynı şekilde Anafarta ovasının arkasında bulunan ormanlar da Türkler tarafından tahkim edilmişti. Temmuz sonuna doğru Türk Genelkurmayı önceki çatışmalarda mücadele eden tümenleri taze birliklerle takviye eder. General Sanders'in kuvvetleri on beş tümene kadar artırılır. Ayrıca, Trakya'da hâla 1. ve 2.Türk orduları bulundurulmakta, bunlar 5.orduya her an takviye sağlamaya hazır durumdaydılar. O tarihlerde 5.Türk ordusu iki bölgede mevzilenmiş bulunuyordu.

1) Güney bölgesinde (Helles burnu yakınlarında); bu sektörü beş tümen korumaktaydı. (1-10- 13-14. ve 8.tümenler)

2) Kuzey bölgesinde (Arıburnu); bu sektörü üç tümen korumaktaydı 16. , 19. ve yedek durumunda olan 5.tümen. Kalan 6 tümen "mobil yedek" olarak bulundurulmaktaydı; bunlar düşmanın esas darbesine karşı her an tetikte ve anında gereken noktalara sürülmeye hazırdı. Müttefiklerin aynı anda iki ayrı saldırı yapamayacaklarını sanan General Sanders, Asya yakasında 2. ve 3. tümenleri bırakır. Ayrıca, 11.tümeni de yedek olarak o bölgeye yollar. Türkler maddi imkânlar sağlama konusunda da birkaç adım daha atar (yollar iyileştirilir, ulaşım araçları tamir edilir,

[365] Ruskoe Slovo, 25 Ağustos 1915
[366] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.91

ulaştırma sistemi düzeltilir vb). Mühimmat ve gerekli malzemeleri taşıma işi, Uzunköprü istasyonundan Gelibolu şehrine kadar deve, at, camız gibi hayvanlarla gerçekleştirilmekteydi. Bundan başka, Marmara denizinden de az da olsa yarımadanın koylarına malzemeler getirilmekteydi.[367]

General Sanders'in düşmanın niyeti hakkında yaptığı tahminler raporlarında şöyle ifade edilir; "General Hamilton esas itibariyle iki yerde Seddülbahir ve Kabatepe'de harbi sürdürebilirdi. Kabatepe bölgesinde harekete geçmesi için ihtimal Suvla koyunda çıkarma yapacak oradan da Anafarta'ya ilerleyemeye çalışacak. Büyük ölçüde takviye aldığını biliyoruz." General Hamilton tarafından İngiliz 9.kolordu komutanı General Stopford'a, karaya çıkar çıkmaz ilerideki operasyonlar için Suvla koyunu bir üs haline getirilmesi emredilir. Bu başarıldığı takdirde General Stompford'un, Anzak'lar tarafından Büyük Anafarta'ya düzenlenecek saldırıda Avustralya'lılara destek olması düşünülüyordu.[368]

Müttefik operasyonu 6 Ağustos'ta, İngilizlerin yeniden saldırmaları ile başlar. "Müttefikler Kirte yakınlarında yeniden saldırıya geçmişler. Türkler şiddetli bombardıman ve saldırılara rağmen siperlerini boşaltmadılar. Son bir hafta içinde düşmanın kaybı 27000 asker olmuş ve bu kadar kayıp panik uyandırmış ve ayrıca kurtulduğu haberleri çıkan Türklerin "Barbaros Hayreddin" gemisi içindeki 700 asker ile beraber batmış."[369] Ve başka bir haberde "Midilliden bildiriliyor. General Ian Hamilton'un ifadelerine göre, Yarımada da düşmana karşı müttefik saldırıları devam ediyor. İngiliz, Avustralya ve Yeni Zelanda kuvvetleri Suvla koyundan çıkıp ilerlemeye devam ettiler. Esir Türklerin ifadelerine göre, Türklere yeni takviyeler gelmiş. Son yapılan savaşlarda iki taraftan da çok insan ölmüştü. **Gelibolu'da savaş artık daha korkunç bir hale geldi.** Türklerin askerleri hızla azalıyor. Müttefik kuvvetlerine sürekli yardım gelmekte. Müttefikler Tenedos'da (Bozcaada)sadece birkaç bin asker bırakmışlar ve tüm güçleriyle saldırmaya devam ediyorlar."[370] İstanbul ile ilgili bir haberde ise, "Güvenilir kaynaklardan bildiriliyor. Konstantinapol'ün savunmasının güçlendirilmesi hızla devam ediyor. Şehrin bütün kıyıları iki sıra dikenli tel ile çevrilmiş. İngiliz denizaltı gemilerinden korunmak için gemilerin sığınağı olan "Zolotoy Rog" (Haliç) ağzı kapatılmış. **Türk gazeteleri de artık yavaş yavaş yazılarını değiştirmeye başlamışlar ve müttefiklerle**

[367] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.92
[368] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.93
[369] Ruskoe Slovo, 18 Ağustos 1915
[370] Ruskoe Slovo, 20 Ağustos 1915

savaşmanın zorluklarını yazmaya başlamışlar. Gazetelerin yazdığına göre Dardanel düşebilir ve Marmara'ya düşman girebilir. Halkı yavaş yavaş buna hazırlıyorlarmış." [371] ve bir başka haberde, "Konstantinapol'den gelen haberlere göre Almanlar Terkos gölü ile Büyükçekmece arasında güçlü tahkimatlar yapıyorlarmış. Onlar, acele bir şekilde başkentin savunmasını güçlendirmeye çalışıyorlar. **Çünkü Almanlar, artık Dardanel'de müttefikleri daha fazla durdurmanın imkânsız olduğunu düşünüyorlarmış.** Goeben gemisi Marmara denizinde dolaşan İngiliz denizaltılarının korkusuyla Boğazda saklanmakta ve üç eski gemi onun önünde kalkan duvarı olarak durmaktadırlar."[372] **Ayrıca "Kontantinapol'den gelen haberlere göre, Türkler, Konstantinapol'e yakın bir şehir olan İzmit de yangın çıkararak şehri yaktılar. Aynı zamanda şehrin nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Ermeniler'e çeşitli eziyetler yapılmaktaymış.** Şehrin yakılmasına sebep ise, Ermenilere yapılanların gizlenmesi ve üstünün örtülmesi olarak bildiriliyor."[373] "Geçen hafta yine bir İngiliz denizaltısı Marmara da nakliye ve mühimmat taşıyan gemileri batırmış. **Türk sultanı artık denizde güvenlik kalmadığından "Dolmabahçe" sarayında oturmayıp "Yıldız Köşkü" sarayında oturuyormuş."** "**Paris kaynaklı olarak, Bir Fransız gazetesinde çıkan habere göre, Türk sultanı V.Mehmet, İmparator II.Wilhelm'den yardım için gelen Alman askerlerinin daha çabuk gelmelerini rica etmiş. Eğer geç kalınırsa Dardanel'de daha fazla dayanılamayacağını ifade etmiş."** Ve bir başka haberde**,** "Güvenilir bir kaynaktan alınan bilgilerle, Türk hâkimiyeti, İstanbul'da çıkan "Patris" adlı yunan gazetesini yayınlarında birkaç defa Yunan başbakanı Venizelos'u övdüğü için kapattı**.** Bir kısım insanlar gazete binasına girerek ortalığı talan ederek yağmalama işlemi yapmışlar."**[374]** şeklinde bir haberlerde gözümüze çarpmaktadır.

Müttefikler son saldırı ile birlikte, zar zor birkaç ön siperi ele geçirdikten sonra, karşılarına hazırlıklarını tamamlamış iki Türk tümeni çıkar. Hazırlıkları tamamlamışlardı zira plana göre saat 07.00'de yani İngilizlerden bir saat önce hücuma geçeceklerdi. Böyle bir rastlantı müttefiklerin ani saldırı hesaplarını alt üst eder ve iki taraf da kayda değer bir başarı sağlayamaz. Ertesi gün General Hamilton takviye ordularını gönderip atağın tekrarlanmasını emreder. Ve yine hayal kırıklığı!

[371] Ruskoe Slovo, 21 Ağustos 1915
[372] Ruskoe Slovo, 29 Ağustos 1915
[373] Ruskoe Slovo, 3 Eylül 1915
[374] Ruskoe Slovo, 7,9,10 Eylül 1915

Böylece, beş günlük süre içinde İngilizler hiçbir başarı elde etmemekle beraber ağır kayıplar verirler.

Bu arada Anzak bölgesindeki çatışmalardaki durum ise, kendisine takviye olarak 13.tümen ve 29.Hint tugayı gönderilen General Birdwood, 6 Ağustos'ta bütün hazırlıkları tamamlar. 13.tümen ve 29.Hint tugayı 31 Haziran–3 Ağustos tarihlerinde geceleri çok büyük gizlilikle karaya çıkarılmışlardı. Türkler bunlardan haberdar değildi. Gösteri operasyonu için tahsis edilen birlikler hariç, General Birdwood esas darbe için elindeki ordularının 2/3'nü yaklaşık 25 bin asker tahsis eder. Hedefi, Sarıbayır'ın kuzey yamaçlarını ele geçirmekti. 6 Ağustos'u 7 Ağustos'a bağlayan gece General Birdwood hücuma geçerek, komutanı Albay Mustafa Kemal olan 19.Türk tümenini kuşatmaya başlar. Arazi şartları zor geçilecek nitelikteydi. İlerleme çok yavaş sağlanmaktaydı. Çok geçmeden gündüzleri 45° üstündeki sıcaklık ve o engebeli arazide suyun olmaması dolayısıyla müttefik askerleri tamamen halsiz düşmüştür. Taze takviye kuvvetleri gönderilen Türkler ise şiddetli direniş göstermeye başlarlar. Türklerin topçu ateşi de giderek şiddetleniyordu. Çatışmaya Türk filosu da katılarak Anzak ve Kabatepe bölgelerini topa tutar. Kabatepe'den getirilen birkaç su tankı müttefik askerlerce çok kısa sürede boşaltılır. Yaralılar ölmekte, sağlıklı askerler ise susuzluktan bunalmaktaydı. Böylece fazla kuvvetlerle yapılan saldırılarda ilerleme bir türlü sağlanamamaktaydı.[375] Buna rağmen Rus basında umutlu bekleyiş devam ediyordu. "Son gelen haberlere göre, müttefik kuvvetleri Kuzey cephesinde 800m ilerlermişler. Güney cephesinde ise savaş topçular ve keşif birlikleri arasında devam ediyor. Güvenilir kaynakların bilgilerine göre, **Dardanel'de artık Türk ordularının erimesi hızla devam ediyor. Bunun farkında olan Türkler, toplarını ve mühimmat depolarını Asya yakasına taşımışlar. Müttefiklerin Ağustos ayı operasyonlarından ve zaferden Avrupa başkentleri de çok umutlular.** Gelibolu'da düşmanın çok asker kaybı yaşaması özellikle Almanları zor durumda bırakmaktadır. Durum gün geçtikçe kötüye doğru gitmekteymiş. Anadolu'dan getirilen yeni Türk kuvvetleri hemen eriyip yok olmaktaymış. Odessa çıkışlı güvenilir kaynaktan alınan bilgilere göre, Müttefik donanmasının Marmara da batırmış olduğu gemi sayısı 70 civarında olduğu bildirildi."[376]

[375] A.K.Kalenkovski, a.g.e.,s.93-94
[376] Ruskoe Slovo, 25 Ağustos 1915

Diğer tarafta ise, Koca Çimen dağını el geçiren İngilizlerin karşılarına artık, Çanakkale Boğazı, Maydos, Nagara ve Asya kıyıları çıkar. Bu durum Türkler için çok vahimdi ve İstanbul'da büyük bir panik havası esmekteydi.[377] İstanbul'u savunmak için Almanlar değişik savunma düzenleri hazırlıyorlardı ve onlardan biri de Rus basınına yansıyan şekliyle, "Güvenilir kaynaklardan alınan bilgilere göre Almanların komutası altındaki Türkler, Çatalca yakınlarındaki bir nehrin önünü keserek o bölgeyi bataklığa çevirmeyi planlıyorlar. Böylece düşmanın, Gelibolu yarımadasını geçerse İstanbul'a saldırmak için gereken top ve asker naklini engellemeyi planlıyorlar."[378] Şeklindeki bir haberdi. "Savaş Gelibolu yarımadasında yeniden şiddetlendi. Türkler umutsuzca savunuyorlar ama çok büyük kayıplar vererek gerilemeye devam ediyorlar. Müttefik uçakları ve gemileri bombardıman yaparak Türklere büyük kayıplar verdiriyorlar. 26 Ağustos'ta bir Fransız uçağı Türk gemisini bombalayarak batırmış."[379] (Muhtemelen Akbaş limanında batırılan yaralıları taşıyan gemidir)

Sarıbayır bölgesi art arda gelen 8, 9, 4, 5.ve 12. Türk tümenlerince savunulmaktaydı. Gelibolu, Açı baba ve Asya yakasından çekilebilen tüm birlikler buraya toplanmıştı. Türkler kuru çalılıkları yaktıktan sonra hemen hücuma geçerler. Önce 29.Hint tugayı ardından da Anzak avcıları ve 13.tümen birlikleri geri çekilmek zorunda kalırlar. 8 Ağustos gecesi Çunuk Bayır (Conkbayır) yeniden Türklerin eline geçer. 9 Ağustos sabahı Türkler yeniden ataklar düzenlerler. Sıcaklar inanılmaz derecedeydi; müttefiklerin Hint kuvvetleri yavaş yavaş çekilmeye başlar. Sarıbayır tepelerinin stratejik öneme sahip olan noktaları art arda kaybedilmeye başlanır. 9 Ağustos akşamı müttefikler Sarıbayır eteklerine kadar püskürtülür. 10 Ağustos sabahı müttefikler o bölgedeki tüm yedek birliklerini de kullanarak topyekûn bir hücuma geçer, fakat muvaffak olamazlar.[380]

Netice itibariyle, müttefikler 6 Ağustos öncesi pozisyonlarına geri dönmüş oldular ki bu durum kıyıdan sadece 400-1200m arası bir yere sahip olmaktı. Bu arada Suvla bölgesindeki olayların durumu ise şöyleydi. Burada çıkarma operasyonu gayet güzel geçer. Çıkarılan ordular 32. ve 33.tugaylar Şokolada (Çikolata) ve W tepelerini ele geçirmek üzere harp nizamını kurar. Her iki tepe stratejik öneme sahipti, bu yüzden bunların mutlaka işgal edilmesi gerekiyordu. Bundan sonraki çıkarma

[377] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.95
[378] Ruskoe Slovo, 31 Ağustos 1915
[379] Ruskoe Slovo, 30 Ağustos 1915
[380] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.95

birlikleri olan 10. ve 11 tümen birlikleri Tuz gölünü denize bağlayan kolun kuzeyinde öngörülüyordu. Fakat karanlıktan dolayı deniz taşıtları öngörülen yerin biraz güneyinde karaya oturur. Askerler suya girip karaya çıkmaya başlarlar. Türklerde durum ise şöyleydi ki, İlk başlarda müttefikler başarılı saldırılar düzenledikleri zamanda Esad paşanın yedek birlikleri tehlikeli bölgelere yığılmaya başlarlar. 5.tümenin önemli bölümü Lone Pine'a(Yalnız Çam) ve 9.tümen Çunuk Bayır'e(Conkbayır) sürülür. Öte yandan Vehib paşanın bütün birlikleri Esad paşaya yollanır. Fevzi paşanın 16. kolordusu General Sanders'in emriyle Büyük Anafarta'ya geçer. Bolayır sırtlarının savunmasını ise 1.ordu yapacaktır.

Türk orduları, yolların zor geçilir olması ve uzun mesafe dolayısıyla gecikmekteydi ve Alman komutan Willmer emrindeki kuvvetlerin, takviye gelene kadar müttefikleri durdurabileceği konusunda şüpheler vardı. Böylece 7 Ağustos akşama doğru 4.Türk tümeni Kodya Şimendağ (Koca Çimen Dağı) kuzeyinde, 9.tümen Kodya Şimendağ'da ve 8.tümen Çunuk Bayır'ın (Conkbayır) güneyinde harp nizamını kurmuş bulunurlar. 7 Ağustos akşamı İngiliz cephesi, Kireç Tepe Sırtından Şokolada (Çikolata) tepesine kadar uzanmış bulunuyordu. Plana göre, Küçük ve Büyük Anafarta köyleri 7 Ağustos sabahı ele geçirilecekti, ancak operasyon gecikiyordu.[381]

Savaşın ikinci gününde (8 Ağustos) 9.İngiliz kolordusu General Stompford'un emirlerine rağmen hiç ilerlemez zira 10. ve 11.tümen komutanlarının ilettiklerine göre askerler çok yorulmuş ve susuzluktan bunalmıştı. Ayrıca, saldırılar için top sayısı da yetmemekteydi. İşlerin yolunda gitmediğini gören General Hamilton, kendisi bizzat General Stompford'un yanına gider. Burada İngiliz 9.kolordusunun 8 Ağustos günü boyunca hiçbir şey yapmadıklarını müşahede eder. Anzak'lar ise Çunuk Bayır(Conkbayır) tepesini kısmen ele geçirir. General Stompford'un raporunu inceleyen Hamilton, onun 9 Ağustos sabahı hücuma geçmeyi düşündüğünü, fakat W tepesi ve Çunuk Bayır'de mevzilen Anzak'ların sol kanadını desteklemek yerine Küçük Anafarta'ya saldırı düzenlemeyi aklına koyduğunu öğrenir. 9.kolordu karargâhından ayrılırken General Hamilton, 32.tugaya Tekke tepeyi, 33.tugaya da Q tepesi ile çevresindeki bölgeyi ele geçirmesi talimatını verir. Ayrıca 53.tümeni Mudros'tan acilen çağırıp Suvla koyuna çıkartır.

[381] A.K.Kalenkovski, a.g.e.,s.96

İngilizler daha saldırıya başlamadan iki gün kaybetmişlerdi bile, fakat Türkler bu fırsattan yararlanıp 16.kolorduyu gereken yerlere yığmamıştı. Komutan Fevzi beyin bu gecikmesine sinirlenen General Sanders, onun yerine Mustafa Kemal'i komutaya getirip İngilizler henüz tamamen hazırlıklı hale gelmemişken hücum yapma emri verir. [382] General Hamilton 8 Ağustos'taki olayları hükümetine şöyle iletir; "8 Ağustos'ta General Stompford tümen komutanlarını acele etmeleri için sıkıştırır, fakat komutanlar savaşacak halleri olmadığını, askerlerin önceki çatışmalardan yorgun düştüklerini bildirirler. Buna ilaveten, ellerinde sadece üç batarya olduğundan şikâyet ediyorlardı. General Stompford ise filonun güçlü desteğine işaret ederek ısrar eder, ama komutanların itirazlarını bastıramaz." Böylece iki gün boşuna gitmiş olur, bu arada hava istihbaratı Türklerin her taraftan tehlikeli bölgelere akın ettiklerini iletmekteydi. Nihayet 9 Ağustos sabah 04.00'te İngilizler hücuma geçer, ama ağır kayıplarla geri çekiliriler.

9 Ağustos gecesi Suvla kıyılarında çıkarılan 53.tümen, 11.tümenin yardımına gönderilir, ancak 12.Türk tümenince durdurulurlar. İngilizlerin 9.kolordusu o ana kadar 8 000 asker kaybetmişti bile. Aynı gün yani 9 Ağustos günü Türkler, 12.tümen Azmak derenin kuzey kıyısında, 7.tümen güney kıyısında olmak üzere 4.tümenin de desteği ile Anzak'ların sol kanadına saldırır, ama durdurulurlar. Albay Mustafa Kemal'in birlikleri olan 8.tümen, henüz harp nizamını kuramamış olan Anzak Komutan Boldwin'in kuvvetlerine süngü hücumu düzenler. 3.500 asker kaybeden Komutan Boldwin bozguna uğrayarak geri çekilir. Böylece Anzak'lar, 20 bin kişilik kayıp vererek nihai olarak başarısızlığa uğrarlar. 11 Ağustos'ta Anzak'ların 54.tümeni General Stompford'un komutasına geçer. 12 Ağustos'ta bu tümen Kavak tepe ve Tekke tepeye atak gerçekleştirir. Tümen Küçük Anafarta'yı ele geçirmeyi başarır. Fakat yine de General Stopford kötü yönetiminden dolayı 9.kolordu komutanlığı görevinden alınır, yerine 29.tümen komutanı General Liell geçer. General Liell, Anafarta tepelerini ele geçirmeye yönelik yeni bir plana geliştirir. Buna göre esas darbe burada indirilecek ve tepenin ele geçirilmesiyle Suvla koyunun güvenliği sağlanmış olacaktı. Aynı zamanda Anzak'lara '60.' tepeyi ele geçirmeleri talimatı verilir. Ancak fırsatlar kaçmıştı bile, çünkü cepheye (Arıburnu ile Kireç tepe arasına) sekiz Türk tümeni daha sürülür, böylece önceki iki tümenle (16. ve 19.tümenler) beraber bu cephede Türklerin toplam 10 tümen bulunmaktaydı.

[382] A.K.Kalenkovski, a.g.e.,s.97

Türklerin, birliklerini yarımadanın güney ucundan kuzeye sevk ettikleri yönündeki haberleri alan General Hamilton, Anzak'ların süvari tümeninden oluşturulan 2.tümenini 9.kolordu kadrosuna alır ve 18-20 Ağustos arası Suvla bölgesine 29. ve 42.tümenleri sürer. İşte bu taze birliklerle birlikte General Lil, 53.tümeni ile 21 Ağustos'ta hücuma geçer. Yoğun sis, topçu hazırlığını yani ön bombalama yapılmasını zorlaştırmaktaydı. Önde saldıran 29.tümen birlikleri Türk toplarından büyük zarar görürler, bir tugay hemen hemen tamamen kayıp edilmişti. O günkü çatışmalar 29.tümen'e 5 bin kişiye mal olur, Anafartalar eteklerinde bazı tepeler sonunda işgal edilir. [383] Basında ise, "Gelibolu'da güney cephedeki durgunluk halen devam ediyor. Kuzeye de ise müttefikler ileri doğru başarı ile ilerlemeye devam ediyor ve Büyük Anafarta'nın batısındaki tepeyi aldılar. 26 Ağustos'ta bir müttefik uçağı Akbaş limanını bombaladı ve limandaki Türk gemisini batırdı. Yine Türkler ait 4 gemi İngiliz denizaltıları tarafından batırıldı. Bunlardan ikisi Akbaş limanı yanında ikisi de Nagara ve Gelibolu açıklarında batırıldı."[384] ve "General Hamilton'un raporlarına göre, 27–28 Ağustos'ta yapılan savaşlarda Büyük Anafartalar deresinde İngilizler yerlerine müttefikleri Avustralya ve Yeni Zelandalılara devrettiler. Savaşlar hep yüz yüze ve çok şiddetli oldu. Her iki tarafında büyük kayıpları yaşandı. Gelibolu'da Ağustos ayının son haftası Güney cephede çok sakin geçti. Kuzeyde ise İngilizler başarılı savaşlar yaptı. Akbaş limanında batırılan Türk gemisi Fransız uçağı tarafından batırılmış."[385] şeklinde haberler vardı.

Anzak'lar ise İngilizlere göre biraz daha başarılı idi. Bu arada Kaba tepe bölgesinde de çatışmalar devam etmekteydi. Buradaki kayıplar o kadar büyüktü ki hücuma geçmek bir hayal haline gelmişti. Öte yandan Türklerin başarısı da tam sayılmazdı çünkü müttefikler denize kadar püskürtülememişti. Türkler, Boğazlar ve İstanbul'un kaderinin Suvla'daki çatışmaların sonucuna bağlı olduğuna inanmaktaydılar, bu yüzden yarımadada faaliyet gösteren birlikler için hiç ama hiçbir şey esirgenmemekteydi. Ağustos'un sonuna doğru müttefiklerin on beş tümenine karşı Türkler toplam on dört tümen çıkarmışlardı. Ayrıca Türkler, Bolayır sırtlarında

[383] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.98-99
[384] Ruskoe Slovo 3 Eylül 1915
[385] Ruskoe Slovo 2 Eylül 1915

bulunan 1.ordu sayesinde de buradaki kuvvetlerine takviye sağlayabilecek durumdaydılar.[386]

Elhasıl, 6 Ağustos'ta başlatılan bu büyük çatışma İngilizlere 45 bin askere mal olarak Çanakkale Savaşının kaderini çizmiş oldu. Türkler de hemen hemen aynı kayıpları vermiştir. Genel bir değerlendirme yaparsak, şunu belirtmek gerekir ki General Hamilton'un geliştirmiş olduğu plana herhangi bir eleştirimiz yok. Elinde bulunan ordularla hızlı hareket edildiği takdirde ancak başarı elde edilebilirdi. **Gerçekten de Suvla bölgesinde askerlerin işi ağırdan almaları hatta zaman zaman emirlere itaat etmeyip hücuma geçmemeleri mücadelenin sonuçlarını olumsuz yönde etkiledi**.

Rus basını yavaş yavaş Gelibolu'daki savaştan ümidini kesmeye başlasa da eğer İtalya müttefiklere kuvvet gönderirse bu işin halledileceği konusunda hala son bir umut taşımakta ve **"Dardanel'de Durum"** adlı makalede şunlar anlatılmaktadır. "Dardanel savaşının 5. ayını bitirdik. Şimdiye kadar iki taraf da ciddi bir başarı kazanamadı. Kara ve Deniz'den başlayan müttefiklerin son genel hücumu da maalesef istenen başarıyı getirmedi. Gelibolu yarımadasının güney tarafında son günlerde bir durgunluk fakat kuzey tarafta ise çok şiddetli savaşların olduğu bildirilmektedir. Son bilgilere göre asker sayısı bakımından üstünlük yeniden buraya 190 bin asker toplayan Türklere geçmiş. Ama General Hamilton'un Gelibolu'da savaşan asker sayısı 140 bini geçmez. Böyle bir sayı dengesinde General Hamilton'un tüm cephelerde aynı şiddette bir saldırı yapması mümkün değil. **Şimdi müttefik orduları savaşa müttefikler yanında giren İtalya askerlerinin gelmesini beklemekteler. Burada başarı biraz buna bağlı bir hale geldi. Fakat henüz İtalya'nın buraya ne kadar asker göndereceği belli değil.** Alman ordularının büyük çoğunluğu Rusya'da olduğundan Almanlar, İtalya'ya karşı öyle güçlü bir hücum yapamazlar. Zaten birkaç haftadan sonra Alpler'de kış başlamış olacak ve bu da saldırıyı zorlaştırmakta. **İtalyan ordularının Dardanel'e gelmesinin stratejik olarak da büyük önemi var. Zira kararsız haldeki Balkan devletlerinin durumuna da etki yapacak. Ama bunun sonbahar sonuna kadar olması gerekmektedir. Yağışlar başladıktan ve yollar bozulduktan sonra Türklere hücum yapmak daha da zor hale gelecek. Konstantinapol'ün ele geçirilmesi denizlerdeki savaşı da hemen bitirir** ve Almanya ve Avusturya'nın umudunu kırar.

[386] A.K.Kalenkovski, a.g.e.,s.99

Son aylarda Türk filosu küçük ve güçsüz olduğu için durumu kötüleşti. En son Karadeniz'de Zonguldak açıklarında Hamidiye ve iki Türk torpidobotu bizim gemilere yenilmişler. Bizim iki torpidobotumuz iki saat savaştan sonra düşman gemisini kaçırmayı başardı ve 4 kömür yüklü gemiyi batırdı. Karadeniz'de üçüncü defa bizim torpidobotumuz Türk kruvazörünü yenmiş oldu. Bizim Karadeniz donanmamızda öyle çok güçlü gemiler ve denizaltılar olamamasına rağmen Türkler artık hücum yapamıyorlar. Bu savaşta bizim gemilerden bu kadar büyük bir başarıyı beklemiyorduk."[387]

Müttefik saldırılarında ayrıca belirtilmeli ki, her bir gemiye net bir görev verilmişti. Her türlü duraksama ya da faciaya karşı önlemler alınmıştı. Çok sayıda yardımcı gemi olası bir kaza ve belaya karşı hazır halde idi. Fakat karada yürütülen operasyonlar elverişli şartlarda geçmedi. Suvla sahilinde çıkarılan birliklerin güçlendirilmeleri için hiçbir şey yapılamadı. Son olarak, Suvla plajlarında yeteri kadar içme suyunun olmaması, topların çıkarılmasını durdurmaya ve öncelikle su varilleri ile yüklü katırların çıkarılmasını mecbur kılmıştı. Yine de başarı şansı vardı, çünkü bildiğimiz gibi ilk başlarda yarımadanın kuzey bölgesindeki cephe nispeten zayıf Türk birlikleri tarafından korunmakta olup, bunlar sadece Alman komutan Willmer'in emrindeki kuvvetlerdi.[388] Fakat müttefikler istenen başarıyı yine de elde edemediler ve **"Gelibolu yarımadasına gelen Fransız senatörleri gezmiş oldukları yerler sonucunda pek memnun kalmamışlar. Her iki senatör de, yakında müttefiklerin Çanakkale savaşından yenik çıkmasından korkuyorlar. Bundan başka onlar, Ekim ayının ortasına kadar müttefik kuvvetlerinin boğazları zorlamaya devam edeceğini gazetecilere söylemişlerdir**."[389] bu şekilde basında haberler çıkmaya başlamıştı.

Rus basınında o dönem her zaman revaçta olan Türkiye hakkındaki haberlerin birinde de, **"Anadolu'dan gelen son haberlere göre Osmanlı devleti anarşi havası içinde bulunuyormuş**. Savaş halinin getirdiği anarşi Türk nüfusu için bile çekilmez bir hal almış. Alman Subaylarının asayişi yeniden sağlamaya yönelik bütün çabaları başarısızlıkla sonuçlanıyor. Asker kaçakları birleşerek tenha yerlerde eşkıyalık ediyorlarmış. İstanbul'da hayat pahalılığının(enflasyon) artması görülüyor. Erzak bölümün yönetimi, tüccarlardan askere yemek kumanya ve temel ihtiyaç maddeleri

[387] Ruskoe Slovo 5 Eylül 1915, makale
[388] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.100
[389] Ruskoe Slovo 10 Eylül 1915

almış, sonrada malların fiyatını arttırıp halka satmış. Onların kârı günde bin Türk lirasına kadar çıkıyormuş ve kazandıkları parayı kendi aralarında paylaşıyorlarmış. Unun fiyatı 2 birimden 6 birime kadar yükselmiş, şeker 2 birimden 12 birime gazyağı 120 ve 150 birime kadar, kahve 28 birime kadar, limon 5 birimden 12 birime kadar. Yağın fiyatı 30 birim, pirincin 12 birim olmuş. Sadece etin fiyatı pahalı değil 8 birim. Ama hayvanların sayısı hızla eksiliyor ve yakında et bunalımı da gelebilir. Ülkede halk çok telaşlı ve gergin durumda bulunmaktaymış. Cephe de her gün çatışmalar oluyor, ama ne Türkler ne de Almanlar, Osmanlı devletinin artık feci sonunu önleyebilirler. Konstantinapol'den gelen insanlar orada ekmek sıkıntısının her geçen gün daha fazla hissedildiğini bildiriyorlar. Türkler artık Alman'ların sistemi olan Karne ile ekmek dağıtmaya başlamışlar. Ekmek mağazaları önlerinde büyük sıralar oluşmakta ve bu sıralarda çok sık kavgalar yaşanmaktaymış. Türk halkı artık Almanlardan bıkmış ve İngiliz veya Fransızları yardıma çağırmaya hazır. Cepheye yani Gelibolu'ya da asker için gıda maddesi getirmek büyük bir problem oldu. Çünkü müttefik denizaltıları Marmara da gıda yüklü birçok gemiyi batırdı."[390] şeklinde kendi halkına moral veren Osmanlı'yı perişan gösteren haber ve yorumlar basında sıkça yer almıştır. Savaşın şiddeti azalınca yavaşlayınca cepheye ait haberlerde de azalma söz konusuydu. Eylül ayının son haberlerinden birinde, "Gelibolu'daki düşman bataryalarını tahrip etmeye çalışan kuvvetli müttefik filosunun ateşi altındaki düşman bataryaları, buna rağmen kuvvetli bir karşı ateş açıyorlar ve yarımadanın güneyindeki müttefik kuvvetlerinin saldırılarını engelliyorlar. Sonbaharda Türk suları genellikle fırtınalı oluyor ve deniz ulaşımı zorlukla yapılıyor. Müttefik kuvvetlerinin takviyeleri yük gemileri ile yapılması yüzünden, **Müttefik Kuvvetleri Gelibolu'yu bırakmak mecburiyetinde kalabilirler.(Gelibolu'yu terk etme ilk defa gündeme gelir.)** Bu sebeple bugünlerde Türkler, müttefiklerin genel bir kararlı hücumunu bekliyorlar. Çanakkale'de İngiliz denizaltısı E-7'nin batırılışı ve 3 subay ile 25 mürettebatın esir olması hakkında çıkan haberleri İngiliz amiralliği de doğrulamaktadır. Çünkü 24 Ağustos'tan beri denizaltı E–7'den alınan bir haber yok." Ayrıca Müttefikler için Gelibolu'da umut haline gelen, "İtalyan kuvvetlerinin Antalya'dan karaya çıkarma yapması korkusu yüzünden Türk hükümeti, devlet dairelerinin ve arşivlerin Konya'dan Ankara'ya taşımasını emretmiş. Askeri makamlar, tehdit edilen kıyıları

[390] Ruskoe Slovo 11,12 Eylül 1915

savunmak için olağanüstü önlemler alıyorlar. Son haberlere göre Anadolu kıyılarına İtalyanların saldırıyapma ihtimali artıyor Zira son günlerde Mersin ve Adana üzerinde İtalyan uçakları keşif uçuşlarına devam ediyorlarmış."[391]

Türklerin, Suvla bölgesini ihmal etmiş olmaları Türk genel komutanlığın ve dolayısıyla General L.V. Sanders'in hatalarından biriydi. Eğer operasyon sırasında İngiliz 9.kolordusu duraklamayıp Suvla'yı kuşatan dağ ve tepeleri ele geçirseydi, Müttefiklerin Kilitbahir kalesi ve bataryalarını karadan imha etmeleri için sağlam bir zemin oluşmuş olacaktı.

İster istemez akla şu düşünce gelmektedir. Müttefik ordularının Akbaş koyuna ulaşmaları halinde Türkler, güneyden dört tümen ve Bolayır tarafından üç tümenle müttefik kuvvetlerini kıskaç içine alabilirlerdi ve iki gün içinde de 1.ordunun dört tümeni daha gelmiş olarak müttefikleri yok etme imkânı bulabilirlerdi. Yine de belirtilmeli ki, ancak çok güçlü yedek askeri birliklerin bulundurulmasıdır ki Türklere, müttefikleri durdurma olanağını sağlayabilirdi.[392] Bu durum savunma savaşlarında 'hazır yedek' kuvvetlerin önemini bir kez daha ön plana çıkartmıştır.

Bu dönemde artık Çanakkale ve Gelibolu'dan çok yoğun bir haber gelmese de yine de savaşın en kritik cephesi olarak yer yer basında haber olmaktadır. İşte onlardan birinde, "Türkiye'de savaşı başlatan parti (İttihat ve Terakki) içinde bazı insanlar başkentin Bursa'ya taşınmasını istiyorlar. Böyle olursa Konstantinopol'ün daha rahat korunabileceğini ifade ediyorlar. Yine Atina kaynaklı bir haberde, "Avustralyalılar Gelibolu yarımadasında Suvla koyu cephesinde yeni bir saldırı başlattılar. Fransızlar ise Seddülbahir cephesinde iki Türk siperini ele geçirmişler. Müttefik savaş uçakları dün sabah Ayvalık'ı bombaladılar ölü ve yaralı sayısı hakkında kesin bir bilgi yok". Sivastopol kaynaklı bir başka haberde de, "Güvenilir kaynaklardan bildirildiğine göre temmuz ayına kadar Karadeniz ve Marmara denizinde Türklerin 62 gemisi batırıldı. Bu zamana kadar ise Türklerin batırılan gemi sayısı ise 80'i geçmiş durumdadır." Şeklinde son durum verilmeye çalışılmıştır.[393]

Bu sırada daha önceki bölümlerde verdiğimiz gibi, I.Dünya savaşında savaşan iki tarafın da yanına çekmek istediği paylaşılamayan küçük Balkan ülkesi Bulgaristan, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı ittifakı yanında savaşa

[391] Ruskoe Slovo 17 Eylül 1915
[392] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.100-101
[393] Ruskoe Slovo 6-7 Ekim 1915

girmişti.[394] Bununla ilgili Rus basınında çıkan bir haberde Osmanlı devletinin kendi güç durumuna rağmen Bulgarlara yardım için asker gönderdiği bilgisi basında yer almıştır. Bu dönemde denizlerdeki savaş ile ilgili haberler de zaman zaman basında yer almaktaydı. "Güvenilir bir kaynaktan bildirildiğine göre, Bir İngiliz denizaltısı Marmara denizine girerek iki Türk gemisini batırmış. Bu gemilerden biri, "Karmen" adını taşıyan ve cepheye mühimmat taşıyan bir gemiymiş. Ayrıca Türk başkenti Konsttantinapol'ü korumak üzere tam silahlı iki denizaltı özel olarak Berlin'den gönderilmiş."[395] Bir başka haberde de 26 Kasım 1915'te Akdeniz'de İngiliz Hastane gemilerinin vurulması olayı ile ilgili olarak, "Marmara denizinde mayına çarpan bir Türk nakliye gemisi hemen batmış içindeki 500 askerden sadece birkaç kişi kurtulmuş. İngiliz amiralliğinin resmi haberlerine göre, İngiltere ile Çanakkale arasında 42 adet askeri hastane gemisi sefer yapmakta. Almanlar radyo programlarında 70 den fazla geminin hastane gemisi gibi gösterilerek cepheye takviye taşıdığını söylüyorlar. Hâlbuki bu gemilerde doktor, hemşire, yaralı, hasta ve ilaçtan başka bir şey yokmuş. Almanlar savaş kurallarına aykırı olduğu halde hastane gemilerine saldırmaktadırlar. Bu arada artık Yunanistan müttefik devletleri ile II. Wilhelm arasında bir seçim yapmalıdır. Yunan gazetelerinde, denizlerdeki Alman saldırılarını haklı bulan haberlerin yayınlanması İngilizleri çok rahatsız etmiş. En son alınan bir habere göre ise, müttefik gemilerine saldıran Alman denizaltıları ispanya kıyılarında küçük bir koyda "Marnella" adlı bir İspanyol gemisi tarafından getirilen yakıt, erzak takviyelerini almakta. Gerçekte ise İspanya'daki Alman konsolosluğu bu gemilere destek sağlamaktaymış.[396]

Artık Rus basınında da Çanakkale ile ilgili haber yoğunluğu da tıpkı savaşın sonbaharda azalması gibi azalmıştır. Hatta bu savaşın müttefikleri tarafından kesin kazanılarak kendilerinin İstanbul'u alma hayallerine, kavuşamayacaklarını yavaş yavaş anlamaya başlamışlardır. Bundan sonra Gelibolu yarımadasındaki savaşın nasıl bırakılacağı konuları işlenmiş ve arkasından savaştaki başarısızlığın sebepleri üzerinde durulmuştur.

[394] Bulgaristan Almanya'nın baskıları sonucu 6 Eylül 1915'te Almanya ve müttefikleri yanında savaş girdi. 15 Ekim 1915'te de Sıbistan'a savaş açtı.
[395] Ruskoe Slovo 27 Ekim 1915
[396] Ruskoe Slovo 27 Kasım 1915

2.5. Müttefiklerin Gelibolu'daki Savaştan vazgeçme sebepleri

II. Çıkarma veya Suvla çıkarması ile ilgili General Hamilton'un sunmuş olduğu rapordaki kaçamaklı ifadeler İngiliz hükümetinin gözünü açarak yenilginin vahametini gözler önüne serer. O sıralar Atina, Sofya ve Budapeşte'de oynanan diplomatik oyunlar doruğa ulaşır. Bulgar hükümetinin çoğunluğun desteğini almayı uman müttefik devletleri diplomasisi, Bulgaristan'ı kendi tarafına çekmek ister ve karşılığında ise Makedonya topraklarının bir bölümünü vaat eder, ayrıca Sırbistan'ın bazı tavizler vermesi de söz konusuydu. Telaşa kapılan Almanlar Bulgarlara daha fazlasını teklif eder ve böylece korkunç bir pazarlık başlar; bir gün Bulgarlara Sırbistan'ın neredeyse 3/4'ü önerilir, öbür gün Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya topraklarından bir pay talep etmiş ve iş o kadar ileri gitti ki Bulgarlar bir ara tarihte hiç sahip olmadığı kadar büyük toprakları talep etmeye cüret ederler.

Diplomatik pazarlıklara ve Bulgar siyasi çevrelerinin merkezi devletler olan Almanya Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devletine yakınlığına rağmen Bulgar hükümeti tereddüt içindeydi. Bu kararsızlığını gören Almanlar, oyunu Türkiye üzerine kurmaya karar verir. Almanya'nın İstanbul askeri ataşesi Von Leypsigh, Sofya büyükelçiliği görevine atanır. Von Leypsigh, Bulgarları tatmin eden bir anlaşma hazırlayıp, Türklere onaylatmak üzere İstanbul yoluna koyulur, fakat anlaşmanın onaylanmasını istemeyen Türkler, Von Leypsigh'e yolda suikast düzenleyip öldürürler. Yine de Almanlar ısrarlarında başarılı olur ve Von Leypsigh'in hazırladığı anlaşma onaylanır. Bulgarları kendisine daha sıkı biçimde bağlamak isteyen Avusturya ise Sırbistan'a karşı büyük bir operasyon hazırlıkları içinde olduğunu bildirir.[397]

Telaşa kapılan Sırplar, müttefiklerin tüm diplomatik sürprizlerini kabul ederek her türlü fedakârlığı göze almışlardır. Benzer bir durum Yunanistan'da da hâkimdi. Haziran 1915 seçimlerini Venizelos kazanınca, Kral Konstantin parlamento oturumunu resmen erteler ve Başbakan Gunaris bir müddet daha müttefiklerle nota alışverişi yapar. Bu alışveriş Rusya, Fransa ve İngiltere'nin, Yunanlardan Makedonya'yı Bulgarlara teslim etmeyi emredercesine talep edene kadar sürer. Alman imparatoru II. Wilhelm'in kuzeni olan Yunan kralı Konstantin, Kayzer'den Yunanistan'ın dokunulmazlığını garantilendiğini bildiren telgrafı almasıyla durumu

[397] A.K.Kalenkovski, a.g.e.,s.102

kurtarır. Romanya konusunda da bazı sorunlar yaşanmaktaydı ve daha Mayıs 1915'te Romenler, itilaf devletlerinin Banat bölgesini vermeyi garanti ettiği takdirde onların saflarında savaşmak üzere ordusunu seferber etmeye hazır olduğunu bildirir. Rusya ise bunu kesinlikle reddeder, ancak İngilizler Rusların bu tavrını itibara almadan 1 Temmuz'da Romenlere Banat'ı vaat ederler. Fransa da bu konuda İngiltere'ye katılır. 11 Temmuz'da Ruslar nota ile protesto bildirerek Romenlere, Banat'ı işgal ettikleri takdirde oradaki Slavları Romenleştirmeyi kesinlikle yasaklarlar. Bütün bunlara bir de Rusların cephedeki başarısızlıkları eklenince Romanya ile Rusya arasındaki ilişkiler kesilir.

Çanakkale Boğazında ve Gelibolu Yarımadasında Ağustos ayındaki müttefik başarısızlıkları Balkanlar'daki durumu son derece gerginleştirir. Türklerin Suvla'daki 'yarım başarıları', Bulgaristan'ın ordularını seferber etmesine neden olur. Sırplar, Bulgarlara boşuna saldırma izni koparmaya çalışıyorlardı. Fransız heyeti Sofya'da müzakerelere devam etmekteydi dolayısıyla Sırpların ricası geri çevrilir. Bu fırsattan yararlanan Bulgaristan, "tarafsızlık" teminatları vererek bir yandan da Sırbistan sınırına ordu yığar.[398] Bu konu basında, **"Türk Askerleri Bulgaristan'da"** başlığıyla, "Bulgaristan ordusunun Generalleri Türkiye'den birlikler gelmesini protesto ediyorlar. Fakat Almanlar bunu hiç dikkate almıyorlar. Güvenilir bir kaynaktan bildirildiğine göre, 17 bin Türk askeri Filibe'ye gelmiş. Toplam olarak Bulgaristan'a yaklaşık 110 bin asker gelmesi planlanıyor. Bulgar ordusunun büyük çoğunluğu Sırbistan sınırına gönderilmiş, çünkü Almanlar müttefik kuvvetlerin Sırbistan'a ulaşmasını engellemek istiyorlarmış."[399] şeklinde yer almıştır.

Sonunda Rusya, Bulgarlara 3 Ekim 1915'te bir kesin uyarı göndererek bu kritik durumu sona erdirir. Ültimatomda Ruslar Bulgarlardan, ordularından Alman ve Avusturyalı askeri uzmanları 24 saat içinde göndermelerini ve Sırbistan sınırına kuvvet yığmayı durdurmalarını isterler. Bulgarlar ise bunu kolaylıkla reddederler. Merkezi devletlerin Sırbistan'a karşı taarruza geçmeleri ve Bulgaristan'ın ordularını seferber etmesi, Yunanistan üzerinde derin bir endişe oluşturur. Yeniden hükümet başına gelen Venizelos ilk olarak yunan ordularının seferber edilmesini sağlayarak istediğini elde eder (Eylül 1915). Başbakan Venizelos'un kararlılığına şaşıran Kral Konstantin, seferberliğin merkezi devletlere karşı yapılmadığını umuyordu. Fakat Başbakan Venizelos, daha da ileri giderek Bulgarlara karşı ortak bir operasyon

[398] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.103-104
[399] Ruskoe Slovo 16 Ekim 1915

düzenlemek üzere müttefiklere Saloniki'de(Selanik) çıkarma yapmayı teklif eder ama bir şart koşar ki o da müttefikler 150 bin asker çıkarmalıydı. Müttefikler bu teklifi kabul eder ve anlaşma yapılır.[400]

Şu ilginç nokta belirtilmeli ki Kral Konstantin, hükümete karşı bir mücadele başlatır. Başbakan Venizelos ile müttefikler arasında yapılan anlaşmadan haberdar edilen Kral Konstantin, Bulgar Başbakanı Radoslavov'un "Seferberliği Sırbistan'a saldırmak üzere yapmadıkları" konusundaki teminatlarına işaret ederek sözü edilen anlaşma hayata geçirildiği takdirde Yunanistan'ın tarafsızlığının ihlali anlamına geleceğini ifade eder. Yunan kralı Konstantin "Yunanistan'da herkes tarafsız kalmak arzusundadır, en azından Bulgaristan Sırbistan'a saldırmadığı sürece!" diye düşünmektedir. Başbakan Venizelos bunu müttefiklere ileterek ordularının sevkıyatını durdurulmasını ister, fakat Venizelos parlamentoda, Bulgarlara ancak Sırplara saldırdıkları takdirde savaş ilan edeceklerini beyan ettiği için isteği reddedilir. Resmi bir gerekçe olarak da sevkıyatın artık başladığı öne sürülür. Başbakan Venizelos, Müttefiklerin Selanik'te çıkarma yapmalarının Yunanistan'ın tarafsızlığını ihlal etmesi anlamına geleceğini ileri sürse de müttefikler, Bulgaristan'ın saldırısının kaçınılmaz olduğunu ve meydana gelebilecek her şeyin sorumluluğunu üstleneceklerini bildirirler. Böylece Başbakan Venizelos da itiraz etmekten vazgeçer. Ardından da Kral Konstantin, Başbakan Venizelos'u istifa sunmaya mecbur eder ve görevden alarak Sırbistan'a yardım etmeyi Sırp topraklarından bir pay önerilmesine rağmen reddeder. Yunanistan'da savaş sırasında Almanya yanlısı Kral ile Müttefiklerin yandaşı olan Başbakan Venizelos arasında sürekli bir çekişme yaşanmış ve Yunanlılar bu sebeple uzun süre savaşta taraf olamamışlardır.

Yukarıdaki hadiselerle paralel olarak Çanakkale ve Gelibolu cephesinde şu olaylar meydana gelir. Müttefiklerin Suvla yenilgisinden sonra Lord Kitchener, Balkanlar'daki siyasi durum dolayısıyla General Hamilton'dan Gelibolu yarımadasında kesin bir zafer kazanmalarını ister ve bunun için takviye olarak 45 bin asker yollar. Fakat bu takviye, mevzileri elde tutmaya bile zor yeter. Böylece Çanakkale Savaşının başarılı bir şekilde tamamlanmasını ümit etmek artık beyhude bir iş haline gelir. İtalya'nın yardımı düşünülemezdi bile, zira o Avusturya-Macaristan'la savaşlarında kendisini tüketmiş durumda idi. Fakat daha önce de ifade

[400] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.104

ettiğimiz gibi Rus basınına göre müttefikler Gelibolu yarımadasında rahatlamak için İtalya'nın asker göndermesini bekliyorlardı. Ama İtalya Avusturya-Macaristan ile savaşını güçlükle sürdürmeyi başarabilmekte olup, işgal etmek istediği Anadolu'nun güneyine bile askerini I.Dünya savaşı bittikten sonra ancak gönderebilmiştir. Sırbistan'ın yenik düşmesi artık pek uzaklarda değildi ve Sırplara yönelik üçüncü saldırı hazırlıkları yapılmaktaydı. Ruslar ise, bu sıralarda büyük yenilgiye uğramışlardı. Bu şartlarda merkezi devletlerin yani Almanya ve Müttefiklerinin savaştaki durumları daha parlak bir durumdaydı. Fransızlar tarafından planı yapılan ve Balkanlar için düşünülen "Doğu Ordusu"nun dördü Fransa'dan, ikisi ise Gelibolu yarımadasından olmak üzere altı tümenden meydana getirilmesi düşünülüyordu. Sonunda Doğu ordusunun kurulmasını kabul eden İngilizler, Çanakkale Savaşının önemini hiç de küçümsemek niyetinde değillerdi. General Hamilton 1915 Eylül'de İngiliz hükümetine, Doğu ordusunun oluşturulması için Gelibolu'dan birlikler göndermek zorunda kaldığı takdirde bile Suvla bölgesini elden çıkarmayı düşünmediğini bildirir.

Hemen aynı tarihlerde Gelibolu'daki Fransız ordularının komutanı, bir Fransız tümenini Mudros'a(Monros) göndermesi için emir alır. General Hamilton bu emrin yerine getirilmesini kesinlikle yasaklar. Bunu Londra'ya bildirir, Londra'dan ise 10.İngiliz tümeninin derhal Mudros'a gönderilmesi emri gelir. Ayrıca, 53.tümenin gönderilmesi konusunda da Fransızların ne kadar kuvvet çekeceklerini net olarak belli olana kadar beklenmesi talimatı verilir. **Aynı zamanda Saloniki'de(Selanik) çıkarma hazırlıklarına başlanır. Bu arada müttefikler arasında bazı ihtilaflar da baş gösterir. Fransızlar acilen Sırbistan'ın desteklenmesini isterlerken, İngilizler ise önce Yunanistan'ın seferberliğe çıkmasını beklemek gerektiğini öne sürerler**.[401]

6 Ekim'de General Sarrail Saloniki'ye (Selanik) gelir. Merkezi devletlerin Sırbistan'a hücumları 7 Ekim'de başlar, Almanya ile anlaşan Bulgarlar hala tarafsız görünmektedirler. Bu olaylar çerçevesinde müttefiklerin önüne yeniden, Çanakkale'ye son bir kere yüklenme meselesi çıkar ki bu gerçekleştiği zaman Bulgaristan bundan etkilenecekti. Yada orduların Gelibolu'dan Saloniki'ye gönderilip Sırbistan'a hemen yardım edilmesi meselesi vardı. Sorunu görüşen müttefik devletleri, Rusların yardımı olmadan Sırbistan'a 150 bin kişilik ordu yollanmasının

[401] A.K.Kalenkovski, a.g.e.,s.106

riskli olduğu sonucuna varırlar ve bu yüzden Gelibolu'da bir kere daha büyük bir taarruza geçilmesinin doğru olup olmayacağı konusu yeniden tartışılmaya başlanır. Sonunda Lord Kitchener'e bizzat Çanakkale'ye gidip durum tespiti yapması teklif edilir. Tabi bu sırada Gelibolu yarımadasında savaşın şekli bir değişmiş, uzun zamandır ciddi bir şekilde karşılıklı sıcak temas ile savaşmayan taraflar, "Fransız genelkurmayının bildirdiğine göre 14-15 Ekim günlerinde hem müttefikler hem de Türkler, Gelibolu yarımadasındaki savaşta tüneller kazarak, düşman siperlerini patlatmak istemişlerdir. Savaş bir çeşit tünel kazma savaşına dönmüş gibi."[402] şeklinde haber verildiği gibi savaşın şekli de yavaş yavaş değişmeye ve şiddeti azalmaya başlamıştır.

2.6.Gelibolu Yarımadasının boşaltılması

Gelibolu yarımadasında Eylül boyunca şiddetli mücadele sürmekteydi. Burada yapılan çatışmalar müttefiklerin Kabatepe ve Anafarta'larda birkaç yüz metre ilerlemelerini sağlar. Fransızlar ise Kerevizdere'de kesin olarak mevzilenmiş olurlar. Müttefik komutanları Eylül sonlarına doğru Türk direnişinin şiddetinin dindiğini söylerler, öyle görünüyor ki, Gelibolu'nun üç cephesinde aynı anda sürdürülen çatışmalar, Türklerdeki cephanenin tükenmesine yol açmıştır. Gerçekten de, Türk tarafından alınan bilgilere göre, o sıralar Türk orduları mühimmata, araç gerece ve cephaneye çok şiddetli ihtiyaç duymaktadırlar. Daha önce Rus basınında çıkan ilgili haberlerini aktardığımız gibi, müttefikler Suvla yenilgisinden sonra Saloniki (Selanik) çıkarması ile özellikle ilgilenmeye başladıkları sırada Ege denizine on üç Alman denizaltısı yollanır ve bunlar Eylül'ün ilk üç haftasında Krita (Kirte) yakınlarında beş, 28 Eylül–11 Ekim arasında ise on sekiz müttefik gemisini batırırlar. Müttefiklerin askeri araç gereçlerini taşımakta olan bu gemilerin yok edilmesi Gelibolu'daki durumu daha da berbat hale getirir. Artık müttefikler de eskisi gibi cephe gerisinden cepheye takviyeleri rahat yapamamaktadır. Zira Alman denizaltıları ansızın ortaya çıkarak müttefik gemilerine büyük zararlar vermektedir.

Bunun ardından Gelibolu yarımadasının boşaltılması meselesi gündeme gelir. General Hamilton, boşaltma yapıldığı takdirde ordu ve topların yarısının kaybedilmiş olacağına dikkat çekerek boşaltma kararının alınması halinde görevden alınmasını talep eder. 15 Ekim'de General Hamilton'un yerine General Monroe geçer. General

[402] Ruskoe Slovo, 1Aralık 1915

Monroe'ye Gelibolu'daki durumun bir rapor halinde net olarak bildirilmesi talimatı iletilir. O sıralar Fransa'da bir bakan krizi patlak verir. Saloniki (Selanik) çıkarmasına karşı olan Bakan Delkasse istifa eder. Ardından Fransız genelkurmayı General Sarrail'e, şartlar imkân verir vermez Sırbistan'a doğru hareket etmesini emreder. Bunu protesto eden İngilizler ise Bulgarlarla tüm ilişkilerin kesilerek Bulgaristan'a doğrudan savaş ilan edilmesini ısrarla talep ediyorlardı. Buna karşılık Bulgaristan, 14 Ekim'de Sırbistan'a savaş ilan ederek ertesi gün taarruza geçer. Bunun sonucunda Rusya, Fransa ve İngiltere Bulgarlara savaş ilan eder. Bu arada Sırbistan'da cereyan eden olaylar Sırpların durumunu son derece olumsuz etkiler. Derhal bir kararın verilmesi gerekiyordu. Gelibolu yarımadasındaki ordular ya takviye edilip güçlendirilecek yada yarımada boşaltılarak Fransızların talep ettikleri gibi Balkanlar'da bir operasyona başlanacaktı. Buna, İngilizlerin Mezopotamya'daki (Türk birlikleri karşısındaki Irak yenilgisi) başarısızlıkları da eklenir ve oraya da acilen takviye gönderilmesi gerekiyordu. Böylece, Müttefiklerin durumları son derece kritik bir hale gelmişti.[403]

Kasım 1915'te İngiliz askeri kurulunun gündemine, Gelibolu'nun boşaltılıp boşaltılmayacağı meselesi gelir. O tarihlerde General Monroe bir rapor yollayarak Gelibolu'daki ağır durumu izah eder ve orduların geri çağrılması gerektiğini bildirir. "İngiltere Lord'lar kamarasında Lord Ribbldel Lensdaoun, hükümete ordunun harekât alanında hangi başarıları olduğunu ve yakın doğuda hangi planları olduğunu ve General Monro'nun kuvvetlerimizin Çanakkale'den geri çağrılması yönünde bir rapor verdiği şeklindeki rivayetin doğru olup olmadığı sordu. Lensdoun'un sorularına ilgili bakan şimdilik cevap vermeyi reddetmiş. Çünkü bu cevap Sırbistan'ın her gün değişen durumunu ve Yunanistan'ın çok gizemli ve tehlikeli durumunu ve Gelibolu yarımadasındaki durumu tam olarak açıklayamayacaktı. Lord Lensdaoun bunlara dayanıp General Monroe'nun verdiği haber ve öne sürdüğü delillerin yetersiz olduğunu, bu yüzden o kadar ciddi bir konuda (Gelibolu yarımadasının boşaltılması) hemen karar vermenin mümkün olmadığını belirtmiş ve **İngiliz Hükümeti, Lord Kitchener'in Akdeniz'e resmi bir ziyaret yapmasını kararlaştırdı."**[404]

Bunun sonucunda Gelibolu'daki kolordu komutanlarının görüşlerine başvurulur. **Anzak komutanı General Birdwood, boşaltmanın ağır kayıplara yol**

[403] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.107
[404] Ruskoe Slovo, 19 Kasım 1915

açacağını öne sürerek yapılmamasını talep ederken, İngilizlerin Suvla bölgesi komutanı ise, boşaltmanın zamanının geldiğini ve derhal yerine getirilmesi gerektiğini zira Alman yardımının gelmesiyle boşaltmanın çok daha zor şartlarda geçeceğini ifade eder. Yarımadanın güney ucundaki ordu komutanı da yarımadayı boşaltma fikrindeydi. Sorunun vahametine ayrıca boğazda bulunan deniz ve kara kuvvetleri arasındaki anlaşmazlıklar da eklenir. Çanakkale deniz kuvvetleri karargâh başkanı Amiral Keys, yeni bir harekât planı geliştirerek bunu Ekim sonunda Londra'ya yollar. Askeri kurulun önemli bölümü Amiral Keys'in planına destek çıkar. Lord Kitchener, plan onaylandığı takdirde filoya destek yollamayı kabul eder, ardından da sorunun nihai çözümü için bizzat Çanakkale boğazına gider.[405]

Suvla, Anafarta, Arıburnu bölgelerinde ve güney uçtaki durumu inceleyen Lord Kitchener, yarımadanın boşaltılması gerektiği sonucuna varır. Lord Kitchener'in boğaza gelişi herkesçe önemli olayların habercisi olarak algılanır. Herkes ne yapılacaksa yapılsın ama acele edilmesi gerektiğini düşünüyordu, zira Türklerin topçu ateşi giderek şiddetlenmekteydi "Gallipoli (Gelibolu) yarımadasında Türkler kendi yerlerini iyice koruyorlardı. Türkler zayıf olmalarına rağmen sürekli devam eden saldırılarını sürdürüyorlar. 30–31 Kasım'da iki tarafta birbirlerine topçu ateşleriyle saldırdı. Müttefiklerin top atışları Türk bölüklerine büyük zarar getirdi. Soğuk giden havalar birkaç günden sonra yeniden ısındı."[406] Bu sırada ise cephede yeni Türk bataryaları görünmeye başlanmıştı. Bu konu ile ilgili bir başka haber ise gayet ilginçtir. Zira "26–27 Kasım tarihlerindeki topçu birliklerinin karşılıklı savaşı sırasında ilk defa Türkler İngilizlere karşı zehirli gaz kullanmışlar."[407]

Hâlbuki bu konuda bizim kaynaklarımızda bunun tam tersi bilgiler yer almakta ve İngilizler tarafından bize karşı zehirli gaz kullanmaya çalışıldığı ama başarılı olamadıkları bilgileri yer almaktadır. Zehirli gazların bizim kuvvetlerimizin elinde olduğu hususunda net bir şey yoktur. Fakat müttefikimiz Almanya'nı elinde bu gazlardan bulunmuştur ve Avrupa'daki savaşlarda kullandığı bilgileri vardır. İngilizler kendileri bunu kullanmaktan çekinmedikleri için bizim de kullanacağımızı düşünmüşler ve gazdan korunma konusunda askerlerine eğitim vermişlerdir.

[405] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.108
[406] Ruskoe Slovo, 3 Aralık 1915
[407] Ruskoe Slovo, 29 Kasım 1915

Muhtemelen İngilizlerin müttefiki olan Ruslara ve basına bu durum Türkler zehirli gaz kullandı şeklinde yansımıştır.

Diğer yandan Alman denizaltılarının faaliyetleri de artmaktaydı. Müttefik donanması her geçen gün artan kayıplar vermekteydi.[408] Çanakkale'deki durum ile ilgili Lord Kitchener tarafından sunulan rapor, İngiliz hükümeti ve askeri kurulun Gelibolu yarımadasını boşaltma kararını almalarına neden olur. Bu tarihlerde Rus basınında İngiliz kaynaklı bir haber ise şöyledir. "Reuteurs haber ajansı, Alman gazetelerinde yayınlanan Büyük Britanya'nın, Rusya'ya Çanakkale Operasyonundan çekilmek istediğini bildirdiği şeklindeki haberleri yalanladı."[409] Lord Kitchener Çanakkale'de olduğu sırada Çanakkale'deki müttefik filo komutanlığına Amiral De Robeck'in yerine Amiral Vemmis getirilir.[410] Bu sırada uzun süredir basında yer almayan Osmanlı'nın başkenti İstanbul ile ilgili bazı haberlergöze çarpmaktadır. "İstanbul'dan bildirildiğine göre Türk hükümetine polis ve ekonomi bakanlıklarına iki Alman bakan yardımcısı tayin edilmiş. Almanların İstanbul'daki elçisi Metternik dışişleri bakanlığında da bir Alman bakan yardımcısı görevlendirilmesini istemişse de bu talep Türkler tarafından reddedilmiştir." Ayrıca bir Danimarka kaynaklı bir başka haberde de, "14 ay İstanbul'da kaldıktan sonra gelen bir Danimarkalı gazeteci " National Tidende "gazetesine oradaki izlenimlerini anlatıyor. İstanbul'daki bütün gıda maddelerinin fiyatları fevkalade yüksektir. Mesela, çayın kilosu 18 kron, kahve 9 kron, gaz yağı 6 kron, benzin ise hiç satılmamaktaydı. Açlık çeken halka her gün yarım parça mısır ekmeği veriyorlardı. Savaştan bıkkınlık genel bir durumdu ve İstanbul yaralılarla tıklım tıklım doluydu. Askerlerin üstü başı çok perişandı. Krupp şirketi tarafından inşa edilmiş olan cephane fabrikasını İngiliz pilotları bombalarla havaya uçurdular. Alman mühendisleri ordunun kolu kanadı kırılmadan bu fabrikayı yeniden kurmaya çalışıyorlarmış. **Danimarkalı gazeteci eğer müttefiklerin savaş başında yeterli ordusu ve hazırlığı olsaydı, İstanbul çoktan onların ellerindeydi**."[411] diye İatanbul'daki durumu anlatmış ve bunlar bu şekilde Rusya basında yer almıştır.

Bu arada Kasım'ın ikinci yarısında hava şartları gittikçe kötüleşir; güçlü fırtınalar cephe arkasında iskelelerin bir bölümünü tahrip eder ve kıyılar doğrudan doğruya Türk topçu ateşi altında idi. Bu şartlarda, Gelibolu'yu boşaltma esnasında

[408] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.108
[409] Ruskoe Slovo, 20 Kasım 1915
[410] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.108
[411] Ruskoe Slovo, 9 Aralık 1915

ortaya çıkabilecek kayıplar %30 olarak tahmin ediliyordu. Böyle olunca Amiral Vemmis son bir hücum denemesinin daha yapılmasını önerir. Bu konudaki görüşüne başvurulan General Monroe, Çanakkale Savaşının artık tamamen durdurulmasını talep eder. Nihayet 6 Aralık 1915'te tereddütlere son verilip nihai olarak tahliyenin başlatılması kararı alınır.[412]

22 Kasım 1915'te Lord Kichtener Mondros'a döndü. Artık orduların tahliye edilmesi kararı kesin gibiydi. Kara ve deniz kuvvetleri komutanlarının toplantısında orduları İmbros, Tenedos ve Midilli adalarında toplama kararı alındı. Ege denizindeki adalarda müttefik güçlerinin bulunması Türkleri her zaman tehdit edebilirdi. İlk olarak Suvla ve Anzak bölgelerindeki orduların tahliyesi, Seddülbahir ve Helles bölgelerindeki orduların sonraya bırakılması düşünüldü. Müttefik filo komutanları bu kararlardan pek memnun olmadılar. General Monro'nun tahliye planlarında yüzde 30 bir kayıp ihtimali düşünülüyordu.[413]

Fransa'da yapılan toplantı sonucunda, müttefiklerin Selanik'te güçlü bir savunma hattı kurması ve Gelibolu yarımadasını boşaltma kararı alındı. Rus imparatoru II. Nikolay'ın İngiliz kralı George'a telgraf göndererek bu kararları takdir ettiğini bildirdi. Artık Dardanel savaşının kaderi çözülmüştü. Orduların planlı bir şekilde tahliye edilmesi kararı alınmıştı. Bu kararın alınmasında Rusya'nın Balkanlardaki savaştaki kötü durumunun da etkisi olmuştu. 1915 yılının Kasım ve Aralık ayında Gelibolu'daki Türk ordularının savunma gücü daha da artmıştı. Alman ve Avusturya uzmanları savunma hatlarını düzeltmişler ve Krupp top fabrikasının işçileri cephedeki topların bakımını yapmışlardır. Müttefiklerin tahliye operasyonunun başarısı bunun gizli yapılmasına bağlıydı. Geri çekilmeden Türklerin haberi olmaması için gece yapılmalıydı.

Boşaltma planının geliştirilmesi görevi, gizlilik amacıyla sınırlı sayıda şahıslara verilir. Boşaltmanın iki aşamada yapılması düşünülüyordu. İlk önce gemilere Anzak bölgesi ve Suvla bölgelerindeki birlikler, daha sonra güney uçtaki birlikler bindirilecekti. Toplam 150 bin kişi, 15 bin at ve araç gereçle birlikte 400 top. General Birdwood, Anzak ve Suvla bölgelerin boşaltılması için şöyle bir plan teklif eder. 1.safhada savunma sırasında lazım olmayacak birlik, teçhizat ve hayvanların, 2.safhada (hava şartlarının boşaltma operasyonunu yavaşlatması halinde) dört günlük bir savunma esnasında lazım olmayacak her şeyin, 3.safhada ise

[412] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.108
[413] Sergey Petroviç, a.g.e., s.196

arda kalan herkes ve her şeyin tahliye edilmesi. 1.safhanın 10 Aralık'ta, 2.safhanın takip eden 2 gece içinde bitirilmesi gerekiyor, son safha konusunda net bir süre belirlenmemişti ama mümkün olan en kısa sürede yapılması düşünülüyordu.

Geri çekilme 8-10 gün içinde bitirilecek şekilde planlanmıştı. Her gece şafak vaktinden önce gece yapılan tahliyenin izleri yok ediliyor ve sabah her şey normal görünüyordu. Türkler müttefiklerin tahliyesinden tam haberdar değildi. 18-19 Aralık günlerinde yaklaşık 40 bin kişi tahliye edildi ve takip eden 10 gecede müttefikler 84 bin insan,186 top, 21 araba, 4700 at ve katırı tahliye ettiler. Bütün bunlar sırasında sadece 6 insan kaybı yaşandı ki bu çok başarılı bir sonuçtu. İngiliz ordularının tahliyesi Türkler için büyük bir zaferdi. Başkent Konstantinapol'de düşmanın Gelibolu yarımadasını terkettiği duyulduğu zaman halk büyük sevinç yaşadı.

Türkleri yanıltmak amacıyla güya güney uçtaki Fransız birliklerinin takviyesi için İngiliz birliklerinin karaya çıkarılmasının yanı sıra, taarruz hazırlıkları yapıldığı söylentileri yayılmaktaydı. Bu numara tutar ve Türkler hiçbir şeyden haberdar halde değildi.

Bu konuda batılı kaynaklarda olduğu gibi, Rusların da müttefiklerin Gelibolu'yu boşaltması sırasında Türklerin hiç haberi olmadığını iddia etmeleri hiç gerçekçi değildir. Türk kuvvetlerinin, İngiliz, Fransız ve Anzak güçlerinin çekilmesini görmezden geldikleri ihtimali tarihi gerçeklere daha uygundur. Zira I.Dünya savaşı hala devam etmekteydi ve bizim tek bir asker kaybına ve hatta tek bir boş yere cephane kaybına lüksümüz bulunmamaktaydı.

Plana göre, Türkleri bombalama görevi tedricen sahildeki bataryalardan filoya geçecekti. Bombalama ile ilgili tüm talimatlar radyodan; boşaltma ile ilgili talimatlarsa yalnızca teleVondan verilecekti. Geri çekilme esnasında Türklerin saldırısına karşı yeni hendek, siper yapma gibi bazı önlemler alınır.[414] Bu sırada savaşın devam ettiğine dair haberler de Rus basınında yer almıştır. İşte bunlardan bazılarında, "Gelibolu da 14 Aralık gecesi Türkler müttefiklere karşı saldırıya geçmişler fakat ağır kayıplar vererek geri çekilmişlerdir. Müttefik gemileri Asya kıyılarını ve Seddülbahir kıyılarını bombalamışlardır. Savaş zaman zaman şiddetli bir şekilde devam ediyor."[415] Ayrıca "Savaş artık eski şiddetini kaybetse de zaman zaman Türkler, müttefik siperlerine saldırılar yapıyorlar. Onları bu saldırılardan alı koyan en önemli güç müttefik filosu gemileridir. "Turkuaz" adlı bir Fransız

[414] A.K.Kalenkovski, a.g.e.,s.107-109
[415] Ruskoe Slovo 16 Aralık 1915

denizaltısı Türkler tarafından ele geçirilmek istenmiş ama Fransız denizciler denizaltıyı batırmayı başarmışlardır. Türk ve Alman denizcileri ise bütün esir Fransızları öldürmüşlerdir."[416] Şeklinde cephedeki son durumlar Rus kamuoyuna aktarılıyordu.

Ön siperlerde bulunanlar sonuna kadar orduları himaye edip en son ufak gruplar halinde geri çekileceklerdi. Havalar iyi gidiyordu. "Suvla cephesinde bulunan Avustralya ve Yeni Zellanda birlikleri bütün topları ve silahları ile başarılı bir şekilde geri çekilmek üzere harekete geçmişlerdir."[417] 18 Aralık sabahına doğru Anzak bölgesinde 10 bin kişi ve 22 top, Suvla bölgesinde ise 10 bin kişi ve 15 top kalmış bulunuyordu. " 18 Aralık akşamı çekilmenin 3.safha hazırlıkları da tamamlanmıştı. Saat 18.45'te başlayan tahliye sıkı disiplin ve titiz zaman hesabı sonucunda 20 Aralık saat 4.30'da başarılı şekilde tamamlanır. Tahliye başarılı geçmesine karşın yine de 34 top, 250 at ve katır ve araba geride bırakılmak zorunda kalınır ve bunların hepsi kullanılamaz hale getirilir.

Alman General Sanders, müttefiklerin yarımadayı ağır kayıplar vermeden boşaltamayacaklarını düşünmüştü. 1915 Kasım başlarında General Sanders, saldırı planlarını geliştirmekle meşguldü. Niyeti, müttefikleri Arıburnun'da tamamen yok etmekti, fakat 20 Aralık'ta düşmanın Arıburnu cephesini boşalttığı haberini alınca çok şaşırır. Derhal tüm orduları güney uca yollar, fakat bu arzusu da kursağında kalır.

İngilizler tahliyenin bu kadar iyi ve başarılı geçeceğini beklemiyorlardı. Her ihtimale karşı hastanelerde 30 bin yaralı için yer ayarlanmıştı. Fakat sadece 6 kişi yararlanır. Geride artık sadece Gelibolu yarımadasının güney ucunun boşaltılması kalmıştı. Toplam 32 bin asker, 5700 at ve katır, 120 top İngilizlerde ve 11 bin kişi, 3500 at ve katır ve 73 top Fransızlarda bulunmaktaydı.[418]

Rus basını, esas haber kaynakları olan İngiliz ve Yunan basınına dayanarak yenilgiye rağmen teselli yorumlarına başlıyor ve bu savaşın çok önemli, yararlı sonuçları olduğu gibi yazılar neşrediyor ve geri çekilme operasyonunun ne kadar başarılı geçtiğini anlatarak halkı kandırarak ve tepkileri azaltmaya çalışıyordu. İşte bunlardan birinde **"Savaşın Genel Özeti"** adlı bu makalede, Alman, Avusturya-Macaristan devletleri ile Avrupa ve Balkanlarda yapılan savaşlardan kısa bilgiler

[416] Ruskoe Slovo 18 Aralık 1915
[417] Ruskoe Slovo 20 Aralık 1915
[418] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.110

verildikten sonra söz Çanakkale Cephesine getirilerek şunlar anlatılmaktadır. " Müttefik ordularının Gelibolu'yu hızlıca boşaltmaları gösteriyor ki artık İngiliz ve Fransızlar artık savunma savaşı yapmaya başlayacaklar. Gelibolu yarımadasında savaş istenildiği gibi gerçekleşmemiş ve bunun sonucunda görevden alınan General Ian Hamilton yerine General Monroe getirilmişti. Fakat General Monroe İngiltere'ye gönderdiği raporda savaşı devam ettirmenin gereksizliğini anlatmıştı. İngiliz Dışişleri bakanı Lord Kitchener'in yarımadaya yaptığı ziyaret sonrasında Gelibolu'nun boşaltılmasına karar verilmiştir. Fakat şunu belirtmek gerekiyor ki, **25 Nisan 1915'te başlayan Gelibolu yarımadası harekâtının müttefikler için tam bir yıkım ve Türkler için bir zafer olarak bittiğini düşünmek tam olarak doğru olmaz.** Tabi ki Müttefik kuvvetleri istenen başarıyı kazanamadı ama verilen kayıpların boşa gittiğini söyleyemeyiz. İngiliz Avam kamarasında açıklanan bilgiler göre, Gelibolu'da savaşın başından 27 Ekim 1915 tarihine kadar geçen zaman içinde İngiliz ordusu 186.604 insan kaybı vermiş. Son 6 haftadır Gelibolu'da büyük bir sessizlik vardı ve İngiliz kayıpları çok azdı. Fransız kolordusunun kayıpları tam belli olmasa da şu bir gerçek ki İngilizlerden daha az. Türkler de ise, 1 Ağustos 1915 tarihine kadar Gelibolu'daki General Sanders'in ordusu yaklaşık 120 bin insan kaybı vermiş. Ağustos ve Eylül aylarında yapılan savaşlarda da Türkler çok kayıplar vermiştir ki mesela savaş sırasında 29–31 Temmuz tarihleri arasındaki üç günlük süre içinde Avustralya birliklerinin 5000 Türk cesedinden küçük bir tepe yaptıkları ifade edilmektedir. Gelibolu'daki savaşta Türk kayıplarının, müttefiklerden 1.5 kat daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. **Savaşın sürdüğü bu 8 ay süresince Çanakkale'ye saldıran müttefik kuvvetleri, Türkleri büyük endişeye sevk etmiş ve onların başka bir cepheye kuvvet göndermelerini engelleyip bütün dikkatlerini Çanakkale'ye çekmiştir. Bu sebepledir ki bizim Kafkas ordularımız daha rahat bir şekilde Türkleri yenmiştir.** Hem de General Hamilton'un askerlerinin Gelibolu'ya çıkması, Türkleri Mısır'a askeri harekât yapmaktan alıkoymuştur. Şunu unutmamalıyız ki stratejik değişiklikler olursa müttefikler yeniden Gelibolu'ya çıkarma yapabilirler. Şu an Gelibolu yarımadasının kuzey kısmını boşaltan müttefik ordusunun nereye gittiği hakkında sağlam bilgiler bulunmamakta. Yakın Doğu'ya veya Mezopotamya'ya doğru bir gidiş olmayacak ise Mısır ve Selanik'ten bahsetmek mümkün olur. Bunun yanında bu kuvvetlerin uzun

ve yorucu bir savaş ardından Fransa ve İngiltere'ye dinlenmek için de gidebilecekleri göz ardı edilmemelidir."[419]

29 Aralık – 9 Ocak arası yine sıkı disiplin önlemleri sayesine güney uçta hiç kayıp verilmeden tahliye gerçekleştirilir. Boşaltmanın ikinci aşaması 29 Aralıkta başlar. Gemilere binişler W ve V plajlarında gerçekleşmekteydi. İlk önce Fransızlar bindirilir. Her gece Türklerden gizlenilerek 3000 asker ve 1000 at bindirilir. Bu 7 Ocak'a kadar böyle devam eder. 7 Ocak 1916'da Türk kuvvetleri müttefiklere karşı saldırıya geçtiler. Önce şiddetli bir topçu ateşi yapıldı ve fakat filonun da desteği ile geri püskürtülür. Bundan sonra Türkler müttefikleri rahat bırakır. Türkler daha tahliyenin başlamadığını düşünerek saldırıya ara verdiler. Müttefikler her gece düzenli olarak tahliyeye devam ediyorlardı.[420] Halbuki tam aksine boşaltma Türkler tarafından bilindiği halde pek fazla saldırı olmamıştır.

8 Ocak sabahı güney uçta sadece 1,5 tümen kadar bir kuvvet kalır. Aynı gün 17.00'de son birlikler de gemilere bindirilmeye başlar ve tahliye 9 Ocak sabah 5'te tamamlanır. Burada da 15 top, 500'den fazla at ve 1500 araba geride bırakılır.[421]

9 Ocaktan itibaren donanma Gelibolu'yu bomba yağmuruna tuttu. Böylece kıyıda müttefik askeri hiç kalmamış ve Dardanel savaşı tamamlanmıştı.

Gelibolu yarımadasının tahliyesinin başarısı ile ilgili basında birtakım haberler yer almıştır. Buna göre, " Resmi haber bildiriliyor, Gelibolu yarımadası tamamıyla tahliye edildi. General Monroe, Gelibolu yarımadasındaki tahliyenin başarıyla bittiğini haber veriyordu. Silahların ve obüs toplarının hepsi bırakılmadan önce 17 top kullanılamaz hale getirildi. Silahtan başka, askeri malzemeler ve obüs toplarının hepsi götürüldü. İngiltere tarafındaki kayıplar İngilizlerin tahmin ettikleri sayıyı aşmadılar. Fransızlarda ise kayıp yoktu." Yine aynı gün aynı gazetedeki bir başka haberde ise "Paris'ten Resmi açıklama, 27 Aralık gecesi birkaç hafta içinde itinayla hazırladığımız Gelibolu yarımadasının tahliyesi tam olarak yapıldı. Aynen İngiliz ve bizim kurmaylarımız ile düzenlenen ordunun tahliyesi hiç kayıpsız yapıldı. Başka yerde kullanılamayacağı için tahrip edilen 6 toptan başka Fransız ordularının tüm savaş teçhizatı nakledildi. Bu 6 silah, İngilizlerin haberlerinde belirtilen tahrip edilmiş 17 topun arasındadır. Düşman sabahleyin saat 04.00'te askerlerin gemilere binmesi bittikten sonra ateş açtı." Boşaltma ile ilgili Paris kaynaklı, "**Müttefiklerin**

[419] Ruskoe Slovo, 22 Aralık 1915
[420] Sergey Petroviç, a.g.e., s.200
[421] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.110

Gelibolu'dan Çekilmesi" başlıklı bir haberde de, "Müttefik askerleri Gelibolu yarımadasından başarılı bir şekilde çekildiler. Çekilme işi çok düzenli oldu ve hiç kayıp yaşanmadı. Türkler çekilme esnasında saldırmak istemiş fakat İngiliz, Fransız topçuları tarafından engellenmişlerdir. Müttefik topçu birlikleri kahramanca savaşarak Gelibolu'yu en son terk ettiler. İngilizler götüremeyip geride bıraktıkları tüm savaş malzemelerini imha ettiler. **Çekilme sırasında Türkler asil bir hareket yaparak hasta ve yaralıların gemilere binme sırasında ateşi kestiler.** (Hâlbuki çekilmeden Türk tarafının haberinin olamasığı iddia ediliyordu ve bu iddia da çürümüş oldu.) Fakat Almanlar yönetimindeki Türk topçuları ateşe devam etse de bir zarar veremediler."[422] diyerek son durumu anlatıyorlardı. Bükreş kaynaklı bir haberde de, "İstanbul'dan bildirildiğine göre İngiliz ve Fransız gemileri sürekli boğaza geri dönerek Çanakkale'nin her iki kıyısındaki Türk mevzilerini bombalıyorlar. Çünkü Türkler kıyı bölgelerinde yeniden bir çıkarma ihtimaline karşılık mevzilenmeye çalışıyorlar. **Rus uçakları her gün Gelibolu yarımadası üzerinde keşif ve bombardıman yapıyorlar**. Ayrıca Rusya'nın Karadeniz donanmasına ait bazı gemileri Bulgaristan kıyılarını abluka altına alarak, Bulgar şehirlerini zaman zaman bombalıyorlar."[423] Şeklinde yapılan haberler ile başarısızlık sonucu kayıpsız olarak geri çekilmeyi bile bir başarı olarak tanıtan haberler ve biraz ileride değineceğimiz yorumlar yapılmıştır.

Zafer dolayısıyla İstanbul ve Berlin'de büyük kutlamalar yapılır. General Sanders'a "**Doğu'nun Hindenburg'u**" lakabını takarlar ve Enver Paşa'ya ise **"Napolyon"** denmeye başlanır. Osmanlı Sultanı Mehmet V. ise **"Yenilmez Gazi"** lakabına layık görülür.[424] Rus basınında savaşın sonunda yine İstanbul'un nabzı tutulmakta ve burası ile ilgili haberlere yer verilmektedir. Atina kaynaklı "**İstanbul'da patlama**" başlıklı bir haberde, "İstanbul'dan gelen insanların anlattığına göre Konstantinapol'de çok büyük bir patlama olmuş orada yaklaşık 2000 insan ölmüş. Bu patlama orduya mermi ve savaş gemilerine torpido yapan fabrikada gerçekleşmiş olup ardından büyük bir yangın çıkmış patlama ve yangın yaklaşık 12 saat boyunca devam etmiş. İşçilerin tam yemek saati olması ve fabrikanın arkasındaki caminin yıkılması sebebiyle insan kaybı fazla olmuş. Ayrıca Türk Sultanına ait Ertuğrul adlı yat, Fransız denizaltısı tarafından Boğazda saldırıya

[422] Ruskoe Slovo, 10-18 Ocak 1916
[423] Ruskoe Slovo, 21 Ocak 1916
[424] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.111

uğramış fakat Sultan'ın yatı kurtulmayı başarmıştır. Ayrıca bir başka haberde, Berlin-Konstantinapol treni Sırbistan topraklarından geçerken Sırp köylülerinin saldırısına uğramış ve trendeki Macar yolcular yaralanmışlar. Saldırıyı yapan köylüler yakalanarak mahkemeye çıkarılmışlar. Onların saldırma sebebi ise trende Alman imparatoru II. Wilhelm'in olduğunu zannetmeleri olmuştur.[425]

Böylece müttefiklerin Gelibolu Yarımadasına çıkarma operasyonu başarısız bir şekilde sona ermiş olur. Ama buna rağmen Rus basınında, İngiliz basınına dayanılarak yapılan ilginç ve zorlama yorumlarla aslında başarısızlık gibi görünse de bu savaştan önemli yararlar sağlandığı ve bu sebeple pek de başarısızlık sayılmayacağı şeklinde yorumlar yer almıştır. Fakat daha sonraki zamanlarda Rus tarihçileri bunun açık seçik bir başarısızlık ve müttefikler adına fiyasko olduğunu yazmışlardır.

[425] Ruskoe Slovo 25 Ocak 1916

III. BÖLÜM

3.1. Müttefiklerin Çanakkale Savaşında Başarısızlık Sebepleri

Çanakkale Savaşı, günümüz teknolojisi ile neredeyse aynı teknoloji kullanılan savaşların sonuncusudur. Çanakkale Savaşının teknik yönünü bu çalışmada genişçe açıklamak mümkün olmamakla birlikte, çalışmamızda sıkça faydalandığımız Rus askeri tarihçisi Alexandır Konstantinoviç Kalenkovskiy,1936 da yazdığı eserinde Müttefiklerin çıkarma sırasında kullandıkları araç- gereç ve teknikler hakkında bazı bilgiler de vermiştir. Biz de bunların bir kısmını aktarmayı uygun gördük. Savaşta kullanılan araç – gereç ve tesislerin özellikleri şöyleydi.

Üs: Hiçbir çıkarma operasyonu iyi derecede teçhizat ve araç gereçle donatılmış bir üs olmadan gerçekleşmez. Üs'te ordular, taşıtlar ve gemiler konuşlandırılır. Bu üs yeterince geniş ve güvenilir olması yanı sıra, düşman ateşine karşı korunuyor olmalıdır. Üs düşman kıyılarına öyle uzak olmalı ki, düşmanın, çıkarma yerini saptama imkanı olmasın. Bununla beraber fazla uzak da olmamalı ki çıkarma yerine kadar ki yolculuk fazla uzun sürmesin. Mudros'taki(Mondros) üs bütün bu şartlara uygundu ve nitekim aktif bir şekilde kullanılmıştır.

Çıkarma araçları: Operasyonda çıkarma araçları olarak a) römorkör araçları, b) motoru olmayan tekne, duba, bot ve kayıklar ve c) buharlı gemiler ve motorlu az su çeken gemiler (sığ yerlerde kullanılmışlardı)

Büyük gemilerin tahliyesi: Büyük gemilerin tahliyesi sırasında çok hızlı hareket edilmeli, dolayısıyla gemiler özel teçhizatla donatılmış olmalılar. **25 Nisan'daki çıkarması esnasında gereken önlemler alınmadığından karaya çıkarma çok yavaş sürmüştü.** Şunu belirtelim ki, çıkarma araçları ne kadar gelişmiş olursa olsun at ve askerler gemilerden iniş ve binişlere mutlaka alıştırılmalıdır.[426]

Plajların teçhizi:

1) Kıyı müfrezeleri – çıkarma sırasında kayık ve dubaların kıyıya yanaşmalarını kontrol eden müfrezeler.

2) Tahkimat müfrezeleri – ihtiyaç duyulan istihkâmların yapılması görevini getirirlerdi.

3) Tahliye timleri – görevleri, yükleri gemilerden kıyıya taşımak veya tersi.

[426] Kalenkovskiy A.K. a.g.e., s.115

4) Rıhtımlar – Ağır yükler taşıyan büyük dubalar kıyıya tamamen yaklaşamaz, mutlaka rıhtım olması gerekir. Rıhtımlar tahkimat müfrezeleri tarafından yapılmaktaydı. Rıhtımlar üç türden oluşmaktaydı:
a- yüzen, b- bileşik ve c- sabit rıhtımlar. Örneğin, Suvla'da yüzen ve bileşik rıhtımlar yapılmıştı.

Gemilerin yüklenmesi/Gemilere binişler: Gemilerin tahliyesinin verimini sadece teçhizat ve tahliye müfrezelerin büyüklüğüne değil, aynı zamanda gemilere yükleme tarzına da bağlı. Yükleme/Binişler rasyonel şekilde sıraya göre yapılmalı. Örneğin, Mart ayında I.Fransız tümeni uygun biçimde gemilere binmeyince Aleksandriya(İskenderiye) limanında gemiler tekrar tahliye edilip sıraya uygun olarak binilmek zorunda kalınmıştı. Bu prosedür 18 gün sürmüştü.

Telgraf ve optik iletişim: İletişim araçların hızlı ve doğru şekilde kurulması büyük bir önem taşır. Savaş sırasında sahilde baz istasyonları kurulmuştu. İletişim çeşitli yollardan gerçekleşmekteydi. Örneğin, gemiler aralarında klasik usulle (radyo), kara kuvvetleri komutanı ile üs arasında su altı kabloları ile; kara kuvvetleri komutanı ile deniz kuvvetleri komutanı arasında gece telsiz, telgraf, gündüz ise baz istasyonlarına dayalı optik işaret tertibatı sayesinde iletişim yapılmaktaydı.

Filo bombalaması ile ilgili işaretler: Genelde filo ateşi tanzimi, telsiz telgraf araçları ile donatılmış uçaklar tarafından yapılmalıdır. Çanakkale Operasyonu'nda hava kuvvetlerinin kullanılması son derece sınırlı idi. Filoya ateş talimatı, çıkarma orduların komutanı tarafından verilmekte; filo ile komutan arasındaki iletişim işaret ve baz istasyonları sayesinde gerçekleşmekteydi.

Denizaltılara karşı alınan önlemler: 1.çıkarma operasyonu sırasında denizaltılar görünmemişti. 2.çıkarma operasyonunda ise bazı önlemler alınmak zorunlu hale gelir. İki uçak gemisi Müttefik Filosu'nu korumuşlardı.7 Ağustos'ta Alman denizatlılarının Suvla koyuna girişlerini engellemek amacıyla koy girişinde ağır tel ağları çekilir.[427]

Bütün bunlara rağmen yani o zamanın en üstün teknikleri kullanılarak yapılan bu savaşta Müttefikler, büyük bir hüsran yaşamışlar ve sessiz sedasız bir şekilde geri çekilip gitmek zorunda kalmışlardı. Daha sonraları bu savaşın müttefikler tarafından neden kaybedildiği konusu araştırılmış ve bu konuda birçok farklı bahaneler öne sürülmüştür. Hatta ilginçtir ki bunun tam bir başarısızlık olmadığını söyleyen her

[427] Kalenkovskiy A. a.g.e., s.116-121

şeye rağmen önemli kazançlar elde edilen bir savaş olduğu konusunda basına bir takım yorumlar yansımıştır.

Zamanın Rus basını, İngiliz ve Yunan basınlarının etkisiyle biraz ileride aktaracağımız gibi farklı yorumlar yapsa da daha sonra ve günümüzde savaşı inceleyen Rus tarihçileri bunun açık seçik bir mağlubiyet olduğunda hemfikirdirler.

"Gelibolu yarımadasındaki savaşlarda Müttefikler çok büyük askeri ve taktik hatalar yapmışlardır. Türk kuvvetleri komutanı Alman general L.V. Sanders, hatıralarında "…eğer müttefikler başından beri Gelibolu'yu almak için saldırsalardı bunu başarabilirler ve Osmanlı devletini savaş dışına çıkararak 1915 yılı ilkbaharından sonra savaşa Almanya ve Avustralya-Macaristan Osmanlısız devam etmek zorunda kalırlardı." demiştir. Bu da savaşın çok daha erken bitmesine yol açabilirdi."

Müttefikler donanma ve kara güçleriyle ortak hareket etseler de başarısız oldular. Bu başarısızlığın bazı siyasi ve askeri sebepleri vardı. Bunlardan biri, müttefik devletleri ile balkan devletleri arasındaki diplomatik savaş oldu. Müttefikler savaşın hemen başında İtalya, Yunanistan, Bulgaristan ve Rusya'yı Dardanel savaşına çekmek istediler ama bunu başaramadılar. Bunun sorumlusu olarak Rusya hükümeti gösterildi. Çünkü daha öncede belirttiğimiz gibi, **Rus hükümeti müttefiklerin Dardanel'de başarılı olup İstanbul'u ele geçirmelerini istemiyordu**. Rusya bu sebepten ve savaştaki diğer cephelerde yaşadığı sıkıntıdan dolayı Dardanel deki savaşa hiç destek olmadı.

Başarısızlığın bir sebebi ise siyasi kişi olan İngiliz savaş bakanı Lord Kichtener'in aldığı kararlardır. O bu operasyonda İngiltere'nin bütün gücünü kullanmasını bir şekilde engellemiştir. Ayrıca Dardanel'deki savaşta kara ve deniz kuvvetleri arasında tam bir koordinasyon yoktu.[428] Yine Ruslar Müttefik kuvvetlerinin kötü yönetiminin başarısızlığı getirdiği konusunda, "8 Ağustos 1915 günü emrindeki kuvvetler ile birlikte Suvla koyuna çıkarma yapan General Stomford, ileri harekâta başlamamış ve sahilde iki gün beklemiştir. General Hamilton ona ileri harekât emri verdiği zaman bile o askerlerinin yorgun ve susuz olduğunu hem de moral olarak kötü olduklarını ifade etmiştir.[429] Müttefiklerin Suvla çıkarması ve ardından gelen başarısızlığı hakkında Rus kaynaklarında bazı eleştiriler yer almaktadır. General Stomford'un bahanelerinin çok komik olduğunu askerlerin

[428] Petroviç S. a.g.e. , s. 200–201
[429] Petroviç S. a.g.e. , s. 184

yanlarında kendilerine en az bir iki gün yetecek suyu bulundurmaları gerektiğini ifade ederler. Ayrıca müttefiklerin planlarının çok iyi olamadığı ve mevcut planların bile iyi uygulanmadığı belirtilerek **müttefik ordusunda hiç disiplinin olmadığı** ifade edilmiştir.

İngiltere de Ağustos ayındaki harekâtın başarısızlık sebepleri hakkındaki General Hamilton'un raporu değerlendirilirken onu da eleştirerek kendinin komuta etmesi gereken kuvvetlere tecrübesiz olan General Stomford'u gönderdiği savaşı uzaktan rahat kamarasında yönettiği yorumu yapılamaktadır.

Türk kuvvetlerinin başında bulunan Alman general L.V. Sanders, General Hamilton'a göre çok daha etkili ve kararlı bir komutan olmuştur. Zira Sanders paşa 16. kolordu komutanı olan Fevzi Paşa'yı Anafarta'lara doğru harekât emrini geciktirdiği için onu hemen görevden almış ve onun yerine Albay Mustafa Kemal'i Anafartalar grup komutanı olarak atamıştır. M. Kemal bu emri hemen yerine getirip, 9 Ağustos'ta kuvvetleriyle birlikte olması gereken yerde hazır oldu. Hâlbuki aynı şekilde General Hamilton kendi emrini yerine getirmekte yavaş davranan General Stomford'u görevden ancak 15 Ağustos'ta almış ve bu sahildeki 2 günlük bekleme Müttefik kuvvetlerinin çok büyük zararına olmuştur."[430] Müttefiklerin emir komuta zincirinde de problemler olduğu dile getirilmiştir.

Ayrıca "Gelibolu yarımadasına çıkarma yapan müttefik kuvvetlerinin komutanı olan General Hamilton çıkarma esnasında ortaya çıkan fırsatları kullanamadı. Kendisi uzaktan çıkarmayı yönetmeye çalıştı. Çıkarma planını yerine getirmede filo komutanlarına güvendi. İndirme yerinde kendi kurmay temsilcileri yoktu. Çıkarma birliklerinin komutanlarının raporları ona çok geç ulaşıyordu. Ayrıca onun kendi emrinde ihtiyat kuvvetlerinin olmaması ciddi bir hataydı. Çıkarma harekatları ani olarak planlansa da bu başarılamadı ve Türkler çıkartma yapılan yerlere hemen 6-10 km uzaklıktaki birliklerini kaydırmayı başardılar. General Hamilton, Müttefiklerin Marmara Denizine göndermiş olduğu denizaltı gemilerinden hiç bilgileri olmadığını belirtmiştir. Önemli bir zafer için gemiler ve denizaltılar ile kara ordusunun birlikte hareket etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Denizaltılar düşmana ciddi bir zarar veremediler ve sadece 5 gün içersinde müttefik donanmasına ait olarak 3 denizaltı kaybedilmişti."[431] şeklinde yorumlar getirilmştir.

[430] Sergey Petroviç a.g.e., s.182-184
[431] Sergey Petroviç a.g.e., s.156-159

Bir başka sebep olarak da Düşmanın çok hafife alınması ve küçük görülmesiydi. Müttefiklerin sandığı kadar, Türkler acemi ve bilgisiz değildi. Onlar Alman komutası altında onların tecrübesini kullanmışlardır. General Hamilton ve onun komutanları Türklerden ordularını bu şekilde iyi bir sevk ve savunma beklememişlerdir. General Hamilton savaşı uzaktan yönetmiş ve acil durumlarda etkin kararlar alınamamıştır. Müttefikler bu savaşta en çok topçu ateşine güveniyor. Gemiler ve topçu birliklerinin Konstantinapol'e giden yolu açacağını düşünüyorlardı. Müttefikler gemilerden yapılan bombardıman ile Gelibolu'daki savunmanın yok edileceğine inanmışlar ama bu olmamıştır. Bu durum onları çok şaşırtmış binlerce bomba atmalarına rağmen hiç canlı kalmamıştır dedikleri yerde karşılarına Türk askeri çıkmıştır.

Başarısızlığın bir sebebi de Boğazdaki mayınları yeterince önemsenmemesidir. Mayınlar tam olarak toplanamamış ve gemiler sürekli mayın korkusu yaşamışlardır. Mayıs ayından sonra Alman denizaltılarının da Çanakkale'ye gelmesi ile müttefik gemileri rahatça hareket edememiş bundan sonra Gelibolu'daki çıkarma ordusunun takviye edilmesinde sorunlar yaşanmış, bu da sonucu etkilemiştir.

Dardanel savaşında başarısızlığın bir sebebi de coğrafi etkenlerdir. Savaşın başlangıcı birkaç defa hava şartları yüzünden ertelenmiş bu da Türklere nefes aldırarak istihkâmlarını düzeltme şansı vermiştir. Gelibolu yarımadasındaki su kaynaklarının eksikliği de hücum eden müttefik ordusu için büyük bir problem olmuştur. Yarımadanın coğrafi yapısı ve engebeli arazi çok defa müttefikleri zor durumda bırakmıştır. Yaz aylarında yarımadadaki sıcaklık ve kuraklık ve bunun yeterince önemsenmemesi salgın hastalıklarla yol açmıştır. Müttefikler salgın hastalık sebebiyle 120.000 den fazla insanı tahliye etmiş, sadece İngilizler hastalıklardan dolayı 4000 asker kaybetmiştir.

Savaşan her iki tarafın kayıplarına baktığımız zaman müttefikler Türklerden daha fazla insan (Türkler yaklaşık 250.000 insan) kaybetmiştir. İnsan harici savaş teçhizatı olarak diğer kayıplara baktığımız zaman da müttefiklerin çok büyük maddi kayıpları olmuştur.[432] **Burada bahsedilen kayıp miktarı biraz tahmini olarak bizim Türk kaynaklarında sözü edilen sayı kadardır. Zamanın Rus basınında çıkan haberlerde ise kayıplar 100-125 bin olarak geçmektedir.**

[432] Petroviç S. a.g.e. s. 202-205

Ayrıca bunun yanında büyük bir prestij kaybı yaşamışlar ve "Yenilmez Armada" dedikleri donanmaları ve büyük çıkarma orduları Rus basınındaki karikatürlerde küçümsedikleri (Ek kısımda örnekleri sunulduğu gibi) dalga geçilen Türk ordusu karşısında mağlup olmuşlardır. Daha üç yıl önceki Balkan savaşlarında yenilen ve tüm dünyayı hayrette bırakan Türk ordusu bir kere daha dünyayı şaşkına çevirmiş ve tüm planları bozmuştur.

Tabi zamanın Rus basınında savaşla alakalı ilginç yorumlar yer almıştır. Daha önce dediğimiz gibi bu yorumların esas kaynağı İngiliz ve Yunan basınlarıydı. Zira boşaltmanın ilk devresinin başarıyla yapılmasından sonra dönemin en etkili gazetelerinde biri olan **"Ruskoe Slovo"** gazetesinde, İngiliz basınından alıntılara yer verilmiş ve yaklaşık aynı şeylerin yazıldığı görülmüştür.

"Lord Kitchener'in Gelibolu yarımadasına ziyaretinden beri buradaki askeri operasyonun durdurulacağı belliydi. Bununla birlikte dün Suvla koyunun tahliyesi hakkında resmi olarak yayınlanan haber herkesi heyecanlandırdı. Bu haber birçok yerde hararetli bir şekilde tartışılmış ve basının birinci konusu olarak gazetelerdeki yerini almıştı. İngiliz gazetelerinin bazılarında bununla ilgili aşağıdaki yorumlar çıkmıştı.

"Daily News" gazetesi yazıyor; Gelibolu yarımadasının kuzey kısmındaki savaştan elde edilen sonuçtan sonra herkes hayal kırıklığına uğradıysa da aslında bazı teselli edici noktalar bulunmakta. Suvla'nın boşaltılması gerektiği konusundaki deliller askeri açıdan gayet sağlamdır. Suvla koyunda indirme zamanındaki ümit ve hedefler çok iyi olsa da bölgede Ağustos ayında yapılan hücumların başarısız olması başta Başbakan Asquith olmak üzere tüm insanları üzdü. Ona göre bu tam bir hayal kırıklığıydı. Sırbistan seferinin tamamlanması Almanya'nın Konstantinapol'ün savunulması için yığınak yapmasına imkân verecek yolun açılmasından sonra, Gelibolu yarımadasının boşaltılması yönündeki deliller daha da kuvvetlendi. Umulur ki savaşı takip edenler hükümetin aldığı bu kararı anlayışla karşılarlar. Bununla birlikte Suvla ve Anzak bölgelerinin boşaltılması Kirte ve Helles burnu bölgelerinin bırakılacağı anlamına gelmemekte.(Hala yarımadanın tamamen boşaltılmayacağı umudunu taşımakta) Ayrıca bu bölgelerin elde kalması için ciddi sebepler de vardır. Çünkü yarımadanın bu en uç güney noktası çok değerli olup önemli bir dayanma noktasıdır. Bu bölgele elimizde kaldığı müddetçe boğazları Türkler ve müttefikleri için kapatabiliriz. Ama buraları elde tutmak pek kolay değildir. Kış ayındaki şiddetli fırtınalarda buradaki birliklere gıda ve mühimmat temin etmek pek de kolay değildir.

Avustralya idarecileri de Gelibolu'nun boşaltılması hakkında bizimle aynı fikirde olduklarını ifade ettiler ki bu da çok önemlidir. Daha sonra uygun zaman geldiğinde Gelibolu operasyonu ve burada uğranılan başarısızlık eleştirilebilir.

Bize göre Çanakkale, I. Dünya Savaşı'ndaki en başarılı cephelerimizden birisi olmuştur. Şöyle ki Dardanel Savaşı bize çok önemli olan üç önemli kazanç sağlamıştır. İlk önce Türkler bizim bu harekâtımızla Mısır'a saldıramadı. İkinci olarak Irak cephesinde kuvvetlerimize karşı güç toplayamadı. Üçüncü olarak ise, vaktinden evvel Balkan krizini Türkler kendi yararlarına çözemediler ki bunların hepsi önemli sonuçlardır.

"Daily Chronicle" gazetesinde de şunlar yazılmıştır. Bizim kuvvetlerimizin Gelibolu yarımadasındaki Suvla ve Anzak koylarındaki zor durumunu bilenlere göre, buradan hiç kayıp vermeden boşaltmayı gerçekleştirmek önemli bir başarıdır. Belki bu tahliye savaştaki başarıları ile Anzak adını ölümsüzleştiren kahramanları üzebilir. Ama burada ölen arkadaşlarını anmaları için sağ olarak çekilmek de önemlidir.

"Morning Post" gazetesi boşaltmanın mükemmel bir şekilde yapıldığını yazmaktadır. Bu çok planlı yapılan önemli bir iştir. Zira yılın en kötü mevsiminde başarı ile yapılan bir harekâttır. Bu boşaltma harekâtında hem kara hem de deniz birlikleri her türlü takdiri hak etmişlerdir. Ordu önemli bir görev ile karşı karşıya kalmış ve son derece şiddetli düşman ateşi altında ve engebeli arazide bulunan mevzilerden çekilmek zorunda kalmıştır. Geri çekilme harekâtı ve ayrıntılarını ve düşmanının nasıl bundan haberinin olmadığı daha sonra ayrıntıları ile öğrenilecektir.

"Times" gazetesi ise, Gelibolu'dan çekilmenin hemen ve kaçınılmaz olduğunu vurgulayarak böyle zor bir durumdan kayıpsız bir şekilde kurtulmanın başarı olduğunu ve teselli getirmesi gerektiğini yazmıştır. Çekilme harekâtı mükemmeldi. Detaylı bir plan içerisinde ve zor şartlar içinde başarıyla tamamlandı. Aksi durumda tahliye sırasında savaş gibi büyük kayıplar verilebilirdi. Hâlbuki düşman tam anlamadan birliklerimiz Gelibolu yarımadası kıyılarından sessizce ayrıldı.

"Westminster Gazette" adlı gazetede ise Çanakkale'de uğranılan kayıpların boşuna olmadığı, savaş başarısız olsa da bazı büyük ve önemli sonuçlar getirdiği yazılmıştır. Buna göre Çanakkale operasyonu sayesinde Türklerin kuvvetlerini toplayıp Mısır'a saldırmalarına engel olunmuş ve bu savaşta tarihimizde örneği olmayan kahramanlıklar yaşanmıştır.

"Standart" adlı gazetede ise Gelibolu seferinin çok başarısız olduğunu ve çok büyük kayıplar yaşandığını yazmış. Çanakkale Savaşlarının takdir edilecek yönleri olduğu belirtilmiştir. Büyük Türk kuvvetleri aylar boyunca bu küçük arazide meşgul edilmiş ve böylelikle bu Türk ordularının müttefik devletlere başka yerlerde zarar vermeleri önlenmiştir. Ama yinede bu savaş bize çok pahalıya patlamıştır.

"Daily Telgraf" gazetesindeki bir makalede İngiliz hükümetinin boşaltılacak olan Gelibolu yarımadasının güney ucunda sahip olunan mevzileri elde tutmak istediği belirtilmektedir. Gazetedeki yorumda bu kararın alınmasında Lord Kitchener'in Gelibolu'ya gezisi sonrasında getirdiği raporun etkili olduğu fakat asker olmayan siyasilerin Gelibolu'nun tamamen boşaltılmasını istedikleri yazılmıştır."[433]

Görüldüğü gibi insanı hayrette bırakan yorum ve yazılar yazılabilmiştir. Söz birliği etmişçesine teselli yorumları yapılmış ve uğranılan başarısızlık görmezden gelinmiştir. Bu yorumların böyle yapılmasında savaşın devam etmesinin de bir etkisi olduğunu unutmamalıyız.

Dardanel operasyonu müttefikler için büyük bir başarısızlık olmuş ve 1. Dünya savaşının gidişatını çok etkilemiştir. Bu başarısızlıktan dolayı ve yürütülen yanlış politikalar sebebiyle Bulgaristan Almanya ile ittifak kurmuş, Yunanistan tarafsızlığı seçmiş Sırbistan yenilgiye çok yaklaşmıştır. Müttefikler batı cephesi ve balkanlarda Rusya ya yardım edememiş savaş 2 yıl daha uzun sürmüştür. Müttefiklerin saygınlığı ve otoritesi sarsılmıştır.

Mağlubiyetin sebeplerini ayrıca sıralamak istersek,

1) İngilizler Dardanel savaşına tam olarak hazırlanamamışlar onlar geleneksel stratejileri gereği sadece donanma gücüyle savaşmanın yeteceğini ve Dardanel boğazının filo ile geçilebileceğine inanmışlar ve onlar karada müttefiklerinin askerleri ile savaşmak istemişlerdir. Savaşta ağırlık olarak başlangıçta batı cephesine önem vermişlerdir.[434]
2) Savaşın birkaç yıl öncesinde ve 1. Dünya savaşının ilk aylarında Almanya Osmanlı Devletini askeri ekonomik ve politik yönden tamamen kendine bağlamıştır. **Müttefikler, Türkiye'yi kendi yanlarına almamanın sıkıntısını çekmişlerdir. Porta müttefik devletlerin diplomatik başarısızlığı üzerinden tarafsız kalamamıştır. Aslında onlar**

[433] Ruskoe Slovo 23 Aralık 1915
[434] Petroviç S. a.g.e. s. 206

Türkiye'nin tarafsız olmasından ziyade düşman olmasına razı bir haldeydiler.

3) İngilizler savaşta çoğu zaman Fransızlardan habersiz hareket etmişler. Fransa'nın bölgedeki ekonomik çıkarlarını fazla gözetmemişler bu da Fransızlarda rahatsızlık oluşturmuştur. İngilizler Dardanel operasyonunu başlangıçta sadece bir gösteri olarak düşünmüşler, Konstantinapol'ün büyük ordular olmadan alınabileceğini düşünmemişlerdir. Onlar bu savaşa Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve İtalya'yı çekmeye çalışmışlar fakat bu hareket Konstantinapol ve Boğazlar üzerinde planları olan Rusya'nın tepkisine neden olmuş müttefikler arasında diplomatik savaş çıkmıştır. Rusya'nın Dardanel savaşına Yunan ve Bulgarların katılmasına karşı çıkması Yunanlıların tarafsızlığına, Bulgarların ise Almanya ile ittifak kurmasına yol açmıştır. Müttefiklerin arasındaki bu birbirine güvensizlik ve diplomatik oyunlar Dardanel cephesine İngiltere ve Fransa dışındaki ülkelerin kuvvet göndermesine engel olmuştur.
4) Rusya, İstanbul ve boğazlar üzerindeki planları nedeniyle İngiliz ve Fransızların yardım taleplerine sıcak bakmamış sonuç başarısızlık olunca kendisi de müttefik yardımı alamamıştır. Türkiye savaş dışı bırakılamamıştır ve savaş uzamıştır. Rusya I.Dünya savaşı'nda her geçen gün zor duruma düşmüş, orduya yeterli takviye yapılamamış, savaştaki başarısızlıklar devlet kademelerinde ve halk içinde hoşnutsuzları arttırmış ve yavaş yavaş devrim doğmaya başlamıştır. Ruslar, paylaşmak istedikleri Türk mirası konusunda daha ölçülü olsalardı belki Dardanel de başarısızlık yaşanmaz ve kendileride zor durumdan kurtulabilirlerdi. Müttefikler boğazları açsalar Rusya sıkıntılarından kurtulabilirdi. **Rusya'nın I. Dünya Savaşı'ndaki en önemli amacı İstanbul ve Boğazları ele geçirmek olmuş ve bunun için en planlı hareket eden dışişleri bakanı Sazonov olmuştur**. Rus ordusunun generalleri İngiltere ve Fransa'nın Almanya ile savaşı Rusya'nın üstüne yüklediklerini 1916'dan sonra anlamaya başlıyorlardı.[435]
5) İngiltere'deki savaş komisyonu Dardanel'deki donanma ve kara ordusunun tam koordinasyonunu sağlayamadı. Başbakan Asquith dardanel operasyonunun planlama ve yönetiminde kendine en yakın olan Lord

[435] Petroviç S. a.g.e. s. 206-208

Kitchener ve W. Churchill'i görevlendirmişti. İkisi de Dardanel boğazının filo ile zorlanarak aşılmasını istiyorlar ve özellikle Lord Kitchener buraya büyük bir kara ordusunun gönderilmesine pek sıcak bakmıyordu. Ayrıca genç, çok hırslı ve gözü yükseklerde olan Deniz Bakanı W.Churchill bu savaşın getireceği faydaları düşünerek Başbakan'ı bazen eksik bilgilendiriyor ve hemen sonuç almak istiyordu. Boğazı ele geçirmek için üç ciddi girişim oldu. İlk olarak filo ile boğazı geçmeye çalışmak, ikinci olarak yeteri kadar kuvvetli olmayan kara birlikleri çıkararak ve son olarak ikinci ve daha güçlü birlikler ile Gelibolu yarımadası ele geçirilerek boğazı geçme düşüncesidir. Fakat bu girişimler arasındaki zaman aralıkları Türk-Alman ittifakının birliklerine savunmayı güçlendirmek için zaman ve tecrübe kazandırıyordu.

6) Lord Kitchener ve W.Churchill Dardanel savaşındaki tüm sorumlulukları orada bulunan komutanlara yüklemişlerdi. Komutanlar çoğu zaman yalnız başlarına önemli kararlar almak zorunda ve siyasilerin baskısı altında kalmışlardır. Çoğu zaman başarısına kendilerinin bile tam inanmadıkları operasyonları yönetmek zorunda kaldılar. Bu da savaşın gidişatını olumsuz etkilemiştir.
7) İngiliz Genelkurmayı da savaş planları hazırlanırken bazı hatalar yapmıştır. Düşmanın gücü ve imkânları konusunda yeterli bilgi sahibi olmadan ve Almanların yardımları dikkate alınmadan eski bilgilere göre planlamalar yapılmış. Genelkurmay operasyonun gidişatını çok iyi takip edememiş. Filonun bombardımanı Türk tabyalarını susturamamış ve özellikle mayınlar büyük bir sorun olmuştur. Operasyonun teknik detayları çok fazla düşünülmemiş, Türk –Alman ittifakı tahmin edilemeyen bir direnç ve azim göstermiştir. İngilizler bu savaş sırasında en iyi olarak Gelibolu'dan çekilme işini yapmışlardır. Zira bu operasyon sırasında edinilen tecrübe ile tahliye operasyonu kayıpsız yapılabilmiştir.[436]
8) Dardanel'de savaşan asker ve subaylar çok cesur ve kahramanca savaştılar. Planlama eksikliği ve düşmanın tahmin edilenden güçlü olması sebebi ile savaşta kayıplar çok olmuş fakat savaş sırasında strateji gereği gizli tutulmuş daha sonra ise tam olarak belirlemek biraz zor olmuştur. İngilizler

[436] Petroviç S. a.g.e. s. 209-211

kendi asker kayıplarını ve sömürgelerden getirdiği asker kayıplarını ayrı ayrı tutmuş olup bu durum da net kayıp sayısına ulaşmayı zorlaştırmıştır.[437]

Çanakkale Savaşı müttefiklere çok pahalıya mal olur. Toplam kayıplar şöyleydi;

1–490 bin İngiliz askerinden ölen, yaralanan ve kayıplara karışan asker sayısı yaklaşık 119 bin,

2–80 bin Fransız askerinden 47 bin asker kaybedilmiş,

3-Toplam hasta düşen asker sayısı 120 bin,

4-Türklerden ölen, yaralanan ve kayıp olan sayısı 186 bin, (Ruslar da da bizim kayıplar hakkında 100, 125, 186, 250 bin gibi farklı rakamlar vardır.) Filonun kayıpları ise daha önce verildiğinden buraya dahil değildir.

Müttefikler, Boğazlardan serbest geçişi sağlamak için her türlü çabayı ortaya koyarlar, buna karşın Almanya, Türklerin Boğazları kapatıp savaşa girmelerini sağlamayı başarır. Tarafların zıt ekonomik çıkarları, savaş sırasında Boğazlar ve İstanbul üzerinde gergin bir siyasi atmosfer oluşmasına neden olur.

Açıkça söylemek gerekir ki, İngiliz politikası tam bir fiyasko ile sonuçlanır. İngiltere, Yakın Doğu üzerinde 19.yy boyunca oluşturduğu nüfuzunu savaş arifesinde koruyamadı. Merkezi devletlerin başlangıçtaki başarısızlıklarının etkisinde kalan Balkan devletleri iki seçenek karşısında kalınca, müttefikler ihtiyatsızca toprak verme vaatlerini sağa sola dağıtmaya başlar ki, zaten bu vaatlerin yerine getirilmesi düşük bir ihtimaldi. Bütün bunlar, kanımızca, Almanların ekmeğine yağ sürmek anlamına gelmekteydi ve müttefiklerin potansiyel güç yetersizliğinin altını çizmekteydi. 3 Kasım 1914'te düşüncesizce yapılan bombalama, diplomasinin olumsuz adımlarından biri idi. Bu bombardımanın sonuçları ortadadır.[438]

Savaş kararının alınması süreci çok sıkıntılı ve uzun geçmekteydi. Bu mevzuda otoriteler arasında gerçekleşen ve bir türlü sona ermeyen görüş alış verişini hatırlamak yeterlidir. İngiliz Genelkurmayı ileriyi görebilme yeteneğine sahip olması gerekirken, Çanakkale Savaşı önceleri hiç akıllara gelmemişti. Kabahat belki de biraz diplomasideydi. Çünkü Boğazlarla ilgili ihtilafların barışçıl yollardan çözülmesine yönelik seçeneklerin hepsi göz önüne alınmamıştı.

Çanakkale Boğazında alınan askeri önlemler hep yetersiz, kısa süreli ve tam hazırlanmadan yapılmış ve geç kalmıştı. Türklerse, imkânların sınırlı olmasına karşın

[437] Petroviç S. a.g.e. s 212
[438] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s112

savunma adına her türlü çabayı ortaya koymuş, ellerindeki her şeyi seferber etmişlerdi. Başlarında General Sanders gibi askeri uzmanlar bulunan Türkler, her şeyi feda etmiş, hele Çanakkale'nin Türkler için en önemli mücadele sahnesi olduğu durumu dikkate alınırsa bu gayretler hiç de küçümsenecek nitelikte değildir.[439]

Ruslar az da olsa Türk askerinin hakkını teslim ediyor. Türk askerinin ve komuta heyetinin başarısını zor da olsa kabul etmek zorunda kalıyorlar. Türk askeri gerçekten de kendinden hiç beklenmeyeni gerçekleştirmiş ve zor şartlar altında imkânsızı başarmıştır. Zira ölüme korkusuzca gidişleri her ordunun yapabileceği bir iş değildir. Mustafa Kemal Atatürk'ün anlattığı **"Bombasırtı Olayı"**[440] gibi örneklere her ordu ve her savaşta pek rastlanmaz.

Filo ile Kara Kuvvetleri arasındaki mücadeleyi değerlendirirsek, Çanakkale Savaşı, bunun zor olduğu yönündeki görüşleri tamamen doğrulamıştı. Filoya karşı yürütülen mücadelenin başarılı olabilmesi için sahil bataryalarının taşıması gereken özellikler büyük bir önem arz ediyordu. Müttefik filonun dış kaleleri başarılı şekilde bombalamış olması yanıltmamalı, zira bunlar açık birer hedef durumunda olmanın yanı sıra topları eski model idi, dolayısıyla manevra serbestliğine sahip olan bir filonun bunları yok etmesi zor bir iş olmasa gerektir. Askeri uzman Baran bu konuda şöyle yazıyor; **"Gemisini birkaç saatliğine büyük çaplı bataryaların ateşi altına sokan bir kaptan hakkında, onun zeki olduğunu söylemek imkânsızdır. Az çok kaliteli bir batarya komutanı onu anında yok eder ya da etkisiz hale getirir."**[441]

Şunu da ekleyelim ki, kıyıların savunulması genellikle mayın döşeme eşliğinde yapılır, bu ise gemilerin kaleleri tamamen imha etmek üzere kıyılara yanaşmalarını engeller. Çanakkale Savaşı, böyle bir savunma yönteminin tipik bir örneğidir. Yöntem öyle elverişli şartlar altında uygulanmıştı ki, mayın hatlarının korunması için işin içine çok sayıda mobil sahra bataryalarının çekilmesiyle mümkün olmuştu. Çanakkale Savaşında edinilen tecrübeye baktığımızda, filo ile kıyı

---

[439] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.113

[440] "Bombasırtı Olayı (14 Mayıs 1915) çok önemli ve dünya harp tarihinde eşine rastlanması mümkün olmayan bir hadisedir. Karşılıklı siperler arasındaki mesafe 8 metre, yani ölüm muhakkak. Birinci siperdekilerin hiç birisi kurtulamamacasına hepsi düşüyor. İkinci siperdekiler yıldırım gibi onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar imrenilecek bir soğukkanlılık ve tevekkülle biliyor musunuz? Bomba, şarapnel, kuşun yağmuru altında, öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor ve en ufak bir çekinme bile göstermiyor. Sarsılma yok. Okuma bilenler Kur'an-ı Kerim okuyor ve cennete gitmeye hazırlanıyor. Bilmeyenlerse kelime-i şahadet getiriyor ve ezan okuyarak yürüyorlar. Sıcak, cehennem gibi kaynıyor. 20 düşmana karşı her siperde bir nefer süngüyle çarpışıyor. Ölüyor, öldürüyor. İşte bu Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren dünyanın hiçbir askerinde bulunmayan tebrike değer bir örnektir. Emin olmalısınız ki Çanakkale muharebelerini kazandıran bu yüksek ruh ve imandır." (*Çanakkale Hatıraları*, Cilt 1, Arma Yayınları, İstanbul, 2001, s.34)

[441] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.114

savunması arasındaki mücadele konusunda son olarak belirtilmeli ki, kıyı savunma araçları teknoloji bakımından filonun saldırı araçlarının çok gerisinde olmadığı takdirde çıkarma orduları sevk etmeden başarıya ulaşmak mümkün görünmüyordu.

Çıkarma bahsine girersek belirtelim ki, çıkarma yeri teknik ve stratejik mülahazalar göz önünde bulundurularak seçilmelidir. Çanakkale Savaşı örneğinde gördük ki askerler filo desteğinde hemen hemen her yerde karaya çıkabilirken toplar ancak düşman ateşine karşı korunan plajlarda, ağır yüklerse yalnızca iskele yardımıyla çıkarılabilir. Çıkarmanın I.kademesi, yanında mutlaka sahra veya dağ topları, yeteri kadar mühimmat ve su bulunduran hafif teçhizatla donatılmış ordulardan oluşturulmalıdır. Bu kademenin öncelikli görevi, sahilde stratejik noktaları ele geçirmek ve sonraki kademeler için plajlarda güvenliği sağlamaktır. Bu yüzden I.kademe düşman topraklarına en az 10–15 km içeri dalabilecek güçte olmalıdır.[442]

Güçlü öncü birliklerini plajlarda konuşlandıran Sanders, savunma sistemini çok doğru kurmuştu. Eski yolların düzeltilmesi, yenilerin yapılmasına da dikkat eder. Savunmanın temelini, anında tehlikeli bölgelere sevk edilebilen hazır yedek kuvvetler oluşturmaktaydı. Yarımadanın sahil şeridinin nispeten kısa olması, hem yarımada içerisinde hem de Asya yakasından Avrupa yakasına orduların başarılı biçimde aktarılmasını mümkün kılmaktaydı.

Çanakkale cephesi Türkler için en önemli sahne durumunda idi. Buraya ellerindeki tüm araçlarını yığmışlar ve 3 Kasım 1914 ile 18 Mart 1915 arasını, savunmayı mümkün olan en güçlü hale getirmek için çok iyi kullanmışlardı. Fakat Türkler için en iyisi, düşmana karaya çıkma fırsatını hiç vermemek idi. Çıkmaları halinde ise en kısa zamanda düşmanı denize geri püskürtecek büyüklükteki ordularla hücuma geçmek gerekiyordu. Çıkarma, filo desteğinde gerçekleştiğinden, şüphesiz denizaltıların önemi bu durumda kat kat artmaktadır. Geç de olsa Alman denizaltıları işin içine girip, müttefik filosunu Mudros'a kaçmaya zorlar.[443]

Biraz da hava kuvvetlerine değinelim. Çanakkale Operasyonu'nda hava kuvvetleri çok sınırlı ölçüde kullanılmanın yanı sıra sırf keşif amaçlı, bazen de filonun ateş tanzimini için kullanılmıştı. Az da olsa karşılıklı olarak hava kuvvetlerinin savaşından bahsedilebilir. Özellikle Müttefik uçakları Türk istihkâmlarını zaman zaman bombalamışlardır.

---

[442] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.115
[443] A.K.Kalenkovski, a.g.e., s.116

Yani kısaca, Rus kaynaklarına göre, Çanakkale Operasyonu ciddi hatalarla dolu bir operasyondur. Gereken tecrübe edinildiğinde ise artık çoktan iş işten geçmiş oldu ve savaşı durdurmak icap etti. Rusya ile en kısa yoldan ulaşım/iletişim sağlama ümitleri suya düşmüş oldu.

3.2. Sonuç

Çanakkale Savaşının Türk, Dünya ve Rus tarihleri bakımından birbiriyle bağlantılı çok önemli sonuçları olmuştur.

Öncelikle bu savaş Türk milleti için bir anlamda daha sonra yapılacak olan Kurtuluş Savaşının bir nevi provası niteliğinde bir ölüm- kalım mücadelesi olmuş ve bu mücadeleden alnının akı ile çıkmayı başararak, daha iki üç sene önce Balkan Savaşlarında yenilerek büyük kayba uğradığı dünya çapındaki prestijini ve saygınlığını yeniden kazanmıştır.

Bu savaş ile birlikte Türk milleti uzun zamandır yitirmiş olduğu özgüvenini yeniden kazanmıştır ve Milli Mücadele'yi vermek için gerekli olan milli morali ve duyguyu yeniden kazanmıştır.

Bu savaş ile birlikte Türk Milleti başta Mustafa Kemal olmak üzere, ileride kendisine çok hizmetler verecek birbirinden değerli komutanları tanımıştır.

Çanakkale Savaşı için Osmanlı devletinin ayırdığı yaklaşık 300 bin kişilik kuvvetin neredeyse 209-210 bini toplam zayiat olarak verilmiş ve bu sayı diğer cephelerle kıyaslanamayacak bir oranda çok olmuştur. Bunun sonucu olarak insan gücünün yarattığı boşluk, yalnız kurtuluş savaşı değil ondan sonraki yıllarda da çok hissedilmiştir. Zira belirtmeliyiz ki Türk ordusunun Çanakkale savaşındaki askerlerinin yaş ortalaması 20 yaşlardadır.

Çanakkale savaşının kazanılması ile artık yıkılmaya başlayan Osmanlı devleti biraz daha zaman kazanmış ve aniden büyük bir çöküntü yaşamadan, köklerinden yeni bir filiz gibi Türkiye Cumhuriyetinin ortaya çıkmasını sağlamış ve Türk Milletinin dünyada ilelebet bağımsız olarak yaşamasını sağlayan unsurlardan biri olmuştur. Zira Atatürk savaştan 20 yıl sonra 1934 yılında Çanakkale'de şehit olan vatan evlatlarına şöyle seslenecektir. "Burada yatan şehitlerimiz, Sizleri hürmet ve şükranla anıyoruz. Siz olmasaydınız ve siz göğüslerinizi çelik kalelere siper etmeseydiniz Boğaz açılır, İstanbul işgal edilir, vatan toprakları istilaya uğrardı."

Bugün Türk Milleti yeniden Milli Mücadele Ruhunu yakalamak ve genç nesillerine Milli Şuur vermek isterse eğer bunu sağlama da Çanakkale Zaferinin özel bir yeri vardır. Artık Türk insanı her yıl artarak Çanakkale'ye akın etmekte ve Milli Şuur'u kazanmaya başlamaktadır. Orada yatan şehitlerimiz 91 yıl önce yaptıkları gibi bugün de ülkelerine hizmet etmektedirler.

Savaşın Dünya tarihi açısından da çok önemli sonuçları olmuştur. Öncelikle çok önceden hazırladıkları planlar ile Osmanlı Devletini ve Türk Milletini yok etmeyi planlayan İtilaf devletleri amaçlarına ulaşamamışlardır. Kendilerine "Yenilmez Armada" unvanını layık gören İngiliz-Fransız donanması belki de tarihlerinin en acı yenilgilerini tatmışlardır. Yaklaşık olarak 200 yıldır devam eden ve tüm dünyayı sömürerek bir anlamda haraca bağlayan devletlerin de yenilebileceğini tüm dünya milletleri görmüştür. Bu savaş ve Türk Milli Mücadelesi esaret altında yaşayan milletlere özgürlük ve kurtuluş yolunda çok önemli bir model olmuştur. Bu da ileriki yıllarda dünyanın siyasi haritasında önemli değişikliklere yol açmıştır.

Çanakkale Savaşı ve I.Dünya savaşı dört büyük devletin ortadan kalkmasına neden olmuştur ki Bunlar; Osmanlı, Almanya, Avusturya-Macaristan, Rusya devletleridir. Zamanın süper gücü olan büyük Britanya Devleti de yıkılmasa da çok derin yara almış ve hayli sarsılmıştır.

Osmanlı Devletinin Çanakkale'de kazandığı zafer ile Bulgaristan İttifak devletleri yanında savaşa katılmış, Yunanistan, Romanya gibi ülkeler ise bir süre daha tarafsız olarak kalmışlardır. Çanakkale Savaşının Türkler tarafından kazanılması kısa süre içerisinde bitecek olan savaşı yaklaşık 2.5 yıl kadar uzatmıştır. Çanakkale'yi aşarak Rusya'ya ulaşmaya çalışan İngiltere ve Fransa devletleri bir yıl boyunca Gelibolu Yarımadasında yaklaşık yarım milyon kuvvet tutmak zorunda kalmışlar ve bunun yaklaşık yarısını kaybederek diğer cepheleri ve özellikle Avrupa'da Almanlara karşı zaafa düşmüş ve Almanlar doğu cephesinde rahatlamışlardır.

İngilizlerin sömürgeleri olan Avustralya ve Yeni Zellanda'dan getirmiş olduğu ve Anzak diye tabir edilen insanlar bu savaş sayesinde kendi kimliklerini kazanmışlardır. Bu savaşta yer almaları onlara daha sonra bağımsızlık konusunda bir kıvılcım olmuştur ve bugün hala Çanakkale'deki kayıplarını en üst düzeyde anmaya devam etmektedirler.

Çanakkale Savaşının ilginç sonuçlarından biri de bugünkü Orta Doğu haritasına olan etkisidir. Zira Dünya Siyonist birliği üyelerinin 600 kadar gönüllü (İçlerinde Rus Yahudileri de var) ile müttefik saflarında katıldığı bu savaşta İngiliz generali Hamilton'un da bahsettiği gibi Yahudi askerler Hıristiyanların emri altında savaşmış kahramanlık göstermiştir. Bunun karşılığı olarak daha sonraları İngilizlerden, İsrail devletinin kurulmasında önemli yardımlar almışlardır.

Çanakkale Savaşının Rus tarihine de çok önemli etkileri olmuştur. Rus çarlığının I.Petro'dan beri hayal ettiği Boğazlara sahip olma ve İstanbul'u alma planlarına kavuşacağını sanmışken, bu savaş onlarında bir anlamda onun sonunu hazırlamıştır. Çanakkale savaşı Batılı devletlerin Doğulu müttefikleri olan Rus Çarlığına ulaşmalarına imkân vermemiş ve savaş sebebiyle çok zor durumda Rus devleti kendisine gerekli olan özellikle askeri ve ekonomik yardımı alamamış ve Bolşevizm İhtilali girdabına sürüklenmekten kurtulamamıştır. Akdes Nimet Kurat, "Rusya Tarihi" adlı kitabında şunları anlatır. "Kahraman Türk askerleri Çanakkale ve Gelibolu Yarımadasında harikalar yaratarak Rus, İngiliz ve Fransız planlarını altüst ettiler. Müttefikler boğazları zorlayamadılar ve Rusya'ya yapılması kararlaştırılan askeri yardım da geride kaldı. Karadeniz yoluyla Rusya'ya müttefikleri tarafından hiçbir yardım yapılamadı. Rus ordusunun daha harbin ilk senesinde cephanesinin tükenmesinde ve askeri kuvvetinin azalmasında Çanakkale'deki Türk zaferinin büyük tesiri olmuş ve Rusya'nın yenilmesinde birinci derecede bir amil teşkil etmiştir."[444]

Bu konuda bizdeki başka bazı değerlendirmeler şöyle olmuştur. "Türk'ün Çanakkale'de dayanan süngüsü dünyayı değiştiren bir manivela gibi olmuştur. Böylece çarlık Rusya'sını yıktık, Rus devrimini mümkün (dolaylı olarak yardım ettik) mümkün kıldık. Biraz da bizim etkimizle gerçekleşen Rus Devriminin büyük sonuçları içinde bizi memnun eden büyük olaylar olmaktadır."[445] Bunlar biraz abartılı olsa da gerçeklik payı olan yorumlardır.

Günümüz Rus tarihçileri ise Çanakkale Savaşı'nın Rus devriminin ortaya çıkışına doğrudan bir etkisi olmadığını ama zaman olarak çabuklaştırdığı yorumunu yapmaktadırlar. Bu konuyu kendisine bizzat sorduğum halen Moskova'da Vastoçnaya İnstitüt (Şarkiyat Enstitüsü) Akademisyenlerinden Vlademir İvanoviç Şeremet, Bolşeviklerin Çanakkale Savaşını Türklerin kazanmasını istediklerini ve bunun iki sebebe dayandığını belirtmiştir. Birincisi eğer Türkler Çanakkale'de yenilirse, Çarlık Rusya'sı müttefik yardımı alarak kendilerini kolayca ezebilir ve Bolşevik İhtilali daha doğmadan ölebilirdi. İkinci olarak da, bize göre Deli(Çılgın) onlara göre ise Büyük I.Petro'dan beri gelen Rus hayalleri olan İstanbul ve boğazları ele geçirerek sıcak denizlere inmeyi gerçekleştirmek için İstanbul'un güçlü Avrupa

[444] Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, TTK Basımevi, Ankara 1948, s. 420
[445] Yunus Nadi, Anadolu'da Yeni Gün, 11 Ocak 1922'den aktaran; Yrd. Doç Dr. Nurettin Gülmez *Kurtuluş Savaşında Anadolu'da Yeni Gün*, A.A.M. Ankara,1999, s.17

devletlerinin elinde olması yerine zayıf Türklerin elinde olmasını tercih etmekteydi. Zira daha önceki bölümlerde anlattıklarımızdan hatırlanacağı gibi Rus Çarlığının o dönemdeki Dışişleri bakanı Sazonov da hep güçlü devletlerin İstanbul ve Boğazları Ruslardan önce ele geçireceği endişesini yaşamış ve diplomatik olarak çok çaba sarf ederek müttefiklerinden bu konuda yazılı teminatlar almayı başarmıştır.

BİBLİYOĞRAFYA

ARŞİV

RUS Devlet Arşivi(PGA), F.418,Op.1,D.2936

İNTERNET ADRESİ

www.referat.ru "pervaya miravaya vayna"

SÜRELİ YAYINLAR

A- DERGİLER

"Vayenniy Sbornik" (Savaş Kitabı) Dergisi, Petrograd (Petersburg),1915

"Vayna" (Savaş),adlı dergi, Petrograd (Petersburg), 1915

"Marskoy Sbornik"(Deniz Kitabı) Dergisi 1923 Yılı No:5 (Mayıs)

B- GAZETELER

Ruskoe Slovo (Rus Sözü), Gazetesi, Ocak 1915-Ocak 1916

Novoe Vremya(Yeni Zaman), Gazetesi, Ocak 1915-Ocak 1916

KİTAPLAR VE MAKALELER

ALHAZAŞVİLİ D.N., 20.yy Başlarında Rus Donanma Stratejisinde Çanakkale ve Boğaziçi, Moskova, Ünv. Haber Dergisi, Seri 8,2000 No:2

AKŞİN Sina ve Diğerleri, Çağdaş Türkiye Tarihi Cilt 4,Cem Yay. İstanbul,1997

ARMAOĞLU Fahir,20.Yüzyıl Siyasi Tarihi,1914–1980 Ankara,1984

ARTUÇ İbrahim, 1915 Çanakkale Savaşı, Kastaş yay., İstanbul, İkinci Baskı 2004

AVCI Halil Ersin, Çanakkale Zaferi, Yeni Türkiye, Mart-Nisan 2002

BELGE Murat, İstanbul Gezi Rehberi, İstanbul, 1995

BİRİNCİ Dünya Harbinde Türk Harbi V.Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı, I.Kitap, Genelkurmay basımevi, Ankara,1993

CASSAR H.George, Çanakkale ve Fransızlar, Çev. Nejat Dalay, İstanbul, 1974

ÇANAKKALE HATIRALARI, Cilt 1, Arma Yayınları, İstanbul, 2001

ÇETİNKAYA Sevgi, Osmanlı Devletinin I.Dünya Savaşına Girişi, İst.Ünv. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enst. Müdürlüğü Basılmamış Doktora tezi, İstanbul,1995

ESAT paşa'nın Çanakkale Hatıraları, Yayına haz. İhsan Ilgar, Nurer Uğurlu, örgün Yayınevi, İstanbul 2003

FELEK Burhan, Hayal Belde Üsküdar, İstanbul, 1988

FROMKİN David, Barışa Son Veren Barış, Sabah Yay.,İstanbul

GÖRSEL Genel Kültür Ansk.70. Fasikül, İstanbul 1986

İSTORYA Vneşniy Politiki Rossii 19.yy sonu ve 20.yy. başı, Rusko-Germanskaya Gazetnaya Vayna makalesi, Komisyon, Moskva 1997

KALENKOVSKİ A.K., Dardanelskaya Operatsiya, 2.Baskı, Moskova,1936

KOCABAŞ Süleyman,"Birinci Dünya Harbinde Boğazlar Meselesi",Askeri Tarih Bülteni, XX/39(1995),

KURAT Akdes Nimet, Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar, TTK Basımevi, Ankara 1948

KURAT Akdes Nimet, Türkiye ve Rusya, XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798–1919), A.Ü.D.T.C.F Yayınları, Ankara 1952

MELEK Kemal; Doğu Sorunu ve Millî Mücadele'nin Dış Politikası, Boğaziçi Üniversitesi yayınları İstanbul 1978

MÜTERCİMLER Erol, Korkak Abdul'dan Coni Türk'e Gelibolu, Alfa yayınları, 4.Baskı İstanbul, 2005

NADİ Yunus, Anadolu'da Yeni Gün, 11 Ocak 1922'den aktaran; Nurettin Gülmez. Kurtuluş Savaşında Anadolu'da Yeni Gün, A.A.M. Ankara,1999

ORTAYLI İlber, II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğu Üzerinde Alman Nüfuzu, Ankara 1981

OLCAY Osman, Sevres Anlaşmasına Doğru, A.Ü.S.B.F. yayınları, Ankara,1981

ÖZDEMİR Yavuz, I.Dünya Savaşı ve Milli Mücadele, Yeni Türkiye, Mart-Nisan 2002

PERVAYA Miravaya Vayna, Ossosiatsiya İstorikov Pervoy Miravoy Voynı, Prolog XX.veka Nauka, Moskova, 1998, Statya B.K. Şatsillo, " Çuda- Aruje" i Barba Za Morya vı Godı Pervoy miravoy Voynı.

PETROVİÇ Sergey, "1914–16 Büyük Britanya'nın Askeri-Politik İdaresi ve I.Dünya Savaşında Karadeniz Boğazları için Mücadele, Basılmamış Doktora Tezi, Ussur Devlet Pedagoji Ünv., Danışman Prof. Dr.D.V.Liharev,Vladivostok 2003

REFİK İbrahim, Çanakkale'nin Ruh Portresi, Albatros Yay. İstanbul, 2003

SANDERS Liman Von, Türkiye'de 5 Yıl (Çev.M.Şevki Yazman), İstanbul,1968

SANDER Oral Siyasi Tarih, Ankara, 1986

SİLİN A.S., "Goeben ve Breslau",Çanakkale'den kaçış 1914, Yeni Tarih Dergisi, Bilimler Akademisi Enstitüsü, No:3 Mayıs 1983 Moskova

ŞEREMET V.İ., Dardanelskaya Operatsiya 1915 Veliko Britaniya Amacı ve Gücü, Moskova, 1999

ŞİŞOV A.B., Sto Velikih Voyenaçalnikov, Moskova,Veçe Yayınevi, 2000

TOLON Ahmet Hurşit, Birinci Dünya savaşı sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2004

TOPRAK Zafer, "Çanakkale" Toplumsal Tarih Dergisi, Mart, 2003

TÜRK Silahlı Kuvvetleri Tarihi,3.c. 6. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1996

UTKİN A.İ., I.Miravaya Vayna, Algoritm, Moskova, 2001, s. 154

UŞAKOV Alexandır, Fenomen Atatürka Turetskiy Pravitel, Tvarets i Diktator Sentrpoligraf, Moskova, 2002

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, Cilt 4, Ankara,1978

WALLACH Jehuda L., Bir Askeri Yardımın Anatomisi (Çev. Fahri Çeliker) Ankara,1977

ÖZGEÇMİŞ

21. 01. 1973 yılında Konya ili Hadim ilçesinde doğdum. İlk ve Orta Eğitimimi Hadim'de tamamladıktan sonra 1990 yılında Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği bölümünde başlamış olduğum yüksek öğrenimimi 1994 yılında tamamladım. 1994- 98 yılları arasında özel sektörde ticaret ile uğraştım ve bu sırada iki yıl Rusya Federasyonunda ikamet ettim. 1999 yılında İstanbul Bahçelievler'de asıl mesleğim olan öğretmenliğe başladım. Halen Bahçelievler'de bir lise de Müdür Yardımcısı olarak çalışmaktayım. Evli ve iki çocuk babasısıyım Eşim de öğretmen olarak çalışmaktadır.

EKLER

1. I.Dünya Savaşı Kronolojisi

1882	Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya Darasında üçlü ittifak kurulması
1890–1907	Üçlü ittifaka karşı Rusya, İngiltere ve Fransa arasında üçlü itilafın kurulması
1892	Rus-Fransız bağlaşması.
1904	İngiliz-Fransız bağlaşması.
1907	İngiliz-Rus bağlaşması.
1907–1914	Bloklar arası gerginlik dönemi.
1908	İngiliz-Rus Reval Mühalatı, Osmanlı devleti ile dünyanın diğer bazı bölgeleri üzerinde gizli paylaşma yapılması.
28 Haziran 1914	Saraybosna Suikastı; Avusturya veliahdının bir Sırplı tarafından öldürülmesi.
Temmuz-Ağustos 1914	Almanya, Avusturya-Macaristan, Rusya, İngiltere, Fransa ve Osmanlı devletlerinin seferberlik ilan etmeleri.
28 Temmuz 1914	Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması, Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a savaş cilanı.
1 Ağustos 1914	Almanya'nın Rusya'ya savaş ilanı.
2 Ağustos 1914	Osmanlı devletinin Almanya ile ittifak anlaşması imzalaması.
3 Ağustos 1914	Almanya'nın Fransa'ya savaş ilanı.
4 Ağustos 1914	Almanya'nın Belçika'ya saldırması ve işgal etmesi
4 Ağustos 1914	İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilanı.
11 Ağustos 1914	Fransa'nın Avusturya-Macaristan'a savaş ilanı

12 Ağustos 1914	Avusturya- Macaristan'ın Sırbistan'a saldırması İngiltere'nin Avusturya- Macaristan'a savaş ilanı
17 Ağustos 1914	Doğu Avrupa'da Alman-Rus savaşının başlaması
18 Ağustos 1914	Galiçya'da Rus- Avusturya savaşının başlaması
20 Ağustos 1914	Almanların Avrupa cephesinde İngiliz-Fransız müttefik kuvvetleri ile savaşa başlaması.
23 Ağustos 1914	Japonya'nın Almanya'ya savaş ilanı.
25 Ağustos 1914	Japonya'nın Avusturya-Macaristan'a savaş ilanı.
28 Ağustos 1914	Avusturya-Macaristan'ın Belçika'ya savaş ilanı.
08 Eylül 1914	Osmanlı Devletinin kapitülasyonları kaldırması, 01 Ekim'de uygulamaya koyması.
10 Eylül 1914	Kapitülasyonların kaldırılmasına, İstanbul'daki Alman elçisinin Şiddetle protesto etmesi ve büyük devletlerle anlayıp Osmanlı devleti aleyhine barış tehdidinde bulunması.
01 Ekim 1914	Rusya-Romanya bağlaşması.
29 Ekim 1914	11 parçalık Osmanlı donanmasının Alman amirali komutasında, Osmanlı devletinin savaşa girmesini ve Karadeniz'de deniz üstünlüğünü elde etmek amacıyla, Rus gemi ve limanlarını bombardımanı.
31 Ekim 1914	Japonya'nın, Çin'deki Alman denetimindeki bölgelere aldırması.
01 Kasım 1914	Rusların Karadeniz bombardımanına karşılık olarak Kafkaslarda, Osmanlı devletine resmen savaş ilanı.
03 Kasım 1914	İngiliz-Fransız ortak filosunun Çanakkale Boğazı girişini bombardımanı, Çanakkale Cephesi'nin açılışı. İngilizlerin, Sina'da Osmanlı kenti olan

	Akabe'yi işgali ve Sina-Filistin cephesinin açılışı İngilizlerin Basra Körfezi'ndeki Fav Liman kentine çıkarma yapması, Irak Cephesi'nin açılışı.
05 Kasım 1914	İngiltere'nin Osmanlı devletine savaş ilanı.
05 Kasım 1914	Fransa'nın Osmanlı devletine savaş ilanı.
11 Kasım 1914	Osmanlı devletinin; Rusya, İngiltere ve Fransa'ya savaş ilanı.
14 Kasım 1914	Osmanlı devletinin "Cihad-ı Ekber" ilan etmesi.
23 Kasım 1914	Osmanlı devletinin "Cihad-ı Mukaddes" ilan etmesi.
03 Mayıs 1915	İtalya'nın Almanya ve Avusturya-Macaristan'a aralarındaki bağlaşmanın sona erdiğini bildirmesi.
08 Mayıs 1915	Çin'in Japon saldırıları karşısında boyun eğerek Japon isteklerini aynen kabul etmesi.
17 Mayıs 1915	İtalya'nın, İngiltere ve Fransa yanında savaşa katılma kararı alması.
3 Eylül 1915	Osmanlı devletinin Bulgaristan'a, aynı safta savaşa girmesi için Meriç Nehri'nin batısındaki son topraklarını vermesi.
23 Mayıs 1915	İtaIya'nın Avusturya-Macaristan'a savaş ilanı.
20 Ağustos 1915	İtalya'nın Osmanlı devletine savaş ilanı.
06 Eylül 1915	Bulgaristan'ın Almanya yanında savaşa girmesi.
25 Eylül 1915	Bulgaristan'ın Sırbistan'a savaş ilanı.
01 Ekim 1915	İngiliz - Fransız kuvvetlerinin Selanik'te Yunanistan topraklarına çıkışı.
13 Ekim 1915	Bulgaristan'ın Sırbistan'a saldırması.
15 Ekim 1915	ngiltere ve Fransa'nın Bulgaristan'a savaş ilanı
22 Ocak 1916	Rusya'nın İran'ın büyük bölümünü işgali.

16 Şubat 1916	Rusların Erzurum'u işgali.
09 Mart 1916	Almanya'nın Portekiz'e savaş ilanı ABD'nin Meksika'ya Saldırması
04 Haziran 1916	Avusturya-Macaristan'ın İtalya'ya girmesi.
23 Temmuz 1916	15'nci Türk Kolordusunun Galiçya Cephesine, Ruslarla çarpışan Almanya ve Avusturya'ya yardım için gönderilmesi
25 Temmuz 1916	Erzincan'ın Ruslarca işgali.
03 Ağustos 1916	İran içlerinde harekât yapan Türk birliklerinin Rusları püskürterek Hamedan'ı ele geçirişi.
17 Ağustos 1916	Romanya'nın itilaf devletlerine katılması.
27 Ağustos 1916	Romanya'nın Avusturya-Macaristan'a savaş ilanı ve saldırısı.
28 Ağustos 1916	İtalya'nın Almanya'ya savaş ilanı.
29 Ağustos 1916	Osmanlı ve Almanya'nın Romanya'ya savaş ilanı
01 Eylül 1916	Bulgaristan'ın Romanya'ya savaş ilanı.6. Türk Kolordusunun, Romanya'ya saldıracak Almanya, Avusturya, Bulgar kuvvetlerine katılmak üzere Bulgaristan'a gönderilmesi;
02 Eylül 1916	Bulgaristan'ın Romanya'ya saldırması.
10 Eylül 1916	Yunanistan'da toplanan İngiliz, Fransız, Sırp kuvvetlerinin Makedonya'dan Bulgaristan'a saldırması
21 Eylül 1916	50.Türk tümeninin, Bulgar ordusuna yardım için Makedonya cephesine gönderilmesi
24 Eylül 1916	Bir İngiliz birliğinin İran'da İsfehan'ı işgali.

25 Kasım 1916	Makedonya Cephesine 46ncı Türk tümeni de gönderilerek,20.Türk kolordusunun kurulması, dönüşü Temmuz 1917.
26 Kasım 1916	Yunanistan'ın Almanya ve Bulgaristan'a savaş ilanı.
02 Aralık 1916	Yunanistan'da Kral Konstantin yanlıları ile Venizelos yanlıları arasında iç savaş çıkması.
11 Mart 1917	Bağdat'ın Osmanlı'nın elinden çıkışı, İngiliz işgali.
06 Nisan 1917	ABD'nin Almanya'ya savaş ilanı.
10 Nisan 1917	Küba'nın Almanya'ya savaş ilanı.
25 Haziran 1917	Bir tümenlik ABD kuvvetinin O yardım için Fransa'ya gelmesi.
27 Temmuz 1917	Siyam'ın Almanya'ya savaş ilanı.
04 Ağustos 1917	Liberya'nın Almanya'ya savaş ilanı.
14 Ağustos 1917	Çin'in Almanya'ya savaş ilanı.
07 Aralık 1917	ABD'nin Avusturya-Macaristan'a savaş ilanı. Rusya'da Çarlığı yıkıp idareyi ele geçirmiş Bolşeviklerin, Almanya ve Avusturya ile mütareke yapması. Bolşeviklerin İran ve Avusturya ile mütareke yapması. Bolşeviklerin İran Kafkas Cephelerindeki kuvvetlerini çekme kararı.
09 Aralık 1917	Kudüs'ün Osmanlının elinden çıkışı, İngiliz işgali.
09 Aralık 1917	Romanya Cephesinde Rus-Romen birleşik kuvvetleri ile Alman, Avusturya-Macaristan kuvvetlerinin ateşkes yapması.
18 Aralık 1917	Osmanlı devleti ile Sovyetler Darasında Erzincan mütarekesinin imzalanması; Rus kuvvetlerinin Doğu Anadolu'dan çekilmeye başlaması, yerlerini Ermenilere bırakmaları.
08 Ocak 1918	ABD Başkanı Wilson'un 14 maddelik barış ilkelerini

	açıklaması.
05 Şubat 1918	Rus işgalinde bulunan Doğu Anadolu'da Ermenilerin katletmesinin durdurulması Düzerine Erzincan mütarekesinin feshi.
07 Şubat 1918	Türk ordusunun, Ermenilerin yaptığı Türk katliamını önlemek ve topraklarını kurtarmak için Van Gölü-Erzincan-Tirebolu hattından doğuya doğru ileri harekâta başlaması.
13 Şubat 1918	Ermenilerden Erzincan'ın geri almaşı.
24 Şubat 1918	Trabzon'un Ermeni-Rus işgalinden kurtarılışı.Sovyetler ile Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı Bulgar devletleri arasında, Brest-Litovsk BarışAnlaşması'nı imzalanması, Kars, Ardahan, Batum'un Osmanlı devletine bırakılması.
05 Mart 1918	Romanya ile İttifak devletleri arasında ön barış anlaşması yapılması,
12 Mart 1918	Erzurum'un Ermenilerden kurtarılışı.
14 Nisan 1918	Batum'un ele geçirilişi.
25 Nisan 1918	Kars'ın Ermenilerden kurtarılışı.
07 Mayıs 1918	Kerkük'ün İngilizlerce işgali. Romanya ile ittifak devletleri arasında Bükreş Barış Antlaşması İmzalanması
08 Mayıs 1918	Nikaragua'nın Almanya'ya savaş puanı.
04 Haziran 1918	Batum'da Osmanlı ile Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan arasında barış antlaşması imzalanması.
16 Temmuz 1918	Haiti'nin Almanya'ya savaş ilanı.
05 Eylül 1918	Türk kuvvetlerinin Tebriz (İran) bölgesinde İngiliz kuvvetleri ile muharebesi ve püskürtmesi

15 Eylül 1918	Bakü'nün Türk birliklerince ele geçirilişi, İngilizlerin bölgeden atılışı
18 Eylül 1918	Suriye - Filistin Cephesinde İngilizlerin Tablus yarması, Türk birliklerinin bozgun halinde geriye çekilmeye başlaması. Bulgaristan'a giren itilaf kuvvetlerinin Sofya'ya doğru ilerlemesi.
19 Eylül 1918	Bulgaristan'ın mütareke talebi.
26 Eylül 1918	Avrupa Cephesi'nde, Fransız, İngiliz, Belçika ve ABD kuvvetlerinin Alman kuvvetlerine büyük bir saldırı başlatması.
29 Eylül 1918	Bulgaristan'ın itilaf devletleri ile Selanik'te Ateşkes Anlaşması imzalaması, savaştan çekilmesi.
30 Eylül 1918	İngilizlerin Sofya'ya girişi.
01 Ekim 1918	Şam'ın Osmanlı'nın elinden çıkışı, İngilizlerce işgali.
03 Ekim 1918	Beyrut'un Osmanlı'nın elinden çıkışı.
4/5 Ekim 1918	AImanya'nın, ABD'den barışa geçilmesini sağlama işini ele Dalmasını istemesi.
05 Ekim 1918	Osmanlı Devleti'nin, ABD'den banşin iadesi için aracı olmasını isteyişi. Avusturya-Macaristan'ın, Almanya'nın ateşkes çağrısına katıldığını ABD'ye iletişi.
06 Ekim 1918	Türk kuvvetlerinin Derbent'i (Dağıstan) ele geçirişi.
08 Ekim 1918	Türk kuvvetlerinin Karabağ'da Şusa'yı Ermenilerden alışı.
26 Ekim 1918	Halep'in Osmanlı'nın elinden çıkışı.
30 Ekim 1918	Osmanlı devleti ile itilaf devletleri Darasında Mondros Ateşkes Anlaşması'nın imzalanması, Osmanlı devletinin savaştan çekilişi ve anlaşma maddeleri ile kendisini teslim etmesi.
3 Kasım 1918	Musul'un, ateşkese rağmen İngilizlerce işgali.

4 Kasım 1918	Avusturya-Macaristan ile ateşkes anlaşması
11 Kasım 1918	AImanya ile ateşkes anlaşması.
28 Haziran 1919	Almanya ile Versay Barış Antlaşması.
10 Eylül 1919	Avusturya ile Saint Germain Barış Antlaşması.
27 Kasım 1919	Bulgaristan ile Nöyyi Barış Antlaşması
04 Haziran 1920	Macaristan ile Trianon Barış Antlaşması.
10 Ağustos 1920	Osmanlı Devleti ile Sevr Barış Antlaşması. Bu antlaşma ile Osmanlı devletinin elinde yaklaşık 200.000 km2 toprak kalır. Savaşa girdiğinde ise 2.000.000 km2 toprağa sahipti.

2. Çanakkale Savaşları Kronolojisi

8 Nisan 1904	Fransız-Rus Anlaşması
31 Ağustos 1907	İngiliz-Rus Anlaşması
12 Ekim 1911	Rusya'nın Boğazları açtırma konusunda Osmanlı Devletine başvurması
22 Kasım 1911	Rusya'nın Boğazları açtırma konusunda Osmanlı Devletine Nota vermesi
8 Ekim 1912	Balkan Savaşlarının başlaması
15 Ekim 1912	Uşi(Quchy) Barış Anlaşması
15 Haziran 1914	Çanakkale Müstahkem Mevkiinde Topçu reorganizasyonu
28 Haziran 1914	Avusturya-Macaristan Veliahtının Saraybosna'da bir Sırplı tarafından öldürülmesi
28 Temmuz 1914	Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a savaş ilanı
31 Temmuz 1914	Çanakkale bölgesinde özel seferberlik ilanı
31 Temmuz 1914	Hafif filonun Çanakkale'ye gelmesi
1 Ağustos 1914	Almanya'nın Rusya'ya savaş ilanı
2 Ağustos 1914	Türk Alman Bağlaşması ve Türkiye'nin genel seferberlik ilanı
3 Ağustos 1914	Almanya'nın Fransa'ya savaş ilanı

9 Ağustos 1914	9.Tümen Komutanı Albay Cevat'ın Müstahkem Mevkii komutanlığına atanması
10 Ağustos 1914	Goeben ve Breslau'nun saat 18.00'de boğaza girmelerinin başkomutanlığa arz edilmeleri. Saat 19.30'da gemilerin Çanakkale'ye gelmesi
12 Ağustos 1914	Goeben ve Breslau gemilerinin Türkiye tarafından satın alındığının Veimous İngiliz kruvazörüne bildirilmesi
14 Ağustos 1914	İngiliz Islah heyetinin donanma ile ilişiğinin kesilmesi
15 Ağustos 1914	Üçüncü mayın hattının kurulması
16 Ağustos 1914	Goeben ve Breslau'nun Yavuz Sultan Selim ve Midilli adlarıyla donanmaya katılmaları
17 Ağustos 1914	Çanakkale'de uçak müfrezesine Bie deniz uçağı ile Pilot fazıl'ın gelişi
21 Ağustos 1914	Reşit Paşa vapurunun Çanakkale'ye gelişi
27 Ağustos 1914	Kilitbahir'e bir kovanlı torpido bataryasının yerleştirilmesi
28 Ağustos 1914	Çanakkale feneri yanında dubalar üzerinde iki kovanlı torpido bataryasının yerleştirilmesi
29 Ağustos 1914	Alman deniz müfrezesin Almanya'dan Bakırköy'e gelmesi
30 Ağustos 1914	Korgeneral Merten'in Tümgeneral Weber'in yerine atanması ve general adındaki gemiyle 160 Alman askeri personelini beraberinde getirmesi
5 Eylül 1915	Pilot Fazıl'ın keşif amacıyla ilk defa uçuşu
17 Eylül 1915	Mesudiye muharebe gemisinin Çanakkale boğazı savunmasına katılmak üzere Sarısığlar koyunda demirlemesi
24 Eylül 1914	Dördüncü Mayın hattının, üçüncü mayın hattın güneyinde oluşturulması
27 Eylül 1914	Çanakkale Boğazının abluka edilmesi ve tüm gemilere kapatılması Mesudiye muharebe gemisinin sancak bordasındaki topların sökülmesi için emir verilmesi

2 Ekim1914	Dardanos bataryasının 5 toplu olarak ateşe hazır olması
30-31Ekim 1914	7.Tümenden pekleştirilmiş bir piyade alayının Tekirdağ'dan Gelibolu'ya gelişi
1 Kasım 1914	Türk doğu sınırında Rusların savası başlatması
3 Kasım 1914	Birleşik filo'nun Çanakkale boğazı giriş tahkimatını bombardımanı.
4 Kasım 1914	Çanakkale boğazı'nın deniz ve karadan yapılacak tearuzdan savunulmasını üstlenen 3.kolordu Karargâhını Çanakkale'ye gelmesi
6 Kasım 1914	Fak'ın bombardımanı
9 Kasım 1914	3. mayın hattının kuzeyinde ve buna paralel 6. mayın hattının kurulması
11 Kasım 1914	Osmanlı devletinin Rusya İngiltere ve Fransa'ya savaş ilanı
11 Kasım 1914	Başkomutanlık'ın 3.kolordu karargâhının Gelibolu'ya gitmesinin Çanakkale Müstahkem mevki komutanlığının yeniden bas komutanlığa bağlanması emrinin varılması
14 Kasım 1914	3.kolordu karargâhının Gelibolu'ya gelmesi
25 Kasım1914	savaş komitesinin toplantısı ve Churchill'in Çanakkale boğazına taaruz önerisi ve önerinin kabul edilmesi
13 Aralık 1914	Mesudiye muharebe gemisinin batırılması
17 Aralık 1914	Yedinci ve sekizinci mayın hatlarının kurulması
30 Aralık 1914	Dokuzuncu mayın hattının kurulması
11 Ocak 1915	Amiral Carden'in Bahriye Nezareti'ne Çanakkale Boğazı'na taarruz için hazırladığı planı sunması
15 0cak 1915	Saphire Fransız denizatlısının köse burnu önünde batması
15 0cak 1915	Çanakkale Boğazı'nın taarruz için hazırlanmış planın uygun olduğunun Amiral Carden'e bildirilmesi

28 Ocak 1915	Savaş Komitesinin bugünkü toplantısında Çanakkale Boğazının donanma ile zorlanmasına karar verilmesi 19 Şubat 1915'in taarruz tarihi olarak saptanması
1 Şubat 1915	Mustafa Kemal'in Tekirdağ'da göreve başlaması
17 Şubat 1915	Barbaros ve Turgut Reis muharebe gemilerinin savunmaya katılmak üzere nara'ya gelmesi
18 Şubat 1915	Başkomutan vekilinin denetleme için Çanakkale'ye gelmesi
19 Şubat 1915	Birleşik filonun Çanakkale Boğazı giriş tabyalarına taarruz ve muharebeleri
23 Şubat 1915	19:Tümen kuruluşuna 6.kolordu'dan verilen 72.Piyade Alayının Eceabat'a gelmesi
25 Şubat 1915	19.Tümen komutanı, karargâhı,57. Piyade Alayı, dağ bataryası sıhhiye bölüğü, seyyar hastane, ekmekçi müfrezesinin Tekirdağ'dan Eceabat'a gelmesi. Çanakkale müstahkem mevkii karargâhının Hacıpaşa Çiftliğine yer değiştirmesi. Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanı'nın 19.Tümen komutanı'nı Eceabat Bölgesi komutanlığına ataması. Birleşik Filo'nun, giriş tabyalarındaki topları imha etmesi ve Boğaz'a girmeye başlaması.
26 Şubat 1915	Değirmenburnu- Çanakkale Feneri arasında onuncu mayın hattının kurulması. Seddülbahir ve Kumkale'ye yapılan çıkarma.
1 Mart 1915	Venizelos'un, Gelibolu Yarımadası'nda 3.Tümen çıkarılmasını önermesi.
4 Mart 1915	3.Avusturalya Tugayı'nın, Mondros Limanına gelmesi
5-6 Mart 1915	Çamkoyu Batısından Queen Elisabeth muharebe gemisinin merkez tahkimatını aşırma biçiminde bombardımanı
11 Mart 1915	Ian Hamilton'ın, Akdeniz Bağlaşık Kuvveti Komutanlığı 'na atanması

12 Mart 1915	11. Tümen'in Ezine, Bayramiç bölgesine gelmesi, İngiliz Piyade Tümeni'nin artanının Limni Adasına gelmesi
13 Mart 1915	Kitchener'in, Hamilton'a Kara kuvvetlerinin kullanılması konusunda emir vermesi
15 Mart 1915	General d'Amade emrindeki Fransız Doğu sefer kuvvetlerinin Mondros'a gelmesi
16 Mart 1915	ABD Büyükelçisi, Adliye Nazırı Avusturya Askeri Ateşesi 'nin Çanakkale'ye gelmesi Amiral Carden'in sağlık nedeniyle görevinden ayrılması
17 Mart 1915	Amiral De Robeck'in, Birleşik Filo Komutanlığı Görevine başlaması
18 Mart 1915	Çanakkale Boğazı Savaşı
24 Mart 1915	Liman von Sanders'in 5. Ordu Komutanlığı atanması ve 5. Ordu'nun kurulması. General Ian Hamilton'ın birliklerini düzenlemek üzere Mısır'a hareket etmesi.
25 Mart 1915	9. Tümen Komutanı'nın Eceabat Bölgesi Komutanlığı'nı 19. Tümen Komutanından devralması
26 Mart 1915	5. Ordu Komutanı'nın Gelibolu'ya gelerek göreve başlaması.
27 Mart 1915	Churchill'in birlikte harekâta kara verdiğini Amiral de Robeck'e bildirilmesi
28 Mart 1915	Tengerdere-Domuzdere arasında Boğaz'ın ortasına doğru 19 Mayından oluşan son mayın hattının kurulması
31 Mart 1915	3.Tümen'in muharip birlikleriyle Erenköy'e gelmesi
31Mart -1Nisan 1915	Son mayın hattına paralel olarak Boğaz doğrultusunda 10 mayın uzatılması
1 Nisan 1915	General Weber'in Kalvert Çiftliği'nde Mürettep kolordu komutanlığı görevine başlaması
10 Nisan 1915	General Hamilton'ın Mondros'a dönmesi, Avustralya Tümeni'nin Büyük kısmının Mondros'a gelmesi

15 Nisan 1915	Mısır'daki Koalisyon Kara Kuvvetlerinin Mondros'a gelmeye başlaması. Irak'ta Türk kuvvetlerinin geri çekilmeleri
16 Nisan 1915	Ege Denizi'nde düşman kuvvetiyle karşılaşan Demir Hisar torpidobotunun, Sakız Adası güneyinde karaya oturması
17 Nisan 1915	E-15 İngiliz denizaltı gemisinin, Boğaz'da hasara uğratılıp karaya oturtulması
18-19 Nisan 1915	İngilizlerin, torpido atarak E-15 deniz altı gemisini batırmaları 23 Nisan 1915 Gelibolu Yarımadasına müttefik güçlerinin çıkması AE-2 Denizaltısının ilk düşman denizaltısı olarak Marmara Denizine girmesi. Rus Filosunun Karadeniz tarafından İstanbul boğazını bombalaması
27 Nisan 1915	Marmara'daki fenerlerin söndürülmesi Fransız kuvvetlerinin Kumkale'den çekilmesi
28 Nisan 1915	Birinci Kirte Muharebesi.
30 Nisan 1915	Sultanhisar torpidobotunun Marmara'da AE2 denizaltısını batırması.
1 Mayıs 1915	Narülbahir gambotunun Marmara'da bir denizaltı tarafından batırılması.
6-8 Mayıs 1915	İkinci Kirte Muhaberesi.
10 Mayıs 1915	Yavuz ile Rus filosunun muharebesi. İtalya-İtilaf devletleri anlaşmasının sağlanması
13 Mayıs 1915	Muavenet muhribinin Morto limanında Goliat İngiliz gemisini batırması. Süveyş kanalına ikinci Türk taarruzu.
14 Mayıs 1915	Churchill ve Amiral Fisher'ın istifa etmeleri.
17 Mayıs 1915	İngiliz kabilesinin çekilmesi
18 Mayıs 1915	İlk Alman denizaltısı UB-8 Türk sularında
19 Mayıs 1915	Ağır zayiatlı başarısız Türk taarruzu

20 Mayıs 1915	Ereğli ve Kandilli'nin bombardımanı Fransızların 83 Rakımlı Tepe'ye (Çanakkale) taarruzu.
22 Mayıs 1915	İngilizlerin Sığındere (Çanakkale) taarruzu.
23 Mayıs 1915	Pelengiderya gambotunun bir denizaltı tarafından batırılması
25 Mayıs 1915	U-21 Alman denizaltısının Kabatepe önünde Triumph İngiliz muharebe gemisini batırması
27 Mayıs 1915	U–21 Alman denizatlısının, Seddülbahir önünde Majestic ngiliz muharebe gemisini batırması
4–6 Haziran 1915	Üçüncü Kirte Muharebesi.
18 Haziran 1915	Kerevizdere (Çanakkale) Muharebesi.
21–22 Haziran 1915	83 Rakımlı Tepe (Çanakkale) Muharebesi.
28 Haziran–5 Temmuz	Zığındere Muharebesi
12–13 Temmuz 1915	İkinci kerevizdere(Çanakkale) Muharebesi
6 Ağustos 1915	Suvla'ya(Anafartalar)düşmanın çıkarma yapması
6–10 Ağustos 1915	Kanlı sırt ve conkbayırı muharebesi
9–12 Ağustos 1915	Birinci Anafartalar muharebesi
6–13 Ağustos 1915	İngiliz ve Fransız Seddülbahir bölgesindeki birliklerinin taarruzları
15–16 Ağustos 1915	Kireç tepe muharebeleri
21 Ağustos 1915	İkinci Anafartalar muharebesi
27 Ağustos 1915	Kayakcıkağılı(bombatepe)muharebesi
6 Eylül 1915	Anafartalar'a yeni düşman kuvvetlerinin çıkması
10 Eylül 1915	İngiltere harbiye nazırı Lord Kitchener'in Çanakkale sorununu görüşmek üzere Fransa'ya gelmesi
11 Ekim 1915	Gelibolu yarımadasının düşman tarafından boşaltılmasının ilk defa söz konusu oluşu

12 Kasım 1915	İngiliz harbiye nazırı Lord Kitchener in Seddülbahir'e gelmesi
6 Aralık 1915	Fransız Genel karargâhında yapılan toplantıda Gelibolu Yarımadası'nın boşaltılmasına karar verilmesi.
8-9 Aralık 1915	Anafartalar ve Arıburnu kesiminde tahliyenin birinci Safhasının başlaması
20 Aralık 1915	Anafartalar ve Arıburnu'nun Müttefikler tarafından Boşaltılmasının sonu
28 Aralık 1915	Seddülbahir kesiminin tahliyesine başlanması
9 Ocak 1916	Müttefik kuvvetlerinin Seddülbahir'i boşaltmasının sona ermesi
18 Ocak 1916	5.Ordu karargâhının Çanakkale'den İstanbul'a alınması

3. Rus Basınından Savaş ile ilgili Karikatürler ve Bazı Rus Gazete Haber Örnekleri

"**Türklerde cephane yetersizdir.**"

[446]

[446] Vayna (Savaş) dergisi, Petrograd, 1915

447

“Türk hava kuvvetleri”

[447] Vayna (Savaş) dergisi, Petrograd, 1915

ТУРОКЪ. Погодите, господа, минутку. Тамъ вдали бѣжитъ сюда итальянецъ, дайте успѣть и ему присоединиться! И еще просьба — подождите Румынію! Ну, что вамъ стоитъ! Торопиться некуда! Дайте мнѣ еще недѣльку пожить въ Европѣ!

448

(Resimde Türk'ün altında İstanbul Boğazı yazıyor.)
"Türk: Beyler bir dakika bekleyin. Uzaktan buraya doğru İtalyan koşuyor, yetişmesine ve bize katılmasına izin verin! Bir isteğim daha var. Romanya'yı da bekleyelim. Ne kayberdersiniz ki, Avrupa'da bir hafta daha yaşamama izin verin."

448 Vayna (Savaş) dergisi, Petrograd, 1915

449

(Ortada "Almanya", sağ altta ise "Açlık" yazıyor.)
Kayzer; "Sen buraya nasıl geldin? Kim sana izin verdi?"
Açlık ; "Sen kendin!!

449 Vayna (Savaş) dergisi, Petrograd, 1915

450

(Hasta yatağı üzerinde "Türk Ordusu" yazıyor.
Sultan: " Benim hastam ilaç istiyor!
Kayzer: "Doktorları gönderebilirim ancak ilaç konusunda üzgünüm, ben de kendimi iyi hissetmiyorum."

[450] Vayna (Savaş) dergisi, Petrograd, 1915

ТУРОКЪ. — Я не знаю, чего въ этомъ суднѣ больше — боеспособности или гвоздей и клея?..

451

(Geminin üstünde "Breslau" yazıyor. Yerdeki kutularda ise çivi ve yapıştırıcı)
Türk: "Bu gemide hangisi daha fazla bilemiyorum. Savaş kabiliyeti mi? Veya çivi ile yapıştırıcı mı?"

[451] Vayna (Savaş) dergisi, Petrograd, 1915

Военный обзоръ.

Операціи союзниковъ противъ Турціи.

Британское адмиралтейство и французское морское министерство продолжаютъ хранить молчаніе, относительно операцій у Дарданелль и въ водахъ Эгейскаго моря и его заливовъ. По распоряженію командующаго союзнымъ флотомъ, корреспондентамъ газетъ запрещено пребываніе не только на ближайшихъ къ Дарданелламъ островахъ, Тенедосъ и Имбросъ, но и на островѣ Лемносъ, на южной оконечности котораго находится обширная бухта Мудросъ, служащая главной базой для англо-французскаго флота. Тѣмъ не менѣе свѣдѣнія о дѣйствіяхъ союзниковъ приходятъ съ острова Метилены и изъ Дедеагача. Находящіяся тамъ корреспонденты на моторныхъ лодкахъ приближаются, насколько возможно, къ району сосредоточенія флота и собираютъ свѣдѣнія, которыя также получаются ими отъ живущихъ на побережьѣ Грековъ, на своихъ парусныхъ судахъ постоянно выходящихъ въ море для рыбной ловли и мѣстнаго каботажнаго плаванія. Такимъ образомъ, несмотря на отсутствіе официальныхъ сообщеній, наиболѣе важныя событія дѣлаются извѣстными.

Бомбардированіе дарданелльскихъ фортовъ, какъ изъ южной части пролива, такъ и перекидн[illegible] черезъ Галлипольскій полуо[illegible] длится почти все время, п[illegible] по-

ЕРМАН-
НТЪ.

ховнаго
ощаго.

смотрѣлъ НА
ля, ЗНАЧИ-
лъ ПОДНРЪ-
А ГЕРМАН-
ъ ВОЙСЪ,
ЛУ ГЪКОЛ
НАПРАВЛЕ-
СЪ ВЕРШИ-
СОНИЛЪ, КЪ
ОСЕНИЯ
ЛИТСЯ ВЪ
ЩИ ВОЙСКА
ОТЪ ИХЪ

ВАТИЛИ ДО
РЕМЯ ОРУ-
И ПУЛЕМЕ-

ТКАХЪ ВСЕ-
ТЪ СУЩЕ-
МЦИИ
РСОТРЪЛИЦА

провождали внѣшнаго судна и бросили на укрѣпленія 50 бомбъ.

Вчера, утромъ, появились англійскій крейсеръ и французскій броненосецъ съ нѣсколькими гидроаэропланами и начали бомбардировку крѣпости Ени-Кале, а также другихъ укрѣпленій. (ПА).

„Меджидіе".

ОДЕССА, 25, III. Близъ Одессы на берегъ выброшена турецкая гребная лодка, несомнѣнно, съ погибшаго «Меджидіе».

На лодкѣ найдены германскія газеты и письма на нѣмецкомъ языкѣ.

„Гебенъ".

СЕВАСТОПОЛЬ, 24, III. Изъ Бухареста сообщаютъ, что туркамъ не удалось починить на «Гебенѣ» двѣ подрѣзанныхъ башни, и въ результатѣ этотъ крейсеръ-дредноутъ располагаетъ всего шестью 11-дюймовыми орудіями.

Хотя «Гебенъ» не превышаетъ 20-ти узловъ.

Гольцъ-паша.

БУХАРЕСТЪ, 25, III—7, IV. Прибылъ фонъ-деръ-Гольцъ-паша и былъ встрѣченъ на вокзалѣ германскими и австрійскими начальниками, съ которыми завтракалъ въ турецкой миссіи.

Здѣсь онъ пробудетъ два дня. (ПА).

Въ Персіи.

ТЕГЕРАНЪ, 25, III—7, IV. Въ [illegible] черезъ Турцію германскій и австрійскій представители въ Персіи приказали собрать большой партіи косныхъ приказовъ, которые имѣли цѣлью [illegible]

самый болгарскаго
творить осущ
дать, которая пу
нарушило бы
Франція.

ПЕТРОГРАДЪ, 2
лашіе Россіей и
скихъ телеграммъ и
ставленныхъ по эт
правительствомъ,
дѣлавову, царю ф
болгарскаго полк

Болгарскаго [illegible]
будетъ указано, что
существованія бол

Инициати

Журн

НИШЪ, 25, II
что болгары отво
ныя въ Болгаріи и
бію, и упорно утв
новый случай дѣя
донскаго населен
начало учреж
союзъ сербскихъ
враждебности ин
на чьей сторонѣ
крупнѣйшія серб
легрофировать ко
ехать въ Сербію
нанесенія на чест
сти утвержденія

Сейчасъ журна
себя ожидаетъ нѣ
ѣзда въ Сербію и

В

СОФІЯ, 25,
управленіе пар
нятія офицер

вии Дарданелл, вступили въ новую рѣшительную фазу своего развитія.

Одновременно союзники продолжаютъ дѣйствовать у Смирны, что вызываетъ сильное безпокойство среди германо-турецкаго командного состава. По послѣднимъ свѣдѣніямъ, для обороны смирнскаго вилайета сосредоточено до 80 тысячъ турецкихъ войскъ, причемъ у самой Смирны и въ мѣстахъ возможной высадки союзниковъ спѣшно возводятся оборонительныя сооруженія, подъ руководствомъ многочисленныхъ германскихъ офицеровъ, прибывшихъ изъ Царьграда. Защитой самого Царьграда руководитъ фельдмаршалъ фонъ-деръ-Гольцъ-паша, а обороной Дарданеллъ и Галлипольскаго полуострова генералъ Лиманъ-фонъ-Сандерсъ.

В. И. С.

...ный фронтъ.

(«Новое Время»).

ды и, по-видимому, раскрываются заговоры, направленные против Эдвера, поддерживающего свой авторитет цѣлыхъ рядомъ казней.

Взрывъ въ Константинополѣ.

АѲИНЫ, 12 (25). I. Пріѣзжающіе изъ Константинополя даютъ слѣдующія подробности происшедшаго въ Константинополѣ страшнаго взрыва, повлекшаго за собой двѣ тысячи жертвъ:

Взрывъ произошелъ въ устроенныхъ нѣмцами на холмахъ Госкюи, около Аттейдлиа, мастерскихъ, въ которыхъ шло изготовленіе торпедъ, бомбъ и гранатъ. Незадолго до взрыва нѣмцы доставили туда большую партію пироксилина.

Взрывъ произошелъ въ 11 часовъ 55 минутъ утра, какъ-разъ въ тотъ моментъ, когда рабочіе собирались итти обѣдать, и никто изъ нихъ не уцѣлѣлъ. Поэтому трудно установить причину взрыва.

Находившаяся рядомъ съ взлетѣвшимъ на воздухъ военнымъ заводомъ мечеть, обращенная въ военный госпиталь, была буквально сорвана, и почти всѣ бывшіе тамъ раненые погибли. Въ мастерскихъ, расположенныхъ рядомъ съ заводомъ, убиты 90 рабочихъ. Силой взрыва разрушено много домовъ, и подъ развалинами ихъ погибло много людей.

„Эртогрулъ".

донскимъ корпусомъ, который былъ окончательно сформированъ.

Въ этотъ корпусъ входятъ лучшіе батальоны великобританской арміи, которые донынѣ еще не участвовали въ войнѣ.

Французская колоніальная дивизія подъ командой генерала д'Амада входитъ въ составъ корпуса Гамильтона. (ПА).

СОФІЯ, 9 (22), IV. Изъ Дедо-Агача сообщаютъ, что англійскіе броненосцы ожесточенно бомбардировали Эносъ.

Сообщаютъ также о бомбардировкахъ и другихъ мѣстъ.

Вообще, бросается въ глаза усиленная дѣятельность союзнаго флота.

Надо думать, что мы наканунѣ рѣшительныхъ событій у Дарданеллъ.

АѲИНЫ, 9 (22), IV. Въ понедѣльникъ греческій парусникъ, шедшій по Эгейскому морю къ острову Самосу, наткнулся на турецкую иловучую мину.

Судно и весь его экипажъ, въ составѣ 12-ти человѣкъ, погибли.

Флагъ „Меджиді".

ПЕТРОГРАДЪ, 9, IV. По Высочайшему повелѣнію, въ морской музей императора Петра Великаго, въ главномъ адмиралтействѣ, поступилъ кормовой флагъ и вымпелъ съ турецкаго крейсера «Меджидіе», наскочившаго на нашу мину около Одессы въ ночь на 21-е марта.